

ISSN-print 2521-1757

ISSN-online 2616-8812

**Науковий вісник
Ізмаїльського державного
гуманітарного університету**

Збірник наукових праць

Випуск

45

СЕРІЯ «ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ»

Заснований у 1997 році

Ізмаїл – 2019

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ №22509-12409ПР від 01.12.2016

Збірник наукових праць «Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету»
включено до переліку наукових фахових видань України в галузі «Педагогічні науки»
(Наказ МОН України від 10.05.2017 № 693)

Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету : збірник
наукових праць. Серія «Педагогічні науки». Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2019. Вип. 45. 220 с.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Головний редактор *Кічук Ярослав*, доктор педагогічних наук, професор
Заступник головного редактора *Циганенко Лілія*, доктор історичних наук, професор
Відповідальний за випуск *Кічук Надія*, доктор педагогічних наук, професор

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ РАДИ:

Гораши-Постіка Віоріка д. пед. н., проф., Кишинівський університет (Молдова)
Князян Маріанна Олексіївна д. пед. н., проф., Одеський національний університет імені
І.І.Мечникова
Пентиліук Марія Іванівна д. пед. н., проф., Херсонський державний університет
Рашидов Сейфулла д. пед. н., проф., Ізмаїльський державний гуманітарний
університет
Фейзулайович
Цокур Ольга Степанівна д. пед. н., проф., Одеський національний університет імені
І.І.Мечникова
Котелянець Наталка д. пед. н., проф., Центральноукраїнський державний
педагогічний університет імені Володимира Винниченка
Валеріївна
Плачинда Тетяна Степанівна д.пед.н., проф., Льотна академія Національного авіаційного
університету
Морзе Наталія Вікторівна д.пед.н., проф., Київський університет імені Бориса Грінченка
Бідюк Наталія Михайлівна д.пед.н., проф., Хмельницький національний університет
Пазюра Наталія д.пед.н., проф., Національний авіаційний університет
Валентинівна
Семиног Олена Миколаївна д.пед.н., проф., Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка

Рекомендовано до друку вченою радою Ізмаїльського державного гуманітарного
університету (протокол № 1 від 05.09.2019 р.)

Збірник зареєстровано в міжнародних каталогах періодичних видань
та наукометричних базах даних:

*Index Copernicus; Google Scholar; Eurasian Scientific Journal Index (ESJI);
Researchbib Journal Index and Archive (ResearchBib); Scientific Indexing Services*

Тексти публікацій були перевірені за допомогою системи пошуку ознак плагіату Unichesk в
рамках проекту підтримки наукових університетських видань.

UNICHECK

ISSN-print 2521-1757

ISSN-online 2616-8812

Scientific Bulletin

IZMAIL STATE UNIVERSITY OF HUMANITIES

Collection of scientific works

Edition

45

SECTION «PEDAGOGICAL SCIENCES»

Established in 1997

Izmail – 2019

Collection of scientific works «Scientific Bulletin of the Izmail State University of Humanities» is included in the list of scientific professional editions of Ukraine in the field of «Pedagogical Sciences» (Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine of 10.05.2017 № 693)

Scientific Bulletin of the Izmail State University of Humanities: collection of scientific works. Section «Pedagogical Sciences». Izmail : RVB IDGU, 2019. Ed. 45. 220 p.

Organizing Team

Chairman **Yaroslav Kichuk**, Doctor of Education, Professor
Co-Chairman **Lilia Tsyganenko**, Doctor of Historical sciences, Professor
Responsible for the issue **Nadiia Kichuk**, Doctor of Pedagogical sciences, Professor

Organizing Committee

Horash-Postika Viorika Doctor of Education, Professor (Chisinau University, Moldova);
Kniazian Marianna Doctor of Education, Professor (Odessa I.I. Mechnikov National University);
Pentyluk Mariia Doctor of Education, Professor (Kherson State University);
Rashydov Seifulla Doctor of Education, Professor (Izmail State University of Humanities);
Tsokur Olha Doctor of Education, Professor (Odessa I.I. Mechnikov National University);
Kotelianets Natalka Doctor of Education, Professor (Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University)
Plachinda Tetiana Doctor of Education, Professor (National Aviation University Flight Academy)
Morze Nataliia Doctor of Education, Professor (Boris Grinchenko University of Kiev)
Bidiuk Natalia Doctor of Education, Professor (Khmelnysky National University)
Paziura Natalia Doctor of Education, Professor (National Aviation University)
Seminog Olena Doctor of Education, Professor (A.S. Makarenko Sumy State Pedagogical University)

**Recommended for publication by the Academic Council of Izmail State University of Humanities
(protocol № 1, 05.09.2019)**

*The collection is registered in the international directories of periodicals
and scientometric databases:*

*Index Copernicus; Google Scholar; Eurasian Scientific Journal Index (ESJI); Researchbib Journal Index and
Archive (ResearchBib); Scientific Indexing Services*

*The texts of the publications were verified using the Unicheck plagiarism signs search system as part of
the project to support academic university publications..*

UNICHECK

ЗМІСТ

Башли Н. Використання засобів мистецтва для формування першооснов багатокультурної освіти старших дошкільників (на прикладі творів бессарабських художників).....	7
Богданець-Білоskalенко Н., Сиротич Н. Розвиток дрібної моторики рук у молодших школярів із Синдромом Вільямса засобами літературно-музичної творчості (на основі творів Н. Забіли).....	18
Горошкін І. Організація самостійної роботи учнів початкових класів у процесі компетентісно-орієнтованого навчання іноземних мов.....	24
Грамастик Н. Феномен компетентності в контексті нової парадигми природничої освіти.....	35
Довгополик К., Бражнікова А. Педагогічна стратегія використання хмарних сервісів в активізації інтересу учнів старшої школи до вивчення іноземних мов.....	44
Кічук Н. Імператив інклюзивної освіти: особистісно-професійна здатність майбутнього фахівця до реалізації.....	53
Кічук Я. Інформаційно-комунікаційний імператив мобільності студентської молоді у проектній діяльності: деякі аспекти проблеми.....	58
Літінська О. Сучасні домінанти теоретичних засад компетентісного підходу до підготовки молодших бакалаврів гуманітарних спеціальностей.....	64
Лунгу Л., Баліка М. Інтерактивні методи навчання української мови учнів початкової школи.....	72
Малежик П. Використання віртуальних серверів та платформ на основі хмарних сервісів у практико-технічній підготовці ІТ-фахівців.....	80
Мізюк В., Абросімов Є. Вибір електронної платформи для створення інформаційно-освітнього середовища закладу загальної середньої освіти.....	90
Мондич О. Формування компетентності майбутніх учителів початкової школи при вивченні анатомії та фізіології людини: деякі аспекти проблеми.....	101
Пенькова С. Шляхи забезпечення педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в умовах початкового навчання.....	109
Пережняк І. Педагогічні умови конструктивного формування правової компетентності військовослужбовців за контрактом.....	116
Петрук В., Гречановська О., Сабадош Ю. Метод проектів у розвитку навичок самоосвіти студентів технічних ЗВО.....	123
Плахотнік О. Ефективність методу проектів у професійній підготовці викладача вищої школи.....	131
Рибалко О. Проектна діяльність студентів коледжу по забезпеченню навчального процесу початкової школи електронними освітніми ресурсами.....	139
Рожелюк І. Технологія формування готовності майбутніх викладачів іноземних мов до моніторингової діяльності в сфері іншомовної освіти.....	146
Смалько О. Особливості викладання навчального курсу «Інформаційна культура діяльності сучасного фахівця».....	155
Сорока О. Можливості арт-терапії в інклюзивній освіті дітей з особливими потребами.....	163
Тушко К. Методологічні основи підготовки майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України до професійної взаємодії.....	173
Фрунзе О. Стратегії модернізації традиційної культури та використання художньої кераміки в освітянській системі Республіки Молдова (рум.).....	179
Фурдуй С. Особливості формування соціальної активності студентів університету (англ.).....	187
Чубук Р. Вплив асертивності на формування професійної компетентності соціальних працівників.....	195
Шинкарьова Ж. Суб'єкт-суб'єктні взаємини як цінності виховання толерантності учнів початкової школи.....	202
Ярчук Г., Баштовенко О. Місце фізичного виховання в реалізації нової реформи вищої освіти.....	208

CONTENT

Bashly N. Use of art means for the formation of the first bases of multicultural education of the older kindergarten (example of Bessarabia artists' works).....	7
Bohdanets-Biloskalenko N., Syrotych N. Developing fine motor skills of elementary school children with Williams Syndrome through literary and music activities (basing on literary works by Zabala).....	18
Goroshkin I. Organization of independent work of primary class students in the process of competently oriented learning of foreign languages.....	24
Gramatik N. The phenomenon of competence in the context of the new paradigm of natural education.....	35
Dovgopolyk K., Brazhnikova A. The pedagogical strategy of cloud service usage in boosting high school students' interest for foreign language learning.....	44
Kichuk N. The imperative of inclusive education: personal and professional ability of the future specialist to realization.....	53
Kichuk Y. Information-communication imperative of student youth mobility in project activity: some aspects of the problem.....	58
Litinska O. Modern dominants of the oretical principles of the competent approach to preparation of junior bachelors of humanities specialties.....	64
Lungu L., Balika M. Interactive methods of education in the ukrainian language of primary school schools.....	72
Malezhyk P. Use of virtual servers and platform based on cloud services in the practical and technical training of IT-professionals.....	80
Miziuk V., Abrosimov Y. Selection of the electronic platform for the creation of a general secondary education information environment.....	90
Mondych O. Competence formation of future primary school teachers in the study of human anatomy and physiology: some aspects of the problem	101
Penkova S. Ways of Providing Pedagogical Support of Children With Special Educational Needs in Primary Education.....	109
Perehnyak I. Pedagogical conditions of legal competence formation of servicemen under contract.....	116
Petruk V., Hrechanovska O., Sabadosh J. Project method in the development of self-education skills students higher education institutions.....	123
Plakhotnik O. Efficiency of Method of Projects in Professional Training of Higher School Teachers.....	131
Rybalko O. Project activity by college students to providing educational process of primary school with electronic educational resources.....	139
Rozhelyuk I. Technology formation of future teacher's awareness for the monitoring activity.....	146
Smalko O. Features of course teaching «Information culture of activity of the modern specialist».....	155
Soroka O. Possibilities of art-therapy in inclusive education of children with special needs.....	163
Tushko K. Theoretical-methodological bases for solving the problem of preparation of future officers-borders to professional interaction.....	173
Frunze E. Strategies for updating the traditional culture and valorification of artistic ceramics in the educational system of the Republic of Moldova.....	179
Furduy S. Peculiarities of formation of social activity of university students.....	187
Chubuk R. Effect of Assertiveness on the Formation of a Social Worker Competence....	195
Shinkaryova Zh. Subjekt-subject snteractions as valuea of educing tolerance of primary school pupils.....	202
Yarchuk G., Bashtovenko O. Place of physical education in the new higher education reform.....	208

DOI 10.31909/26168812.2019-(45)-1

УДК 373.2:7.071.5(477.74)

Наталя БАШЛИ*

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ МИСТЕЦТВА ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПЕРШООСНОВ БАГАТОКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ (НА ПРИКЛАДІ ТВОРІВ БЕССАРАБСЬКИХ ХУДОЖНИКІВ)

Стаття присвячена питанням використання засобів мистецтва для формування основ багатокультурної освіти старших дошкільників. Аналізуються поняття етнічного та естетичного виховання дітей дошкільного віку, доводиться їх важливість для патріотичного виховання майбутнього громадянина держави. Особлива увага приділена аналізу методики використання творів бессарабських художників для активізації певних аспектів етнічного виховання, що є однією з ключових засад багатокультурної освіти.

Ключові слова: мистецтво, старші дошкільники, багатокультурність, етнокультурне виховання.

Постановка проблеми. У науковців (А. Богуш, І. Княжева, К. Крутій) не викликає заперечень (той факт, твердження), що дошкільний вік є доленосним з точки зору виховання у дитини особистісних новоутворень; у дошкільному віці закладаються основи потреб і смаків, проявляються здібності та захоплення, формуються підвалини емоційного інтелекту майбутнього громадянина. Для формування першооснов багатокультурної освіти старших дошкільників необхідне педагогічно вмотивоване виховання та навчання, що дозволить дітям зрозуміти свої та чужі емоції, сприятиме поетапному опануванню мовою мистецтва, оволодінню засобами творчого самовираження через художньо-творчу діяльність. Залучення дітей до різноманітних видів художньої творчості дасть змогу розширити їх діапазон естетичного пізнання світу та спробувати свої сили у найбільш привабливих для себе сферах.

Вітчизняні психологи й педагоги, розглядаючи питання впливу мистецтва на естетичний розвиток дітей, переважно значення надають саме емоційно-художньому пізнанню світу та розглядають естетичне сприйняття «як емоційне пізнання світу, що починається з відчуттів, а вже надалі спирається на розумову діяльність»¹. До того ж, виклики сучасного багатонаціонального суспільства знаходять чітке відображення в ідеях та практиці полікультурної освіти, що покликана готувати майбутнього громадянина до життя й діяльності в сучасних умовах. Тому реалізація принципів багатокультурної або полікультурної освіти на сьогодні є одним з пріоритетних завдань, підтвердженням чого є ряд документів, які регламентують державну політику в галузі освіти України: Закон «Про освіту» (2017), Закон України «Про ратифікацію Європейської Хартії регіональних мов або мов меншин» (2003), Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ ст. (2002), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності (2000), комюніке ЮНЕСКО «Сприяння якості освіти» (Париж, 1998) тощо. Важко не погодитися з позицією дослідників про те, що «становлення нової освітньої парадигми в українському соціумі відбувається в умовах глобалізації, зростання впливу етнокультурного чинника, переходу до інформаційного суспільства.

Складною і нерозв'язаною залишається проблема збереження і розвитку духовних пріоритетів, формування особистості в межах системи освіти, яка створює передумови для

*Башли Н. – аспірантка кафедри загальної педагогіки, дошкільної, початкової та спеціальної освіти, Ізмаїльський державний гуманітарний університет; e-mail: n69545@ukr.net

¹Ваганова Н.А. (2010). *Розвиток естетичного художнього сприймання в дошкільному віці*. Актуальні проблеми психології.. Т.12. Психологія творчості. Вип. 15. Частина 1. С. 69.

модернізації педагогічної освіти, пошуків ефективних шляхів набуття індивідом особистісних та соціальних якостей на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії»². Залучення дитини до світу людських цінностей забезпечує природність процесу формування толерантності, усвідомлення дитиною своєї приналежності до світових культурних цінностей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Загальні питання полікультурної освіти та виховання розглядаються в працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Окремі питання виховання й освіти в багатокультурному та багатоетнічному соціумі посідають чільне місце в наукових доробках В. Андрущенко, Ю. Лотмана, З. Малькової, Л. Гончаренко, Ю. Яценко, Є. Кобилянської, Н. Воскресенської, Ю. Жукова тощо. Проблемам педагогічних аспектів українського народознавства у вихованні громадянина присвятили свої дослідження А. Богуш, Г. Григоренко, П. Ігнатенко, В. Інжестойкова, В. Поплужний та інші. Особливості етнокультури та етнокультурного виховання підростаючого покоління стали об'єктом наукових розвідок В. Агеєва, Є. Богданова, В. Присакар, О. Гуренко. Останнім часом особливої уваги набуває розгляд питань полікультурності на рівні регіональних освітніх соціумів. Дослідниця С.Б. Черепанова, обґрунтовуючи доцільність та необхідність формування багатокультурної свідомості з самого раннього віку, пропонує використання засобів світового фольклору³. Досвід формування міжетнічної толерантності дітей старшого дошкільного віку в США аналізує К. Романюк⁴. Питанням підготовки майбутніх вихователів дошкільнят до формування етичних основ особистості вихованців приділено в науковому доробку О. Добош⁵. Проблеми ознайомлення дітей дошкільного віку з національними культурами знайшли відбиток у науковому доробку Є. Бабунова, М. Богомоллова, Є. Вертякова, К. Сулова. Роль формування полікультурної компетентності у професійній підготовці майбутніх учителів загальноосвітньої школи, соціальних педагогів, фахівців у галузі дошкільної освіти та бібліотечної справи, принципи розвитку неперервної освіти в умовах полікультурного глобалізованого світу досліджували В. Асаєва, В. Бех, Є. Войцеховська, О. Гуренко, І. Княжева, В. Кузьменко, О. Муляр, Л. Нагорна, Н. Романенко, І. Синиця, Н. Якса.

Мета статті полягає в розкритті важливості використання засобів мистецтва для полікультурного виховання та формування етнічної толерантності дітей дошкільного віку на прикладах творів художників українського Придунав'я (Південної Бессарабії).

Виклад основного матеріалу. «Все прекрасне, що існує в навколишньому світі і створене людиною для інших людей, повинно доторкнутися до серця дитини і облагородити його», – стверджував В. Сухомлинський. Як відомо, на першому рівні дитина 3-4 років емоційно радіє зображенню знайомих предметів, але ще не образу. Отож, мотив оцінки носить предметний або життєвий характер (вибрав листівку, бо «вдома такої немає», «тому що тут яблуко, можна поласувати», «тому що море, де купався влітку»).

На другому рівні дитина до 5 років починає не лише бачити, а й усвідомлювати елементарні естетичні якості у творі, які роблять картину для нього привабливою. Діти можуть оцінювати в картині як гарне колір, колірні поєднання зображених предметів і явищ, іноді – форму і композиційні прийоми.

² Бахов І.С. (2017). *Тенденції розвитку полікультурної освіти у професійній підготовці фахівців Канади і США (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.)*. Автореферат дис. на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук. К. С.1.

³ Черепанова С.Б. (2015). *Полікультурне виховання як процес формування толерантності засобами світового фольклору у дітей дошкільного віку*. Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки. Вип. 67. С. 217-220.

⁴ Романюк К. (2012). *Досвід формування міжетнічної толерантності дітей старшого дошкільного віку в США*. Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка. Педагогічні науки. № 7. С. 225-234.

⁵ Добош О.М. (2012). *Підготовка майбутніх вихователів дошкільня до формування етичних основ особистості вихованців*. Педагогічний дискурс: зб. наук. пр.. Вип. 13. С. 84-86.

На третьому, вищому, рівні діти 6-7 років піднімаються до здатності сприймати більше, ніж закладено в зовнішніх ознаках зображуваного явища. Дитина вловлює внутрішню характеристику художнього образу. Саме тому роботу по формування багатокультурної (в тому числі етнічної, конфесійної) толерантності, бережному ставленню та поваги до рідного краю, традицій і мови потрібно проводити у дошкільному віці. Ця робота має буди інтегрованою за змістом, охоплювати різнопланові відомості з краєзнавства, пов'язані з історією, культурою, звичаями, мистецтвом і побутом народів, що мешкають в регіоні.

Краса нерозривна з добротою, вона облагороджує життя, надихає людину на добрі справи, вона пов'язана з душею людини, її працею, поведінкою, мовою, зовнішністю.. Введення дитини в світ краси і гармонії є важливим завданням багатокультурного виховання. Творча душа людства, в тому числі й українського народу, витворила справжні шедеври виховання у дитини почуття прекрасного: від маминої колискової пісні до складних видів мистецтва, якими може оволодіти людина протягом життя, якщо їх основа закладена у дошкільному дитинстві.

Сучасні дослідники розглядають полікультурне (багатокультурне) виховання як психолого-педагогічний процес, який передбачає облік культурних і виховних інтересів різних національних та етнічних меншин і передбачає:

- адаптацію людини до різних цінностей в ситуації існування безлічі різномірних культур;

- взаємодію між людьми різних традицій;

- орієнтацію на діалог культур;

- відмову від культурно-освітньої монополії щодо інших націй і народів;

- шанобливе сприйняття розмаїття та культурної самобутності людських етносів⁶.

Дотримання означених вище положень є невід'ємною частиною формування у старших дошкільників толерантності. Ґрунтуючись на принципах природовідповідності, систематичності, послідовності і культуровідповідності можна уявити процес інтеграції особистості в культуру за наступними етапами: по-перше, це вивчення, розвиток і популяризація культури свого народу; по-друге, інтеріоризація (засвоєння) культури; по-третє, порівняння своєї культури з культурою інших народів; по-четверте, розвиток культури міжнаціонального спілкування; по-п'яте, інтеграція у світову та національну культуру⁷.

У закладах дошкільного виховання дітей найчастіше прилучають до таких видів художньої діяльності, як-от:

- зображувальна діяльність (сприймання творів образотворчого мистецтва, малювання, виготовлення аплікацій, ліплення тощо);

- художньо-мовленнєва діяльність (слухання та переказ казок, легенд, розповідей, читання віршів тощо);

- музична діяльність (сприйняття музики, співи, хороводи, гра на музичних інструментах тощо);

- театралізована діяльність (постанови, участь в сценках, святкових заходах тощо).

Непідробне зацікавлення до такої діяльності з боку дошкільників, намагання пізнати й опанувати таємниці творчості – є першими сигналами формування початків творчої особистості. Творчі здібності дітей у художній діяльності формуються на тлі загального розвитку і завдяки спеціальному навчання. При цьому важливо пам'ятати, що художні можливості дітей диференційовані, а про результати їхнього навчання свідчить не лише те, наскільки вміло вони малюють, співають, читають вірші, а й глибина і сила інтересу,

⁶ Фатма Каразоглю (Геділ). (2016) *Полікультурне виховання дошкільників в умовах сучасного освітнього простору*. Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки. № 2(53). С. 84.

⁷ Там само, с. 85.

ставлення до якості виконання завдання, прагнення і намагання вдосконалити навички художньої діяльності. Поліпшенню змісту багатокультурного виховання сприяють створення у дошкільних закладах розвивально виховного середовища, модернізація засобів і методів роботи з дітьми, спрямованої на розвиток їхнього творчого ставлення до естетичного освоєння дійсності, відображення його у власній творчій діяльності.

Сучасні практики підтверджують висновки науковців (В. Заслуженюк, В. Присакар) відносно того, що у своїх творчих пошуках і відкриттях людина спирається на такі поняття, як прекрасне – довершене за формою і змістом; потворне – антипод прекрасного (виродливе, нище, огидне); досконале – довершене, витончене, сповнене позитивних якостей; гармонія – досконале поєднання всіх елементів; міра – співвідношення кількісних і якісних ознак предмета; цінність – значущість, якої люди надають речам і явищам і яка є основою ставлення до них. Усі ці феномени тісно пов'язані з моральністю, оскільки прекрасним, досконалим, гармонійним є те, що характеризує красу людини, її працю та результати цієї праці, взаємини інших людей. Саме у цих своїх виявах прекрасне становить цінність для людини⁸.

Саморефлексія досвіду перекоонує: до загальних умов багатокультурного виховання належать: відповідно організоване середовище, в якому росте і виховується дитина; використання в оформленні приміщення дошкільного закладу творів мистецтва (репродукцій картин, естампів, скульптур та ін.); залучення дітей до художньої діяльності; врахування інтересів, нахилів дошкільників. Одним з напрямків багатокультурного виховання є естетичне. Основою процесу естетичного виховання старших дошкільників є спільна діяльність педагога і дитини, спрямована на розвиток у неї здібностей до сприймання прекрасного, мистецьких цінностей і продуктивної діяльності.

Предметна сфера естетики як науки (природа естетичного, художнього таланту, художньої творчості особистості) окреслює мету, завдання, зміст естетичного виховання особистості, критерії оцінки її естетичного розвитку. Будучи спрямованим на формування творчої особистості, здатної адекватно сприймати прекрасне і потворне, наділеної чуттям міри у творенні художніх цінностей, естетичне виховання передбачає розвиток почуттєвої сфери особистості, з якою тісно пов'язаний її моральний світ. Квінтесенцією (сутністю) його є естетичний розвиток людини. Таким чином, як стверджують науковці (зокрема, Л. Шульга) естетичний розвиток особистості – процес становлення і вдосконалення естетичної свідомості та естетичної діяльності особистості. Естетичний розвиток має на меті формування естетичної культури особистості – своєрідного сплаву особистісних якостей, які обумовлюють критерії її оцінювання прекрасного і потворного, вияв чуття міри у власної творчості⁹.

Слід підкреслити, що дитина старшого дошкільного віку глибше сприймає твори мистецтва, у неї може розвинути музичний слух або поетичний хист, вона виявляє здатність помічати й емоційно відгукуватися на виразально-зображувальні засоби творів мистецтва, пояснювати особливості, оцінює ставитися до музичних, літературних, малярських творів. Важливе значення в естетичному розвитку старших дошкільників має розвиток уяви, яка забезпечує формування естетичних переживань і творчої діяльності дитини. На перших порах уява поширюється на зовнішні дії з предметами, створює образ не до його втілення, а в процесі діяльності. Згодом формуються форми розумової творчої активності: діти створюють образ у своїй уяві перед втіленням його у малюнку чи грі.

Формування естетичного переживання охоплює розвинені емоції, роботу мислення та уяви, потребу в естетичній діяльності¹⁰. Важливим напрямом естетичного виховання дітей дошкільного віку є художнє виховання завданнями якого є:

- систематичний розвиток естетичного сприймання, почуттів і уявлень дітей;

⁸ Шульга Л. М. *Розвиток творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях з малювання*. К., 1995.

⁹ Богуш А. М., Лисенко Н. В. *Українське народознавство в дошкільному закладі*. К., 2002.

¹⁰ Ваганова Н.А. *Розвиток естетичного художнього сприймання в дошкільному віці*. Актуальні проблеми психології. 2010. Т.12. Психологія творчості. Вип. 15. Частина 1. С. 71

- прилучення дітей до діяльності у сфері мистецтва;
- прагнення вносити елементи прекрасного в побут, природу, власну діяльність;
- розвиток художньо-творчих здібностей у різних видах діяльності.

Одним із засобів багатокультурного виховання є відібрані та спеціально організовані для виховання дітей предмети та явища. Поряд з гармонійним облаштуванням побуту, знайомством з природними явищами та спеціальним навчанням, знайомство дошкільників з творами мистецтва є одним з важливих елементів виховання багатогранної особистості.

Твори мистецтва (їх репродукції) можуть бути використані в оформленні побуту, під час навчання чи самостійної творчої діяльності дитини. У відповідності до поставлених завдань вихователь підбирає твори або побутового або казкового живопису, графіки, малі форми скульптури, твори декоративно-ужиткового мистецтва. При відборі репродукції для дітей дошкільного віку потрібно, щоб картини були не багатопланові, прості за композицією, яскраві, без зайвих дрібних деталей, що забезпечить доступність дитячого сприймання. Знайомлячи дітей з живописом, – зазначає Н. Ваганова, – їм розкривають засоби передачі змісту картини, привертають їх увагу до композиції, емоційного стану, вираженого художником у певній колірній гаммі¹¹. В якості однієї з форм багатокультурного виховання бажано використовувати екскурсії до картинної галереї або музею художньої творчості. Для розвитку самостійної художньої діяльності в групі створюють спеціальні зони з необхідним обладнанням. Педагог при цьому дбає про урізноманітнення діяльності дітей, поєднання різних видів художньої діяльності: зображувальної, художньо-мовленнєвої, театральної-ігрової, музичної.

Базовий компонент дошкільної освіти в Україні – компетентність дошкільників у напрямі «Людство» – визначається як комплекс уявлень про державу, народи, нації, суспільство, людство як узагальнені категорії; знання про те, що світ населяють різні народи, вони мають особливості зовнішнього вигляду, типові види занять, особливості побуту, пов'язані з умовами проживання, різняться за кольором шкіри, волосся, розрізом очей, зростом, статурою, зовнішністю, звичаями тощо, люди у різних країнах розмовляють різними мовами¹².

Сьогодні особливо актуальною є проблема виховання патріотичних почуттів. Під патріотизмом ми розуміємо особливе, тобто безумовне і високосмислове почуття-цінність, яке характеризує позитивне ставлення особистості до народу, батьківщини, держави та до самої себе (за І. Бехом). Виходячи з даного визначення, важливо підкреслити, що патріотизм – це почуття-цінність. Оскільки саме мистецтво допомагає розвивати почуття, впливаючи на емоційну сферу учнів, то можемо приєднатися до висновку дослідників про провідну роль мистецтва в процесі національно-патріотичного виховання¹³.

Особливої актуальності означена проблема набуває у поліетнічних регіонах України, де компактно розселені різні національні спільноти. На думку українських учених (Н. Косарева, Л. Крицька, В. Поплужний), виключна роль у формуванні етнокультурної освіченості, культури міжнаціонального спілкування відводиться дитячому садку, школі, центрам культури національних меншин. Важливо навчити дітей розуміти й толерантно ставитися до представників іншої національності, віросповідання, культури.

Саме в етнічній культурі простежується лінія збереження зв'язку між поколіннями. Це дає підстави науковцям стверджувати, що етнічна культура – успадкований від предків комплекс господарського і соціального життя, матеріальної та духовної культури, які визначають стиль життя, виконують етноідентифікуючу роль, дають можливість виділити й протиставити себе іншим етносам.

¹¹ Кононко О. Л. (2003). *Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні* : науково-методичний посібник. К. «Дошкільне виховання». 243 с.

¹² Вершинина В.Н. (2004). *Поликультурное воспитание детей среднего и старшего дошкольного возраста*. Ростов. УИПКПРО. С. 189.

¹³ Бойченко В.В. (2003). *Ідея полікультурності у змісті національної освіти*. Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія. Вип. 177. № 3-4. С. 41.

Вже у перші роки життя дитини закладаються основи таких відчуттів і якостей характеру, які пов'язують її зі своїм історичним корінням, національним іменем та походженням, впливають на формування пам'яті родоvodu, любові до своїх батьків, народу, на зародження національної свідомості, почуття відданості Батьківщині. При цьому важливо пам'ятати, що національне (етнічне) і загальнолюдське – це взаємодоповнюючі аспекти; що національне не виключає загальнолюдського. Людина у своєму біологічному та духовному розвитку проходить процес від пізнання і засвоєння свого рідного, національного до загальнолюдського. Від роду до народу, нації і до світової спільноти – такий природний шлях становлення цивілізованої людини¹⁴.

Саме популяризація такої думки серед молодого покоління набула актуальності сьогодні в українському Подунав'ї (Південна Бессарабія, Буджак, південні райони Одеської області), де мешкають представники багатьох етнічних груп (болгари, молдавани, греки, євреї, роми, вірмени, албанці, гагаузи тощо). Тривалий час український народ, включаючи етнічні групи, був змушений відмовлятися від надбаних протягом багатьох віків традицій. Але здобуття незалежності Україною дало поштовх до національного, культурного та духовного відродження українського народу. Саме зараз гостро постала проблема відродження народної педагогічної спадщини усіх народів, які мешкають в Україні. Тому слід активно впроваджувати й розвивати дитячі садки на засадах української етнопедагогіки, враховуючи при цьому інтереси інших етнічних спільнот, які мешкають в регіоні, формувати етнокультурну компетентність дошкільників, що (за визначенням В. Бойченко), являє собою інтегративне утворення особистості дитини і включає мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний та оцінний компоненти¹⁵.

На прикладі використання творів бессарабських митців – болгар за походженням, проаналізуємо можливості та перспективи використання засобів мистецтва для багатокультурного виховання старших дошкільників.

Важко не погодитися з думкою науковців про те, що «загальною особливістю менталітету жителів регіону стала національна та релігійна терпимість, відсутність конфліктів на етнічному ґрунті»¹⁶. Процес переселення до регіону представників різних етнічних груп призвів їх, з одного боку, до відриву від культурного ядра свого народу, а з іншого – до збереження своїх основ (мови, музики, художньої творчості, кухні тощо). Ці особливості знаходять відбиток у творчості місцевих художників. Один з них – Олександр Кара, етнічний болгарин, голова Ізмаїльської міської організації НСХУ, який народився у с. Нові Трояни серед нащадків болгарських колоністів Південної Бессарабії: працелюбних людей, що почитають й наслідують культурні традиції своєї історичної Батьківщини та глибоко поважають українську державність і культуру.

Творчі досягнення Олександра Кари знайшли відображення у більш ніж 20 персональних виставках та участі у понад 160 колективних заходах в Україні та за її межами. Він має дев'ять нагород за живопис і почесне звання Заслуженого художника України (2012). Візитівкою творчого доробку О. Кари вважається картина «Перша борозна» (2005). Задум картини «Перша борозна» виник під впливом проникливих рядків народної різдвяної пісні, створеної болгарськими переселенцями на південь Бессарабії, куди на початку XIX ст. вони втекли від турецького рабства.

«Важка праця перших переселенців з окультурення буджакського степу, – пише О. Кара в одній із своїх спеціальних публікацій, – який до того знав лише скотарство ногайських татар, спонукала їх звертатися з молитвами про допомогу до найбільш

¹⁴ Вершинина В.Н. (2004). *Поликультурное воспитание детей среднего и старшего дошкольного возраста*. Ростов. УИПКПРО. С. 189.

¹⁵ Бойченко В.В. (2003). *Ідея полікультурності у змісті національної освіти*. Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія. Вип. 177. № 3-4. С. 41.

¹⁶ Шевчук Т. (2016). *«Перша борозна» та «Ниті з минулого» (синтез мистецтв у картинах)*. «Образотворче мистецтво». № 1. С. 144-145.

шанованих християнських святих: Богородиці, святих Петра й Георгія і домислювати самого сина Божого за оралом. Так у народній уяві перших болгарських колоністів, які вірили у краще життя на новій землі, була змодельована сакральна місія, яку вони виконували, живучи з молитвою в душі й вірою в серці. В рядках не випадково згадується про чотири воли, запряжені для орання: менша кількість цих міцних тварин не впоралася би з завданням, адже за тих часів тверда земля Південної Бессарабії не знала плугу. У пісні роги волів були прикрашені сріблом, у ротах містилося золоте приладдя, адже саме від них залежав добробут і майбутнє процвітання на той момент дикого краю»¹⁷. Так, під впливом народної болгарської пісні й виник задум картини. Розповідь про важку долю перших болгарських переселенців з адаптованим (для дошкільників) аналізом картини здатна різностороннє і підсилена емоційно вплинути на дітей.

Інша робота О. Кари – картина «Ниті з минулого» також може бути використана для демонстрації дітям старшого дошкільного віку. Сюжет картини – традиційні цінності сільського буття: дім, вікно, квітка, подвір'я, дерево, гніздо лелеки. На передньому плані розташовані численні приладдя для ткацтва: ткацький станок, прядка, мотовилка й ін. «В умовному зрізі будинку бачимо працюючу за ткацтвом жінку у бездоганно білосніжному вбранні з національними елементами, господарку-берегиню домашнього осередку, над домом якої вітає янгол як символ покровительства її споконвічній справі, осяяній відчуттям гармонії. Нитки ткацького верстату гіперболізовано тягнуться з місця зовні, викликаючи в уяві паралель з загадковими античними богинями (парки/мойри), в руках яких знаходилися ниті людських дол. Чиї долі перебувають в руках цієї жінки? Це долі членів її родини, які вона оберігає своєю невпинною працею, створюючи в домі атмосферу добробуту, спокою й заможності»¹⁸. «Ниті з минулого», – зазначає професорка Т. Шевчук, – відображають світ вишуканої, зробленої з любов'ю і особистісне орієнтованої домашньої праці, світлом якої було пронизане життя людей»¹⁹. На полотнах Олександра Кари відображено дух і моральну чистоту народу. За переконанням митця, усвідомлення краси простої сільської праці перетворює нас у людей, упевнених у доброті світу й дарує відчуття затишку та спокою.

Яскравою постаттю сучасного образотворчого живопису Буджака є Катерина Лемешева²⁰. Полотна художниці несуть неабиякий заряд позитиву, казкової чарівності. Провідними в її творчості стали мотиви дива, сну, кохання, покровительства ангелів та ангелоподібних істот (берегиня, хоронителька снів, богиня рівноваги, зими тощо). Модель художнього простору Катерини Лемешевой насичена архетипами дерева, місяця, птаха, крилатого коня, зимових візерунків, граната, груш. Всі ці образи будуть зрозумілими та чарівними для дітей старшого дошкільного віку. Картини інших бессарабських художників, сюжети яких відображають побут й обрядові свята, демонструють вагомість традиційних цінностей звичайної людини у менталітеті жителів краю, домінування в культурі регіону обцинних цінностей і колективної етики («Бессарабське весілля» О. Андрєва-Сичова, «Бессарабське застілля» А. Ципа, «Сільські музики» Д. Дьошин). Знайомство дітей старшого дошкільного віку з картинами бессарабських художників сприятиме їх подорожі в оптимістичний кольоровий світ; упізнанню мотивів єдності людини і природи, світу і гармонії співіснування; любові жителів цього краю до своєї землі.

Доброзичливе ставлення до людини іншої раси, етнічної й конфесійної групи формується з урахуванням трьох компонентів: пізнавального, емоційного й

¹⁷ Кара О. Картина «Перша борозна» як художнє втілення фольклору бессарабських болгар. Дунайські наукові читання: європейський вимір і регіональний контекст: Матеріали міжнародної науково-практич. конференції, присвяченої 75-річчю ІДГУ. Т. І. Ізмаїл: РВЦ ІДГУ, СМІЛ. С. 214.

¹⁸ Шевчук Т. (2016). «Перша борозна» та «Ниті з минулого» (синтез мистецтв у картинах). «Образотворче мистецтво». № 1. С. 144-145.

¹⁹ Шевчук Т. (2018). Культурний код сучасного образотворчого мистецтва Буджака. Колективна монографія «Історія і цивілізація Нижнього Дунаю». Браїла. Музей Кароля І. С. 401.

²⁰ Лемешева Катерина. Персональний сайт: <http://lemesheva.com>

поведінкового²¹. З метою ознайомлення дітей з традиціями і сучасною культурою людей, що живуть в українському Подунав'ї, слід ознайомити дітей з тим, як прикрашали свій будинок, посуд, одяг, меблі основні етнічні представників нашого краю. Національні особливості народних промыслів яскраво виявляються в художніх ремеслах: вишивці, гончарному виробництві, плетінні, різьбі по дереву. Діти середньої та старшої групи можуть відтворювати побачені елементи в своїй роботі на заняттях з художньої праці, ліплення, малювання. Цікавою темою для заняття, елементів свят та розваг можуть стати кулінарні уподобання людей, що мешкають в Південній Бессарабії. Це сприятиме усвідомленню того, що незважаючи на відмінності, між звичаями, обрядами, кулінарними уподобаннями етнічних груп українського Подунав'я, між ними є багато спільного.

Висновки. Формування першооснов багатокультурної освіти старших дошкільників на сьогодні є одним з пріоритетних завдань сучасної системи виховання. Натомість практика доводить, що ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з культурними традиціями етнічних груп Подунав'я в дитячих садках здійснюється епізодично та в обмеженому обсязі, що, перш за все, зумовлено відсутністю науково-методичних орієнтирів, необізнаністю вихователів з цієї проблеми. Шести-семирічні представники українського, болгарського, молдовського, албанського населення українського Подунав'я недостатньо обізнані з народними святами, звичаями, обрядами, побутовими традиціями своїх пращурів, що свідчить про доцільність проведення етнокультурної роботи з дітьми дошкільного віку. Методика формування етнокультурної компетентності, як складової багатокультурної освіти дітей дошкільного віку, на сьогодні відсутня. Серед можливих шляхів формування першооснов багатокультурної освіти дітей дошкільного віку нам видаються такі: організацію екскурсій до краєзнавчих, художніх музеїв регіону; проведення театралізованих культурно-виховних заходів, пов'язаних зі святкуванням різноманітних свят народного календаря різних етнічних груп українського Подунав'я; впровадження у навчально-виховний процес дитячого садка програми етнокультурного виховання дітей дошкільного віку; консультації батьків щодо етнокультурної просвіти, виховання етнічної толерантності, проведення семінарів-практикумів для вихователів з метою їх ознайомлення з ужитковим мистецтвом національних груп українського Подунав'я тощо. Ми поділяємо позицію науковців про те, що «мультикультурність не просто стає основою функціонування місцевих традицій, це органічне співіснування різних варіантів етнічного досвіду набуває космополітичних ознак єдності у множинності; колективну пам'ять регіонального соціуму збагачує міфопоетичний зв'язок з прабатьківщинами різних народів»²².

Відтак, перспективи подальшого наукового пошуку вбачаємо в обґрунтуванні моделі, як педагогічної системи, розвитку у старших дошкільників першооснов полікультурної компетентності.

²¹ Рого Г. І. (2014). *Полікультурне виховання та формування етнічної толерантності дітей в дошкільному навчально-виховному закладі*. Закарпатській інститут післядипломної педагогічної освіти. URL: <http://www.alibest.ru>

²² Шевчук Т. (2018). *Культурний код сучасного образотворчого мистецтва Буджаса*. Колективна монографія «Історія і цивілізація Нижнього Дунаю». Браїла. Музей Кароля I. С. 401.

Література

- Бахов І.С. *Тенденції розвитку полікультурної освіти у професійній підготовці фахівців Канади і США (друга половина XX – початок XXI ст.)*. Автореферат дис. на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук. К., 2017. 43 с.
- Богуш А. М., Лисенко Н. В. *Українське народознавство в дошкільному закладі*. К., 2002.
- Бойченко В.В. *Ідея полікультурності у змісті національної освіти*. Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія. Вип. 177. 2003. № 3-4. С. 40-44.
- Ваганова Н.А. *Розвиток естетичного художнього сприймання в дошкільному віці*. Актуальні проблеми психології. 2010. Т.12. Психологія творчості. Вип. 15. Частина 1. С. 69-75.
- Добош О.М. *Підготовка майбутніх вихователів дошкільля до формування етичних основ особистості вихованців*. Педагогічний дискурс: зб. наук. Пр. 2012. Вип. 13. С. 84-86.
- Заслуженюк В. С., Присакар В. В. *Формування в школярів культури міжнаціонального спілкування*. Педагогіка і психологія. 1999. № 1. С. 14-18.
- Ігнатенко П. Р. *Виховання громадянина: психолого-педагогічний та народознавчий аспекти* : навчально-методичний посібник К. ІЗМН, 1997. 252 с.
- Кара О. *Картина «Перша борозна» як художнє втілення фольклору бессарабських болгар*. Дунайські наукові читання: європейський вимір і регіональний контекст: Матеріали міжнародної науково-практич. конференції, присвяченої 75-річчю ІДГУ. Т. І. Ізмаїл: РВЦ ІДГУ, СМІЛ. С. 214-216.
- Кононко О. Л. *Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні* : науково-методичний посібник К. «Дошкільне виховання». 2003. 243 с.
- Лемешева, Катерина. Персональний сайт. URL: <http://lemesheva.com>
- Вершинина В.Н. *Поликультурное воспитание детей среднего и старшего дошкольного возраста* Ростов. УИПКПРО. 2004. 406 с.
- Рего Г. І. *Полікультурне виховання та формування етнічної толерантності дітей в дошкільному навчально-виховному закладі*. Закарпатській інститут післядипломної педагогічної освіти. 2014. URL: <http://www.alibest.ru>
- Романюк К. *Досвід формування міжетнічної толерантності дітей старшого дошкільного віку в США*. Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка. Педагогічні науки. 2012. № 7. С. 225-234.
- Українське народознавство: Мій рідний край, моя земля* / уклад. А. М. Богуш, Г. І. Григоренко, В. О. Інжестойкова та ін. Запоріжжя. Просвіта. 1993. 79 с.
- Фатъма Каразоглю (Геділ). *Полікультурне виховання дошкільників в умовах сучасного освітнього простору*. Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки. № 2(53). 2016. С. 83-87.
- Черепанова С.Б. *Полікультурне виховання як процес формування толерантності засобами світового фольклору у дітей дошкільного віку*. Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки. 2015. Вип. 67. С. 217-220.
- Шевчук Т. *Культурний код сучасного образотворчого мистецтва Буджака*. Колективна монографія «Історія і цивілізація Нижнього Дунаю». Браїла. Музей Кароля І. 2018. С.401.
- Шевчук Т. *«Перша борозна» та «Ниті з минулого» (синтез мистецтв у картинах)*. «Образотворче мистецтво». № 1, 2016. С. 144-145.
- Шульга Л. М. *Розвиток творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях з малювання*. К., 1995.

REFERENCES

- Bakhov I.S. Tendentsii rozvytku polikulturnoi osvity u profesiinii pidhotovtsi fakhivtsiv Kanady i SShA (druha polovyna XX – pochatok XXI st.). Avtoreferat dys. na zdobuttia naukovoho stupenia doktora pedahohichnykh nauk. K.2017. 43 s.
- Bohush A. M., Lysenko N. V. Ukrainske narodoznavstvo v doshkilnomu zakladi. K., 2002.
- Boichenko V.V. Ideia polikulturnosti u zmisti natsionalnoi osvity. Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu. Pedahohika ta psykholohiia. Vyp. 177. 2003. № 3-4. S. 40-44.
- Vahanova N.A. Rozvytok estetychnoho khudozhnogo sprymannia v doshkilnomu vitsi. Aktualni problemy psykholohii. 2010. T.12. Psykholohiia tvorchosti. Vyp. 15. Chastyna 1. S. 69-75.
- Dobosh O.M. Pidhotovka maibutnikh vykhovateliv doshkillia do formuvannia etychnykh osnov osobystosti vykhovantsiv. Pedahohichniy diskurs: zb. nauk. Pr. 2012. Vyp. 13. S. 84-86.
- Zasluzheniuk V. S., Prysakar V. V. Formuvannia v shkoliariv kultury mizhnatsionalnogo spilkuvannia. Pedahohika i psykholohiia. 1999. № 1. S. 14-18.
- Ihnatenko P. R. Vykhovannia hromadianyna: psykholoho-pedahohichniy ta narodoznavchyi aspekty : navchalno-metodychnyi posibnyk / P. R. Ihnatenko, V. L. Popluzhnyi, N. I. Kosarieva, L. V. Krytska. K. IZMN, 1997. 252 s.
- Kara O. Kartyna «Persha borozna» yak khudozhnie vtilennia folkloru bessarabskykh bolhar. Dunaiski naukovy chytannia: yevropeyskyi vymir i rehionalnyi kontekst: Materialy mizhnarodnoi naukovo-praktych. konferentsii, prysviachenoj 75-richchiu IDHU. T. I. Izmail: RVTs IDHU, SMYL. S. 214-216.
- Komentar do Bazovoho komponenta doshkilnoi osvity v Ukraini : naukovo-metodychnyi posibnyk / za red. O. L. Kononko. K. «Doshkilne vykhovannia». 2003. 243 s.
- Lemesheva, Kateryna. Personalnyi sait: <http://lemesheva.com>
- Polykulturnoe vospytanye detei sredneho y starshoho doshkolnogo vozrasta / pod red. V.N. Vershynyna. Rostov. UYPKPRO. 2004. 406 s.
- Reho H. I. Polikulture vykhovannia ta formuvannia etnichnoi tolerantnosti ditei v doshkilnomu navchalno-vykhovnomu zakladi. Zakarpatskii instytut pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity. 2014. - Rezhym dostupu - <http://www.alibest.ru>
- Romaniuk K. Dosvid formuvannia mizhetnichnoi tolerantnosti ditei starshoho doshkilnogo viku v SShA. Visnyk Luhanskoho natsionalnogo universytetu im. T. Shevchenka. Pedahohichni nauky. 2012. № 7. S. 225-234.
- Ukrainske narodoznavstvo: Mii ridnyi kraj, moia zemlia / uklad. A. M. Bohush, H. I. Hryhorenko, V. O. Inzhestoikova ta in. Zaporizhzhia. Prosvita. 1993. 79 s.
- Fatma Karazohliu (Hedil). Polikulture vykhovannia doshkilnykiv v umovakh suchasnoho osvitnoho prostoru. Naukovyi visnyk MNU imeni V.O. Sukhomlynskoho. Pedahohichni nauky. № 2(53). 2016. S. 83-87.
- Cherepanova S.B. Polikulture vykhovannia yak protses formuvannia tolerantnosti zasobamy svitovoho folkloru u ditei doshkilnogo viku. Zbirnyk naukovykh prats Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Pedahohichni nauky. 2015. Vyp. 67. S. 217-220.
- Shevchuk T. Kulturnyi kod suchasnoho obrazotvorchoho mystetstva Budzhaka. Kolektyvna monohrafiia «Istoriia i tsyvilizatsiia Nyzhnoho Dunaiu». Braila. Muzei Karolia I. 2018. S.401.
- Shevchuk T. «Persha borozna» ta «Nyti z mynuloho» (syntez mystetstv u kartynakh). «Obrazotvorche mystetstvo». № 1, 2016. S. 144-145.
- Shulha L. M. Rozvytok tvorchykh zdibnostei ditei doshkilnogo viku na zaniattiakh z maliuvannia. K., 1995.

Bashly N. Use of art means for the formation of the first bases of multicultural education of the older kindergarten (example of Bessarabia artists' works)

The article is devoted to the issues of using arts to form the basis of multicultural education for senior preschoolers. The concepts of ethnic and aesthetic education of preschool children are analyzed, their importance for patriotic education of the future citizen of the state is proved. Particular attention is paid to the analysis of the method of using works by Bessarabian artists to activate certain aspects of ethnic education, which is one of the key principles of multicultural education.

The method of forming ethno-cultural competence as a component of multicultural education of preschool children is currently absent. Among the possible ways of forming the foundations of multicultural education of preschool children, we find the following: organization of excursions to local lore, art museums in the region; conducting theatrical cultural and educational events related to the celebration of various holidays of the national calendar of different ethnic groups of the Ukrainian Danube region; introduction into the educational process of kindergarten the program of ethno-cultural education of preschool children; Parents' consultations on ethno-cultural education, education of ethnic tolerance, seminars for educators to familiarize them with the applied arts of national groups of the Ukrainian Danube region and so on. We share the view of scholars that «multiculturalism not only becomes the basis of the functioning of local traditions; the collective memory of the regional society is enriched by the mythopoetic connection with the ancestral homeland of different peoples».

The refore, we see the prospects for further scientific research in the substantiation of the model, as a pedagogical system, in the development of the first principles of multicultural competence in senior preschoolers.

Key words: *art, senior preschoolers, multiculturalism, ethnocultural education.*

DOI 10.31909/26168812.2019-(45)-2

УДК 373.3:159.97:821.161.2

Наталія БОГДАНЕЦЬ-БІЛОСКАЛЕНКО*

Наталія СИРОТИЧ

**РОЗВИТОК ДРІБНОЇ МОТОРИКИ РУК
У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ СИНДРОМОМ ВІЛЬЯМСА
ЗАСОБАМИ ЛІТЕРАТУРНО-МУЗИЧНОЇ ТВОРЧОСТІ
(НА ОСНОВІ ТВОРІВ Н.ЗАБІЛИ)**

У статті розкрито основні ознаки захворювання Синдрому Вільямса, його походження. Авторами подано основні характеристики дітей із «синдромом обличчя ельфа»: затримка розумового розвитку, труднощі з освоєнням навичок письма (труднощі із дрібною моторикою), читання й лічби. Проте такі діти мають добре розвинене усне мовлення, виняткове відчуття ритму й музичну пам'ять. Подано напрацьовані медиками загальні рекомендації для осіб із «синдромом обличчя ельфа». Зосереджено увагу на посиленому психолого-педагогічному розвитку дітей.

У межах статті запропоновано авторську методику Н.Сиротич – комплекс вправ на розвиток дрібної моторики рук та мовленнєвий розвиток із застосуванням засобів літературно-музичної творчості.

Ключові слова: дрібна моторика рук, синдром Вільямса, твори Н.Забіли, молодші школярі.

Актуальність проблеми. Відомо, що розвиток дрібної моторики безпосередньо пов'язаний із розвитком пізнавальної та емоційної сфери, мови, письма, читання. Розвинена дрібна моторика сприяє успішному навчанню, пізнавальній діяльності. Знаний український педагог-практик В.Сухомлинський зазначав: «Розум дитини знаходиться на кінчиках його пальців». У молодших школярів із розумовою затримкою розвиток дрібної моторики є недостатнім і, відповідно, обумовлює можливості пізнавальної діяльності. Ця малодосліджена тема є об'єктом зацікавлення як медиків, так і педагогів та психологів (І. Лугова, А. Машталер, О. Лимарева, Н. Сиротич та ін.)

Мета роботи. У нашій розвідці зацентровано увагу на розвиткові дрібної моторики рук молодших школярів із синдромом Вільямса засобами літературно-музичної творчості.

Виклад основного матеріалу. Синдром Вільямса (відомий також під назвою «синдром обличчя ельфа») – це генетичне захворювання, що характеризується особливостями зовнішнього розвитку і супроводжується затримкою розумового розвитку (проте, деякі риси інтелекту можуть бути наявними). Риси обличчя дітей із синдромом Вільямса зовні нагадують обличчя ельфа (широкий лоб, яскраво-блакитний колір очей, опущені вниз повні щоки, великий рот з повними губами, плоский і тупий кінчик носа, загострене підборіддя, припухлість повік), тому хвороба отримала й іншу назву – синдром обличчя ельфа¹.

Вперше синдром був відкритим та дослідженим дитячим кардіологом з Нової Зеландії Дж. Вільямсом, і серед особливостей пацієнтів з синдромом Вільямса медики виділяють:

* Богданець-Білоskalенко Н. – доктор педагогічних наук, головний науковий співробітник Інституту педагогіки НАПН України, професор, Ізмаїльський державний гуманітарний університет;

Сиротич Н. – кандидат педагогічних наук, психолог, керівник центру для дітей та сімей БФ «Карітас-Київ», доцент, Ізмаїльський державний гуманітарний університет

¹ Лимарева О.В. (2015). Синдром Вільямса. Міжнародний неврологічний журнал (Орфанні хвороби). №1 (71). С.129-131.

- порушення сенсорної інтеграції з гіперчутливістю до звуку;
- гіперактивність з емоційною лабільністю, інтенсивністю, дефіцитом уваги, нав'язливою комунікабельністю
- підвищена тривожність і страх новизни
- порушення експресивного й імпресивного мовлення
- труднощі в навчанні
- добрий музичний слух та відчуття ритму².

У дітей із синдромом Вільямса спостерігається затримка розумового розвитку, і показник IQ характеризується показником – 60. Часто в таких школярів виникають труднощі з освоєнням навичок письма (труднощі із дрібною моторикою), читання й лічби. Але, водночас, при таких негативних характеристиках, у дітей із «синдромом обличчя ельфа» є дві особливості: добре розвинене усне мовлення, яке ще й характеризується поетичністю, виразністю та емоційністю; вроджений музичний талант (абсолютний слух, виняткове відчуття ритму й музична пам'ять)³.

Школярів із синдромом Вільямса небагато (приблизно одна дитина на 8000 пологів), тому ані в медицині, ані в освіті немає численних глибоких досліджень щодо лікування чи навчання таких особливих пацієнтів. На сьогоднішній день, медиками напрацьовані лише загальні рекомендації для осіб із «синдромом обличчя ельфа», серед них:

- уникати додаткових порцій кальцію, вітаміну D та при потребі знижувати високий рівень кальцію;
- хірургічне чи фізіотерапевтичне лікування (за потребою);
- посилений психолого-педагогічний розвиток дітей⁴.

Відтак, зупинимося на детальнішому вивченні останньої із рекомендацій – посиленому психолого-педагогічному розвитку дітей, а саме – на дослідженні особливостей розвитку дрібної моторики рук молодших школярів із синдромом Вільямса засобами літературно-музичної творчості.

Ми вже згадували також про те, що у дітей із синдромом Вільямса простежуються порушення експресивного й імпресивного мовлення, саме тому питання розвитку дрібної моторики рук таких школярів набуває ще більшої актуальності, адже «досить відомий є той факт, що сформованість мовленнєвих умінь та навичок у дітей безпосередньо пов'язана зі станом дрібної моторики пальців рук»⁵.

Отже, молодші школярі з синдромом Вільямса при здійсненні тонких рухів часто зазнають таких труднощів:

- із регуляцією довільних рухів;
- із чіткістю виконання рухів;
- з координацією рухів;
- з автоматизацією нового руху;
- з концентрацією уваги щодо переключення з одного руху на інший;
- з узгодженістю рухів;
- з наявністю супутніх рухів;
- з миттєвим відтворюванням інструкції щодо певного положення пальців за зразком тощо.

Робота над зменшенням чи подоланням таких труднощів у дітей із синдромом Вільямса потребує систематичної та ретельної роботи з ними (особливо в дошкільному та молодшому шкільному віці) і здійснюється через проведення численних мовленнєво-мануальних (мовленнєво-ручних) вправ та ігор, організованих батьками, психологами,

² Лимарева О.В. (2015). *Синдром Вільямса*. Міжнародний неврологічний журнал (Орфанні хвороби). №1 (71). С.129-131.

³ Там само, с. 130-131.

⁴ Там само, с. 131.

⁵ Машталер А.С. (2015). *Розвиток дрібної моторики у дітей із загальним недорозвиненням мовлення*. Таврійський вісник освіти (Психологія). №4 (52). С. 242-247.

педагогами під час індивідуальних занять у домашній атмосфері чи уроків у інклюзивному класі загальноосвітнього навчального закладу. Особливо ефективно працювати з такими дітьми у середовищі їхніх ровесників, адже, на думку Лимаревої О.В., «спілкування дітей із синдромом Вільямса зі своїми здоровими однолітками має дуже велике значення для їхнього подальшого сприятливого розвитку, тому для гармонійного розвитку таким дітям потрібні соціалізація в суспільстві»⁶. Проте, існують також певні застереження для вчителів інклюзивних класів, які варто враховувати у роботі з такими дітьми:

- готовність до того, що у таких дітей часто простежується надмірна й зайва смішність, безпосередність в діях, піднесено-грайливий (без причини) настрій;

- звертання особливої уваги на те, що для таких учнів уроки та заняття мають проходити в особливо спокійній атмосфері, без зайвих предметів, що відволікають увагу.

Враховуючи вроджений музичний талант, відмінний музичний слух та відчуття ритму у дітей з «синдромом обличчя ельфа», ми розробили для молодших школярів із цим захворюванням комплекс вправ на розвиток дрібної моторики рук та мовленнєвий розвиток, застосувавши усю багатоманітність засобів літературно-музичної творчості.

За літературну складову змісту цих вправ було обрано твори Н. Забіли. Її твори ритмічні, легкі для сприймання. І взагалі вона володіла секретом і письменницькою майстерністю, які робили її твори цікавими для багатьох поколінь, хоч і творила Н. Забіла в середині минулого століття. У творчому арсеналі письменниці віршовані казки: «Сорока-білобока», «Вередливі жабки», прозові казки за мотивами народних: «Корінці та вершечки», «Два морози», «Про півника та курочку і хитру лисичку», «Рукавичка», «Снігуронька» та інші, низка поетичних творів («Лісова криничка», «Стояла собі хатка», «Дванадцять місяців»). Доступною для сприймання і цікавою є низка оповідань «Ясочина книжка», написана ритмізованою прозою.

Усі вправи із запропонованого нами комплексу для розвитку дрібної моторики рук учнів із синдромом Вільямса умовно можна поділити на три групи:

I. Вправи під мовленнєвий супровід педагога (на основі поетичної творчості Н. Забіли).

II. Вправи, що супроводжуються мовленнєвим супроводом у виконанні самого школяра (на основі поетичної творчості Н. Забіли).

III. Музично-ритмічні вправи на основі поетичної творчості Н. Забіли.

Пропонуємо приклади таких вправ із кожної з груп вищезгаданого комплексу.

I. Вправа на основі уривку з вірша Н. Забіли «Рукавичка»

Під час вправи педагог повільно промовляє слова вірша, демонструючи відповідні дії з предметами, які учень має старатися паралельно відтворювати. Якщо у дитини виникають надмірні труднощі із відтворенням дій, вчитель може допомагати їй у цьому, «діючи» її пальцями й кистями.

Текст, який промовляє педагог	Необхідні матеріали для виконання вправи	Дії, які виконує дитина
По ялинку внучка з дідом йшли по лісі навмання	Килимок (цупка тканина) розміру А-4, до якого щільно приклеєні шишки й мох (мох можна замінити губкою для миття посуду)	Дитина «крокує» по килиму, перебираючи вказівним та середнім пальцем долоні (інші пальці зібрані в кулачок)
А за ними бігло слідом довговухе цуценя	Обруч із приклеєними вухами з хутра	Дитина гладить вуха цуценяти, приклеєні до обруча (обруч одягається дитині на голову ще до початку виконання вправи)
Задивилась, мабуть, внучка на ялинку, на сосну	Штучна невеличка ялинка стоїть на столі перед	Дитина легко гладить голки ялинки обома руками, вішає на

⁶ Лимарева О.В. (2015). *Синдром Вільямса*. Міжнародний неврологічний журнал (Орфанні хвороби). №1 (71). С.129-131.

	дитиною, шишки із заздалегідь приклеєними до них нитками	гілки шишки
І зронила яось з ручки рукавичку хутряну. Рукавичка невеличка на снігу собі лежить	Хутряна рукавичка	Дитина гладить рукавичку, одягає її то на одну, то на іншу руку (повільно, швидше, швидко)
Раптом мишка тишком-нишком з нірки вилізла й біжить (...)	Картон формату А-3 із кількома нірками (нірки обведені навколо різними кольорами, різних розмірів), маленька іграшкова мишка із колекції «кіндер-сюрприз» або жолудь	Дитина «пролазить» мишкою у різні нірки за інструкцією вчителя (враховуючи різні розміри нірок, кольори, розташування (нижче, вище) на картоні)
Влізла мишка в рукавичку і сама в ній стала жити	Хутряна рукавичка та іграшкова мишка	Дитина кладе мишку в рукавичку, колише її, співає колискову

II. Вправа на основі уривку з вірша Н.Забіли «Олівець-малювець»

Взяла Яся олівець, олівець-малювець.	Дитина крутить олівець між долонями, пропускає між одним – двома-трьома пальцями тощо
Сіла Яся біля столу, розгорнула папірець	Дитина кілька разів зіжмакує та розпрямляє аркуш
Треба тут намалювати отаку здорову хату! Вікна. Дах. Димар на нім. З димара — великий дим!	Дитина обводить по штрих-пунктирній лінії малюнок хати з вікнами, дахом, димарем, димом (малюнок педагог готує заздалегідь)
Ось травичка. Ось доріжка. Ось дитинка. Ручки. Ніжки. Ротик. Носик. Голова. І волосся — як трава.	Дитина обводить по штрих-пунктирній лінії малюнок дитини, сама домальовує їй волосся і траву під ногами (малюнок педагог готує заздалегідь)
Ось на небі сонце сяє. Довгі промені ясні... А в сторонці, під віконцем, квітнуть квіти запашні.	Дитина малює круг сонця і промені, зворотню сторону олівця (з ластиком) намочує в гуаш різних кольорів і ставить на траві відбитки від ластика – різнокольорові квіти.
У дитинки є спідничка, а на ніжках черевички. Ще їй кошика зроби —	Дитина обводить по штрих-пунктирній лінії на малюнку дитини спідничку, черевички, кошик
підє ляля по гриби. Ліс такий густий, кошлатий, і дерев у нім багато — все ялинки та дубки. Як щітки, стирчать гілки. А під кожним під дубочком два грибочки, три грибочки, ось чотири, ось і п'ять... Вже нема де малювати!	Штамування на аркуші половинками печериць (використовується пальчикова арба чи гуаш)
Ось і блискавка! І грім!	Дитина стукає кулачками по столу
І полився з хмари дощик на грибочки, на дубочки, на ялинку, на хатинку, на малесеньку дитинку, на волоссячко, на кошик ллється дощик, дощик, дощик, ллється швидко, швидко, швидко! І нічого вже не видно!	Дитина опускає обидві руки в тазик з теплою водою, у якому лежать іграшки-гриби, дерева, кошики, шишки, жолуді. Грається іграшками та вилловлює їх за допомогою ситечка для чаю. Після завершення завдання витирає руки
— Що ж ти, Ясю, наробила? Зачорнила весь папір! І протерла, і продерла, і пробила аж до дір!..	Робить олівцем багато дірок в аркушах паперу

Яся каже: — Ай-ай-ай! Яся каже: — Це не я! Це такий вже олівець, олівець-малювець!	
---	--

III. Музично-ритмічна вправа на основі уривку з вірша Н.Забіли «Курочки».

У вправі використовуються дерев'яні ритмічні палички клавесина (можна замінити дерев'яними ложками).

На подвір'ї курочки	Проспівується
Ціпу, ціпу, ціп!	Тричі ритмічно висукується паличками клавесина (удар на кожне слово)
Ось Маринка й Юрочка	Проспівується
Кришать ціпкам хліб.	Тричі ритмічно висукується паличками клавесина (удар на кожне слово)
Ціпки бачать кришечки,	Проспівується
Дзьобики — тук-тук!	Тричі ритмічно висукується паличками клавесина (удар на кожне слово)
Весь шматок — ой лишенько! Вихопили з рук!	Проспівується і... руки потрібно розвести й палички кинути на підлогу

Діти із синдромом Вільямса охоче й радісно виконують такі вправи, а після систематичної й тривалої роботи простежується покращення в розвитку їхнього мовлення й дрібної моторики рук, адже «рухи пальців рук філогенетично пов'язані з мовленнєвою діяльністю»⁷ і розвиток функцій цих процесів іде паралельно, у тісній взаємодії.

Результатом цих вправ є зрушення у:

- «психофізичному розвитку дитини;
- мовленнєвих центрах головного мозку (посилення узгодженої діяльності мовленнєвих зон)»⁸;
- вміннях наслухувати дорослого, «вслухатися і розуміти зміст мовлення»⁹;
- концентрації уваги, розвитку пам'яті та уваги;
- контролі за виконанням рухів, запам'ятовуванні певних положень рук і послідовності рухів;
- вправності у володінні пальцями та кистями рук тощо.

Тут доречно навести думку А. Машталер про те, що оволодівши вправами для розвитку дрібної моторики рук й мовлення, дитина «зможе «розповідати руками» цілі історії»¹⁰.

Висновки. Таким чином, у результаті проведення запропонованого нами комплексу вправ для розвитку дрібної моторики рук та мовлення у дітей з синдромом Вільямса, пальці рук та кисті таких дітей «отримують силу, хорошу рухливість і гнучкість, а це надалі полегшить оволодіння навичкою письма»¹¹ та сприятиме подоланню порушень в експресивному (зовнішньому) та імпресивному (внутрішньому) мовленні.

Література

Лимарева О. В. Синдром Вільямса. Міжнародний неврологічний журнал (Орфанні хвороби). 2015. №1 (71). С.129-131.

Машталер А.С. Розвиток дрібної моторики у дітей із загальним недорозвиненням

⁷ Лугова І. (2008). *Розвиток дрібної моторики пальців рук в учнів шестирічного віку*. Початкова школа. №7. С. 6.

⁸ Машталер А.С. (2015). *Розвиток дрібної моторики у дітей із загальним недорозвиненням мовлення*. Таврійський вісник освіти (Психологія). №4 (52). С.242-247.

⁹ Там само, с. 244.

¹⁰ Там само, с. 244.

¹¹ Там само, с. 244-245.

мовлення. Таврійський вісник освіти (Психологія). 2015. №4 (52). С. 242-247.

Лугова І. Розвиток дрібної моторики пальців рук в учнів шестирічного віку. Початкова школа. 2008. №7. С. 6.

REFERENCES

Limareva O.V. Sindrom Vil'yamsa. Mizhnarodnij nevrologichnij zhurnal (Orfanni hvorobi). 2015. №1 (71). S.129-131.

Mashtaler A.S. Rozvitok dribnoї motoriki u ditej iz zagal'nim nedorozvinennyam movlennya. Tavrijs'kij visnik osviti (Psihologiya). 2015. №4 (52). S.242-247.

Lugova I. Rozvitok dribnoї motoriki pal'civ ruk v uchniv shestirichnogo viku. Pochatkova shkola. 2008. №7. S. 6.

Bohdanets-Biloskalenko N., Syrotych N. Developing fine motor skills of elementary school children with Williams Syndrome through literary and music activities (basing on literary works by Zabila)

It is well recognized that the development of fine motor skills is strongly associated with the improvement of cognitive and emotional spheres and the language. Advanced fine motor skills enable productive learning and cognitive activities. Our research gives particular attention to the development of fine motor skills of elementary school children with Williams syndrome through literary-and-music activities. Williams syndrome (also known as «elfin face syndrome») is a genetic disorder characterized by peculiarities of the appearance and affects intellectual abilities (however, certain intellectual qualities might be observed). Facial features of the children affected with Williams syndrome could be described as «elfin» (a broad forehead, bright blue eyes, full low-set drooping cheeks, wide-set mouth with full lips, short blunt nose, acute chin and swollen eyelids), that is why this disorder has got a name «elfin face syndrome». Cognitive abilities of children with Williams syndrome typically range from mild-to-moderate levels of intellectual disability and an IQ score of 60 is typical. Such learners often have particular problems with writing skills (problems with fine motor skills), reading and counting. However, despite the aforementioned regrettable characteristics, children with «elfin face syndrome» possess two peculiarities: advanced oral language skills characterised by poetic expression and emotionality; and an inborn musical talent (perfect pitch, an exceptional sense of rhythm and musical memory). Activities aiming at reducing or overcoming the aforesaid difficulties encountered by children with Williams syndrome should be systematic and thorough (especially, in preschool age and at elementary school) and should be implemented through numerous speech-and-manual exercises and games, initiated and conducted by parents, psychologists and educators in the course of individual activities in a home environment or lessons in an inclusive class at establishments providing general education. Activities with such children are particularly effective if performed together with their peers. The exercises presented in the complex for the development of fine motor skills of learners with Williams syndrome could be broadly divided into three groups: I. Exercises with voice comments of a teacher (basing on literary works by N. Zabila). II. Exercises with voice comments of the learner (basing on literary works by N. Zabila). III. Music-and-rhythmic exercises basing on literary works by N. Zabila.

Key words: fine motor skills, Williams syndrome, literary works by N. Zabila, elementary school children.

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

У статті окреслено дидактико-розвивальний потенціал самостійної роботи учнів початкових класів у процесі навчання іноземної мови на компетентнісних засадах, обґрунтовано принципи й засоби формування в учнів предметної і ключових компетентностей шляхом організації самостійної роботи. Акцентовано, що в аспекті актуального нині компетентнісного підходу самостійна робота є системою взаємодії суб'єктів освітнього процесу, спрямованою на мотивоване залучення учнів до самостійного формування предметної та ключових компетентностей, а також умінь самостійно знаходити, опрацьовувати, застосовувати інформацію для виконання навчальних і життєвих завдань, а також розвиток таких важливих для сучасної людини якостей, як здатність до самоорганізації, саморегуляції, самоконтролю. Обґрунтовано принципи організації самостійної роботи учнів початкових класів у процесі навчання іноземної мови на компетентнісних засадах, до яких віднесено принцип самодіяльності, принцип самоорганізації, принцип розвитку. Учителеві необхідно враховувати той факт, що в учнів початкових класів ще не сформована навчальна діяльність, тому ставити навчальне завдання, визначати перебіг його виконання, контролювати цей процес і оцінювати результат доцільно вчителю, поступово передаючи частину цих функцій учням, що уможливить подальше самостійне виконання ними визначених завдань. З'ясовано, що спілкування іноземними мовами водночас є предметною і ключовою компетентністю, яка формується на уроках іноземних мов. Саме тому всі види самостійної роботи учнів, усі типи завдань уможливають її формування. Установлено, що основними засобами організації самостійної роботи учнів початкових класів є підручник, зошит з друкованою основою, словники, комп'ютерні програми тощо. Зошит із друкованою основою – це додатковий навчальний посібник для вивчення іноземної мови, структурований відповідно до змісту програми й чинного підручника.

Ключові слова: самостійна робота, принципи організації самостійної роботи, засоби організації самостійної роботи, предметна компетентність, ключові компетентності.

Постановка проблеми в контексті сучасної науки та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Актуальним завданням сучасної української школи є спрямування освітнього процесу на формування в учнів здатності до самостійної діяльності. На це орієнтує й стратегічний документ «Нова українська школа», що визначає необхідність формування такої компетентності, як уміння вчитися упродовж життя, що зумовлено швидкістю оновлення знань, значним збільшенням інформаційних потоків¹. З огляду на це засвоєння знань та формування вмінь у межах кожного предмета має корелюватися з загальною метою освітнього процесу – формування в учнів умінь навчатися впродовж життя. Такі соціальні виклики ставлять перед учителями надважливе завдання – сформувати в учнів низку універсальних (загальнонавчальних) умінь, які допоможуть їм опанувати специфічні для кожного предмета дії та операції з початкових

* Горошкін І. – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу навчання іноземних мов, Інститут педагогіки НАПН України, e-mail: olenagoroshkina@gmail.com

¹Нова українська школа: Концептуальні засади реформування середньої школи : МОН України. Київ, 2016. 40 с.

класів. Усе це зумовлює необхідність визначення дидактично-розвивального потенціалу самостійної роботи учнів 1-4 класів на уроках іноземної мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У психолого-педагогічних студіях у різний час і з різною активністю було порушено проблеми організації самостійної роботи учнів і студентів. Теоретичне підґрунтя для вивчення типів, видів, принципів організації самостійної роботи учнів і студентів закладено в працях Н. Басай, М. Князян, О. Малихіна, І. Нагрибельної, С. Ніколаєвої, В. Редька та інших сучасних українських науковців. Питання методично правильної організації самостійної роботи в процесі навчання іноземної мови стали предметом дослідження Н. Басай, яка розглядаючи проблему керування самостійною роботою учнів старших класів засобами підручника в процесі навчання іноземної мови, дійшла висновку, що використання підручника дає змогу на кожному уроці значно збільшити питому вагу самостійної роботи учнів під керівництвом учителя, що сприяє активізації навчальної діяльності з іноземної мови². Л. Тішакова і Л. Хілько переконливо доводять, що роль самостійної роботи учнів на уроках іноземної мови зростає, якщо методично правильно спланована й організована, вона враховує індивідуалізацію процесу навчання, сприяє успішному формуванню комунікативної компетентності учнів початкових класів³.

Аналіз психолого-педагогічних джерел із проблеми дослідження переконує, що одним із перевірених на практиці шляхів підвищення ефективності освітнього процесу є методично правильна організація самостійної роботи. У сучасній школі вона посідає особливе місце, оскільки лише в процесі самостійної діяльності в учнів формуються предметні і ключові компетентності, що є складним особистісним утворенням, яке не можна передати в готовому вигляді, а лише сформувати в процесі системного набуття учнем навчального досвіду. Попри активізацію уваги дослідників до організації самостійної роботи учнів, бракує праць, присвячених визначенню принципів, засобів ефективної її організації в процесі навчання іноземної мови на компетентнісних засадах. Як переконують результати анкетування, проведені співробітниками відділу навчання іноземних мов Інституту педагогіки НАПН України, для значної частини вчителів (48,8%) організація самостійної роботи учнів з іноземної мови викликає певні труднощі⁴. До того ж, як свідчать спостереження і бесіди з учителями-предметниками, в освітньому процесі наявна тенденція до несистемної організації самостійної роботи.

Наукові завдання статті лежать у площині окреслення й характеристики організації самостійної роботи учнів початкових класів на засадах компетентнісного підходу, що зумовлює оновлення змісту, методики навчання й кінцевих результатів – сформованості в учнів предметної і ключових компетентностей.

Мета статті – окреслити дидактико-розвивальний потенціал самостійної роботи учнів початкових класів у процесі навчання іноземної мови на компетентнісних засадах, виокремити принципи й засоби формування в учнів предметної і ключових компетентностей шляхом організації самостійної роботи.

Виклад основного матеріалу. Поняття «самостійна робота» є предметом вивчення психологів, педагогів, лінгводидактів, результатом чого є наявність кількох визначень.

У психологічному контексті самостійну роботу визначають як результат правильно організованої роботи учня на уроці, що мотивує самостійне її розширення, поглиблення і продовження у вільний час⁵.

² Басай Н.П. (2013). *Підручник як засіб керування самостійною роботою старшокласників з іноземної мови*. Збірник наук. пр. «Проблеми сучасного підручника». С. 46.

³ Тішакова Л.Т., Хілько Л.О. (2013). *Роль самостійної роботи в організації пізнавальної діяльності учнів молодших класів на уроках іноземної мови*. Освіта та розвиток обдарованої особистості. С. 70.

⁴ Цит за *Лінгводидактичні засади навчання іноземних мов у закладах вищої педагогічної та загальної середньої освіти* (2018): монографія / відп. за вип. М.М. Сідун, Т.К. Полонська. Мукачево: МДУ. С. 204-205.

⁵ Зимняя И.А., Ильинская Е.С. (1984). *Психологический анализ урока иностранного языка*. Иностранные языки в школе. С. 25.

Автори «Словника-довідника з української лінгводидактики» пропонують подібне визначення, дещо розширивши його: «Самостійна робота розглядається як вищий тип навчальної діяльності, що потребує від учня достатнього рівня самосвідомості, рефлексивності, самодисципліни, відповідальності, який задовольняє процес самовдосконалення та саморозуміння»⁶.

У підручнику «Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика» самостійну роботу учнів визначено як «вид навчальної діяльності, одну з організаційних форм навчання, яка проходить без особистого контакту вчителя та учня (дома, у ресурсному центрі, у комп'ютерному класі тощо) або скеровується учителем опосередковано за допомогою навчальних матеріалів, які відповідають цій меті»⁷. У наведеному визначенні наголошено на місці та засобах проведення самостійної роботи.

Л. Тішакова і Л. Хілько самостійну роботу характеризують більш розлого, визначаючи її як «особливий вид навчальної діяльності, що відбувається за межами безпосередньої участі вчителя. Це організована вчителем активна діяльність учнів, що спрямована на виконання поставленої дидактичної мети, у спеціально призначений для цього час, а саме: на пошук знань, їх осмислення, закріплення, формування та розвиток умінь та навичок, узагальнення й систематизацію знань»⁸. Як бачимо, автори акцентують увагу на дидактичних функціях та змістовому аспекті організації самостійної роботи.

Усі наведені визначення об'єднують те, що дослідники розуміють її передусім як діяльність учнів. До того ж спільним є акцент на її організації, що передбачає опосередковане керівництво вчителя та його відсутність під час виконання учнями самостійної роботи.

На нашу думку, в аспекті актуального нині компетентнісного підходу самостійна робота є системою взаємодії суб'єктів освітнього процесу, спрямованою на мотивоване залучення учнів до самостійного формування предметної та ключових компетентностей, а також умінь самостійно знаходити, опрацьовувати, застосовувати інформацію для виконання навчальних і життєвих завдань, а також розвиток таких важливих для сучасної людини якостей, як здатність до самоорганізації, саморегуляції, самоконтролю.

У процесі навчання іноземної мови в початкових класах самостійна робота є передусім навчальним завданням, що стимулює учня до здобування нових, невідомих йому знань, або ж до поглиблення й розширення сфери застосування наявних знань. Як уже зазначалося, учитель є організатором самостійної роботи, що потребує від нього уважного ставлення до її планування, визначення її оптимального обсягу з урахуванням вікових особливостей учнів, змісту матеріалу та добору ефективних засобів організації. Нам імпонує наукова позиція В. Редька, згідно з якою «Важливою передумовою успішності самостійної роботи є здатність учнів раціонально організувати й поетапно здійснювати власну навчальну діяльність, проводити контроль і корекцію цього процесу та його результатів на всіх етапах реалізації з метою підвищення ефективності свого учіння, а також на основі усвідомленого застосування здобутих знань, умінь, навичок і досвіду»⁹. Дослідник виокремив основні характеристики самостійної роботи, до яких відносить такі:

- це різновид пізнавальної діяльності учнів, що реалізується як на уроці, так і вдома за підручником або завданням учителя, проте без його безпосередньої участі;

⁶ Словник-довідник з української лінгводидактики (2015) : навч. посіб. Кол авторів за ред. М.І. Пентилюк. Київ : Ленвіт. С. 223.

⁷ (2013) Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О.Б., Бориско Н.Ф., Борецька Г.Е. та ін. За заг. ред. С.Ю.Ніколаєвої. Київ : Ленвіт. С. 500.

⁸ Тішакова Л.Т., Хілько Л.О. *Роль самостійної роботи ...* С. 71.

⁹ Редько В.Г. (2017). *Конструювання шкільних підручників з іноземних мов: теорія і практика*: монографія. Київ : Педагогічна думка. С. 415-416.

- обов'язкове усвідомлення учнем мети кожного завдання для самостійної роботи, а також застосування набутого в навчальній діяльності досвіду й доцільних засобів;
- здатність самостійної роботи формувати такі важливі риси особистості, як пізнавальна активність, самостійність, креативність, творче ставлення до діяльності, самоорганізованість тощо;
- сформованість в учнів таких загальнонавчальних умінь, які забезпечують раціональну організацію самостійної роботи, як-от уміння планувати свою діяльність, чітко визначати систему завдань, виділяти з них пріоритетні, обирати оптимальні способи їх виконання тощо¹⁰.

Нам видається, що в сучасних умовах цей перелік характеристик можна доповнити ще однією позицією, згідно з якою самостійна робота є провідним інструментом формування предметної і ключових компетентностей учнів, оскільки методично доцільно організована є інструментом здобування знань і формування в учнів умінь і якостей, що є складниками компетентностей. Ефективними вважаємо моделювання ситуацій, що спонукають учнів до прийняття самостійних рішень і дій, сприяють їхній самореалізації, розвитку мислення, мовлення, збагаченню словникового запасу. Зазначимо, що не всі окреслені характеристики повною мірою виявляються в процесі організації самостійної роботи учнів початкових класів, що зумовлено їхніми віковими особливостями та специфікою змісту навчання. Їх можна вважати орієнтирами, на які має спиратися вчитель, добираючи вид, обсяг самостійної роботи.

З-поміж науковців немає одностайності щодо виокремлення видів самостійної роботи. Вивчення праць І. Алієва, Н. Басай, І. Бім, С. Ніколаєвої, О. Пасічника, Т. Полонської, В. Редька, А. Щукіна та ін. дослідників спонукало нас до висновку, що не може бути єдиної класифікації, бо види самостійної роботи виокремлюють за різними критеріями: *місцем виконання*: класна, домашня; *способом виконання*: в усній чи писемній формі; *за реалізацією в різних видах мовленнєвої діяльності*: аудіювання (прослухати текст, знайти невідоме слово, пояснити його значення з контексту, вибрати правильну відповідь із низки запропонованих за змістом прослуханого тексту тощо), говоріння (назвати слова за картинками, описати картинку тощо), читання (прочитати слова, речення, текст, виписати незнайомі слова тощо), письмо (списати слова, уставляючи пропущені літери, записати речення, уставляючи пропущені слова тощо); *залежно від організаційних форм*: індивідуальна, парна, групова, фронтальна. Вибір певної форми чи виду самостійної роботи залежить від багатьох чинників: складності для учнів теми, що опановується, рівня навченості учнів, матеріально-технічної бази школи тощо.

Логіка нашого дослідження потребувала визначення принципів організації самостійної роботи учнів. С. Ніколаєва стверджує, що «в основі самостійної роботи лежать наукові принципи організації навчальної праці з урахуванням вікових, мотиваційних і мисленнєвих особливостей учнів:

- чіткий розподіл функцій між учасниками навчального процесу (учителем і учнями);
- управління навчальним процесом, тобто використання спеціальної програми із застосуванням сучасних ТЗН, насамперед засобів зворотного зв'язку;
- фактор часу (у самостійній роботі доцільно використовувати лише оптимальні, тобто ті прийоми і методи, які з найменшими витратами часу й зусиль дають найбільш ефективні результати)¹¹.

Загалом підтримуючи наукову позицію дослідниці, зазначимо, що принципи організації самостійної роботи в початкових класах у контексті компетентнісного підходу потребують уточнення, передусім з урахуванням вікових особливостей учнів та змісту

¹⁰ Редько В.Г. *Конструювання шкільних підручників...* С. 412.

¹¹ Методика навчання іноземних мов і культур... С. 502.

навчання, визначеного чинними програмами. Л. Тішакова, Л. Хілько виокремлюють такі принципи навчання іноземної мови на початковому етапі, як:

- синтетичне образне навчання, тобто навчання без теоретичних пояснень на основі конкретного змісту завдань;
- збереження цілісної картини світу, що забезпечується дискретним режимом навчання (розподіл вправ у часі та систематичне паузове повторення навчального матеріалу, а також його різноманітне комбінування);
- розширення поля застосування досвіду за рахунок зміни компонентів контексту завдання (багаторазове виконання певної дії щоразу на новому рівні);
- поліспрямованість дій, що передбачає одночасне використання різного мовленнєвого матеріалу та різноманітних видів діяльності (спілкування+ рухлива/предметна/художня діяльність)¹².

Означені принципи, на нашу думку, повною мірою не враховують особливостей самостійної роботи учнів, оскільки не висувають як провідну вимогу до особистості її вміння самостійно здобувати знання, мобільно актуалізовувати та ефективно втілювати їх у практику.

Вивчення психолого-педагогічних праць переконує, що доцільно організовувати самостійну роботу учнів початкових класів на засадах принципів самодіяльності, самоорганізації й розвитку, розроблених Л. Фрідманом¹³.

Принцип самодіяльності визначає мотиваційний аспект організації самостійної роботи, згідно з означеним принципом учні мають відчувати себе повноправним учасником освітнього процесу, який самостійно може обирати шляхи й засоби досягнення мети навчання.

Принцип самоорганізації зумовлює необхідність навчання учнів умінь і навичок раціональної освітньої діяльності.

Принцип розвитку передбачає забезпечення розвивального середовища для учнів у процесі навчання іноземної мови.

Учителів необхідно враховувати той факт, що в учнів початкових класів ще не сформована навчальна діяльність, тому ставити навчальне завдання, визначати перебіг його виконання, контролювати цей процес і оцінювати результат доцільно вчителів, поступово передаючи частину цих функцій учням, що уможливить подальше самостійне виконання ними визначених завдань.

Психологи (Г. Андреева, І. Зимня, Г. Костюк, О. Сергеевкова та ін.) стверджують, що самостійність починається з репродуктивних дій учнів у процесі спільної з учителем діяльності, через стадії виникнення усвідомлення та довільних власних психічних процесів, стадію відтворення засвоєних дій та доходять до стадії творчої діяльності. Формування репродуктивно-наслідувальних умінь учнів передбачає активізацію таких психічних функцій, як спостереження, осмислення, розпізнавання, виокремлення, запам'ятовування тощо.

У 1 класі учні ще не виявляють високого ступеня самостійності в опануванні іноземної мови, завдання, вміщені до підручників, здебільшого передбачають наслідування й репродукцію: «дивись і слухай», «слухай і повторюй», «дивись, слухай і повторюй у ритм», «слухай і співай» тощо. Учні не обирають потрібні мовні одиниці, не комбінують їх, вони потребують допомоги вчителя, який пояснює правила виконання завдання, рекомендує, як виконати ту чи ту вправу, спрямовує їхні дії, коригуючи їх у разі потреби. На цьому етапі важливо навчити учнів бачити послідовність дій під час виконання завдання, їх результат, чітко дотримуватися цієї послідовності. Саме на цьому акцентовано в Пояснювальній записці до чинної програми «Іноземна мова»: «Початковий етап навчання іноземної мови в сучасному загальноосвітньому навчальному закладі

¹² Тішакова Л.Т., Хілько Л.О. *Роль самостійної роботи ...* С. 72-73.

¹³ Фрідман Л.М. (1987). *Педагогический опыт глазами психолога*. Москва : Просвещение, 224 с.

надзвичайно важливий, оскільки в цей період закладаються психолінгвістичні основи іншомовної комунікативної компетенції, необхідні та достатні для подальшого її розвитку й удосконалення. Тут відбувається становлення засад для формування іншомовних фонетичних, лексичних, граматичних та орфографічних навичок, а також умінь сприймати на слух, говорити, читати й писати у межах визначених програмою результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів»¹⁴. За умови методично доцільної організації самостійної роботи учні набувають іншомовного комунікативного досвіду, в них формуються такі загальнонавчальні вміння: усвідомлювати навчальну мету, передбачену завданням, оскільки вони знають, що саме їм необхідно виконати; бачити послідовність виконання дій у межах завдання; обирати оптимальний спосіб виконання завдання; практично виконувати завдання; самостійно перевіряти й оцінювати результати власної діяльності.

Своєчасна допомога вчителя, надання чітких рекомендацій щодо виконання завдань допомагає учням накопичувати досвід їх виконання, а також способи оптимальної самостійної роботи, що стає підґрунтям для просування до наступних рівнів самостійності, які забезпечують формування вмінь, необхідних для самостійної діяльності творчого характеру. Завдання вчителя полягає в тому, щоб привчати учнів до таких прийомів, як аналіз, синтез, порівняння, зіставлення тощо, які активно будуть застосовуватися в наступних класах.

Значний потенціал має методично правильно організована самостійна робота для формування ключових компетентностей учнів. Як зазначено в стратегічному документі «Нова українська школа», ключові (загальноосвітні) компетентності – це здатності, яких потребує кожен учень як суб'єкт освітнього процесу для самовизначення, загального розвитку й самореалізації. До ключових компетентностей віднесено: *спілкування державною мовою, спілкування іноземними мовами, математичну компетентність, основні компетентності у природничих науках і технологіях, інформаційно-цифрова компетентність, уміння вчитися впродовж життя, ініціативність і підприємливість соціальна і громадянська компетентності, обізнаність та самовираження у сфері культури, екологічна грамотність і здорове життя*.

Прокоментуємо формування означених компетентностей засобами самостійної роботи.

Така компетентність, як *спілкування державною мовою* в процесі самостійної роботи формується супровідно, оскільки пріоритетне місце посідає спілкування іноземною мовою, що зумовлено метою і завданнями шкільного предмета.

Спілкування іноземними мовами водночас є предметною і ключовою компетентністю, що формується на уроках іноземних мов. Саме тому всі види самостійної роботи учнів, усі типи завдань уможливають її формування.

Математична компетентність формується в процесі самостійної роботи за умови використання завдань, які передбачають задіяння логіко-математичного інтелекту учнів початкових класів.

На формування *компетентності у природничих науках і технологіях* спрямовані завдання, які містять лексику відповідного тематичного спрямування, як-от «Природа» (1-2 класи), «Природа та навколишнє середовище України та країн виучуваної мови» (3-4 класи).

Необхідність формування *інформаційно-комунікаційної компетентності* в процесі самостійної роботи зумовлено її здатністю забезпечувати особистості комфортну життєдіяльність, мобільність, уміння орієнтуватися в динамічних інформаційних потоках. На формування означеної компетентності спрямовано вправи і завдання, що передбачають

¹⁴ Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти : Іншомовна галузь. Іноземна мова (розроблена під керівництвом О. Я. Савченко) : наказ МОН України від 21.03.2018 № 268. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>, С. 21-22.

застосування інформаційних технологій в організації самостійної роботи. Це може бути самостійне прослуховування учнями аудіозаписів, перегляд навчальних відео, застосування мобільних додатків (вправ, тренажерів, словників) тощо.

Життя переконує, що особливої актуальності нині набуває *вміння особистості навчатися впродовж життя* – здатність і внутрішня потреба самостійно здобувати знання і формувати вміння відповідно до поставлених цілей задля самовдосконалення й самореалізації. Для формування цієї компетентності самостійна робота набуває особливої значущості, оскільки передбачає набуття в учнів таких умінь: самостійно працювати з підручником і словником, шукати нову інформацію з різних джерел та критично оцінювати її, організовувати свій час і навчальний простір, оцінювати власні навчальні досягнення тощо.

Соціальна і громадянська компетентності формуються за умови впровадження парної, групової самостійної роботи учнів, що спонукає їх співпрацювати з іншими на результат, спілкуючись іноземною мовою. Урізноманітнює організацію самостійної роботи учнів ігрова діяльність, яка передбачає командну співпрацю, наприклад: *Клас ділиться на дві команди, кожна з яких записує на дошці по 10-15 слів із теми, що вивчається. Біля дошки одночасно працюють по одному представникові від обох команд. Перемагає та команда, яка швидше виконає завдання.*

Обізнаність та самовираження у сфері культури в процесі самостійної роботи учнів формується в межах тематики ситуативного спілкування «Свята та традиції України та країн виучуваної мови» (1-4 класи), «Подорож Україною та країнами мови, що вивчається» (4 клас).

Компетентність *екологічна грамотність і здорове життя* передбачає вміння учнів пропагувати здоровий спосіб життя засобами іноземної мови та сприйняття ними природи як цілісної системи. Формування цієї компетентності відбувається в межах тематики ситуативного спілкування «Людина» (2-4 класи), «Природа та навколишнє середовище України та країн мови, що вивчається» (1-4 класи).

Аналіз наукових студій (Н. Басай, С. Николаєва, О. Савченко, Л. Тішакова, Л. Хількова та ін.) уможливує висновок, що найбільш поширеними завданнями для самостійної роботи учнів початкових класів є робота з підручником, навчальними посібниками, дидактичними матеріалами, персональним комп'ютером, виконання вправ, самостійні спостереження тощо. Спостереження за освітнім процесом переконують, що основними засобами організації самостійної роботи учнів початкових класів є підручник, зошит з друкованою основою, словники, комп'ютерні програми тощо.

Уже з 1 класу учні привчаються працювати з підручником – навчальною книжкою, у якій відповідно до вимог програми викладено матеріал з предмета. Особливий інтерес для нашого дослідження викликають підручники англійської мови для учнів 1 класу нової української школи, побудовані на компетентнісних засадах. Як свідчить аналіз змісту чотирьох підручників (автори - О. Карпюк, Т. Беляєва; авторські колективи - І. Доценко, О. Євчук, С. Губарева; Грін Кантрі, М. Павлюс), вони всі мають чітку структуру. Виклад навчального матеріалу в підручниках відповідає загальнодидактичним принципам доступності, систематичності й послідовності, емоційності. Усі навчальні видання поєднує їх спрямованість на формування предметної і ключових компетентностей учнів. Підручники містять завдання, спрямовані на вдосконалення рецептивних і продуктивних видів мовленнєвої діяльності - аудіювання, читання, говоріння, письмо. Зазначимо, що в структурі підручників наявні завдання для групової, індивідуальної та самостійної роботи; ігрові та творчі завдання, щоправда, вони не завжди позначені спеціальними піктограмами. Тому відбір завдань для самостійної роботи учнів здійснює вчитель, який визначає обсяг самостійної роботи, яку учні виконуватимуть у класі чи вдома.

Ефективним засобом навчання іноземної мови є робочі зошити (зошити-посібники, зошити з друкованою основою), що разом із підручниками становлять навчальний комплект для успішного формування в учнів предметної і ключових компетентностей.

Зошит із друкованою основою – це додатковий навчальний посібник для вивчення іноземної мови, структурований відповідно до змісту програми й чинного підручника. Традиційно він містить завдання, спрямовані на повторення й закріплення вивченого матеріалу, передусім фонетичного, лексичного й граматичного, щоправда, наявні завдання, метою яких є розвиток усного й писемного мовлення учнів. Оскільки більша частина вправ чинних підручників мають усний характер, відзначимо особливу роль зошитів із друкованою основою, що призначені для самостійного письмового виконання учнями вправ і завдань з іноземної мови, наприклад: уставити потрібні літери, пропущені слова тощо.

Безперечною перевагою зошитів є те, що вони дають змогу заощаджувати час, уникаючи малоефективного механічного переписування, натомість використовуючи час безпосередньо для розв'язання завдань уроку. Як свідчить аналіз змісту робочих зошитів з друкованою основою, їхня структура дозволяє систематично залучати учнів до виконання різноманітних завдань, отже, сприяє підвищенню ефективності самостійної роботи. Наприклад, у зошиті подано малюнки тварин і запропоновано завдання: назви та напиши перші літери. Крім того, зошит сприяє збагаченню словникового запасу учнів, наприклад: завдання на переставляння літер та правильний запис поданих слів; завдання на вставлення потрібних слів, тести на добір того чи того слова. Таким чином, робочий зошит з друкованою основою дозволяє виконати значно більший обсяг роботи на уроці, урізноманітнити та інтенсифікувати освітній процес, сприяє формуванню в учнів умінь сприймати прочитане, відтворювати і створювати висловлення різних стилів, типів і жанрів мовлення, добираючи відповідні мовні засоби, формувати правописні уміння. Цей засіб навчання дозволяє вчителю перевірити якість виконання самостійної роботи учнів та оцінити її ефективність; учням – удосконалювати вміння самостійної роботи з іноземної мови.

Важливо вже з початкових класів навчити школярів використовувати двомовні словники, адже вміти працювати з ними надзвичайно важливо в процесі читання й перекладу слів, словосполучень, речень і текстів. Від того, наскільки швидко учень знайде потрібну лексичну одиницю, залежить швидкість виконання ним завдання. З огляду на це, ефективність роботи зі словником залежить від того, наскільки добре учень вивчив алфавіт, з яким ознайомлюється уже в першому класі. Самостійна робота учнів як з друкованими, так і електронними словниками, полягає передусім у тому, що учень орієнтується в його структурі, здійснює пошук потрібної інформації, ознайомлюється з нею. Спочатку учні працюють зі словниками, шукаючи потрібний варіант перекладу того чи того слова, а згодом можуть укладати власний двомовний словник.

Підвищенню рівня самостійності учнів у процесі опанування іноземної мови сприяє застосування інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема мультимедійних, що забезпечують презентування навчальних матеріалів з предмета через аудіо- та відеоресурси, засвоєння предмета в індивідуальному для кожного учня темпі.

У рекомендаціях Всесвітньої організації ЮНЕСКО сказано: щодня зростає доступність мобільних пристроїв для всіх верств населення, що робить їх найбільш популярним засобом ІКТ¹⁵. Цей висновок підтвердили й результати опитування учнів, проведеного в Бердянській спеціалізованій школі I-III ступенів № 16 з поглибленим вивченням іноземних мов Бердянської міської ради Запорізької області: пересічно у 96 % респондентів є смартфон, за цих обставин майже 42 %, крім смартфона, мають інші мобільні пристрої. Це й зумовлює введення електронних засобів навчання, зокрема мобільних додатків у сучасний освітній процес.

Останнім часом зростає кількість QR-кодів у підручниках іноземної мови, що відповідає сучасним вимогам до здобування й поширення інформації, є зручним для користувача – завдяки установленим на смартфон чи планшет програмам і додаткам для

¹⁵ Рекомендації ЮНЕСКО щодо політики в сфері мобільної освіти. URL: <http://iite.unesco.org/pics/publications/ru/files/3214738.pdf>

ідентифікації QR-кодів учні охоче й легко розшифровують закодовану інформацію. Аналіз змісту чинних підручників англійської мови для 1 учнів класу, підготовлених на засадах компетентнісного підходу до навчання, в новій українській школі засвідчує, що наявність QR-кодів є прикметною ознакою сучасних підручників, щоправда, кількість їх різна й варіюється від одного до кількох десятків.

Ми розглядаємо QR-код як важливий складник сучасного підручника іноземної мови, що розширює когнітивно-розвивальний потенціал навчальної книжки, сприяє підвищенню мотивації учнів до опанування предмета, організації їхньої ефективної самостійної роботи. Так, наприклад, першокласники мають змогу прослухати аудіозаписи в зручний для себе час кількаразово залежно від власних потреб, учні третіх-четвертих класів можуть ознайомитися з додатковим текстовим, анімаційним матеріалом тощо.

Висновки. Отже, дидактично доцільна організація самостійної роботи учнів початкових класів у процесі навчання іноземної мови сприяє підвищенню мотивації до навчання, формуванню в них предметної і ключових компетентностей. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у визначенні та експериментальній перевірці ефективності інформаційно-комунікаційних технологій організації самостійної роботи учнів.

Література

Басай Н.П. (2013). *Підручник як засіб керування самостійною роботою старшокласників з іноземної мови*. Збірник наук. пр. «Проблеми сучасного підручника». С. 46.

Зимняя И.А., Ильинская Е.С. (1984). *Психологический анализ урока иностранного языка*. Иностранные языки в школе. С. 25.

Лінгводидактичні засади навчання іноземних мов у закладах вищої педагогічної та загальної середньої освіти (2018): монографія / відп. за вип. М.М. Сідун, Т.К. Полонська. Мукачево : МДУ. С. 204-205.

Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика (2013): підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О.Б., Бориско Н.Ф., Борецька Г.Е. та ін. За заг. ред. С.Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, С. 500.

Нова українська школа: Концептуальні засади реформування середньої школи : МОН України. Київ, 2016. 40 с.

Редько В.Г. (2017), *Конструювання шкільних підручників з іноземних мов: теорія і практика*: монографія, Київ : Педагогічна думка, С. 415-416.

Рекомендації ЮНЕСКО щодо політики в сфері мобільної освіти. URL: <http://iite.unesco.org/pics/publications/ru/files/3214738.pdf>

Словник-довідник з української лінгводидактики (2015) : навч. посіб. Кол авторів за ред. М.І. Пентилюк. Київ : Ленвіт, С. 223.

Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти : Іншомовна галузь. Іноземна мова (розроблена під керівництвом О. Я. Савченко) : наказ МОН України від 21.03.2018 № 268. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>, С. 21-22.

Тішакова Л.Т., Хілько Л.О. (2013), *Роль самостійної роботи в організації пізнавальної діяльності учнів молодших класів на уроках іноземної мови*. Освіта та розвиток обдарованої особистості, С. 70.

Фридман Л.М. (1987), *Педагогический опыт глазами психолога*, Москва : Просвещение, 224 с.

REFERENCES

- Basay N.P. (2018) Pidruchnyk yak zasib keruvannya samostiynoyu robotoyu starshoklasnykiv z inozemnoyi movy Zbirnyk nauk. pr. «Problemy suchasnoho pidruchnyka» [Textbook as a tool for managing the independent work of high school students in a foreign language. Collection of Sciences "Problems of the modern textbook".] Vyp. 13 s. 39-47. [in Ukrainian]
- Byelyayeva T.Y. (2018) Anhliys'ka mova [English] : pidruch. dlya 1 klasu zakl. zahal'n. seredn. osvity (z audiosuprovodom). Kyiv : Hramota. 128 s. [in English]
- Zymnyaya Y.A., Yl'yinskaya E.S. (1984) Psykholohycheskyy analiz uroka inostrannoho yazyka. Ynostrannye yazyky v shkole, [Psychological analysis of a foreign language lesson. Foreign languages at school]. №3. [in Russian]
- M.M. Sidun, T.K. Polons'ka. (2018) Lihvodydaktychni zasady navchannya inozemnykh mov u zakladakh vyshchoyi pedahohichnoyi ta zahal'noyi seredn'oyi osvity : [Linguistic didactic principles of foreign language teaching in institutions of higher pedagogical and general secondary education] monohrafiya / vidp. za vyp.. – Mukachevo, MDU. 342 st. [in Ukrainian]
- Bihych O.B., Borysko N.F., Borets'ka H.E. (2013) Metodyka navchannya inozemnykh mov i kul'tur: teoriya i praktyka : pidruchnyk dlya stud. klasychnykh, pedahohichnykh i lihvistychnykh universytetiv [Methods of teaching foreign languages and cultures: theory and practice : textbook for students of classical, pedagogical and linguistic universities] / Za zah. red. S.Y.Nikolayevoyi. K., 590 s. [in Ukrainian]
- Nova ukrayins'ka shkola: Kontseptual'ni zasady reformuvannya seredn'oyi shkoly (2016) [New Ukrainian School: Conceptual Principles of Secondary School Reform] : MON Ukrayiny. Kyiv, 40 s. [in Ukrainian]
- Redko V.H. (2017) Konstruyuvannya shkil'nykh pidruchnykiv z inozemnykh mov: teoriya i praktyka: monohrafiya [Designing school textbooks in foreign languages: theory and practice: monograph] K., Pedahohichna dumka, 2017. 628 s. [in Ukrainian]
- Rekomendatsiyi YUNESKO shchodo polityky v sferi mobil'noyi osvity. [UNESCO's Recommendations on Mobile Education Policy] [Elektronnyy resurs]. [in Russian] URL: <http://iite.unesco.org/pics/publications/ru/files/3214738.pdf>
- Slovyk-dovidnyk z ukrayins'koyi lihvodydaktyky : navch. posib. [Handbook of Ukrainian linguistics didactics] Kol avtoriv za red. M.I. Pentylyuk. K., Lenvit. 320 s. [in Ukrainian]
- Typova osvitnya prohrama dlya zakladiv zahal'noyi seredn'oyi osvity : Inshomovna haluz'. Inozemna mova [Typical educational program for general secondary education institutions: Foreign language] (rozroblena pid kerivnytstvom O. YA. Savchenko) : nakaz MON Ukrayiny vid 21.03.2018 № 268. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli> [in Ukrainian]
- Tishakova L.T., Khil'ko L.O. (2013) Rol' samostiynoyi roboty v orhanizatsiyi piznaval'noyi diyal'nosti uchniv molodshykh klasiv na urokakh inozemnoyi movy. Osvita ta rozvytok obdarovanoyi osobystosti. [The role of independent work in the organization of cognitive activity of primary school students in foreign language lessons. Education and development of gifted personality] № 5 (12). S.70 - 73. [in Ukrainian]
- Frydman L.M. (1987) Pedahohycheskyy opyt hlazamy psykhologa. [Pedagogical experience through the eyes of a psychologist] M., Prosveshchenye, 224 s. [in Russian]

Goroshkin I. Organization of independent work of primary class students in the process of competently oriented learning of foreign languages

The article outlines didactic and developmental potential of independent work of elementary school students in the process of learning a foreign language on competence basis, substantiates the principles and means of forming students' subject and key competences through the organization of independent work. It is emphasized that in the aspect of the current competence approach, independent work is a system of interaction between the subjects of the educational process, aimed at motivated involvement of students in the independent formation of subject and key competences, as well as the ability to independently find, process, apply information for teaching and learning as well as the development of such important for modern man qualities as the ability to self-organization, self-regulation, self-control. The principles of organization of independent work of elementary school students in the process of learning a foreign language on the competence basis, which include the principle of amateur activity, the principle of self-organization, the principle of development, are substantiated. The teacher should take into account the fact that elementary students have not yet formed an educational activity, so set a learning task, determine the progress of its implementation, monitor this process and evaluate the outcome appropriate to the teacher, gradually transferring some of these functions to students, which will allow them to further self-determined tasks. It is found that communication with foreign languages is at the same time a substantive and key competence that is formed in the lessons of foreign languages. That is why all kinds of independent work of students, all types of tasks make it possible to form it. It is established that the primary means of organizing the independent work of elementary school students is a textbook, a printed notebook, dictionaries, computer programs and more. A notebook with a printed base is an additional foreign language study guide, structured according to the content of the program and the current textbook.

Key words: *independent work, principles of organization of independent work, means of organization of independent work, subject competence, key competences.*

DOI 10.31909/26168812.2019-(45)-4

УДК 378.22.016:502/504

Надія ГРАМАТИК*

ФЕНОМЕН КОМПЕТЕНТНОСТІ В КОНТЕКСТІ НОВОЇ ПАРАДИГМИ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТИ

Проблема впровадження нових стратегій природничої освіти тісно пов'язана з питанням професійної підготовки майбутнього бакалавра природничих наук як менеджера особистісно-розвиваючої взаємодії в освітньому середовищі Нової української школи. Важливо відзначити, що на сучасному етапі розвитку вищої освіти зміщуються акценти щодо розуміння професійних орієнтирів майбутніх учителів природничих наук. Враховуючи провідні ідеї сучасної педагогічної освіти, професійна підготовка майбутніх фахівців, перш за все, вимагає компетентнісної спрямованості освітнього процесу, орієнтацію результатів навчання на становлення у майбутньому професійної ідентичності. У цьому контексті першочергового значення набуває проблема підготовки майбутніх бакалаврів природничих наук на компетентнісних засадах, що передбачають переорієнтацію традиційної знанневої домінанти на формування ключових компетенцій студентів, більш уціленене узгодження змісту освіти викликами сьогодення та вибудовування освітнього простору вищої школи, який сприяє особистісному розвитку суб'єктів саме природничої освітньої діяльності, адже ж йдеться про домінанту формування критичного мислення особистості, що має фундаментальні науково-природничі знання.

Компетентнісна парадигма збагачує і окреслює потужний ресурс оновлення змісту професійно-педагогічної підготовки майбутніх бакалаврів природничих наук, забезпечує активізацію процесу інтеграції вищої освіти в європейський освітній простір, що значно посилить конкурентоздатність через мобільність майбутніх педагогів на ринку праці.

Ключові слова: *майбутні бакалаври природничих наук, компетентнісний підхід, професійно-орієнтована підготовка, нова парадигма природничої освіти.*

Постановка проблеми. Загально визнаною тенденцією сьогодення є трансформація конструктивних наукових підходів до якісної і повної реалізації шкільної освітньої галузі «Природознавство». Нова філософія природничо-наукової освіти передбачає формування компетентності особистості як новий вимір щодо її освіченості. Саме практичне спрямування набутих особистісних знань є науково вмотивованою стратегією результативної природничої освіти. У зв'язку з цим, особливого загострення набуває проблема підготовки компетентного вчителя природничих наук, здатного виконувати нові функції в умовах Нової української школи. Такі зміни, в свою чергу, передбачають оновлення змісту, форм, методів і підходів до професійно спрямованої підготовки майбутніх бакалаврів.

Незаперечним є те, що Нова українська школа чекає на конкурентоздатного фахівця природничих дисциплін, якому властиве, з-поміж інших інноваційний стиль мислення. Слід зауважити, що складність професійної діяльності саме вчителя природничих наук обумовлена визначальною у науковому поясненні світу роллю шкільного курсу «Природничі науки», забезпечені сталості та духовного відродження суспільства, розширення межі світосприйняття учнівської молоді. До того ж, інтегративна спрямованість курсу «Природничі науки» виступає своєрідною сполучною ланкою між науками про природу і загальною культурою особистості.

*Грамастик Н. – кандидат педагогічних наук, доцент, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, e-mail: gramatiknadea@gmail.com

Вищезазначене акцентує увагу на конструктивності компетентнісного підходу до змісту професійно-педагогічної підготовки майбутніх бакалаврів природничих наук.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Своєчасність звернення до проблематики формування компетентності майбутнього вчителя природничих наук, перш за все, обумовлено законодавчо-нормативною базою державної освітньої політики (закон «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту»; Національна програма розвитку освіти України в XXI столітті, Концепція Нової української школи, Концепція профільного навчання в старшій школі).

Аналіз наукових джерел із проблеми дослідження дає підстави стверджувати, що професійна компетентність майбутнього педагога знаходиться в центрі уваги як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Зокрема, загальні аспекти компетентнісного підходу до професійної підготовки майбутніх фахівців освітньої галузі виступали предметом наукового пошуку Т. Байбари, Н. Бібік, Л. Ващенко, Б. Гершунського, А. Маркової, Дж. Равен, О. Пометун, Г. Терещук, А. Хуторського, S. Hasse, K. Potyrala, U. Klusmann, O. Lüdtke та інших. Педагогічні умови формування професійної компетентності сучасної студентської молоді вивчали О. Бондаревська, Н. Борисенко, І. Зязюн, Ю. Лінник.

Огляд наукової літератури з підготовки майбутніх вчителів природничих наук дав можливість виокремити праці, в яких теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено формування компетентності з біології, зокрема Л. Барна, Н. Грицай, Н. Калініченко, С. Люленко, В. Оніпко, О. Пташенчук, М. Садовий. Проте, на сьогоднішній день недостатньо досліджено феномен компетентності майбутніх бакалаврів природничих наук в умовах нової філософії освіти.

Мета статті полягає у теоретичному науковому осмисленні феномену компетентності в системі професійної підготовки майбутніх бакалаврів саме природничих наук. З огляду на це, науковими завданням виступає дослідження сутності педагогічної категорії «компетентність» майбутніх бакалаврів природничих наук.

Виклад основного матеріалу. Впровадження компетентнісного підходу до підготовки майбутнього педагога Нової української школи набуло нормативної вимоги і стало одним із напрямів оновлення системи професійної підготовки відповідно до європейських освітніх стандартів. Потреба в підготовці професійно-компетентнісного фахівця, здатного до ефективної педагогічної діяльності в умовах нової філософії освіти, є пріоритетним напрямком підготовки майбутніх бакалаврів природничих наук. Зокрема, провідними положеннями Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти актуалізується запит на компетентнісно-орієнтовану освіту. Отож, пріоритетним напрямком вивчення освітньої галузі «Природознавство» виступає формування в учнів природничо-наукової компетентності як обов'язкової складової загальної культури особистості та першооснови розвитку її творчого потенціалу. У цьому контексті особливої ваги набуває компетентнісна парадигма професійної підготовки майбутніх бакалаврів природничих наук, як суб'єкта особистісного й фахового зростання, який здатний до інноваційної педагогічної діяльності. Тому, на сучасному етапі розвитку національної системи вищої освіти, вимоги до підготовки майбутнього вчителя природничих наук значно посилюються.

Ми цілком погоджуємося з існуючою змістовною складовою точки зору, що компетентність є інтегральною характеристикою майбутнього фахівця, яка формується у процесі професійно спрямованої підготовки¹.

Однією з проблем упровадження компетентнісного підходу до професійної підготовки студентів є те, що саме вчитель природничих дисциплін виступає ключовою постаттю у формуванні ціннісних орієнтирів учнівської молоді, адже саме вчитель є визначальною фігурою навчально-виховного процесу, а також носієм змісту освіти. Отже,

¹ Марущак О.М. (2016). *Поняття компетентності у педагогічній діяльності*. Креативна педагогіка: [наук.-метод. журнал] 11. С. 97-108.

враховуючи погляди науковців (Л. Сухорукової, М. Мірної) український соціум у цілому й сучасна школа потребує компетентнісного вчителя природничих наук, готового до практичної діяльності в контексті нової парадигми освіти. Додамо, що в сучасних умовах професійної підготовки майбутніх бакалаврів природничих наук акцентується увага на модернізації освітнього процесу, шляхом підвищення ефективності його змістової та технологічної складових. На нашу думку, досягти подібного рівня можливо завдяки використанню компетентнісного підходу до професійно-орієнтованого навчання, що дозволяє розглядати окреслену проблему в новій площині. Беручи до уваги думку Г.Селевко², яка під компетентністю випускника розуміє особистий потенціал, сукупність здібностей, які спрямовані на стійку життєдіяльність в умовах сучасного багатофакторного простору, принципово задає іншу логіку фахової підготовки майбутніх бакалаврів природничих наук.

Необхідно зауважити, що вища педагогічна освіта – основний етап професійного становлення майбутніх фахівців природничої галузі. Беручи до уваги окреслене твердження, цілком доречною постає думка Н. Король, яка розглядає своєрідність компетентнісної підготовки студентів у ракурсі зміщення акцентів з накопичення нормативно визначених знань на формування здатності практично діяти³. Таким чином, компетентнісний підхід вимагає співвідношення знаннєвої та діяльнісно-перетворювальної компонентів професійної підготовки майбутніх бакалаврів природничих наук, оскільки орієнтується на кінцевий результат освітнього процесу.

Враховуючи вищезазначене, слід зауважити, що незважаючи на те, що українська компаративістика сьогодні має вагомий науковий розробки щодо проблеми впровадження компетентнісного підходу до професійної підготовки майбутнього педагога, наявності чисельних спроб щодо визначення дефініції «компетентність» ще й досі не існує однозначного тлумачення окресленої педагогічної категорії. Виявлене протиріччя актуалізує потребу у поглибленні пошукових уявлень про феномен компетентності майбутнього фахівця як стратегії оновлення шкільної природничої освіти.

Так, різноманітність тлумачення поняття «компетентність» знаходимо навіть на рівні довідникових джерел. Зокрема, в тлумачному словнику сучасної української мови окреслена дефініція визначена як обізнаність, наявність знань або коло повноважень особи⁴. У словнику іншомовних слів «компетентність» тлумачиться як поінформованість та авторитетність⁵. Зокрема, вітчизняна «Енциклопедія освіти» подає поняття «компетентність у навчанні» як коло питань у яких людина добре обізнана⁶.

Фундатори компетентнісної парадигми освіти (Н. Авшенюк, Н. Бібик, Дж. Равен, А. Хуторський та інші) розуміють дану категорію як інтегральну якість особистості, яка органічно поєднує знання, способи діяльності та практичний досвід і виявляється в готовності й здатності особистості до успішної професійної діяльності. Тобто, термін «компетентність» констатує реальні здібності особистості; те, що вона вже досягла, порівняно з нормативними вимогами⁷.

Аналіз наукових публікацій щодо сутності визначеної дефініції показав, що переважна більшість вітчизняних дослідників (М. Головань, А. Марущак, О. Савченко,

² Сухорукова Л.Н., Мирнова М.Н. (2011). *Формирование профессиональной компетентности студентов-биологов педагогического вуза в условиях двухуровневого образования*. Ярославский педагогический вестник 4. Том II: 205-209. [https://vestnik.yspu.org > releases](https://vestnik.yspu.org/releases)

³ Король Н.І. (2018). *Інформатична компетентність бакалаврів освіти: сутність і структура на засадах диференційованого підходу*. Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Педагогіка. Соціальна робота 2 (43): 133-137. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/24944>

⁴ Бусел В.Т. та ін. (2004). *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун». 1440.

⁵ С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута (2000). *Словник іншомовних слів*. К.: Наукова думка. С. 680.

⁶ Кремень В.Г. (2008). *Енциклопедія освіти*. К.: Юрінком Інтер, 1040. [https://meta.coolreferat.com.ua > docs > index-77039](https://meta.coolreferat.com.ua/docs/index-77039)

⁷ Шмиголь І.В. (2013). *Формування загальнопредметних компетентностей у процесі викладання біохімії: Методичні рекомендації*. Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького. С. 40.

В. Стрельніков та інші) вважають поняття «компетентність» більш широким, ніж сукупність знань, умінь і навичок. Так, Н.Бібік розглядає «компетентність» як інтегрований результат освіти і придбану характеристику особистості. Процес формування компетентності, на думку вченого, неодмінно потребує перегляду стратегій освіти, а саме зміщення акцентів з репродуктивного транслювання знань на розвиток здатності практично діяти⁸.

У науковому дослідженні Джона Равена, поняття «компетентність» є взаємозамінними. Зокрема, дослідник використовує дані категорії як синоніми, в основі яких має на увазі здатність, готовність, відповідальність особистості за дії⁹. Отож, усвідомлюючи важливість і соціальну значущість якісної підготовки майбутніх бакалаврів природничих наук, педагогічну категорію компетентності вбачаємо, перш за все, як формування креативної особистості майбутнього фахівця, орієнтованого на постійний саморозвиток, спроможного діяти в оновленому освітньому середовищі.

Принагідно зазначимо, що міжнародна наукова спільнота (D. Atkinson, D. Ruchen, A. Moore) поняття «компетентність» здебільшого розуміє як визначальну й стратегічну мету освіти, яка інтегрує в собі багатофункціональний набір знань, умінь, навичок, необхідних у професійно-педагогічній діяльності. Крім того, науковці наголошують на тому, що в основі компетентності лежить розвинуте критичне мислення, яке динамічно розвивається в процесі практико-орієнтованої діяльності.

Враховуючи компетентнісну парадигму природничої своєрідності сутності поняття «компетентність» ми розуміємо, як мобільність майбутнього педагога, що виявляється у його ефективній практичній діяльності.

З огляду на те, що в дидактиці компетентність майбутнього педагога представлена сукупністю компетенцій; їх реалізація забезпечуватиме професійний розвиток особистості. Тому, слід зауважити, що саме компетентність, як оновлений вектор розвитку вищої освіти виступає базовим критерієм якості фахової підготовки майбутніх бакалаврів природничих наук. Слід наголосити на тому, що категорія «компетентність» в системі професійно-педагогічної освіти передбачає контексне навчання студентів. З огляду на це, компетентність майбутніх бакалаврів природничих наук необхідно розглядати у площині саморозвитку в процесі навчання та збагачення їх освітнього потенціалу.

Необхідно відзначити, що в умовах реформування вищої педагогічної освіти, підготовка майбутнього вчителя природничих наук, повинна відповідати вимогам формування професійної компетентності випускника. Підготовка, саме компетентного вчителя природничих наук, особливо актуально в умовах посилення ідеї профільного навчання старшокласників. За таких умов, предметно-орієнтований підхід до професійної підготовки майбутнього педагога поступово трансформується у компетентнісно спрямований. Підтвердженням даної позиції є думка І. Кореневої щодо компетентнісного підходу до професійної підготовки майбутнього вчителя біології, яка акцентує увагу на практичній стороні освітнього процесу спрямованого на формування практичних умінь майбутньої діяльності¹⁰. Отже, сукупність вищеокреслених положень, дозволяє стверджувати, що на сучасному етапі трансформації шкільної природничо-наукової освіти посилюється запит саме на соціально-педагогічних висококваліфікованих освітян-практиків. Адже ж, результатом підготовки майбутніх бакалаврів природничих наук повинна виступати його компетентність у професійній педагогічній діяльності, формування якої відбувається засобами змісту та технології освіти.

⁸ Бібік Н.М. (2015). *Переваги і ризики запровадження компетентнісного підходу в шкільній освіті*. Український педагогічний журнал 1. С. 47-58

⁹ Равен Дж. (2001). *Педагогическое тестирование: проблемы, заблуждения, перспективы*. Изд. 2-е, испр. М.: Когито-Центр. С. 142

¹⁰ Коренева І.М. (2018). *Компетентності вчителя біології: Погляд крізь освіту для сталого розвитку*. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи: зб. наук. праць. 62. С. 108-113.

Детальний аналіз сучасних тенденцій розвитку природничої освіти дозволив виявити, що найбільш вживаним у наукових джерелах є поняття «професійна компетентність» майбутнього педагога, яке ототожнюють з його предметною діяльністю. Тому, в умовах динамічних потоків інформації і появи все більш складних трансдисциплінарних комплексів знань постає нагальна проблема формування професійної ідентичності майбутніх бакалаврів природничих наук. Перш за все, це обумовлено тим, що сучасна природничо-наукова освіта нерозривно пов'язана з соціальними і культурними процесами. Крім того, соціокультурний контекст становлення природничо-наукової освіти, як багатоаспектної, складної системи, тісно пов'язаний з якістю теоретичної та практичної підготовленості студентів до майбутньої професійної діяльності, ключовим показником якої виступає система компетенцій, які є структурними одиницями категорії «компетентність». Отже, формування професійної компетентності майбутнього бакалавра природничих наук можна визначити як цілеспрямований, систематичний процес становлення та розвитку фахівця, його професійного мислення, морально-етичних якостей і властивостей, оволодіння знаннями, уміннями і навичками майбутньої педагогічної діяльності та досягнення певного рівня професійно-педагогічної зрілості.

Необхідно констатувати, що підготовка майбутніх бакалаврів природничих наук відноситься до числа найбільш складних завдань сучасної вищої педагогічної освіти, оскільки ще не достатньо існуючого практичного досвіду інтегральної професійної підготовки майбутнього педагога. При цьому у нашому розумінні основне завдання полягає не у фаховій підготовці вчителя-предметника, а саме в засвоєнні найбільш фундаментальних принципів природничих наук, розумінням їх глибоких взаємозв'язків. Слід зауважити, що в умовах оновлення цілей освіти, саме природничу галузь відіграє вирішальну роль у фундаменталізації та цілісності природничо-наукового знання. Крім того, природничо-наукове знання, як базис світового наукового світогляду, є феноменом загальної культури людства та першоосновою наукового мислення, людської ментальності.

Вищезазначене посилює запит на успішний результат природничої освіти, орієнтований на компетентність особистості, ступінь її придатності до професійної діяльності в мінливих умовах. У цій площині залучення компетентнісного підходу до професійної підготовки майбутніх бакалаврів природничих наук означає поступову переорієнтацію домінуючої освітньої парадигми на створення умов для оволодіння комплексом компетенцій, що визначають їх педагогічний потенціал.

Опираючись на фундаментальне дослідження вчених, принагідно зазначимо те, що професійна компетентність майбутніх бакалаврів природничих наук передбачає такі особистісні якості: ініціативність, відповідальність, працьовитість, цілеспрямованість, а також мотиваційно-ціннісну сферу, яка в значній мірі визначає рівень оволодіння студентами фаховими знаннями¹¹. Таким чином, зазначені складові професійної компетентності й визначають професійну ідентичність майбутнього педагога.

Отже, модернізація природничо-наукової освіти на компетентнісній основі повинна відобразити таку своєрідність змісту освіти, який не зводиться до простої передачі знань, а передбачає цілісний досвід вирішення професійно-спрямованих проблем, виконання ключових педагогічних функцій. Зауважимо, що предметна підготовка майбутнього педагога при цьому не знижує свого значення, а виконує в системі цілісної професійної освіти підпорядковану роль, орієнтовану на формування компетентнісної особистості, її готовності до виконання виробничих функцій. Слід зазначити, що у світлі сучасних наукових уявлень «готовність» визначається як мобілізація всіх психічних і фізичних систем людини, як системне відображення особистісних якостей, необхідних для

¹¹ Федоров А.Э., Метелев С.Е., Соловьев А.А., Шлякова Е.В. (2012). Компетентностный подход в образовательном процессе. Монография Омск: Изд-во ООО «Омскбланкиздат». 210

успішного і ефективного виконання діяльності¹².

До того ж специфіка компетентнісної професійної підготовки майбутніх бакалаврів природничих наук полягає ще й в тому, що засвоюється не «готове знання», окреслене до засвоєння, а простежуються умови походження даної інформації. Відтак, компетентність майбутнього педагога, будучи продуктом професійно-орієнтованої підготовки, що не прямо постає з неї, а є наслідком саморозвитку індивіда, його самоорганізації, особистісного досвіду та професійного самовдосконалення.

За описом Г. Коджаспірової, поняття професійної компетентності вчителя необхідно розуміти як володіння необхідною сумою фахових знань, умінь і навичок, що визначають сформованість його педагогічної діяльності, носія певних цінностей, ідеалів і педагогічної свідомості¹³. В цьому контексті особливого значення набувають проблеми модернізації змісту вищої освіти на основі компетентнісного підходу, включаючи навчально-методичне забезпечення, спроектоване в рамках нової парадигми освіти, орієнтоване на розвиток професійної мобільності майбутнього педагога. Зауважимо, що компетентнісний підхід, в контексті нашого розуміння, передбачає сучасне науково-методичне забезпечення професійно спрямованого процесу.

Вищезазначене, дозволяє зробити узагальнення про те, що компетентність майбутніх бакалаврів природничих наук виявляється в контекстному середовищі в рамках конкретної професії, утворюючи складну її структуру. Крім того, компетентнісний підхід до професійної підготовки майбутніх педагогів природничої галузі посилює необхідність саме практико-орієнтований характер освітнього процесу, що суттєво підвищує його ефективність. Визнаючи доцільність інноваційної стратегії фахової підготовки майбутніх бакалаврів природничих наук, слід відзначити, що її результативність буде залежати від системності та цілісності професійно-педагогічної підготовки, включаючи встановлення відповідних взаємовідносин між суб'єктами освітнього процесу і формування професійної позиції педагогів. Отже, розгляд такої інтегральної характеристики професіонала, як компетентність, робить очевидною взаємозумовленість процесів особистісного та професійного розвитку студентів. До того ж, компетентнісно-орієнтована підготовка майбутніх бакалаврів природничих наук, орієнтує не лише на предметні компетенції, але й на здібності, що виходять за рамки дисциплінарної галузі.

В умовах нової парадигми професійно орієнтованої освіти, традиційне навчання поступається місцем інтерактивному, оскільки студенти виступають повноправними суб'єктами освітнього процесу, що сприяє багатомірному засвоєнню природничо-наукових знань, формуванню мотиваційної готовності до міжособистісної взаємодії не тільки в навчальних, але і контекстних ситуаціях.

Виходячи з того, що формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів природничих наук передбачає комплекс педагогічних умов, від реалізації яких залежать якісні результати освітнього процесу, необхідно чітко окреслити компоненти фахової підготовки, які спрямовані на формування предметної компетентності, як особистісного формування студентів. Предметна компетентність майбутніх бакалаврів природничих наук, як складова загальнопрофесійної, виступає основою формування сучасного природничо-наукового знання школярів. У зв'язку з цим, слушною є думка Е.Коваленко, щодо розуміння суті поняття компетентності в системі професійної підготовки майбутнього педагога. Зокрема, науковець зауважує, що компетентність властива людині з високим ступенем гнучкості вмінь і глибоким розумінням суті наукових явищ оточуючої

¹² Лаврентьева Е.А. *Проблема готовности преподавателя к формированию у будущих учителей естественнонаучных дисциплин специфического для сферы образования стиля мышления*. URL: https://elibrary.kdpu.edu.ua › jsui › Lavrentieva_rus15

¹³ Федоров А.Э., Метелев С.Е., Соловьев А.А., Шлякова Е.В. (2012). *Компетентностный подход в образовательном процессе*. Монография Омск: Изд-во ООО «Омскбланкиздат». С. 210.

дійсності, обізнана в різних напрямках діяльності, в тому числі й професійній¹⁴. Осмислюючи зазначене, можна зробити висновок, що компетентний вчитель природничих наук виявляє готовність і здатність до саморозвитку та самовдосконалення, який володіє сучасними освітніми технологіями.

Отже, на підставі проведеного теоретичного аналізу розробок учених можемо констатувати, що феноменологія компетентності та її різновидів в системі професійної підготовки майбутніх бакалаврів природничих наук знайшла відображення у великій кількості наукових досліджень, в яких вчені визначають сутність становлення цього феномену, окреслюючи сукупність педагогічних умов натомість залишається не з'ясованим.

Висновки. Аналітичний огляд теорії і практики впровадження компетентнісного підходу показав, що він концептуально змінює результативно-цільові орієнтири професійно-педагогічної підготовки майбутніх бакалаврів природничих наук. Усвідомлення значущості професійної підготовки сучасного педагога Нової української школи сприятиме не лише вдосконаленню освітнього процесу, а й розумінню сутності й структури феномену компетентності в системі нової парадигми освіти.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми. Перспективи подальшого наукового пошуку пов'язуємо з дослідженням педагогічних умов формування і розвитку саме предметної компетентності майбутніх бакалаврів природничих наук.

Література

Бібік Н.М. (2015). *Переваги і ризики запровадження компетентнісного підходу в шкільній освіті*. Український педагогічний журнал, С. 47-58.

Бусел В.Т. та ін. (2004). *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун». 1440.

Кремень В.Г. (2008). *Енциклопедія освіти*. К.: Юрінком Інтер, 1040. <https://meta.coolreferat.com.ua/docs/index-77039>

Коваленко О.Е., Брюханова Н.О., Мельниченко О.О. (2007). *Теоретичні засади професійної педагогічної підготовки майбутніх інженерів-педагогів в контексті приєднання України до Болонського процесу*: Монографія. Харків: УПА. 162 с.

Федоров А.Э., Метелев С.Е., Соловьев А.А., Шлякова Е.В. (2012). *Компетентностный подход в образовательном процессе*. Монография, Омск: Изд-во ООО «Омскбланкиздат». 210.

Коренева І.М. (2018). *Компетентності вчителя біології: Погляд крізь освіту для сталого розвитку*. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: *реалії та перспективи*: зб. наук. праць. 62, 108-113 с.

Король Н.І. (2018). *Інформатична компетентність бакалаврів освіти: сутність і структура на засадах диференційованого підходу*. Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Педагогіка. Соціальна робота 2 (43): 133-137.

Лаврентьева Е.А. *Проблема готовности преподавателя к формированию у будущих учителей естественнонаучных дисциплин специфического для сферы образования стиля мышления*. URL: https://elibrary.kdpu.edu.ua/jspui/Lavrentieva_rus15

Марущак О.М. (2016). *Поняття компетентності у педагогічній діяльності*. Креативна педагогіка: наук.-метод. журнал, 11, С. 97-108.

Равен Дж. (2001). *Педагогическое тестирование: проблемы, заблуждения, перспективы*. Изд. 2-е, испр., М.: Когито-Центр, 142.

¹⁴ Коваленко О.Е., Брюханова Н.О., Мельниченко О.О. (2007). *Теоретичні засади професійної педагогічної підготовки майбутніх інженерів-педагогів в контексті приєднання України до Болонського процесу*: Монографія. Харків: УПА. 162 с.

Морозов С.М., Шкарапута Л.М. (2000). *Словник іншомовних слів*. К.: Наукова думка. 680 с.

Сухорукова Л.Н., Мирнова М.Н. (2011). *Формирование профессиональной компетентности студентов-биологов педагогического вуза в условиях двухуровневого образования*. Ярославский педагогический вестник, 4, Том II, С. 205-209.

Шмиголь І.В. (2013). *Формування загальнопредметних компетентностей у процесі викладання біохімії*: Методичні рекомендації, Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 40 с.

Atkinson D., Moore A. (1998). *Charisma competence and teacher education*. Discourse: Studiums in the Cultural Politics of Education Vol. 19, №2: 171-182.

Ruchen, Dominique, S. 2003. *Key Competencies for a Successful Life and a Well Functioning Society*. Hogrefe & Huber Publishers, Germany. 65-67.

REFERENCES

Bibik N.M. 2015. *Perevahy i ryzyky zaprovadzhennia kompetentnisoho pidkhodu v shkilnii osviti*. Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal 1: 47-58.

Busel V.T. ta in. 2004. *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy*. K.: Irpin: VTF «Perun». 1440.

Kremen V.H. 2008. *Entsyklopediia osvity*. K.: Yurinkom Inter, 1040. <https://meta.coolreferat.com.ua/docs/index-77039>

Kovalenko O.E., Briukhanova N.O., Melnychenko O.O. 2007. *Teoretychni zasady profesiinoi pedahohichnoi pidgotovky maibutnikh inzheneriv-pedahohiv v konteksti pryednannia Ukrainy do Bolonskoho protsesu*: Monohrafiia. Kharkiv: UIPA. 162 s.

Fedorov A.Э., Metelev S.E., Solovev A.A., Shliakova E.V. 2012. *Kompetentnostnyi podkhod v obrazovatelnom protsesse*. Monohrafiia / Omsk: Yzd-vo OOO «Omskblankydat». 210.

Koreneva I.M. 2018. *Kompetentnosti vchytelia biolohii: Pohliad kriz osvitu dlia staloho rozvytku*. Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova. Serii 5: Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy: zb. nauk. prats. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M.P. Drahomanova, 62: 108-113.

Korol N.I. 2018. *Informatychna kompetentnist bakalavriv osvity: sutnist i struktura na zasadakh dyferentsiiovanoho pidkhodu*. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu: serii: Pedahohika. Sotsialna robota 2 (43): 133-137. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/24944>

Lavrenteva E.A. *Problema hotovnosti prepodavatel'ia k formirovaniu u budushchykh uchytel'ei estestvennonauchnykh dysyplin spetsyfycheskoho dlia sfery obrazovaniia stilia myshleniia*. https://elibrary.kdpu.edu.ua/jspui/Lavrentieva_rus15

Marushchak O.M. 2016. *Poniattia kompetentnosti u pedahohichnii diialnosti*. *Kreatyvna pedahohika: [nauk.-metod. zhurnal]* 11: S. 97-108.

Raven Dzh. 2001. *Pedahohicheskoe testyrovanye: problemy, zabluzhdeniia, perspektyvy*. Yzd. 2-e, yspr. M.: Kohyto-Tsentr. 142.

S.M. Morozov, L.M. Shkaraputa 2000. *Slovnyk inshomovnykh sliv*. K.: Naukova dumka. 680.

Sukhorukova L.N., Myrnova M.N. 2011. *Formyrovanye professyonalnoi kompetentnosti studentov-byolohov pedahohicheskoho vuza v usloviakh dvukhurovnevoho obrazovaniia*. Yaroslavskiy pedahohicheskyy vestnyk 4. Tom II: 205-209. <https://vestnik.yspu.org/releases>

Shmyhol I.V. 2013. *Formuvannia zahalnopredmetnykh kompetentnostei u protsesi vykladannia biokhimii: Metodychni rekomendatsii*. Cherkasy: ChNU imeni Bohdana Khmelnytskoho. 40.

Atkinson D., Moore A. 1998. Charisma competence and teacher education. Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education Vol. 19, №2: 171-182.

Ruchen, Dominique, S. 2003. Key Competencies for a Successful Life and a Well Functioning Society. Hogrefe & Huber Publishers, Germany. 65-67.

Gramatik N. The phenomenon of competence in the context of the new paradigm of natural education

The intensification of the processes of European integration determines the orientation of the national higher education system to the international training parameters of future teachers, including the natural sciences. The involvement of the European model of the vocational-pedagogical system of education, as well as the reform of the content of general secondary education actualize the problem of theoretical support for the process of professional formation and development of the personality of a competent natural science teacher. In this regard, an absolute requirement for the training of future bachelors of natural sciences is a competent approach that focuses on the effectiveness of vocational training.

Thinking about the phenomenon of competence in the context of the renewed paradigm of natural education, we understand it as an integrative quality of personality, manifested in the overall ability and readiness for future professional activity, which is based on the organic unity of theoretical knowledge and the availability of practical experience.

In turn, the professional competence of the future science teacher is due, first of all, to the requirements for his qualification characteristics, which are peculiar indicators of the quality of professional training. Therefore, changing the educational vectors of vocationally oriented training of future bachelors of natural sciences is a natural convergence to a more holistic understanding of the phenomenon of competence, in a system of holistic educational process, which is based not only on theoretical and practical activity, but also on personality experience, that connected with skills of self-reflection, ability to professional creativity, self-esteem activity.

Thus, the competenced paradigm of professional training of the science teacher of the New Ukrainian School implements the activity character of higher education, whereby the educational process is oriented towards practical results. At the same time there is no denying the knowledge that is required as the basis of subject activity. Therefore, the theory of vocational training distinguishes the category of «competence», which is identified with the ability of the future teacher to mobilize the knowledge, skills, practical experience, as well as values in the context of solving contextual problems.

Key words: *future bachelors of natural sciences, competence approach, vocational training, new paradigm of natural education.*

DOI 10.31909/26168812.2019-(45)-5

УДК 373.5.016:81243:004.77

Катерина ДОВГОПОЛИК*

Анастасія БРАЖНІКОВА

ПЕДАГОГІЧНА СТРАТЕГІЯ ВИКОРИСТАННЯ ХМАРНИХ СЕРВІСІВ В АКТИВІЗАЦІЇ ІНТЕРЕСУ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ ДО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

В статті розглянуто педагогічний потенціал новітніх засобів навчання, зокрема, хмарних сервісів для мотивації та активізації інтересу старшокласників до вивчення іноземних мов. Розкрито поняття інтересу, хмарних сервісів та хмаро орієнтованих засобів навчання. Акцентовано увагу на необхідності розуміння педагогом основних вікових та психологічних особливостей учнів задля якісної та продуктивної роботи. Наведено класифікацію хмарних сервісів в залежності від методів навчання під час вивчення іноземної мови. Висвітлено можливості, що надають хмарні сервіси вчителю-предметнику та їх вплив на інтерес учнів, а також перспективи дослідження з даної теми.

Ключові слова: іноземна мова, хмарні сервіси, інтерес, активізація, старша школа, засіб навчання, метод навчання, компетентність.

Постановка проблеми. В рамках Болонського процесу нині інтенсивно створюється єдиний простір для закладів вищої освіти Європи. В цьому контексті українська система освіти перебуває у процесі реформування, про що свідчать і пріоритети Закону «Про освіту», і концепція Нової української школи, у цьому зв'язку є інтеграція вищої освіти і науки України в освітній та дослідницький простір Євросоюзу. З огляду на це актуалізується мобільність здобувачів вищої освіти, що зумовлює з одного боку поглиблене володіння принаймні однією іноземною мовою, а з іншого – максимальне врахування нагальної соціально-педагогічної потреби в їх компетентному перебуванні в інформаційному соціумі, де виключного значення мають новітні інформаційні-комп'ютерні технології.

Визначний німецький письменник Йоган Вольфганг Гете так висловлювався про потребу знання мов: «Той, хто не знає іноземної мови, не знає своєї власної». Саморефлексія педагогічного досвіду засвідчує про те, що основною мотивацією при вивченні мови для учня, зокрема старшої школи, стає можливість працевлаштуватись в організації інтернаціонального рівня та очікуваний кар'єрний зріст в майбутньому. До того ж, особистість, яка володіє мовами, як правило є різнобічно розвинутою, адже ж володіє кращими здібностями до вивчення нового, вільніша та більш впевнена у спілкуванні з оточуючими. Статистичні дані, які наводять економісти, свідчать про те, що володіння фахівця іноземними мовами втричі збільшує його заробітну платню. Так, наприклад, англійська мова – це офіційна мова міжнародного бізнесу та торгівлі, Інтернету і техніки, науки і мистецтв; 80% ділового мовного простору займає саме вона. Отож володіння англійською мовою є важливим чинником, що суттєво і позитивно впливає на збільшену конкурентоздатність і професійну мобільність сучасного фахівця на світовому ринку праці.

Водночас маємо зауважити, що частка учнівської молоді свій інтерес щодо опанування іноземних мов пояснює можливістю отримання іноземного диплому про вищу освіту, поїздки за кордон, працевлаштування в організації інтернаціонального рівня та

* Довгополик К. – аспірантка, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, e-mail: kattdov@gmail.com;

Бражнікова А. – аспірантка, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, e-mail: anastasiabrazhnikova53@gmail.com

гарантований кар'єрний зріст в майбутньому. Якщо йдеться про учнів старшої школи, то це є відповідальним кроком для успішного складання ЗНО з іноземної мови, що стане визначним моментом в освіті протягом життя.

У закладах загальної середньої освіти для якісного та ефективного засвоєння іноземної мови вчитель повинен враховувати вікові особливості учнів та їх вподобання. Як показує практика закладів освіти зарубіжжя, використання педагогічного потенціалу хмарних технологій дозволяє викладачу якісно проводити заняття, а учням мати вільний доступ до навчальних завдань, дидактичних матеріалів та альтернативних підручників; не менш суттєвим є і те, що батьки набувають можливостей знайомитися з навчальними досягненнями дитини. До того ж у контексті вивчення іноземної мови хмарні технології дають можливість мати постійну мовну практику з носіями мови, візуалізувати та індивідуалізувати навчальний матеріал та завдання, зробити навчання захопливим та цікавим не лише для учня, а й «переможним», більш того, хмарні сервіси дозволяють застосовувати BYOD-підхід*, що значно спростить організацію навчання в школах з недостатнім комп'ютерним технічним забезпеченням та оптимізувати освітній процес інклюзивного закладу освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Використання хмарних технологій та сервісів в освіті досліджувало чимало українських учених: В. Ю. Биков, С. Г. Литвинова, В. М. Дем'яненко, М. В. Попель, М. П. Шишкіна, А. М. Стрюк, О. Г. Глазунова, Н. А. Хміль, С. М. Коноваленко, П. Г. Шевчук, А. Е. Кононюк; конструктивні дослідження характеризують і доробок зарубіжних дослідників – Riz J., Sklater N., Armbrust M., Fox A., Griffith R. та ін.

Аналіз літератури з педагогіки і психології показує, що значення інтересу підкреслювали багато педагогів минулого. Чи не найсистемно феномен інтересу представлено у доробку Я. А. Коменського, К. Д. Ушинського, І. Ф. Гербарта, І. Г. Песталоцці, А. Дістервега, А. С. Макаренка, В. А. Сухомлинського, а також послідовників – В. С. Безрукової, Л. І. Божович, А. К. Маркової, А. М. Матюшкіна, В. Ф. Моргуна, Н. Г. Морозової, Г. І. Щукіної та ін.

Так, низка науковців (Ю. К. Бабанський, Б. П. Єсіпов, І. А. Ільницька, Н. П. Кочетков, І. П. Підласий, В. І. Орлов, А. В. Усова, Г. Я. Шишмаренкова) присвятили свої твори проблемам сутності та специфіки пізнавальної самостійності, а також проблемі активізації школярів у навчанні. Проблема пізнавальної активності учнів в психологічному аспекті приділялася значна увага в дослідженнях К. А. Абульханової-Славської, Б. Г. Ананьєва, Л. І. Божович, В. М. Вергасова, Л. С. Виготського, А. П. Гримак, В. В. Давидова, Т. В. Кудрявцева, Ю. І. Кулюткіна, Н. О. Менчинської, Г. В. Суходольського та ін.

У контексті активізації пізнавальних інтересів особистості над проблематикою використання хмарних сервісів саме під час вивчення іноземних мов працювали Губіна А. М., Мартинюк А. П., Шкарбан І., Дем'яненко В. М., Кобися В. М., Зарічанська Н. В., Боблієнко О. П., Сороко Н. В. та ін., а також зарубіжні науковці М. А. Pérez-Juárez, М. Antón-Rodríguez, Di Zou, Ying Xu, Paulinus Etim, Ching Sing Chai, Eder Intriago та ін. Натомість ще й досі не в повній мірі оцінено ресурсність активізації інтересу школярів за допомогою використання хмарних сервісів як на рівні наукового осмислення, так і практичної апробації.

Наукові завдання статті. Незважаючи на очевидну важливість знання іноземних мов та вивчення їх учнівською молоддю, наразі вчені дослідники констатують як мінімум відсутність позитивної динаміки (а радше явне зниження інтересу до опанування навичок спілкування іноземною мовою). Особливо це є показовим у категорії старшокласників. Відповідно, наслідками відсутності мотивації до навчання мовам є недостатня мовна практика та аудіювання, недостатній словниковий запас, низький рівень вивчення граматики. Але причина може критися не лише у незацікавленості учнів, але й у тому, що

* BYOD – з англ. «Bring your own device» – принеси власний пристрій

у навчальному процесі використовуються педагогом недостатньо результативні методи, що в аспекті зацікавлення саме сучасної учнівської аудиторії. Серед тенденційних, схоластичних методів та типових помилок вчителя-мовника можуть бути зокрема переважаність навчальної програми інформацією та фактами, що, замість слугувати пізнанню дійсності, навпаки не мають до останньої жодного стосунку. Отже між теорією і практикою відсутній логічний зв'язок – місток, який поєднує між собою два навчальних компоненти і міг би посилити ефективність засвоєння навчального матеріалу. Це позначається на домінуючому нині «достатньому» рівні знань учня старшої школи з іноземних мов. Постає проблемним питання по-новому оцінити роль інтересу сучасного старшокласника виявити важелі впливу на його позитивну динаміку щодо вивчення іноземної мови, спираючись на педагогічний потенціал хмарних технологій.

Мета статті. На основі аналізу наукових джерел узагальнити конструктивні ідеї, реалізація яких сприятиме активізації в учнів старшої школи пізнавальних інтересів засобами педагогічно вмотивованого використання хмарних сервісів.

Виклад основного матеріалу. На основі аналізу психолого-педагогічних досліджень проблеми пізнавального інтересу ми прийшли до узагальнення про те, що в його основі лежить емоційно-позитивне ставлення до предмету, до навчальної діяльності в цьому напрямку.

Зауважимо, що у численних психолого-педагогічних і біологічних концепціях існують різні точки зору на трактування поняття пізнавального інтересу. Одні вчені вважають, що пізнавальний інтерес виступає в якості засобу навчання, як проблема цікавості (Ю. Б. Бабанський, Д. І. Трайтак, І. Д. Синельникова), інші ж стверджують, неможливо весь навчальний матеріал, його успішне засвоєння учнями, побудувати на «інтересі» (Н. Г. Морозова, А. А. Фурман, Г. І. Щукіна та ін.)

Ми ж, в свою чергу, визначаємо інтерес як виборчу цілеспрямованість і емоційно забарвлене ставлення учнів до набуття наукових знань, стимулююче оволодіння ними задля подальшого розширення та поглиблення.

Значна увага проблемі пізнавальних інтересів приділяє Г. І. Щукіна, яка визначає пізнавальний інтерес як «... виборчу спрямованість особистості, звернену до області пізнання, до її предметної сторони і самого процесу оволодіння знаннями»¹.

Г. І. Щукіна зазначає, що пізнавальний інтерес спрямований на пізнання, оволодіння знаннями, які представлені в шкільних предметах. Однак особливість пізнавального інтересу полягає не в простому ознайомленні з навчальним предметом, а в тому, що об'єктом пізнавального інтересу є сам процес пізнання, який характеризується націленістю на проникнення в сутність явищ (а не просто бути споживачем інформації про них), пізнанням теоретико-прикладних основ певної галузі знань, відносно стійким прагненням до постійного глибокого і ґрунтовного їх засвоєння.

Проблема пізнавального інтересу в психолого-педагогічній літературі досліджується в різних аспектах. Так, у психологічному аспекті розуміння даної категорії основні точки зору зводяться до наступного: інтерес має пізнавальну спрямованість, інтерес – це, насамперед, ставлення; характерна риса інтересу – емоційна забарвленість.

Одне з найбільш складних завдань, що стоять перед вчителями іноземної мови, полягає в тому, як стимулювати уяву своїх учнів так, щоб вони були більш мотивовані до навчання.

Як зазначалось, нині іноземна мова міцно зайняла свою позицію в переліку предметів, обов'язкових для подальшої успішної професійної діяльності особистості. Ми не можемо вже уявити собі сучасного успішного професіонала, який не володіє хоча б на мінімально допустимому рівні іноземною мовою в ракурсі сфери обраної професійної діяльності. Іноземна мова сьогодні – це не тільки засіб спілкування між різними культурами, засіб розуміння навколишнього світу в його різноманітті; сьогодні – це та

¹ Щукіна Г. И. (1988). *Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся*. М.: Педагогика.

сходінка, яка може зіграти, можливо, ключову роль в подальшому просуванні в професійній діяльності будь-якої людини.

Однак, незважаючи на всю значущість цього предмета, на жаль, відзначається зниження рівня мотивації до вивчення іноземної мови серед старшокласників.

Як наслідок, перед вчителем постає питання: що саме заважає учню прогресувати в оволодінні іноземною мовою, чому знижується мотивація до її вивчення? І це з урахуванням того, як засвідчує практика, що багато показують досить хороші успіхи на початковому і середньому етапах вивчення мови. Імовірно причина криється в тому, що чимало вчителів не готові або ж не хочуть враховувати складність віку і ті психологічні особливості, які є визначальними у виборі методів, технологій і підходів до викладання іноземної мови учням певного вікового періоду.

Отже, старший шкільний вік, або, як психологи (І.Д. Бех, М.М. Забродський, І.С. Кон) його ще називають «рання юність»² відноситься до вікового періоду розвитку особистості від 15 до 18 років включно, це відповідає віку учнів старшої школи. На початку періоду ранньої юності підліток знаходиться в маргінальному стані, так як він вже не дитина, але ще поки й не дорослий. Відбувається ускладнення аналітико-синтетичної діяльності кори великих півкуль в процесі праці і навчання, що призводить до підвищення нервової збудливості, а також до порушення нормальної діяльності нервової системи.

У школярів даного вікового періоду спостерігається вибірковість у ставленні до навчальних предметів, а також різноманіття інтересів, пов'язаних з майбутньою професійною діяльністю. Учні часто задаються питанням: «Як і де зможу я застосувати іноземну мову, навіщо вона мені в моїй професії?» Як переконує шкільна практика, нерідко викладачі досить абстрактно інформують про значущість мови, хоча саме це питання і є відправним пунктом, свого роду трампліном для подальшого розвитку мотивації особистості щодо вивчення іноземної мови.

За нашими педагогічними спостереженнями у старших класах учні стикаються з підвищенням рівня вимог, які пред'являють їм батьки, школа або ті спільноти, до яких він причетний. Отож виникає протиріччя між тим рівнем психологічного розвитку, якого він досяг, і тим, що від нього вимагають.

Наш досвід та шкільна практика дозволяють стверджувати, що саме впливаючи на емоційну сторону сприйняття іноземної мови, можна підвищити мотивацію, яка в свою чергу стане сприятливою для навчальної діяльності старшокласників. Адже сьогоднішні старшокласники відрізняються особливою потребою саме до емоційно-привабливого викладання навчального предмета. Зробити урок більш емоційним та підвищити інтерес учнів до вивчення іноземної мови дозволяє педагогічно вмотивоване використання хмарних сервісів.

Принагідно зазначимо, що термін «хмарний сервіс» виник на основі технології хмарних обчислень. Нині існує безліч визначень поняття хмарних обчислень та технологій. У 2011 році Національний інститут стандартів та технологій США дав таке визначення хмарним обчисленням: «Хмарні обчислення – це модель забезпечення зручного мережевого доступу на вимогу до деякого загального фонду, у якому конфігуруються обчислювальні ресурси (наприклад, мережі передачі даних, серверів, пристроїв зберігання даних, додатків і сервісів – як разом, так і окремо), які можуть бути оперативно надані та вивільнені з мінімальними експлуатаційними витратами або зверненнями до провайдера»³. Хоча дане визначення на сьогоднішній день й небезпідставно критикують деякі вчені, але більш точного поки не існує.

Розробники хмарних технологій визначають їх як інноваційну технологію, що надає

² Кон І.С. (1989). *Психологія ранньої юності*. М.: Просвітництво.

³ Mell Peter and Grance Timothy. The NIST Definition of Cloud Computing (англ.). Recommendations of the National Institute of Standards and Technology. URL: <https://csrc.nist.gov/publications/detail/sp/800-145/final> (Application date 19.07.2019)

динамічно масштабовані обчислювальні ресурси і програми через Інтернет в якості сервісу під управлінням постачальника послуг⁴.

Слід зауважити, що донедавна прийнято було розрізняти три основні моделі розгортання хмар: інфраструктура як сервіс (IaaS), платформа як сервіс (PaaS) та програмне забезпечення як сервіс (SaaS). На сучасному ж етапі розвитку хмарних технологій та сервісів вчені додатково виділили такі рівні: сховище як сервіс (storage-as-a-service), апаратне забезпечення як сервіс (hardware-as-a-service), комунікація як сервіс (communication-as-a-service), настільний комп'ютер як сервіс (desktop-as-a-service), безпека як сервіс (security-as-a-service) аварійне відновлення як сервіс (disaster recovery-as-a-service), і навіть маркетинг як сервіс (marketing-as-a-service) і охорона здоров'я як сервіс (healthcare-as-a-service) та багато інших. Загалом усі вищезазвані сервіси називають EaaS («Everything as a service») або XaaS, тобто «Все як сервіс», що розуміють як підмножину хмарних сервісів⁵.

В закладах загальної середньої освіти найбільшої популярності в даний час⁶ набули хмарні сервіси моделі SaaS, так як вони не потребують значних матеріальних витрат, спеціальної освіти, щодо їх використання, ліцензійного програмного забезпечення та потужної комп'ютерної інфраструктури. Software as a Service або SaaS – це модель розгортання програми, яка надає додатки кінцевому користувачеві як послугу за вимогою. Доступ до такого додатку здійснюється за допомогою мережі, а найчастіше за допомогою Інтернет-браузера.

Вивчення і узагальнення фахової літератури дозволяє констатувати, що хмарні сервіси – це потужний інструмент для професіонала. Завданнями, що постають перед педагогом є розробити методологію використання певних сервісів та обґрунтувати доцільність їх використання, а також освоїти в досконалості той сервіс у якому необхідно працювати.

Наш досвід переконує в тому, що для педагога коло можливостей використання хмарних сервісів у роботі досить широке. Перш за все це зручний та постійний доступ до навчальних матеріалів в незалежності від того чи є поряд комп'ютер, для чого достатньо мати власний смартфон та аккаунт у Google. Такий спосіб дозволяє не завантажувати аудіо- та відеоінформацію на носії, а переглядати її безпосередньо з браузера (або через додатки для смартфонів). Використовуючи досвід зарубіжних колег, можливим стає проведення онлайн-конференцій, уроків, тренінгів та ін. як для учнів так і між різними освітніми закладами. Неоціненно слід вважати ресурсність цього засобу в оптимізації індивідуальної роботи з невстигаючими учнями та школярами, які бажають поглиблено вивчати навчальний предмет, адже, не зважаючи на постійне вдосконалення системи освіти, все одно вона покерована на середній рівень засвоєння знань; більш продуктивною та комфортною для учнів стане робота над проектами, спільна робота над завданнями та просто спілкування з однолітками на теми, які цікавлять саме їх. Хмарні сервіси відкривають нові горизонти для вчителя, адже це дає змогу проводити онлайн-уроки, інтегровані практичні заняття тощо.

Слід зазначити таке: застосування хмарних сервісів під час освітнього процесу викликало появу нової термінології у педагогічній науці. Зокрема, з'явилися такі поняття, як хмаро-орієнтовані технології навчання, хмарні засоби навчання та ін. Деякі фахівці (А.М. Стрюк, М.В. Рассовицька) стверджують, що хмаро орієнтовані технології навчання вимагають створення системи нових засобів, оновлення методів і форм організації

⁴ Монахов Д.Н., Монахов Н.В., Прончев Г.Б., Кузьменков Д.А. (2013) *Облачные технологии*. Теория и практика. М.: МАКС Пресс, 11 с.

⁵ Sakovich N. *Everything-as-a-Service (XaaS): Definition and Examples*. SamSolutions. URL:<https://www.sam-solutions.com/blog/everything-as-a-service-xaas-definition-and-examples/> (Application date 12.08.2019)

⁶ Коротун О. (2015). *Хмарні SAAS – сервіси в освітньому процесі загальноосвітніх навчальних закладів*. Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної. Випуск №7. С. 49 URL: <http://eprints.zu.edu.ua/17178/> (Дата звернення 20.08.2019)

навчання й управління навчальною діяльністю; науковці навіть аргументували виникнення такого поняття, як хмаро орієнтовані засоби навчання⁷.

Під цим поняттям, на нашу думку, доречно розуміти спосіб взаємодії вчителя та учня під час освітнього процесу з використанням хмарних сервісів, які спрямовані на набуття учнями ключових компетенцій.

Якщо йдеться про компетентність, то варто виходити з того, що це динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, які визначають здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність⁸.

У нашому розумінні, здобувач освіти при вивченні іноземної мови хмаро орієнтованими засобами навчання успішно набуває такі ключові компетентності: спілкування іноземними мовами та інформаційно-цифрова компетентність. До їх змістового наповнення відносять:

- уміння належно розуміти висловлене іноземною мовою, усно і письмово висловлювати і тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання і письмо) у широкому діапазоні соціальних і культурних контекстів;
- уміння посередницької діяльності та міжкультурного спілкування;
- впевнене критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні;
- інформаційна й медіа-грамотність;
- розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо)⁹.

Тож не дивно, що компетентнісний підхід в освіті спричинив вплив на методи навчання, використовувані та широко вживані педагогами у своїй діяльності. А методи навчання (від гр. *methodos* – спосіб пізнання, шлях дослідження) – це упорядковані способи діяльності вчителя й учнів, спрямовані на ефективне розв'язання навчально-виховних завдань¹⁰.

На підґрунті класифікації методів навчання Ю.К. Бабанського¹¹ ми й виокремили такі підгрупи, які дозволять впроваджувати хмарні сервіси при роботі вчителя на уроках англійської мови для підвищення інтересу учнів:

- методи стимулювання інтересу до навчання;
- методи стимулювання почуття обов'язку і відповідальності.

Так до першої підгрупи методів можна віднести: пізнавальні ігри, навчальні дискусії, ситуації емоційно-моральних переживань, зайнятості, аперцепції та пізнавальної новизни. У цьому ракурсі саме хмарні сервіси LearningApps та Umaigra дозволяють створювати інтерактивні ігри на основі навчального матеріалу вчителя, їх можна застосовувати як для окремих тем з англійської мови, так і для організації позаурочної роботи. Сервіс Thinglink надає можливість створення мультимедійних плакатів з

⁷ Стрюк А.М., Рассовицька М.В. (2015). *Використання хмарних технологій у комбінованому навчанні інформатики студентів інженерних спеціальностей*. Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія.. URL: <https://scholar.google.com.ua/scholar?oi=bibs&cluster=1&hl=uk> (Дата звернення 21.08.2019)

⁸ Закон України «Про освіту» № 2145-VIII. Редакція від 09.08.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (Дата звернення 10.08.2019)

⁹ Гриневич Л., Елькін.О., Калашнікова С., Коберник І. (2016). *Концептуальні засади реформування середньої школи*. НУШ. р. 34 с. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (Дата звернення 20.08.2019)

¹⁰ Кузьмінський А.І. (2010). *Технологія і техніка шкільного уроку: навч. посіб.*. К.: Знання, 121 с.

¹¹ Зайченко І.В. (2008). *Педагогіка*. К., «Освіта України», «КНТ», 528 с. URL: https://pidruchniki.com/14280824/pedagogika/klasifikatsiya_metodiv_navchannya (Дата звернення 22.08.2019)

маркерами. До того ж маркери можуть містити фото, відео, та аудіо контент, що допоможе при вивченні країн походжень мови, що вивчається, нової лексики, візуального зображення основних граматичних правил та ін.

Під час навчальних дискусій доцільно використовувати Skype, Google Groups та Microsoft Teams для створення конференції, індивідуальних та групових чатів з носіями іноземної мови. Вчитель може задавати певні теми для диспуту, які учні мають опрацювати самостійно за допомогою даних сервісів. Цікавим досвідом стане використання Google Jamboard, що дозволяє групову роботу над будь-якими проектами. Mindmeister стане інструментом при роботі з «mind-картами» (інтелект-картами), що візуалізують та структурують навчальний матеріал.

Для створення ситуацій емоційно-моральних переживань, зайнятості, аперцепції, пізнавальної новизни можна застосовувати:

- YouTube і Stream. Для демонстрування відео фрагментів ток-шоу, новин, документальних фільмів, реаліті-шоу про необхідність та переваги вивчення іноземних мов, негативні приклади з життя асоціальних особистостей.

- Quizlet. Для демонстрації турів по зарубіжним країнам, пізнання культурних та релігійних цінностей та способу життя іноземців.

- Microsoft SharePoint. Для обговорення побаченого та почутого на уроці, створення групових проектів для виконання спільних навчальних завдань.

- Google Docs, Sheets and Slides; Microsoft Word, Excel, PowerPoint. Для роботи з текстами, презентаціями, створення словників з іноземної мови. Дані сервіси також надають можливість спільної групової роботи над навчальними завданнями.

- Google Forms. Створення анкет та опитувань за темами уроків, виховної роботи.

Як зазначалось, до другої підгрупи методів навчання відносять: переконання в значущості навчання, пред'явлення вимог, вправи, спрямовані на виконання вимог, заохочення в навчанні, засудження недоліків в навчанні. Отож для підсилення мотивації до вивчення іноземної мови, вчитель може використовувати сервіс Google Hangouts Meet, за допомогою якого створюється можливість організувати відео конференції та відео мости з успішними людьми, які досягли звершень в кар'єрі за допомогою своїх знань з іноземної мови.

Google Classroom дозволяє розробляти індивідуальні курси з іноземної мови для учнів:

- з низьким рівнем знань;
- з достатнім рівнем знань для підвищення рівня володіння іноземною мовою;
- з високим рівнем знань для поглибленого вивчення іноземної мови;
- що знаходяться на сімейному навчанні;
- що навчаються за дистанційною формою навчання;
- в період карантину або довготривалої хвороби.

До того ж даний сервіс дозволяє вчителю викладати до мережі Internet як окремі матеріали та завдання, так і цілий курс з певної теми. Зручним є можливість додати тестування, яке сервіс сам перевіряє та видає результат.

Для заохочення в навчанні та засудження недоліків педагог може використовувати рейтингову систему навчальних досягнень учнів за допомогою хмарних сервісів Google Docs, Sheets або Microsoft Word, Excel. Для найбільш активних учнів можливо «запропонувати безкоштовну поїздку» до мовного табору або навчання на поглиблених онлайн-курсах з англійської мови.

Висновки. В результаті аналізу наукової літератури цілком очевидно є те, що інтеграція хмарних сервісів в навчання іноземних мов не була предметом спеціального дослідження. Має сенс провести дослідно-експериментальну роботу в цьому плані.

Педагогічні можливості застосування хмарних сервісів, нами були проаналізовані з позиції професійної діяльності вчителя. Це дозволило констатувати про наявність їх

потенціалу в аспекті підтримки інтересу учнів на рівні, необхідному для якісного вивчення іноземної мови

Інформаційно-комунікаційні хмарні сервіси дають змогу учням практикувати своє мовлення, підвищити рівень граматичної компетентності, а педагогу підвищувати свою кваліфікацію та компетентність. Спеціальні додатки для смартфонів дають змогу для користувача використовувати навіть власний мобільний пристрій для доступу навчальних завдань та матеріалів, що забезпечує безперервний доступ та навчання 24 години на добу. А такі сервіси як Skype, Google Hangouts Meet, Google Groups та Microsoft Teams дозволять стирати кордони між країнами і спілкуватись безпосередньо з носіями іноземних мов.

Перспективи подальшого наукового пошуку лежать у площині використання маркерів конструктивності контекстного підходу щодо інтеграції предметних знань учнів старшої школи та новітніх ресурсів інформаційно-комп'ютерних технологій задля збагачення навчальної та інформатичної компетентностей особистості.

Література

Гриневиц Л., Елькін.О., Калашнікова С., Коберник І. та ін. (2016) Концептуальні засади реформування середньої школи. НУШ. 340 с.

Зайченко І.В. (2008) Педагогіка. Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів, 2-е вид., К., Освіта України, КНТ,. 528 с.

Закон України «Про освіту» № 2145-VIII. Редакція від 09.08.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (Дата звернення 10.08.2019)

Кон І.С. (1989) Психологія ранньої юності. М.: Просвітництво.

Коротун О. (2015) Хмарні SAAS – сервіси в освітньому процесі загальноосвітніх навчальних закладів. Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної. Випуск №7. С.49

Кузьмінський А.І. (2010) Технологія і техніка шкільного уроку: навч. посіб. К.: Знання,. 121 с.

Монахов Д.Н., Монахов Н.В., Прончев Г.Б., Кузьменков Д.А. (2013) Облачные технологии. Теория и практика. М.: МАКС Пресс, 11 с.

Стрюк А.М., Рассовицька М.В. (2015) Використання хмарних технологій у комбінованому навчанні інформатики студентів інженерних спеціальностей. Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія.. URL: https://scholar.google.com.ua/scholar?oi=bibs&cluster= =1&hl=uk_ (Дата звернення 21.08.2019)

Щукина Г. И. (1988) *Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся*. М.: Педагогика,.

Mell Peter and Grance Timothy. The NIST Definition of Cloud Computing (англ.). Recommendations of the National Institute of Standards and Technology. – 1 с.

Sakovich N. Everything-as-a-Service (XaaS): Definition and Examples. SamSolutions. URL:<https://www.sam-solutions.com/blog/everything-as-a-service-xaas-definition-and-examples/> (Application date 12.08.2019)

REFERENCES

Grinevich L., Elkin.O., Kalashnikova S., Kobernik I. ta in. Konceptualni zasadi reformuvannya serednoyi shkoli. NUSh. 2016 r. – 34 s.

URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (Data zvernennya 20.08.2019)

Zajchenko I.B. Pedagogika. Navchalnij posibnik dlya studentiv vishih pedagogichnih navchalnih zakladiv, 2-e vid. – K., «Osvita Ukrayini», «KNT», 2008. – 528 s.

URL:https://pidruchniki.com/14280824/pedagogika/klasifikatsiya_metodiv_navchannya (Data zvernennya 22.08.2019)

Zakon Ukraini «Pro osvitu» № 2145-VIII. Redakciya vid 09.08.2019.

URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (Data zvernennya 10.08.2019)

Kon I.S. Psihologiya rannoyi yunosti. – M.: Prosvitnictvo, 1989.

Korotun O. Hmarni SAAS – servisi v osvitnomu procesi zagalnoosvitnih navchalnih zakladiv. Naukovi zapiski. Seriya: Problemi metodiki fiziko-matematichnoyi. Vipusk №7. 2015 r. – s.49 URL: <http://eprints.zu.edu.ua/17178/> (Data zvernennya 20.08.2019)

Kuzminskij A.I. Tehnologiya i tehnika shkilnogo uroku : navch. posib. / A.I. Kuzminskij, S.V. Omelyanenko. – K.: Znannya, 2010. – 335 s.

Monahov D.N., Monahov N.V., Pronchev G.B., Kuzmenkov D.A. Oblachnye tehnologii. Teoriya i praktika. – M.: MAKS Press, 2013 – 128 s.

Stryuk A.M., Rassovicka M.V. Vikoristannya hmarnih tehnologij u kombinovanomu navchanni informatiki studentiv inzhenernih specialnostej. Zhurnal Visnik Dnipropetrovskogo universitetu imeni Alfreda Nobelya. Seriya: Pedagogika i psihologiya. 2015.

URL:<https://scholar.google.com.ua/scholar?oi=bibs&cluster=9920702473259696088&btnI=1&hl=uk> (Data zvernennya 21.08.2019)

Shukina G. I. Pedagogicheskie problemy formirovaniya poznavatelnyh interesov uchashihsya. – M.: Pedagogika, 1988.

Mell Peter and Grance Timothy. The NIST Definition of Cloud Computing (англ.). Recommendations of the National Institute of Standards and Technology. (September 2011). – 1 c. <https://csrc.nist.gov/publications/detail/sp/800-145/final> (Application date 19.07.2019)

Sakovich N. Everything-as-a-Service (XaaS): Definition and Examples. SamSolutions. 09.01.2019 <https://www.sam-solutions.com/blog/everything-as-a-service-xaas-definition-and-examples/> (Application date 12.08.2019)

Dovgopolyk K., Brazhnikova A. The pedagogical strategy of cloud service usage in boosting high school students' interest for foreign language learning.

The article considers the pedagogical potential of new learning tools, in particular, cloud services for motivating and stimulating the interest of high school students to learn foreign languages. The concept of interest, cloud services and cloud-based learning tools are revealed. Attention is drawn to the necessity for the teacher to understand the basic age and psychological characteristics of students for quality and productive work. It is given the classification of cloud services according to the methods of teaching while learning a foreign language. The article highlights not only the possibilities of providing cloud services to the subject teacher and their influence on students' interest, but also prospects of research on this topic.

Information and communication cloud services enable students to practice their language, improve grammatical competence, and educate their skills and competence. Special smartphone applications allow the user to use even their own mobile device to access training tasks and materials, providing continuous access and training 24 hours a day.

The prospect of further scientific research lies in the plane of using the markers of constructiveness of the contextual approach to integrate the subject knowledge of high school students and the latest resources of information and computer technologies to enrich the educational and informational competences of the individual.

Key words: *foreign language, cloud services, interest, activation, high school, learning tool, teaching method, competence.*

DOI 10.31909/26168812.2019-(45)-6
УДК 37.013.77

Надія КІЧУК*

ІМПЕРАТИВ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ: ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНА ЗДАТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ

Інклюзія – порівняно нове явище як у вітчизняній освітній сфері, так і в українському соціумі. Якісна особистісно-професійна підготовленість студентів, які набувають у вищій школі педагогічні спеціальності, є запорукою успішної інклюзивної освіти. Осмислення професійної підготовки майбутніх фахівців до реалізації ідей інклюзії в контексті системного підходу, інтерактивні форми засвоєння студентами базової навчальної дисципліни «Інклюзивна освіта», творче запозичення ідей, що містить вітчизняний і конструктивний зарубіжний досвід розробки стратегій професійної діяльності фахівців в умовах інклюзивного середовища – площина ресурсів вітчизняної вищої школи, задіяність яких сприятиме розв'язанню новопосталих проблем інклюзивної освіти.

Ключові слова: *інклюзивна освіта, підготовка, підготовленість, готовність, майбутній фахівець.*

Постановка проблеми. І науковці, і практики суголосні в тому, що неодмінною частиною освітніх реформ слід уважати інклюзивну складову, адже ж йдеться про якісно повний вимір філософії сучасного вітчизняного соціуму, котрий полягає у розумінні гуманістичного змісту інклюзії та важливості надання статусу імператива «різноманітності та рівності всіх».

Для наукових уявлень про домінуючу характеристику інклюзії властивим є її трактування як доступність освіти для всіх, незалежно від наявних освітніх потреб (Бараль Е., Засенко В., Колупаєва А., Лансдаун Д., Ремажевська В., Тарасун В. та ін.). З огляду на те, що для вітчизняних реалій інклюзивна освіта є порівняно новим явищем, спостерігається стрімко зростаючий дослідницький інтерес до його наукового осмислення.

Чи не найвідчутним поштовхом до всебічного вивчення проблематики інклюзивної освіти виступила концепція Нової української школи, адже ж за формулою НУШ (окрім інноваційного змісту, вмотивованості вчительства, автономії школи) ключовою фігурою постає кожний учень, незалежно від наявних його освітніх потреб. Отож, виховання школярів на цінностях, які вироблені гуманістичною педагогікою та врахування своєрідності «дітей покоління У», актуалізують принципову важливість такої ознаки сучасного освітнього середовища, якою визнано рівний доступ кожної дитини до якісної освіти.

Слід зауважити на тому, що і науковці, і менеджери освітніх послуг, і педагогічна спільнота доклали величезних зусиль задля того, щоб в обмежений проміжок часу вже склались абрисы вітчизняної інклюзивної освіти в розрізі усіх освітніх рівнів – початкова загальна освіта, базова загальна середня освіта, повна загальна середня освіта, професійно-технічна освіта, базова вища освіта, повна вища освіта. Натомість завдання, котрі окреслюють дослідники проблематики інклюзивної освіти з огляду на виклики сьогодення, фокусують увагу на двоєдиному завданні, що постає перед вищою школою: підготувати фахівця, здатного реалізувати базові ідеї інклюзії та становлення особистісно-професійно підготовленої особистості до соціального партнерства із іншими суб'єктами інклюзивної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемне поле професійної успішності фахівця завжди посідало чільне місце у доробку класиків педагогічної науки (А. Дистервег, Я. Коменський, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.). Новопостале особистісно-професійне

* Кічук Н. – доктор педагогічних наук, професор, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, e-mail: tonya82kichuk@gmail.com

призначення педагога у зв'язку із розбудовою інклюзивної освіти виступає нині предметом посиленої уваги дослідників, де своєрідним результатом наукового пошуку можна розцінювати узагальнюючі як науково-методичні праці¹, так і практико-орієнтовні розробки освітан². Сприяючою обставиною у цьому плані правомірно вважати потужну мережу інклюзивно-ресурсних центрів, яка вже сформувалася і нині сягає 575 установ в Україні, а до 2020 р. планується її збільшити ще на 124. Отож, означене соціально-педагогічне явище, з одного боку, досить переконливо засвідчує про створення єдиної інституції в українському соціумі, що репрезентує виважений підхід до комплексної, і, водночас, фахово-компетентної оцінки дітей із наявними освітніми потребами, актуалізуючи тим самим соціально-педагогічні вимоги до становлення спеціалістів, здатних до професійної успішності у вище окресленій площині. А з іншого боку, означене спрямовує пошуки науковців, націлені на обґрунтування науково-виважених підходів до професійної підготовки студентів сучасної вищої школи до роботи в умовах стрімкої вищої школи до роботи в умовах стрімкої і повноцінної реалізації гуманістичних ідей інклюзії. Це обумовило завдання статті – осмислити деякі шляхи і засоби оптимізації професійної підготовки майбутніх фахівців-соціологів до компетентного розв'язання завдань інклюзивної освіти.

Метою статті є представлення результатів аналітичної роботи, спрямованої на визначення конструктивних підходів до професійної підготовки майбутніх фахівців в аспекті діяльності у просторі інклюзивної освіти.

Виклад основного матеріалу. Професійна підготовка майбутніх фахівців постає як багатогранна, складана і міждисциплінарна проблема, зокрема, сучасної вищої школи. І науковці, і практики здебільшого єдині у висновку про те, що сучасний стан університетської професійної підготовки не відповідає очікуванням соціуму. Аналізуючи науковий фонд у цьому ракурсі (О. Антонова, А. Дубасенюк, В. Луговий, В. Семиченко, Д. Чернілевський та ін.), учені роблять принаймні дві зауваги: вища школа не в повній мірі забезпечує випереджувальний розвиток професійної ідентичності студентства; ще й досі неоціненою є ресурсність освітнього процесу щодо реалізації саме системного підходу в професійній підготовці майбутнього фахівця. Так, з огляду на конструктивність системного підходу, доцільно осмисляти модельне уявлення про професійну підготовку студентства як систему, що дозволить представити освітній процес своєрідною організаційною формою саморозвитку. У такий спосіб професійна підготовка студентів постає як системне утворення, а в ньому набуваються риси і динаміки, і адаптивності, і гнучкості, що забезпечить перехід до стратегії «запобігання можливого збитку»³.

Принагідно маємо зазначити, що попри чисельної кількості наукових праць, де безпосередньо або опосередковано висвітлюються певні проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців, ще й досі бракує єдиної загально визнаної точки зору на змістове наповнення таких близьких, але не тотожних понять, як «підготовка», «підготовленість», «готовність». Ця обставина позначається на результативній складовій навчально-професійної діяльності майбутніх фахівців, а також на розумінні рівневої характеристики особистісно-професійної здатності випускника сучасного вишу до розв'язання новопосталих соціально-педагогічних проблем (на кшталт – виявляти компетентність у здійсненні інклюзивної освіти).

Деякі дослідники вживають як тотожні поняття «підготовка» і «готовність» (Н. Костіна, Н. Колесник). Ми поділяємо позицію тих науковців, які тлумачать «підготовку» як процес формування таких особистісних якостей, що відповідають вимогам професій (В. Сластьонін, Г. Троцько та ін), а «готовність» – певним результатом підготовки, адже ж йдеться про особливий стан, інтегративну якість фахівця, модель вірогідної його поведінки

¹ (2017) *Порадник для вчителя: навч.-метод. пос. К.*, 109 с.

² Шалда Н. (2019). *Упроваджуємо інновації: як відстежити результативність*. Дошкільне виховання. №4. С. 11-14

³ Мещанінов О. П. (2005). *Сучасні моделі розвитку університетської освіти в Україні: монографія*. Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могилі. 460 с.

вже в професійних ситуаціях задля досягнення встановленого результату, а також сходинкою для набуття професіоналізму. Щодо наукового статусу понять «підготовленість» і «готовність», то суттєвою вважаємо пояснювальну позицію у цьому плані Н. Кузьміної: йдеться про результат підготовки студента, причому, навіть мінімально допустимий, тобто той результат, який інтегрується у загальну готовність майбутнього фахівця.

У зв'язку із зазначеним, доречно, враховувати й сучасне наукове уявлення про феномен «професія», що є досить близьким до понять «фах» і «спеціальність». Спираючись, наприклад, на деякі довідкові джерела не видється за можливе все ж установити певні нюанси в їхньому змістовому наповненні, оскільки вони трактуються як рядоположні⁴. У цьому відношенні, на наш погляд, слід вважати переконливою позицію тих науковців (зокрема, Є. Клімова), які поняття «професія» трактують наближено до виду тієї трудової діяльності, що не передбачає наступних змін напряму професійної діяльності фахівця, де особистість кваліфіковано «актуалізує» вже набуті знання та виробничо-трудова навички та має можливість самовдосконалюватися у виробничо-професійному середовищі.

Отож, дбаючи про якісну професійну освіту в умовах вищої школи, принципово важливо освітній процес спрямовувати на суто професійне навчання студентів, де вони в змозі оволодіти майбутньою професією, отримати кваліфікації відповідно до наявних інтересів, опанувати базову компетенції з конкретних спеціальностей (Е. Зеєр, Н. Кузьміна, О. Лейбович та ін.). При цьому варто розуміти виключну вагу набуває мотивація студента, як суб'єкта майбутньої професійної діяльності, одним із сегментів якої виступає й реалізація ним, зокрема, завдань інклюзивної освіти.

Саморефлексія досвіду викладацької діяльності, пов'язаної із формуванням загальних і фахових компетентностей студентів, котрі набувають у закладі вищої освіти педагогічні спеціальності, засвоюючи навчальний курс «Інклюзивна освіта», засвідчує: найсуттєвішою постає проблема підготовленості майбутнього фахівця розробляти стратегію професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі та відстоювати її як на рівні дитячої, так і батьківської спільноти.

Програмні вимоги означеного навчального курсу передбачають засвоєння студентами, зокрема наступних змістових модулів: «Інклюзивна освіта як сфера відповідальності держави та громадянського суспільства», «Державно-громадянське управління інклюзивною освітою», «Дитина з особливими освітніми потребами як суб'єкт інклюзивної освіти», «Організація освітнього процесу в умовах інклюзивної освіти»⁵. Якщо враховувати педагогічну доцільність опанувати ідеї інклюзії не лише в межах освітнього ступеня «бакалавр», а й системне її відтворення в процесі магістерської підготовки фахівців, то привертає увагу досвід, що склався в цьому відношенні в Національному педагогічному університеті ім. М. Драгоманова, де запроваджено програму «Інноваційний менеджмент інклюзивного середовища», що розроблена на базі Портфоліо Молодіжної Ради Європи⁶.

Успішне розв'язання проблематики інклюзивної освіти безпосередньо пов'язане із обізнаністю майбутніх фахівців соціономічних професій із кращими практиками, що склались у зарубіжжі. У цьому ракурсі помітним вважаємо інтерес практиків інклюзивної освіти до електронного навчання осіб із особливими освітніми потребами, що маркуються як «порушення когнітивної сфери»⁷. Зокрема, вивчаючи ресурси системи електронного навчання, встановлено доцільність таких функцій його доступності, як-от: адаптивність системи; ігровий потенціал; доступність контингенту; «віртуальні агенти»; доступність інтерфейсів. Відтак, дослідно-експериментальним шляхом встановлена конструктивність саме міждисциплінарного підходу до розв'язання локальних завдань щодо соціальної

⁴ Словник іншомовних слів. Уклад. Л. О. Пустовій та ін. К: Довіра, 2000, 1018 с.

⁵ Програма початкової дисципліни «Інклюзивна освіта», розробки. Порошенко М. А., К.: ТОВ «Агенство «Україна», 2019, 60 с.

⁶ Нестерова М. (2019). *Соціальна згуртованість та інклюзія в освіті: європейські практики молодіжної роботи*. Вища освіта України. №2. С. 45-49.

⁷ Cinquin P.-A., Guitton P., Sauzeon H. (2019). *Online e-learning and cognitive disabilities: A systematic review*. Computers and Education. Vol.3. P. 152-157.

інтеграції осіб із когнітивними порушеннями.

Не менш цікавим вважаємо й науковий доробок дослідників, які в результаті електронного дослідження суджень фінських учителів (респондентами були 2276 педагогів загальноосвітніх шкіл) установили, що найбільш розповсюдженою є диференціація як стратегія інклюзивної освіти, друге місце посідає групова робота, а третє – сумісне навчання дітей інклюзивного класу⁸. Не менший інтерес становить і такий педагогічний факт: оскільки в зарубіжжі актуальною є проблема відмови дітей взагалі відвідувати школу, то з'ясовано, що наміри учнів четвертих-сьомих класів шкіл Австралії не розрізняються в залежності від навчання дитини в «регулярному» або «інклюзивному» класі. Принагідно зауважимо, позитивній динаміці розгортання ідей інклюзії, за висновками науковців, доцільно вважати усвідомлення майбутніми фахівцями (на рівні переконань) імператива інклюзивної освіти в контексті набуття соціумом ознак громадянського суспільства. Постає питання такого змісту: які інноваційні технології та методики є підстави вважати найбільш привабливими у цьому плані?

Слід зауважити на багатомірному значенні поняття «інновація»; йдеться і про інноваційний процес, і інноваційну діяльність, і інноваційне середовище, і інноваційний потенціал тощо. У нашому розумінні, дбаючи, з одного боку, про інноваційні технології більш ефективної підготовки фахівців до реалізації ідей інклюзії у практико-орієнтовній площині, а, з іншого – про їхню здатність до інновації в інклюзивній освіті, варто визнавати принципову значущість таких двох чинників (В. Загвязинський, В. Кан-Калик, С. Сисоева та ін.). По-перше, обізнаності особистості у най суттєвих і найновітніших досягненнях психолого-педагогічної науки. А, по-друге, сформованість у студентів «м'яких навичок» щодо вивчення, узагальнення та розповсюдження передового досвіду фахівців-соціологів. Взаємозв'язок означених чинників і забезпечує той «особливий особистісний стан, який передбачає наявність у педагогів мотиваційно-ціннісного ставлення до предметної діяльності, володіння ефективними способами і засобами досягнення педагогічних цілей, здатності до творчості та рефлексії»⁹.

Отож, виключного значення набуває готовність фахівця до інноваційної діяльності. Адже ж параметр «оновлення» пов'язаний здебільшого із прогностичністю розвитку інклюзивної освіти, а «зміна» – із особистісно-професійною потребою у виробленні гнучкої моделі педагогічної взаємодії в умовах інклюзивного середовища через і мінливий характер педагогічних ситуацій, і унікальність індивідуальності як самої дитини, дитячої субкультури, так і нозології її особливих освітніх потреб.

Висновки. Нагальною постає проблема забезпечення позитивної динаміки процесу розгортання ідей інклюзії в українському соціумі. У цій площині актуалізуються як конструктивність системного підходу щодо професійної підготовленості майбутніх фахівців інклюзивної освіти, так і творче запозичення ідей у цьому відношенні, що містить конструктивний досвід практиків та напрацювання дослідників.

Перспективи подальшого наукового пошуку пов'язуємо із розробкою науково-педагогічних засад соціального партнерства суб'єктів інклюзивної освіти.

Література:

Cinquin P.-A., Guitton P., Sauzeon H. (2019) Online e-learning and cognitive disabilities: A systematic review, *Computers and Education.*, Vol.3, P. 152-157

Waloviita T. (2018) How common are inclusive educational practices among Finnish teachers?, *International Journal of Inclusive Education*, Vol. 22, Issue 5, P. 560-575

Дичківська І. М. (2014) Інноваційні педагогічні технології. Практикум: навч. пос., К: Вид. дім «Слово», 448 с.

Мещанінов О. П. (2005) Сучасні моделі розвитку університетської освіти в Україні:

⁸ Waloviita T. (2018). *How common are inclusive educational practices among Finnish teachers?* International Journal of Inclusive Education. Vol. 22. Issue 5. P. 560-575.

⁹ Дичківська І. М. (2014). Інноваційні педагогічні технології. Практикум: навч. пос. К: Вид. дім «Слово». 448 с.

монографія. Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили. 460 с.

Нестерова М. (2019) Соціальна згуртованість та інклюзія в освіті: європейські практики молодіжної роботи. Вища освіта України, №2, С. 45-49

Порадник для вчителя: навч.-метод. пос. К., 2017. 109 с.

Програма початкової дисципліни «Інклюзивна освіта», розробки. Порошенко М. А., К.: ТОВ «Агенство «Україна», 2019, 60 с.

Словник іншомовних слів. Уклад. Л. О. Пустовій та ін. К: Довіра, 2000, 1018 с.

Шалда Н. (2019) *Упроваджуємо інновації: як відстежити результативність, Дошкільне виховання. №4, С. 11-14*

REFERENS:

Cinquin P.-A., Guitton P., Sauzeon H. (2019) Online e-learning and cognitive disabilities: A systematic review, *Computers and Education.*, Vol.3, P. 152-157

Waloviita T. (2018) How common are inclusive educational practices among Finnish teachers?, *International Journal of Inclusive Education*, Vol. 22, Issue 5, P. 560-575

Dichkivs'ka I. M. (2014) *Innovacijni pedagogichni tekhnologii. Praktikum: navch. pos., K: Vid. dim «Slovo», 448 s.*

Meshchaninov O. P.(2005) *Suchasni modeli rozvitku universitets'koї osviti v Ukraїni: monografiya. Mikolaiv: Vid-vo MDGU im. P. Mogili. 460 s.*

Nesterova M. (2019) *Social'na zгуртовanist' ta inklyuziya v osviti: evropejs'ki praktiki molodizhnoї roboti. Vishcha osvita Ukraїni, №2, S. 45-49*

Poradnik dlya vchitelya: navch.-metod. pos. K., 2017. 109 s.

Programa nachal'noї disciplini «Inklyuzivna osvita», rozrobi. Poroshenko M. A., K.: TOV «Agenstvo «Ukraїna», 2019, 60 s.

Slovník inshomovnih sliv. Uklad. L. O. Pustovij ta in. K: Dovira, 2000, 1018 s.

Shalda N. (2019) *Uprovadzhuemo innovacii: yak vidstezhiti rezul'tativnist'. Doshkil'ne vihovannya. №4. S. 11-14*

Kichuk N. The imperative of inclusive education: personal and professional ability of the future specialist to realization

The development of inclusive education in the Ukrainian society is both directly and indirectly related to the introduction of the «New Ukrainian School» concept. If democratically minded states since the late twentieth century intensively introduced ideas of inclusion into the educational field – since its inception in 1994 by UNESCO – then inclusive education for domestic realities has become a relatively new phenomenon. Instead, both academics, educational practitioners, and society, have generally taken inclusive ideas positively. Now it is scientifically proved the fact that the personal and professional readiness of teachers to practice-oriented implementation of the principles of inclusive pedagogy is an important prerequisite for the effectiveness of social and pedagogical efforts in the specified direction. At the same time, there remains a problematic field that actualizes researchers' attention to higher education – the main and specific stage of becoming a successful specialist; it is no exception also its effective preparation to the implementation of socio-professional tasks in the field of more tangible positive dynamics of inclusive education development in the aspect of developing strategies for building a competitive social partnership. We have tried to substantiate the importance in this regard of focusing on the subsystem «children's community – teachers – parents of children of inclusive environment».

The defined view details the fruitful experience of foreign countries. As the scientific position on the criteria by which it is expedient to evaluate the innovativeness of the relevant pedagogical technologies of inclusive education has not yet been elaborated, the leading factors in this context are justified (awareness of future specialists in the latest scientific achievements in the field of inclusion; formation of «soft skills» at students who form a professional ability to «learn from the experience of creative educators»), the author's position regarding the scientific status of the concepts of «innovation», «updating», «changes» was stated and the corresponding generalizations were made.

Key words: *inclusive education, training, preparedness, readiness, future specialist.*

DOI 10.31909/26168812.2019-(45)-7

УДК 378:004:316.77]–057.87

Ярослав КІЧУК*

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИЙ ІМПЕРАТИВ МОБІЛЬНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ У ПРОЕКТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ

В статті висвітлено проблемне питання, пов'язане із розвитком мобільності студентської молоді. Деталізовано ресурси інформаційно-комп'ютерних технологій щодо активізації проектної діяльності – важливого напрямку розвитку мобільності як особистісно-професійної якості майбутніх фахівців соціономічних професій. Доведено виключну роль залучення студентства до регіональних соціальних проектів, що має виняткове значення для ефективного розвитку транскордонного співробітництва та активізації мобільності прогресивної молоді, інтенсифікації процесів євроінтеграції українського соціуму.

Ключові слова: мобільність, інформаційно-комп'ютерна компетентність, проектна діяльність, іншомовна підготовка.

Постановка проблеми. Для забезпечення ефективності вітчизняної системи вищої освіти постає актуальним використання усього спектру інновацій професійної підготовки фахівця, орієнтуючись на ресурсний потенціал різновиду діяльності сучасного студентства. Особливо цінним, як з точки зору психолого-педагогічного сенсу, так і в контексті студентоцентрованості освітнього процесу розцінюються ті види діяльності, котрі є визначальними для успішного особистісно-професійного становлення, розвитку самостійності, прагнення до саморозвитку, конкурентоздатності майбутнього фахівця (А. Дубасенюк, В. Кремень, А. Маркова, Л. Пуховська, В. Радул, Т. Титаренко). З огляду на пріоритетність інтернаціоналізації української вищої освіти, академічної співпраці (зокрема, на мікрорівні «університет – лідерство»), трансферу технологій в системі взаємовідносин «науковець – ідея – бізнес», загострюється проблематика формування мобільності як особистісно-професійної якості майбутнього фахівця. А це набуває виключного значення в площині й міжуніверситетських стартап-центрів та SMART ідей, що розцінюються сучасними науковцями як світові тренди¹. Особливої актуальності ці тенденції набувають в ракурсі функціонування регіональних університетських стартап-центрів – порівняно нової інноваційної, інвестиційної інфраструктури, котра посилює соціально-економічну та особистісно-професійну самоцінність мобільності, що виявляється, зокрема, у проектній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел та саморефлексія практики стимулювання проектної діяльності здобувачів вищої освіти дозволяють зробити узагальнення щодо пріоритетних позицій прогресивних науковців стосовно змістового наповнення базових понять проектної діяльності особистості.

В результаті проведеної аналітичної роботи на основі визначеної методології проектування (Д. Джонс, О. Морєва, О. Чистякова, А. Цимбалару), окреслених наукових основ програмування та прогнозування у соціальному проектуванні (В. Загвязінський, Н. Рибка, С. Савковта), деталізації проектної діяльності особистості (О. Заїр-Пек, Н. Масюкова, О. Перец), очевидно, що дефініція «проект» запозичена із технічної галузі.

* Кічук Я. – доктор педагогічних наук, професор, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, e-mail: idgu@ukr.net

¹ (2017) *Інноваційний університет і лідерство: проект і міні-проекти*. Варшава: Fundacja «Instytut Artes Liberales». 460 с.

Феноменологія проектування має різні контексти осмислення, а також вузьке і широке значення. До того ж серед дослідників наявна плутанина у низці понять («проективність», «проектність», «проектувальний»).

Ще й досі бракує наукової визначеності відносно змісту явища «мобільність», ролі такого чинника як інформаційно-комунікаційний ресурс закладу вищої освіти та шляхів, котрі ініціюють вияв мобільності студентів у навчально-професійній роботі.

Мета статті – конкретизувати педагогічні ресурси проектної діяльності студентства в активізації їхньої мобільності.

Виклад основного матеріалу. В нашому розумінні базове поняття «проект» органічно пов'язане із явищем «інновація». За М. Каганом, наприклад, йдеться про підсумок духовно-перетворювальної діяльності особистості; інші вчені небезпідставно стверджують, що проект, по суті, є технологією управління змінами². Тому здатність майбутнього здобувача вищої освіти до цілеспрямованого якісного перетворення існуючих недосконалих реалій через власну діяльність постає як важливий параметр його конкурентоздатності. Діяльність особистості буде успішною за умови врахування і об'єктивних факторів впливу, і суб'єктивних чинників.

Загально визнаним чинником стимулювання проектної діяльності та мобільності студентської молоді виступає програма «ЕРАЗМУС+». У контексті програмних заходів чільне місце посідає комплексний підхід, який репрезентує інтеграцію зусиль ключових інституцій Європейського Союзу щодо стимулювання проектів в таких пріоритетних секторах – освіта, молодіжна політика, спорт. Виокремимо такі базові аспекти позитивного впливу означеного чинника: 1) посилення міжнародного виміру у програмі «ЕРАЗМУС+» (домінанта – обмін досвідом і ноу-хау); 2) морально-матеріальне заохочення студентства до мобільності у сфері проектування на основі партнерства та участі у міжнародних обмінах (домінанта – кредитна та ступенева мобільність і співпраця задля інновацій); 3) системне стимулювання мобільності студентства через співпрацю в он-лайн-режимі (домінанта – набуття особистістю «м'яких навичок» та компетентностей через зв'язки із ринком праці на електронній платформі e-твіннінг). Аналіз програми «ЕРАЗМУС+» уможливорює висновок: європейською спільнотою віднайдено конструктивний механізм підтримки діалогу щодо розвитку ефективної політики у стратегічних країнах-партнерах відносно стимулювання мобільності студентської молоді, націленої на розгортання євроінтеграційних процесів. Особливою успішністю у вищезазначеному контексті вирізняється напрям «Жан Моне» в рамках програми «ЕРАЗМУС+» та поширення ідей об'єднаної Європи.

Проектна діяльність, як і будь-яка інша, може сприяти розвитку «внутрішнього світу» особистості, якщо вмотивована активним і, водночас, творчим її ставленням до такого роду праці. Важливо, щоб освітній процес вищої школи сприяв центрації студентів, наприклад, на пріоритетних соціальних проектах, котрі мають принципово важливе значення для регіону. Якщо виходити із значущості процесу усвідомлення студентською молоддю важливості проектної діяльності для зміцнення транскордонного співробітництва українського Подунав'я для перспектив розбудови стратегічного регіону, то, звісно, більш результативним стане і процес набуття особистістю статусу суб'єкта означеної діяльності.

Важливим маркером суб'єктності сучасна психологічна наука розглядає активність (особистісну, надситуативну, пошукову, соціальну тощо), що постає і як функціонально-динамічна особистісна якість, і як потреба в творчій самореалізації (К. Абульханова, Л. Мітіна, В. Петровський). У зв'язку із зазначеним, особливої уваги заслуговують фундаментальні положення наукової психології, з-поміж яких, по-перше, трактування мотивації досягнень особистості – механізмом розвитку її мобільності, що має змістовим

² Маринівська О.Я. (2008). *Школа векторного проект-дизайну: наук.-пед. пос.* Івано-Франківськ: Гостинець. 140 с.

ядром «просування», «перехід», «рух»³. Принципово важливого значення має мобільність як усвідомлюваний процес. А, по-друге, поглиблення наукових уявлень про конструкт «опора особистості на мотивацію досягнень», який потрактований як здатність корегувати себе, спираючись на об'єктивну оцінку власних можливостей⁴. Тому, дбаючи про позитивний вектор розвитку мобільності студентства, на перший план у впливовості освітнього процесу виходять такі особисті якості як-от: вимогливість до себе, відповідальність, ініціативність.

Істотною передумовою мобільності у контексті внутрішньої ресурсності особистості та якості, що сприяє намаганням задовольнити потреби не лише в оцінці певної ситуації, а й досягненні відповідних в ній змін, виступає інформаційно-комп'ютерна компетентність особистості. Інформаційно-комунікаційний імператив мобільності майбутнього фахівця є загально визнаним і науковцями (В. Биков, І. Дичківська, Т. Дридзе), і практиками (І. Жерносек, Т. Заславська, Н. Капустін). Нині вже склалась наукова позиція щодо важливості здатності студентів педагогічно вмотивовано використовувати інформаційно-комунікаційні технології і електронні ресурси, усвідомлення (на рівні переконань) інформаційної інтеграції освітніх ресурсів та забезпечення інформаційної безпеки. Сучасне інформаційне суспільство виступає дієвим фактором стимулювання природного інтересу студентської молоді до сукупності методів та виробничих процесів і програмно-технічних засобів, що інтегровані задля збирання, оброблення, зберігання, поширення, відображення й використання тієї інформації, що зацікавлює користувача. Стає зрозумілою та роль, яку виконує інформаційно-комп'ютерна компетентність у позитивній динаміці мобільності студентської молоді щодо будь-якого різновиду навчально-професійної діяльності (наприклад, спрямованої на проектування). Обізнаність в інструментарії програмних продуктів для персонального комп'ютера (система керування базами даних, інформаційні системи функціонального призначення тощо) додає активності студенту у його проектній діяльності (за такими ознаками: дієвість, рухливість, швидкість, гнучкість). Здатність учасника проекту повноцінно використовувати Інтернет ресурси (сервери, лінії зв'язку, програми пошуку тощо) додає проектній діяльності ще одну ознаку – уможливорює здатність студента до унаочнення поточних даних проекту та дизайнерського відтворення набутих результатів. Суб'єктно-діяльнісні характеристики студентства як суб'єкта проектної діяльності, котрі збагачуються завдячуючи оновленому інформаційно-комунікаційному контенту, детермінують позитивну динаміку мобільності особистісно-професійної якості.

У нашому інноваційному досвіді стимулювання проектної діяльності студентів, їхньої мобільності щодо участі у міжнародних проектах в межах євро регіону «Нижній Дунай» (Україна, Молдова, Румунія) вже склалася стратегія поетапного включення вищої освіти, зокрема, Ізмаїльського державного гуманітарного університету, у такі транскордонні проекти: «Освіта в полікультурному соціумі Подунав'я: регіональний вектор», «Екологія дитинства в умовах полікультурного соціуму: соціально-рекреаційні технології», «Придунайський транскордонний центр досконалості: співпраця задля інновацій», «Освітнологічні механізми освітньо-наукових кластерів професійної підготовки фахівців технологічної освіти», «Україна – Молдова: спільна історична пам'ять, уроки та перспективи», «Придунайські озера. Постійне відновлення і збереження природного стану екосистем», «Made in Danube», «Транснаціональне співробітництво з перетворення знань у маркетові продукти та послуги для сталого розвитку Дунайського співтовариства в майбутньому», «Поліпшення он-лайн доступу громадськості до даних моніторингу навколишнього середовища та інструментів для даних на Чорному морі», «S3Cluster», «Транснаціональне кластерне співробітництво в аграрно-продовольчому секторі (на основі методу розумної спеціалізації у Дунайському регіоні), «Особливості етнічної

³ (2015) *Соціолого-педагогічний словник*, за заг. Ред. В. Радула. Харків: Мачулін. 444 с.

⁴ Кулюткин Ю.Н. (2001). *Изменяющийся мир и проблема развития творческого потенциала личности. Ценностно-смысловой анализ*. СПб: СПб ГУПМ. 84 с.

ідентичності та толерантності молоді Подунав'я», «Бессарабська школа стартапів», «Ізмаїл біг ідея», «Дунайські європейські студії».

Сучасна практика довела особливу гостроту такої новосталої проблеми – низька культура іншомовного спілкування студентської молоді.

Ресурсом у цьому плані ми розцінюємо повноцінне використання чинника «середовище» у сенсі, який визначений на рівні довідкових джерел у такий спосіб: коло економічних, культурних, природних, соціальних умов життєдіяльності особистості й найближчого її спілкування; ті передумови існування в просторі та взаємодії з ним.

Науковці помітили і вже оцінили (К. Брейнерд, Е. Джонсон) той факт, що завдячуючи спілкуванню (у тому числі й іншомовному), особистість не лише регулює власну поведінку, а й «реагує на дії інших», впливає на поведінку оточуючих, сприяє збиранню «контекстної інформації»⁵.

Методисти (Л. Русалкіна, І. Шешнева) дійшли висновку, що за соціолінгвістичним компонентом, зокрема англomовної підготовленості формується полікультурна мовна особливість (або вторинна мовна особливість, яка здатна до адекватної взаємодії з представниками іншої культури). Цей компонент і визначає як вербальну, так і невербальну поведінку комунікантів⁶.

Для сучасних наукових уявлень про конструкт «іншомовна підготовка» є характерною ознакою відсутність єдиного розуміння серед дослідників (Н. Гез, Г. Камізін, І. Леушина). В ньому виокремлено в якості базового систематичне навчання іноземної мови задля формування в тих, хто навчається, іншомовної компетентності.

Різні аспекти іншомовної підготовки особистості перебувають у фокусі дослідницької уваги вчених: теоретико-методологічне підґрунтя такої підготовки (І. Баценко, О. Бігіч, Н. Homsky, D. Hymes), її культурно-краєзнавчий (В. Сафонова, N. Brooks, M. Byram), мовно-комунікативний (Н. Веніг, Т. Симоненко), соціолінгвістичний (Д. Левін, G. Brown) компоненти. Методичні основи інтенсивного навчання іноземної мови фундаментально вивчалися Г. Китайгородською, Р. Мільруд, Ю. Пассовим.

Вчені вважають, що потреба є основним джерелом мовленнєвої діяльності (говоріння, аудіювання, письмо, читання), а мотив виступає як «опредмечена» потреба⁷⁸⁹. За В. Гумбольтом, мова є підґрунтям діяльнісного підходу до мовних процесів. Якщо трактувати оволодіння мовою як своєрідну модель процесу спілкування (Г. Відоусан, Г. Піфо), то важливо враховувати роль комунікативного підходу. За Ф. Соссюр, мова, як знакова система, виконує не лише комунікативну функцію, а й виступає засобом «передавання інформації», є конструктивним аспектом соціальної поведінки особистості.

У нашому розумінні проектна діяльність студентської молоді виступає важливим (хоча й ще досі неоціненим ані дослідниками, ані практиками) ресурсом реалізації природної потреби до іншомовного спілкування через участь у міжнародних проектах мобільності.

Висновки. Упровадження в практику студентських ініціатив щодо участі у міжнародних проектах дозволяє, з одного боку, підвищити їхню соціальну активність, розвиваючи креативність і історичну пам'ять та повагу до чеснот, які характеризують громадян правової держави. З іншого боку – забезпечити дієвість природного інтересу сучасної студентської молоді до іншомовного спілкування, потреби у становленні полікультурної компетентної особистості. Це формує у студентів готовність до академічної мобільності, сприяє позитивній динаміці процесу формування активної громадянської позиції.

⁵ (2001) *Педагогічний словник*. за ред. Ярмаченка М.Д. К: Пед.думка. 516 с.

⁶ Там само.

⁷ Халеева И.И. (1989). *Основы теории обучения пониманию иноязычной речи*. М.: Высшая школа. 240 с.

⁸ Гумбольд В. (1986). *Избранные труды по языкознанию*. М.: Прогресс. 171 с.

⁹ Соссюр Ф. (1977). *Труды по языкознанию*. М.: Прогресс. 289 с.

Подальшими перспективними дослідженнями є вивчення соціально-психологічних і соціально-педагогічних механізмів формування у вищій школі професійної мобільності майбутніх фахівців.

Література

- Берегова О.М. (2009) *Культура та комунікація: дискурси культуротворення в Україні у XXI столітті*. К.: Ін-т культурології АМУ, 184 с.
- Гумбольд В. (1986) *Избранные труды по языкознанию*, М.: Прогресс, 171 с.
- (2017) *Інноваційний університет і лідерство: проект і міні-проекти*, Варшава: Fundacja «Instytut Artes Liberales», 460 с.
- (2018) *Історія і цивілізація Нижнього Дунаю*. Кол. монографія (редкол. К. Крейтару, Л. Циганенко), Браїла: Вид-во «Істріус», Т.1., 527 с.
- Кулюткин Ю.Н. (2001) *Изменяющийся мир и проблема развития творческого потенциала личности*. Ценностно-смысловой анализ. СПб: СПб ГУПМ, 84 с.
- Мариновська О.Я. (2008) *Школа векторного проект-дизайну: наук.-пед. пос.*, Івано-Франківськ: Гостинець, 140 с.
- (2001) *Педагогічний словник*, за ред. Ярмаченка М.Д., К: Пед.думка, 516 с.
- Соссюр Ф. (1977) *Труды по языкознанию.*, М.: Прогресс, 289 с.
- (2015) *Соціолого-педагогічний словник*, за заг. Ред.. В.Радула, вид. 2-е., Харків: Мачулін, 444 с.
- Халеева И.И. (1989) *Основы теории обучения пониманию иноязычной речи.*, М.: Высшая школа, 240 с.

REFERENCES

- (2017) *Innovacijnij universitet i liderstvo: proekt i mini-proekti*, Varshava: Fundacija «Instytut Artes Liberales», 460 s.
- Marinovs'ka O.Ya. (2008) *Shkola vektornogo proekt-dizajnu: nauk.-ped. pos.*, Ivano-Frankivs'k: Gostinec', 140 s.
- (2015) *Sociologo-pedagogichnij slovník, za zag. Red.. V.Radula, vid. 2-e.*, Har'kiv: Machulin, 444 s.
- Kulyutkin Yu.N. (2001) *Izmenyayushchijsya mir i problema razvitiya tvorcheskogo potenciala lichnosti. Cennostno-smyslovoj analiz*. SPb: SPb GUPM, 84 s.
- (2018) *Istoriya i civilizaciya Nizhn'ogo Dunayu. Kol. monografiya (redkol. K. Krejtaru, L. Ciganenko).*, Braïla: Vid-vo «Istrius», T.1., 527 s.
- (2001) *Pedagogichnij slovník, za red. Yarmachenka M.D.*, K: Ped.dumka, 516 s.
- Haleeva I.I. (1989) *Osnovy teorii obucheniya ponimaniyu inoyazychnoj rechi.*, M.: Vysshaya shkola, 240 s.
- Gumbol'd V. (1986) *Izbrannye trudy po yazykoznaniiyu*, M.: Progress, 171 s.
- Sossyur F. (1977) *Trudy po yazykoznaniiyu.*, M.: Progress, 289 s.
- Beregova O.M. (2009) *Kul'tura ta komunikaciya: diskursi kul'turotvorennya v Ukraini u XXI stolitti*. K.: In-t kul'turologii AMU, 184 s.

Kichuk Ya. Information-communication imperative of student youth mobility in project activity: some aspects of the problem

Eurointegration processes are of particular intensity in the context of transboundary location of certain social institutions. Among the latter, the educational process of higher education is becoming more specific, which actualizes the identification and possibilities of realizing mobility, in particular, of student youth. In the outlined context, the relevance of the formation of mobility as a personality and professional quality of the future specialist with the use of higher education resources is increased. The pedagogically motivated use of information-computer technologies and project activity in the above context is significant, but not yet fully evaluated. The results of the self-reflection of the experience gained, in particular, at Izmail State University of Humanities, make it possible to state the possibility and expediency of activating the mobility of student youth through involvement in multi-level and diverse (by subject) projects.

Taking into account the peculiarity of the impact of the project activity on the «inner world» of the individual, the influence of this sphere of activity on the motivation of achievements is justified – the mechanism of development of the future specialist's mobility. If at the same time recognize that information-computer competence is an imperative of personality's mobility, then it becomes clear the enrichment of the subject-activity characteristics of the student as a subject of project activity.

It is proved that foreign language training of a future specialist is also a significant contributing factor to the development of mobility, because in the context of preparation and implementation of international projects, it is about updating the foreign language communication of the subjects of this activity.

A generalization is made regarding the expediency of deepening scientific ideas about the phenomenology of student preparedness in the aspect of mobility, as a personal-professional quality, and in other spheres of educational and professional orientation.

Key words: *mobility, IT competence, project activity, language training.*

СУЧАСНІ ДОМІНАНТИ ТЕОРЕТИЧНИХ ЗАСАД КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ ДО ПІДГОТОВКИ МОЛОДШИХ БАКАЛАВРІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті висвітлюються особливості компетентісного підходу, як методологічного орієнтиру фахової підготовки молодших бакалаврів. Розглянуто науковий статус базових понять «компетенція», «компетентність», «компетентісний підхід», «молодший бакалавр», «професійна компетентність молодшого бакалавра». На основі аналізу наукових джерел вітчизняних і зарубіжних дослідників встановлено, що й досі єдиного підходу до тлумачення понять «компетенція» і «компетентність» серед науковців не має. На підґрунті узагальнення основних нормативно-правових актів сучасної української держави щодо реалізації компетентісного підходу у вищій освіті доведено доцільність надання особливої уваги становленню майбутнього фахівця до сучасних вимог ринку праці, який набуває професійної підготовки за освітньо-кваліфікаційним рівнем молодшого спеціаліста. Схарактеризовано загальні (універсальні) та спеціальні (фахові) компетенції молодшого бакалавра. Визначено, що саме компетентісний підхід є найбільш конструктивний, адже ж найбільш ефективно сприяє зв'язку сфери освіти і сферою праці. Встановлено, що компетентісний підхід можливо реалізувати через особистісно-орієнтоване навчання. З'ясовано характерні ознаки та структуру професійної компетентності молодшого бакалавра на початковому рівні вищої освіти.

Ключові слова: компетенція, компетентність, фахівець, вища освіта, компетентісний підхід, молодший бакалавр.

Постановка проблеми: Інтеграція українського соціуму до європейського наукового та освітнього простору зумовлює зміни у системі всіх рівнів вищої освіти. Нова система освіти склалась в епоху технічного прогресу і заснована на передових знаннях та досвіді.

Орієнтуючись на сучасний ринок праці, основними пріоритетами вітчизняної освіти є вміння пристосовуватися до швидких змін і нових потреб ринку праці, бути освіченими щодо інформації, уміти її аналізувати, активно діяти, швидко приймати рішення й навчатися упродовж всього життя.

Але останніми роками цілковито очевидною стала невідповідність структури національної освітньої системи саме сучасним потребам економіки та суспільства. Особливого загострення набула своєрідність підготовки майбутніх студентів, які тільки-но закінчили школу і намагаються все ж отримати вищу освіту. Як відомо, більшість коледжів та технікумів (здійснювали підготовку за освітньо-кваліфікаційним рівнем молодшого спеціаліста), виявились не спроможними якісно розв'язати двоєдине завдання від розв'язання якого уможлиблюється успішне функціонування нової моделі підготовки спеціаліста з вищою освітою; йдеться, по-перше про забезпечення наукового потенціалу, задіяність ресурсів щодо соціальної мобільності молодших бакалаврів. На початковому рівні вищої школи з'являється новий освітній продукт – молодший бакалавр, який є початковою точкою безперервного процесу навчання протягом всього свідомого життя де стандарти підготовки мають базуватись на компетентісному підході.

* Літінська О. – аспірантка, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, e-mail: Litinskaya34@gmail.com

Аналіз наукових джерел та творчого досвіду у цьому плані дає підстави припустити, що найбільш привабливою все ж є не кваліфікаційна, а компетентнісна модель підготовки молодшого бакалавра. Це зумовлено, насамперед, соціальним запитом на випускника, який поєднує навички, що притаманні новому поколінню фахівців, здатність працювати в групі, уміння приймати рішення, нести відповідальність, професійність та ініціативність. Отож система початкової вищої освіти (коледжі, технікуми, училища) спрямована на створення умов задля набуття студентом здатності до мобільності, майстерності, інноваційності, гнучкості та компетентності.

Мета статті: схарактеризувати сучасні доміанти теоретичних засад компетентнісного підходу як основного орієнтиру фахової підготовки молодшого бакалавра.

Аналіз останніх досліджень і публікацій: Питання щодо визначення суті та структури понять «компетенція» і «компетентність» є дискусійним серед учених (А. Хуторський¹, О. Пометун², Головань М.³). Деякі зарубіжні дослідники (Б. Рей, Дж. Равен, С. Адам) трактують поняття «компетенція» не як набір здібностей, знань та вмінь, а як здібність мобілізувати усі ресурси для виконання на високому рівні завдань, конкретні ситуації відповідно до цілей і умов перебігу процесу. Так, британський психолог Дж. Равен під компетентністю розуміє «специфічну здатність, особливість необхідну для виконання конкретної дії в конкретній галузі, яка включає вузькоспеціальні знання особливого роду, предметні навички, способи мислення, розуміння відповідальності за свої дії»; до того ж структура компетентності поділяється на чотири компоненти: когнітивний, афективний, вольовий, навички й досвід⁴.

Слід зауважити, що ще й досі зміст понять «компетентність» і «компетенція» знаходиться нині у епіцентрі наукових позицій, оскільки це слугує основою розкриття якісно нових перспектив розуміння місії вищої освіти, певних результатів освітньої діяльності. Попре наукової дискусії, вчені здебільшого єдині в осмисленні компетенції та компетентності як взаємопов'язані і взаємодоповнюючі явища, що стосуються багатьох сфер життєдіяльності демократичного суспільства.

Як зазначалось, дослідженню проблематики компетентнісного підходу в системі вищої освіти займаються чимало науковців: Н. Авшенюк⁵, О. Пометун⁶, А. Хуторський⁷, А. Вербицький⁸, Пишко О.⁹, Головань М.¹⁰ та ін. Так, на думку І. Пометун, для впровадження компетентнісного підходу у вищу освіту потрібно здійснити трансформації її змісту, спрямовані на кінцевий результат освітнього процесу – набуття

¹ Хуторской А. В. (2013). *Компетентностный подход в обучении. Научно-методическое пособие*. М.: Издательство «Эйдос»; Издательство Института образования человека, (Серия «Новые стандарты»). С. 3-54.

² Пометун О. (2007). *Компетентнісний підхід у сучасній історичній освіті*. Історія в школах України. № 6. С. 3-12.

³ Головань М. С. (2014). *Професійна компетентність викладача вищого навчального закладу*. Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: Педагогіка і психологія. Збірник статей. Ялта: РВВ КГУ. Вип. 44. ч. 3. С.79-88.

⁴ Равен Дж. (2002). *Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация*. М.: Когито-Центр. С. 35-39.

⁵ Авшенюк Н., Десятов Т. (2014). *Компетентнісний підхід до підготовки педагогів у зарубіжних країнах: теорія та практика. Монографія*. Кіровоград : Імекс-ЛТД. 280 с.

⁶ Пометун О. (2007). *Компетентнісний підхід у сучасній історичній освіті*. Історія в школах України. № 6. С. 3-12.

⁷ Хуторской А. В. (2013). *Компетентностный подход в обучении. Научно-методическое пособие*. М.: Издательство «Эйдос»; Издательство Института образования человека, (Серия «Новые стандарты»). С. 3-54

⁸ Вербицкий А. А., Ларионова О. Г. (2009). *Личностный и компетентностный подходы в образовании. Проблемы интеграции*. М.: Логос. С. 3-40

⁹ Пишко О.Л. (2015). *Компетентнісно орієнована методика навчання правознавства учнів дев'ятих класів* : дис. канд. пед. наук : 13.00.02. К. 251 с.

¹⁰ Головань М. С. (2014). *Професійна компетентність викладача вищого навчального закладу*. Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: Педагогіка і психологія. Збірник статей. Ялта: РВВ КГУ. Вип. 44. ч. 3. С. 79-88.

компетентностей. Компетентнісний підхід спрямований на результативне формування ключових (базових, основних) предметних компетентностей особистості, де важливим вважається не лише її знання та вміння, а й ставлення, досвід й поведінкову модель¹¹.

Дослідник О. Пишко небезпідставно стверджує, що компетентнісний підхід передбачає поступову переорієнтацію домінантної освітньої парадигми з переважаючою трансляцією знань, формуванням навичок створення умов для оволодіння комплексом компетентностей, які означають потенціал, здатність випускника до виживання і стійкої життєдіяльності в умовах сучасного соціально-політичного, ринково-економічного, інформаційно- і комунікаційно-насиченого простору¹². Близької думки й деякі інші дослідники.

Виклад основного матеріалу: З огляду на нормативно-правову базу вітчизняної освіти вже склалось уявлення про поняття «молодший бакалавр» і що воно повинно в себе включати. Натомість наявні два варіанти освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст» та «молодший бакалавр». У зв'язку з невизначеністю, частиною вищої освіти залишаються технікуми та коледжі, які мають ліцензію на підготовку молодших бакалаврів (2014 р.). Питання ж своєрідності соціальної інституції «коледж» залишається дискусійним. Професійно-технічні заклади освіти готуватимуть молодших спеціалістів. Як зазначено у Законі України «Про вищу освіту» однією з причин невизначеності у зазначеному плані можна вважати намагання наблизити вищу освіту України до міжнародних стандартів. Як відомо, розроблено «Концепцію реалізації державної політики у сфері реформування підготовки за освітньо-кваліфікаційним рівнем молодшого спеціаліста», де визначено і змістові характеристики і строки реалізації. Так, упродовж 2017-2029 рр. Концепція реалізується за певними етапами:

- *перший етап* на якому нормативно визначено напрямки реформування освітньо-кваліфікаційний рівень молодшого спеціаліста в освітньо-кваліфікаційний рівень фахівця; зокрема студенти, які здобули освітньо-кваліфікаційний рівень молодшого спеціаліста, зобов'язані пройти підсумкову атестацію у формі зовнішнього незалежного оцінювання. Як відомо, згідно Закону України «Про вищу освіту» запроваджено ступінь вищої освіти «молодший бакалавр» на початковому рівні або короткому циклі вищої освіти; отож, передбачається, з одного боку, запровадження освітньо-кваліфікаційного рівня «фахівець» на третьому рівні професійної освіти (який віднесено до п'ятого рівня Національної рамки кваліфікацій), а з іншого, законодавчо підтверджується, що молодший бакалавр отримує шостий, а бакалавр – сьомий рівень Національної рамки кваліфікацій;

- *другий етап* (2019-2022 рр.) спрямований на модернізацію матеріальної бази коледжів; передбачено запровадити вступ молодших спеціалістів на основі результатів ЗНО для здобуття ступеня бакалавра, розробити стандарти освіти з урахуванням вимог Національної рамки кваліфікацій та професійних стандартів, запровадити нову процедуру акредитації освітніх програм для підготовки фахівців. Цей етап збігається із останнім набором молодшого спеціаліста (2019 р.) – замінюється «короткий цикл вищої освіти» на ступень «молодший бакалавр». Варто взяти до уваги той факт, що статус технікумів та коледжів остаточно буде визначено до 2030 р., а вони залишаються ланкою вищої освіти, де за умов наявності ліцензії на підготовку молодших бакалаврів, вони можуть бути або самостійним закладом вищої освіти, або її структурним підрозділом, що проводить освітню діяльність. Існує точка зору на доречність зробити коледжі частиною саме професійної середньої освіти;

- *на третьому етапі* (2023-2029 рр.) передбачається модернізувати матеріально-технічну базу для забезпечення підготовки фахівців для роботи із новітніми технологіями,

¹¹ Пометун О. (2007). *Компетентнісний підхід у сучасній історичній освіті*. Історія в школах України. № 6. С. 3-12.

¹² Пишко О.Л. (2015). *Компетентнісно орієнтована методика навчання правознавства учнів дев'ятих класів* : дис. канд. пед. наук : 13.00.02. К., 251 с.

а також забезпечити потреби молоді у професійному профілі старої школи¹³.

Отже, можна стверджувати про те, що в українському соціумі вже склалась підходи до розуміння соціально-педагогічного сенсу професійної підготовки молодших бакалаврів. Натомість актуальною постає необхідність фахової підготовки молодших бакалаврів за рахунок використання оптимізації ефективних методів навчання, інтерактивних технологій та інновацій. Саме впровадження і реалізація компетентісного підходу дозволяє швидко реагувати на швидкі потреби ринку праці та нові вимоги. Як визначає Концепція, стандарти підготовки фахівців мають базуватись на компетентісному підході, використовувати досвід розроблення стандартів вищої освіти для ступеня молодшого бакалавра і відповідати професійним стандартам в межах Національної системи кваліфікацій.

Таблиця 1

До характеристики освітнього процесу молодших бакалаврів

№	Освіта	Строк навчання	Вступ	Кредити ЄКТС	Навчання
1	Базова загальна середня освіта (9 кл.)	3-4 роки	ЗВО з року його запровадження в якості державної підсумкової атестації та вступні іспити	до 240 кредитів	Лише денна форма навчання, передбачає завершення повної загальної освіти та здобуття освітньо-кваліфікованого рівня за інтегрованими освітніми програмами
2	Повна загальна середня освіта (11 кл.)	2-3 роки	Вступні випробування у формі вступних іспитів та/або ЗНО	120 -180 кредитів	Вищий навчальний заклад на підставі освітньо-професійної програми за кожною спеціальністю розробляє навчальний план, який визначає перелік та обсяг навчальних дисциплін у кредитах ЄКТС
3	Освітньо-кваліфікований рівень (11 кл.)	2-3 роки, строк навчання можуть бути переглянуті	Фахові вступні випробування та/або ЗВО	120 -180 кредитів, з яких 60 може бути зараховано на підставі визначення результатів навчання за відповідним або спорідненим спеціальності профілем	Вищий навчальний заклад на підставі освітньо-професійної програми розробляє навчальний план, який визначає перелік та обсяг навчальних дисциплін у кредитах ЄКТС

Деталізуємо певні аспекти вищої освіти для ступеня молодшого бакалавра. Йдеться, по-перше, про початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти, який здобувач вищої освіти набуває в результаті успішного виконання освітньо-професійної програми,

¹³ Проект Концепції реалізації державної політики у сфері реформування підготовки за освітньо-кваліфікаційним рівнем молодшого спеціаліста. URL: <https://www.google.ru/url>

обсяг якої становить 120-150 кредитів ЄКТС (2017 р.)¹⁴. Узагальненій характеристиці своєрідності освітнього ступеня «молодший бакалавр» сприяє нижче наведений матеріал (табл. 1)

Отже, створюється уявлення про наступність рівнів набуття фахової компетентності здобувачами вищої освіти. Натомість головна передумова – наявність основної базової загальної середньої освіти (строк навчання – 3-4 роки), повної загальної середньої освіти (строк навчання – 2-3 роки) та освітньо-кваліфікованого рівня (строк навчання – 2-3 роки залежно від можливостей пере зарахування результатів навчання). Вступ до закладу вищої освіти здійснюється на конкурсній основі за результатами зовнішнього незалежного оцінювання. Строк навчання можуть бути переглянуті при переході до трирічної старшої професійної школи. Привертає увагу ще й таке: для здобуття ступеня вищої освіти молодший бакалавр ЗВО мають право скорочувати обсяг освітньої програми, де зазначено певні обмеження. До того ж молодший бакалавр має можливість працювати за спеціальністю як особа, що має відповідну освіту та певні компетенції, продовжити освіту за фахом в університеті за скороченою програмою, або ж змінити освітній напрям і вступити до іншого закладу вищої освіти на загальних засадах.

Деталізує вище окреслений аспект (див. табл. 2) ступень вищої освіти – молодший бакалавр (початковий рівень) має відповідати п'ятому рівню кваліфікації. У таблиці 2 наведено характеристику початкового рівня вищої освіти за НРК.

Таблиця 2

Характеристика початкового рівня вищої освіти за НРК

Рівень вищої освіти	Кваліфікаційний рівень	Ключова компетентність фахівця	Ступень вищої освіти
Початковий (короткий цикл)	П'ятий кваліфікаційний рівень	Здатність розв'язувати типові спеціалізовані задачі у процесі навчання	Молодший бакалавр

Слід взяти до уваги, що стандарти вищої освіти визначають певні вимоги до освітніх програм щодо підготовки молодших бакалаврів, зокрема, в межах гуманітарних спеціальностей. Йдеться про чітке окреслення певного переліку знань, умінь та навичок якими має володіти на початковому рівні фахівець для компетентного виконання своїх посадових обов'язків. Зауважимо на своєрідності змістового поновлення поняття «гуманітарні науки», йдеться про предметні специфіки: релігієзнавства, історії, археології, філософії, культурології, філології, економіки, а також, інформаційної, бібліотечної та архівної справ. Представимо у згорнутому вигляді перелік компетентностей за НРК (табл. 3).

Задля максимального використання ресурсів компетентісного підходу, доречно в освітній програмі загальних компетентностей окреслити 5-15 найменувань. Наприклад: здатність до адаптації та дії в новій ситуації; знання та розуміння предметної області; уміння працювати у команді; застосування знань на практиці; здатність до критики та самокритики; уміння працювати усно та письмово національною мовою; здатність до безперервної освіти та ін.

До того ж орієнтовна кількість спеціальних (фахові) компетентностей має бути від 10 до 20 найменувань; для зручності та відповідно до професійних стандартів кількість спеціальних (фахових) компетентностей може містити окремий перелік.

Деталізуємо вище окреслене на прикладі Мукачівського державного університету. Гуманітарні спеціальності які пропонує заклад, ступень вищої освіти – молодший бакалавр – економіка, початкова освіта, інформаційна, бібліотечна та архівна справа. Так,

¹⁴ Закон України «Про вищу освіту»: за станом на 03.07.2017 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>

молодший бакалавр з інформаційної, бібліотечної та архівної справи отримає диплом молодшого бакалавра, 120 ЄКТС, навчається 1 рік і 10 місяців. Основна мета освітньої програми, підготовка фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи, які володіють необхідними знаннями інноваційного характеру, уміннями їх практично застосувати, здатних вирішити складні завдання та проблеми у галузі культури і мистецтва. Основний фокус освітньої програми та спеціалізації, який пропонує заклад, засновано на формуванні професійної компетентності для здійснення діяльності у галузі культури і мистецтва.

Таблиця 3

Молодший бакалавр – гуманітарій: до характеристики універсальної і фахової компетентностей

Загальні (універсальні) компетентності		
здатність фахівця розв'язувати типові спеціалізовані задачі в певній галузі професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає застосування положень і методів відповідної науки і характеризуються певною невизначеністю умов.		
Спеціальні (фахові) компетентності		
1.	Знання	Теоретичні знання набуті у процесі навчання та/або професійної діяльності, розуміння (усвідомлення) рівня цих знань
2.	Уміння	Розв'язання типових, спеціалізованих задач широкого спектра, що передбачає ідентифікацію та використання інформації для прийняття рішень
3.	Комунікація	Співробітництво, взаємодія з широким колом осіб для провадження професійної або навчальної діяльності
4.	Автономність і відповідальність	Здійснення певних управлінських функцій та прийняття рішень у звичних умовах з елементами непередбачуваності

Як уже зазначалось на час «перехідного періоду» нормативно-правова база щодо стандартів компетентісної освіти ще знаходиться у розробці. Як наслідок аналіз механізмів упровадження компетентісного підходу в освіту стає предметом актуальної педагогічної дискусії сучасних вітчизняних науковців та практиків.

Аналіз наукових джерел засвідчує, що однією з характеристик компетентності є орієнтованість на суб'єкта (студента), тобто його культу мислення, самостійність і відповідальність. Це дає підстави аналізувати термін «компетентність» в органічному зв'язку із особистісними новоутвореннями. Згідно з цим «компетентність» за своєю сутністю є психічними процесами (сприймання, мислення, свідомість, пам'ять, мотивація тощо). Педагогічний сенс явища, яким виступає «компетентність», полягає в мотивованому прояві психічних процесів, спрямованих на само актуалізацію особистості і успішну інтеграцію в соціум, професійне середовище. Розумові процеси як складові поняття «компетентність» слід розглянути в світлі фізіологічних наук, в яких можна знайти витoki поняття компетентність. Компетентність, як результат розумового процесу визначають рівень зрілості особистості і фахівця в цілому. Тому постає проблема впровадження компетентісного підходу до галузі освіти, нових методик та технологій навчання, нового підходу до підготовки майбутніх фахівців не як до оволодіння набором знань, умінь, навичок, а як до набуття компетенцій та можливостей випускника вирішувати професійні завдання в умовах які постійно змінюються, що відображає вимоги сучасного ринку праці. Але основною проблемою підготовки майбутніх фахівців, є накопичення теоретичних знань, накопичення великої кількості інформації, тоді як практичні знання є недостатніми.

Маємо відмітити, що особливої уваги заслуговує професійна компетентність молодшого бакалавра, як ключовий вид компетентності. Професійна компетентність (на думку Головань М.) «інтегративне утворення особистості, що поєднує в собі сукупність знань, умінь, навичок, досвіду і особистісних якостей, які обумовлюють готовність і здатність особистості діяти у складній ситуації та вирішувати професійні завдання з

високим ступенем невизначеності; здатність до досягнення більш якісного результату праці, ставлення до професії як до цінності»¹⁵.

Отже, професійна компетентність є складною професійною, інтелектуальною, особистісною ознакою, яка формується у процесі професійної підготовки молодшого бакалавра у вищій школі, проявляється і вдосконалюється на протязі усієї професійної діяльності, ефективність якої залежить від теоретичної і практичної підготовки. Молодшому бакалавру не достатньо мати тільки фундаментальні теоретичні знання, які передбачає «короткий курс» а також практичну підготовку, бути творчою, психологічно зрілою особистістю, здатною швидко реагувати на вимоги ринку праці. Тобто, компетентність молодшого бакалавра враховує різні аспекти його діяльності: інтелектуальну, професійну і особистісну.

Вочевидь упровадження і застосування компетентісного підходу на початковому рівні вищої освіти дозволить реалізувати різні підходи в освітньому процесі. А саме особистісно-орієнтований, діяльнісний, практико-зорієнтований. Тому виділення компетентностей у змісті навчальних дисциплін визначає орієнтири у відборі тих фахово значущих знань, які найбільш суттєвими для формування ціннісних орієнтацій фахової підготовки молодших бакалаврів.

Висновки. Новий освітній продукт – молодший бакалавр з'явився не випадково. До 2014 року кількість спеціалістів з теоретичними знаннями було більше ніж кваліфікованих фахівців з практичними навичками. Тому державна політика була спрямована на найбільш орієнтованих у нових умовах фахівців і нових моделей їх підготовки. Саме компетентісний підхід став новим концептуальним орієнтиром до формування змісту освіти не тільки в контексті єдиного європейського освітнього простору, а й в вітчизняній вищій школі. Поєднання набутих знань з їх практичним застосуванням, стимулювання об'єктів освітнього процесу до саморозвитку й позитивний вплив на професіоналізм молодшого бакалавра – безперечна перевага компетентісного підходу.

Компетентісний підхід не передбачає тільки конкретної обізнаності та інформованості людини, володіння нею енциклопідичними знаннями. Він спонукає до успішного розв'язання проблем, що виникають у процесі професійної підготовки, у стосунках з іншими людьми, у практичному житті при виконанні соціальних ролей громадянина України, у професійній діяльності тощо. Але поки перспективи підготовки кваліфікації молодшого бакалавра (очікування ринку праці, програми підготовки) ще залишаються мало вивченими і вимагають подальшого опрацювання. Власно з цим ми й пов'язуємо перспективи подальшого наукового пошуку.

Література

Авшенюк Н., Десятов Т. (2014) *Компетентісний підхід до підготовки педагогів у зарубіжних країнах: теорія та практика*. Монографія. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 280 с.

Вербицкий А. А., Ларионова О. Г. (2009) *Личностный и компетентностный подходы в образовании*. Проблемы интеграции, М.: Логос, С. 3-40

Головань М. С. (2014) *Професійна компетентність викладача вищого навчального закладу*, Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: Педагогіка і психологія. Збірник статей., Ялта: РВВ КГУ, Вип. 44., ч. 3., С.79-88.

Закон України «Про вищу освіту»: за станом на 03.07.2017 р., Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>

Проект Концепції реалізації державної політики у сфері реформування підготовки за освітньо-кваліфікаційним рівнем молодшого спеціаліста URL: <https://www.google.ru/url>

Пометун О. (2007) *Компетентісний підхід у сучасній історичній освіті*, Історія в школах України, № 6., С. 3-12.

¹⁵ Головань М. С. (2014) *Професійна компетентність викладача вищого навчального закладу* Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: Педагогіка і психологія. Збірник статей. Ялта: РВВ КГУ, Вип. 44. 88 с.

Пишко О.Л. (2015) *Компетентнісно орієнтована методика навчання правознавства учнів дев'ятих класів* : дис. канд. пед. наук : 13.00.02, К., 251 с.

Равен Дж. (2002) *Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация*, М.: Когито-Центр, С. 35-39

Хуторской А. В. (2013) *Компетентностный подход в обучении*. Научно-методическое пособие., М.: Издательство «Эйдос»; Издательство Института образования человека, (Серия «Новые стандарты»), С. 3-54

REFERENCES

Avschenyuk N., Desyatov T. Competency approach to the training of teachers in foreign countries: theory and practice. Monograph. Kirovograd: Imex-LTD, 2014. 280 p.

Verbitsky AA, Larionova O. G. Personality and competence approaches in education. Problems of Integration M.: Logos, 2009. P. 3-40

Golovan M.S. Professional competence of a teacher of a higher educational institution Problems of modern pedagogical education. Series: Pedagogy and Psychology. Collection of articles. Yalta: RVB KSU, 2014. Vip. 44. part 3. p.79-88.

The Law of Ukraine «On Higher Education»: as of 07.03.2017 Verkhovna Rada of Ukraine URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>

Draft Concept for the Implementation of State Policy in the Field of Reforming the Training of Educational Qualifications for a Younger Specialist URL: <https://www.google.com/url>

Pometun O. Competency Approach in Modern Historical Education History in Schools of Ukraine. 2007. No. 6. P. 3-12.

Pishko O.L. Competently oriented method of teaching law students of the ninth grade: diss. Cand. ped Sciences: 13.00.02 K., 2015. 251 pp.

Ravan G. Competence in modern society: identification, development and implementation M.: Kogito Center, 2002. P. 35-39

Khutorskoy AV Competence approach in teaching. Scientific and methodical manual. Moscow: Eidos Publishing House; Publishing House of the Institute of Education of Man, 2013 (Series «New Standards»). P. 3-54

Litinska O. Modern dominants of the oretical principles of the competent approach to preparation of junior bachelors of humanities specialties

The article highlights the features of the competent approach, as a methodological benchmark for the professional training of junior baccalaurs. The scientific status of the basic concepts «competence», «competence», «competent approach», «junior bachelor», «professional competence of junior bachelor» is considered. On the basis of the analysis of scientific sources of blighty and foreign researchers, it has been established that there is still no single approach to the interpretation of the concepts of «competence» and «competence» among scholars. On the basis of generalization of the basic legal acts of the modern Ukrainian state concerning the implementation of the competent approach in higher education, it is proved that the special attention should be paid to the future specialist's formation to the modern requirements of the labor market, which acquires professional training on the educational qualification level of a junior specialist. The general (universal) and special (professional) competences of the junior bachelor are described. It is determined that the most competent approach is the most constructive, because the most effective way is to promote the connection of the sphere of education and the field of labor. It has been established that a competent approach can be implemented through personalized learning. The characteristic features and structure of professional competence of the junior bachelor at the initial level of higher education are revealed.

Key words: *competence, competence, specialist, higher education, competency approach, younger bachelor.*

DOI 10.31909/26168812.2019-(45)-9

УДК 371.38

Ларуса ЛУНГУ*

Маріна БАЛІКА

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У даній статті розкриті інтерактивні методи навчання на уроках української мови початковій школі. Обґрунтуванню ефективність і навмисність використання інтерактивних методів і форм навчання на уроках. Розглянуто особливості використання інтерактивних методів навчання в початковій школі на уроках української мови. Розкрито загальні аспекти проведення уроків української мови в початковій школі. Визначено методичні засади залучення інтерактивних методів навчання на уроках української мови. Інтерактивні методи навчання дозволяють визначати наступні завдання: активно влити кожного учня в процес засвоєння навчального матеріалу; посилити мотивацію до навчання; навчити навичкам успішного спілкування (мати здатність слухати і чути один одного, вибудовувати правильно спілкування, задавати питання на розуміння) формувати навички самостійної навчальної діяльності: зафіксувати провідні і проміжні завдання, вміти передбачати наслідки свого вибору, і об'єктивно розцінювати; виховувати лідерські якості; вміти працювати разом з командою і в команді; вміти приймати на себе відповідальність за загальне і свою діяльність по досягненню тих чи інших результатів. Сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес організований таким чином, що практично всі учні залучені в процес пізнання, вони мають можливість розуміти і міркувати з приводу того, що вони знають і думають. Спільна діяльність учнів у процесі пізнання, і засвоєння навчального матеріалу означає, що всякий вносить свій особливий індивідуальний внесок, в процесі роботи йде обмін знаннями, ідеями та способами діяльності. Учитель є посередником, він не дає готові знання, а спонукає учнів до активної вирішення проблем. Метою інтерактивного навчання є творення комфортних умов навчання, при яких кожен учень зможе відчувати свою успішність, свою інтелектуальну досконалість, і це робить продуктивним сам освітній процес

Ключові слова: інтерактивне, інтерактивність, метод, методи навчання, засіб, мова, дидактика, педагогіка.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку освіти в Україні характеризується інтенсивним переосмисленням традиційних методів навчання, пошуками чогось нового. Для сучасного етапу розвитку освіти в Україні є характерною наявність у ньому інноваційних процесів. Це підтверджує те, що проблема інноваційних, інтерактивних методів і форм навчання є досить актуальною на даному етапі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Удосконалення технологій навчання, виховання й розвитку учнів розглядається вітчизняними та зарубіжними вченими (соціологами, педагогами, психологами, управлінцями) як важливі засоби підвищення якості формування особистості. Тому цілком закономірно, що в останнє десятиліття активно і детально досліджується ця проблема. Питанням організації навчання з використанням інтерактивних методів навчання в початковій школі присвячені роботи

* Лунгу Л. – кандидат педагогічних наук, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, e-mail: lungulara@ukr.net;

Баліка М. – магістрантка, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, e-mail: lungulara@ukr.net

сучасних науковців: Л. Карамушки, М. Малигіної, Т. Пироженко, О. Пометун¹, Г. Сиротенко, Л. Варзачка, М. Пентилюк², І. Хом'як.

Наукові завдання статті:

- Охарактеризувати поняття: «інтерактивні», «інтерактивність», «методи навчання»;
- Описати особливості здійснення навчального процесу у початковій школі;
- Розглянути особливості використання інтерактивних методів навчання у початковій школі;
- Описати загальні аспекти проведення уроків української мови у початковій школі;
- Визначити методичні засади залучення інтерактивних методів навчання на уроках української мови;
- Проаналізувати ефективність впроваджених заходів.

Мета статті. Дослідити, уточнити й обґрунтувати особливості застосування інтерактивних методів навчання на уроках української мови у початкових класах.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день навчання української мови молодших школярів набуває особливої актуальності. Українська мова дозволяє зробити можливим безпосередні контакти з людьми, що говорять на цій мові, долучити учнів до універсальних та до глобальних цінностей, виробляти вміння контактувати з представниками інших культур, мати уявлення про значущість своєї рідної культури, більш глибоко осягнути поняття Батьківщини. На уроці української мови учитель має можливість формувати світогляд, моральний вигляд своїх учнів, зачіпаючи при вивченні окремих тем питання моральності і духовності, окремі аспекти поведінки людини в різних ситуаціях. З метою підвищення якості та ефективності навчального процесу з української мови відбувається впровадження в освітній процес інтерактивних методів навчання³.

Сучасний урок – це перш за все урок, на якому вчитель використовує всі потенціал учня, всі його творчі здібності з метою активного розумового розвитку. Тому уроки повинні бути насиченими і яскравими, змістовними і інтерактивними, безумовно, з урахуванням вікових особливостей учнів. Труднощі нашої професії в тому, щоб знайти шлях до кожного учня, створити атмосферу для розвитку здібностей, закладених в кожного учня. Зокрема тому, підвищення ефективності уроку є однією з найважливіших дидактичних завдань⁴.

Звідси випливає, потреба інтродукції в навчальний процес таких моделей навчання, які нескладно застосовувати на різних етапах уроку. Кращих результатів можна досягти, коли учні на уроках отримують максимальну навчальну інформацію, в результаті активної самостійної пізнавальної діяльності. Учень виступає суб'єктом навчання, виконує творчі та самостійні роботи, проблемні і творчі завдання, запитання від учня до вчителя і навпаки, що розвивають творче мислення, та сприяють мовленнєвому розвитку. Спосіб вирішення цих завдань – це використання інтерактивних методів, які передбачають активну взаємодію всіх учнів в ході уроку в малих групах, де відбувається розподіл ролей, чітке здійснення обов'язків учасників⁵.

Термін «інтерактивний» (з англ. Inter – взаємний, акт – діяти) означає здатний до взаємин, дій, діалогу. Інтерактивне навчання – це форма організації пізнавальної діяльності учнів, метою якої є створення комфортних умов навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну здатність. Це спільне навчання, взаємне

¹ Пометун О. І. (2007). *Енциклопедія інтерактивного навчання*. Київ: СПД Кулінічев Б.М. С. 43-47.

² Пентилюк М. В., Окунович Т. С. (2007). *Сучасний урок української мови*. Харків. С. 79.

³ Бутрім В. Л. (2007). *Інтерактивні дидактичні ігри в початковій школі*. Київ: Шкільний світ. С. 56

⁴ Грицьк О. І. (2011). *Практичне використання інтерактивних методів навчання на уроках у початковій школі..* № 27. С. 2-19.

⁵ Гергега Т.М. (2004). *Інтерактивні методи на уроках*. №7. С. 107-109.

навчання, де і учень і учитель мають рівні права, та є рівнозначними суб'єктами навчання, розуміють, що вони роблять⁶.

На думку Н. Солодюк⁷, інтерактивні методи сприяють розвитку особистості педагога. Окрім того, інтерактивні форми проведення занять мають такі функції:

- пробуджують в учнів інтерес;
- мотивують до активної участі кожного в навчальному процесі;
- пильно ставляться до почуттів кожного учня;
- сприяють ефективному засвоєнню навчального матеріалу;
- впливають різносторонньо на учнів;
- здійснюють зворотний зв'язок;
- формують у учнів власні думки і взаємовідносини з іншими;
- формують життєві навички.

Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, застосування рольових ігор, спільне вирішення поставленої проблем. Воно сприяє продуктивно на формування навичок і вмінь, та на створення атмосфери співпраці, взаємодію і розвитку мовлення учнів.

Інтерактивна взаємодія виключає як переважання одного учасника навчального процесу над іншим, так і однієї думки над протилежною. В ході інтерактивного навчання учні вчаться бути демократичними, спілкуватися з іншими людьми, критично міркувати, приймати продумані рішення. Важливим аспектом інтерактивного навчання є почуття групової «потреби», дає слабким, невпевненим у собі учням можливість відчувати себе у безпеці; та вселяє впевненість у подальшій можливості подолати труднощі. Коли діти вчаться разом, вони відчувають інтелектуальну підтримку, яка дає можливість вийти за рамки їх нинішнього рівня⁸.

Інтерактивні методи навчання дозволяють вирішувати певні завдання: активне залучення кожного учня в процес засвоєння навчального матеріалу; просування пізнавальної мотивації; навчання навичкам успішного спілкування, удосконалення навичок самостійності в навчальній діяльності: визначення провідних і проміжних завдань, здатність передбачати наслідки власного вибору, та оцінювати його об'єктивно; вироблення лідерських якостей; здатність займатися з командою і в команді; спроможність приймати на себе відповідальність за загальні дії по досягненню результату, та за свої дії⁹.

Відповідно до ведучого функцією того чи іншого методу в організації педагогічної взаємодії інтерактивні методи навчання української мови у початковій школі можуть бути класифіковані за такими групами:

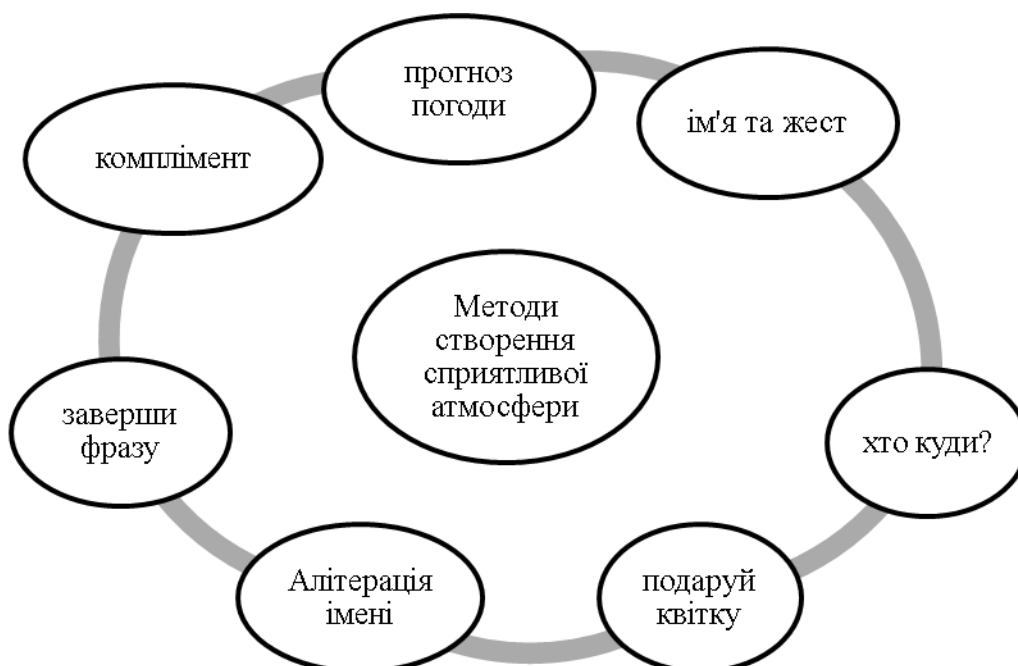
Методи створення сприятливої атмосфери (див. мал. 1.1), організації комунікації своєї процесуальної основою мають «комунікативну атаку», організовану педагогом для оперативного включення в спільну діяльність, у взаємодію кожного учасника педагогічного процесу;

⁶ Варзацька Л.П. (2005). *Інтерактивні методи навчання: лінгводидактичні засади*. Дивослово. № 2. С. 89-90.

⁷ Стребна О. В., Сошенко А.О. (2004). *Інтерактивні методи навчання в практиці роботи початкової школи*. Харків. С. 103- 104.

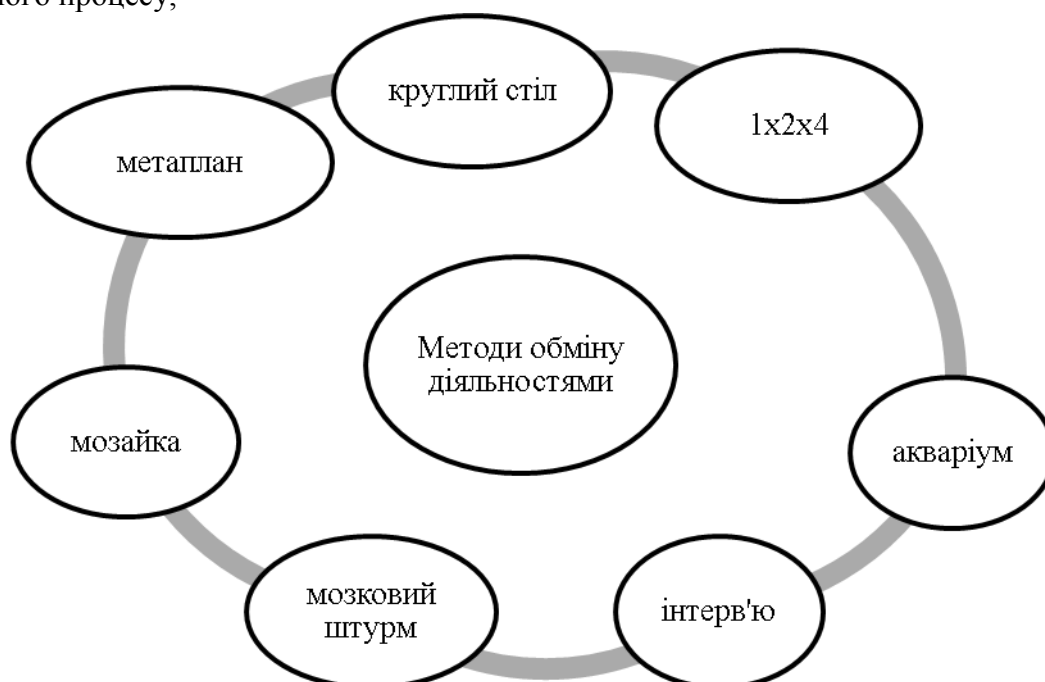
⁸ Комар О. С. (2010). *Інтерактивні методи як інноваційна діяльність сучасного вчителя початкової школи*. №7. С. 47-59.

⁹ Біда О. А. (2007). *Структура і методика інтерактивного уроку*. Початкова школа. С. 64-67

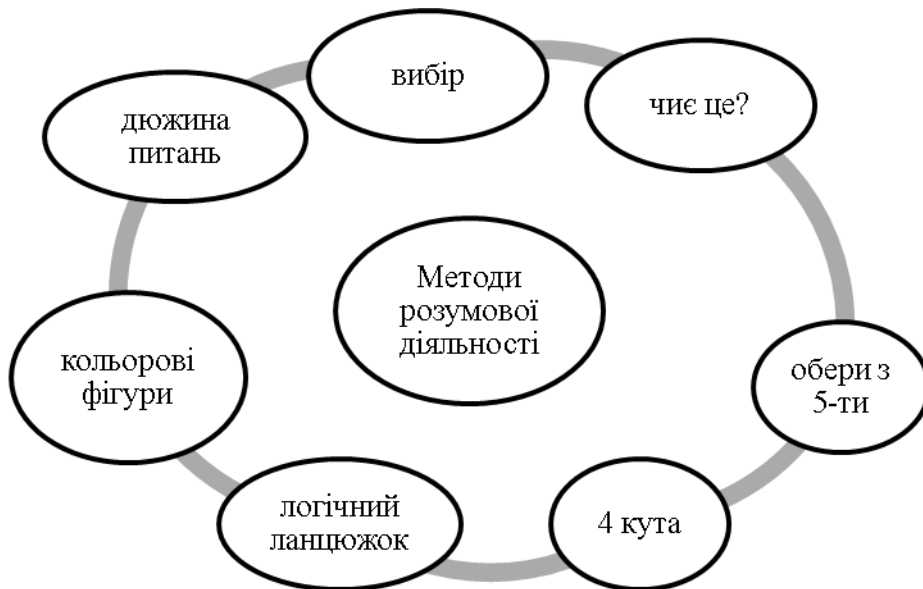
Малюнок 1.1. Методи створення сприятливої атмосфери

Методи обміну діяльностями (див. мал. 1.2) передбачають поєднання групової та індивідуальної роботи учасників педагогічної взаємодії, спільну активність учасників педагогічного процесу;

Малюнок 1.2. Методи обміну діяльностями

Методи розумової діяльності (див. мал. 1.3), з одного боку, створюють сприятливу атмосферу, сприяють мобілізації творчих можливостей учнів, з іншого боку, стимулюють активну розумову діяльність;

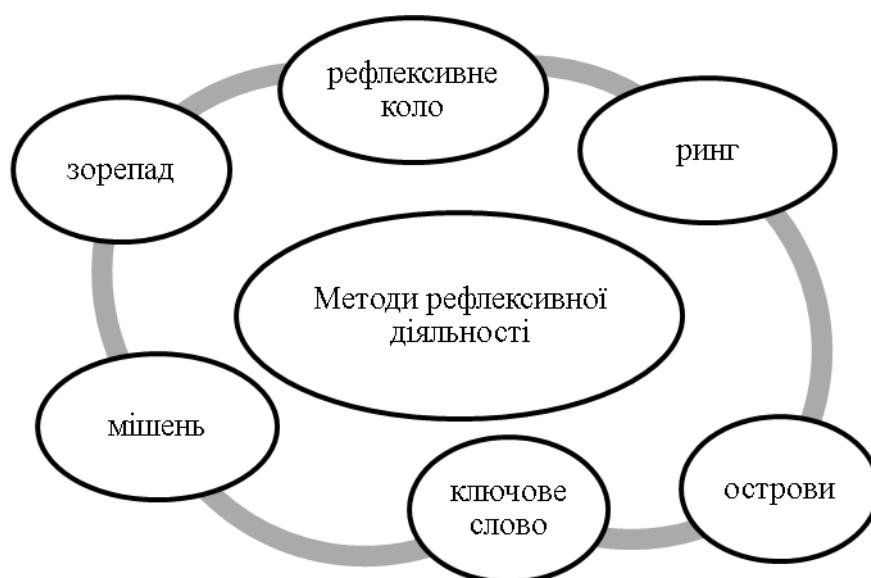
Малюнок 1.3. Методи розумової діяльності

Методи змістотворчості (див.мал.1.4) провідною функцією мають створення учнями свого індивідуального сенсу про досліджуваних явищах, проблемах, обмін цими смислами;

Малюнок 1.4. Методи змістотворчості

Методи рефлексивної діяльності (див.мал.1.5) спрямовані на фіксування учасниками педагогічного процесу стану свого розвитку, причин цього стану, оцінку ефективності відбувся взаємодії;

Малюнок 1.5. Методи рефлексивної діяльності

Інтерактивні ігри (див. мал. 1.6) є інтегрованим методом, що об'єднує всі провідні функції вищеназваних активних педагогічних методів¹⁰.

Малюнок 1.6. Інтерактивні ігри

Оскільки організація інтерактивних методів часто вимагає спеціального устаткування, тривалого часу для реалізації, певне наповнення груп, то не всі методи можливо і доцільно використовувати в початковій школі. Практика ще раз доводить те, що одні й ті ж методи і прийоми неоднаково спрацьовують з різними контингентами учнів. Дослідження підтверджують, що не всі діти з першого разу розуміють і позитивно сприймають інтерактивні методи, і в тому числі інтерактивні уроки. В цьому випадку вчителю треба докласти багато зусиль, для того щоб:

- змінити стиль спілкування дитини, який вона здобула з сім'ї;
- мотивувати її на активність пізнання;
- сформувати навичи колективізму і толерантності, а також навички самоаналізу.

Практика переконує, що кожний новий набір учнів в початкових класах вимагає корекції набору методик, іноді кардинальної зміни відпрацьованої системи роботи педагога, з наміром не виходити за межі принципу «дитиноцентризму».

¹⁰ Пентиліук М. В., Окуневич Т. С. (2007). *Сучасний урок української мови*. Харків. С. 79.

Висновки. Отже, попрацювавши над цією темою можна зробити висновки що інтерактивне навчання – це така організація навчального процесу, при якій учні не можуть не брати участь у процесі пізнання: кожен учень має своє конкретне завдання, за виконання якого він повинен при всіх відзвітуватися, тому що від його діяльності залежить якість виконання поставленого завдання перед групою.

Інтерактивні методи – це посилена педагогічна взаємодія учасників педагогічного процесу, інструментами і провідними ознаками якої є полілог, діалог, мисленнева діяльність, смислотворчість, між суб'єктні відносини, свобода вибору, створення ситуації успіху, позитивність і оптимістичність оцінювання, рефлексія тощо¹¹. Виходячи з усього сказаного вище, слід зазначити важливість використання інтерактивної моделі навчально-виховного процесу, яка передбачає використання інтерактивних методів для різних форм організації навчання. Головними в процесі навчання є зв'язки між учнями, їхня взаємодія та співпраця. Результати досягаються взаємними зусиллями учасників процесу навчання, учні беруть на себе відповідальність за результати навчання.

Література

- Біда О. А. (2007) *Структура і методика інтерактивного уроку*. Початкова школа. С. 64-67
- Бутрім В. Л. (2007) *Інтерактивні дидактичні ігри в початковій школі*. Київ: Шкільний світ, С. 56
- Варзацька Л.П. Інтерактивні методи навчання: лінгводидактичні засади. Дивослово. № 2. 2005. С. 89-90.
- Гейко І. Г. (2004) *Використання інтерактивних форм і методів навчання*. № 3/4. С. 165.
- Герега Т.М. (2004) *Інтерактивні методи на уроках*. №7. С. 107-109.
- Грицк О. І. (2011) *Практичне використання інтерактивних методів навчання на уроках у початковій школі*, № 27. С. 2-19.
- Комар О. С. (2010) *Інтерактивні методи як інноваційна діяльність сучасного вчителя початкової школи.*, № 7., С. 47-59.
- Пентилюк М. В., Окуневич Т. С. (2007) *Сучасний урок української мови*. Харків, С. 79.
- Пометун О. І. (2007) *Енциклопедія інтерактивного навчання*. Київ: СПД Кулінічев Б.М., С. 43-47.
- Стребна О. В., Сошенко А.О. (2004) *Інтерактивні методи навчання в практиці роботи початкової школи*. Харків, С. 103-104.
- Укладач О.С. Кравчина К.П. (2003) *Активні та інтерактивні методи навчання*. Київ: ЦППО АПН України, С. 36.

REFERENCES:

- Bida O.A. (2007) *Struktura i metodika interaktivnogo uroku* [Structure and methodology of the interactive lesson]. *Pochatkova shkola* [Elementary School]. pp. 64-67
- Butrim V.L. (2007) *Interaktivni didaktichni igri v pochatkovij shkoli* [Interactive didactic games in elementary school]. Kyiv: Skilini svit [School world]. pp. 56
- Ucladach O.S. Kravchyna K.P. *Aktivni ta interaktivni metodi navchannya* [Active and interactive teaching methods]. Kyiv: CIPPO APN Ukrayini [CIPPO APS of Ukraine], 2003. pp. 36.
- Geiko I.G. (2004) *Vikoristannya interaktivnih form i metodiv navchannya* [Use of interactive forms and teaching methods]. № 3/4. pp. 165.
- Gerega T.M. (2007) *Interaktivni metodi na urokah*. [Interactive methods in lessons]. №7. pp. 107-109.

¹¹ Укладач О.С. Кравчина К.П. (2003). *Активні та інтерактивні методи навчання*. Київ: ЦППО АПН України., С. 36.

Grick O.I. (2011) Praktichne vikoristannya interaktivnih metodiv navchannya na urokah u pochatkovij shkoli [Practical use of interactive teaching methods in primary school]. № 27. pp. 2 - 19.

Komar O.S. (2010) Interaktivni metodi yak innovacijna diyalnist suchasnogo vchitelya pochatkovoyi shkoli [Interactive methods as innovative activity of modern elementary school teacher]. № 7. pp. 47 - 59.

Pentilyuk M.V., Okunevich T.S., (2007) Suchasnij urok ukrayinskoyi movi [Modern lesson of the Ukrainian language]. Kharkov, pp. 79.

Pometun O.I. (2007) Encyklopediya interaktivnogo navchannya [Encyclopedia of Online Learning]. Kyiv: SPD Kulinichev B.M. [SPD Kulinichev B.M.], pp. 43-47.

Strebna OV, Soshenko A.O. (2004) nteraktivni metodi navchannya v praktici roboti pochatkovoyi shkoli [Interactive teaching methods in primary school practice]. Kharkiv, pp. 103-104.

Varzatska L.P. (2007) nteraktivni metodi navchannya: lingvodidaktichni zasadi. [Interactive Teaching Methods: Linguistic Guidelines]. Divoslovo [Devilishly]. No. 2, pp. 89-90.

Lungu L., Balika M. Interactive methods of education in the ukrainian language of primary school schools

In this article describes the interactive methods of teaching Ukrainian language lessons in elementary school. Rationale for the relevance and effectiveness of the use of interactive teaching methods and lessons. The peculiarities of using interactive teaching methods in the elementary school in the Ukrainian language are the considered. The general aspects of conducting the Ukrainian language lessons in elementary school are revealed. Methodical foundations for engaging interactive teaching methods in Ukrainian language are defined. The effectiveness of the implemented measures is analyzed. Interactive teaching methods is allow to solve the following tasks: to actively involve each student in the process of mastering the educational material; increase motivation for learning; to teach the skills of successful communication (to be able to listen and the hear each other, to build a proper dialogue, to ask questions for understanding); to develop skills of independents educational activitys: to define leading and the intermediate tasks, to be able to anticipate consequences of own choice, and to evaluate objectively; nurture leadership qualities; be able to work with team and team; be able to take responsibility for the joint and personal activities to achieve certain results. The essence of interactive learning is that the learning process is organized in such a way that virtually all students are involved in the process of cognition, they are able to understand and reflect on what they know and think. The joint activity of students in the process of cognition, and the development of educational material means that everyone makes their own individual contribution, in the course of work is an exchange of knowledge, ideas and ways of activity. The teacher is a facilitator, he does not give ready knowledge, but encourages students to actively solve problems. The purpose of the interactive learning is to create comfortable learning environments in which each student will be able to feel their own success, their intellectual excellence, and this makes the educational process itself productive.

Key words: *interactive, interactivity, method, teaching methods, means, language, didactics, pedagogy.*

DOI 10.31909/26168812.2019-(45)-10

УДК 378 147:004.92

Петро МАЛЕЖИК*

ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ СЕРВЕРІВ ТА ПЛАТФОРМ НА ОСНОВІ ХМАРНИХ СЕРВІСІВ У ПРАКТИКО-ТЕХНІЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ ІТ-ФАХІВЦІВ

Проведено огляд та повний аналіз віртуальних серверів та платформ на основі хмарних сервісів в контексті використання їх у підготовці майбутніх фахівців з інформаційних технологій. Показано, що у світлі розвитку мультидисциплінарних напрямів наукових досліджень і відповідних освітніх програм окремої уваги заслуговує модель організації хмарних обчислень *Application as a Service*, на основі якої забезпечується розробка і використання композитних програм – сукупності взаємопов'язаних хмарних сервісів, орієнтованих на виконання загального завдання. На основі проведеного порівняння засобів технологій дистанційного навчання та хмарних технологій, а також користувацьких послуг визначено переваги використання хмарних технологій для різних категорій учасників навчального процесу та моделі надання хмарних послуг, які доцільно використовувати у процесі навчання нормативних технічних навчальних дисциплін професійної та практичної підготовки майбутніх фахівців з інформаційних технологій. Однією з явних переваг використання хмарних технологій у підготовці майбутніх ІТ-фахівців в університетах є можливість використання сучасних засобів віртуалізації як ефективного інструменту набуття практичних навичок.

Ключові слова: підготовка ІТ-фахівців, технічні дисципліни, хмарні технології, хмарні сервіси, віртуальні сервери та платформи.

Постановка проблеми. Важливою передумовою якісної підготовки майбутніх фахівців у ЗВО є організація і управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів з метою засвоєння системи знань, набуття досвіду самостійної роботи.

Професійна підготовка майбутніх ІТ-фахівців на факультеті інформатики Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова здійснюється у галузях знань 12 «Інформаційні технології» (спеціальності 121 «Інженерія програмного забезпечення», 122 «Комп'ютерні науки», 126 Інформаційні системи і технології»), де значну частину в навчальних планах складають дисципліни технічного спрямування. У своїй майбутній діяльності такі фахівці послуговатимуться моделями та методами, реалізація яких потребує значних ресурсів, що надають «хмарні сервіси».

Хмарні технології (*Cloud Technology*) – це парадигма, що передбачає віддалену обробку та зберігання даних. Ця технологія надає користувачам мережі Інтернет, доступ до комп'ютерних ресурсів сервера і використання програмного забезпечення як онлайн-сервісу. Тобто через підключення до Інтернету можна виконувати складні обчислення, опрацьовувати дані, використовуючи потужності віддаленого сервера. Отже, питання вивчення можливостей використання майбутніми ІТ-фахівцями віртуальних серверів та платформ на основі хмарних сервісів є важливим і актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасним науково-методичним засадам технічної підготовки майбутніх ІТ-фахівців присвячені праці Д.О. Корчевського¹,

*Малежик П. – кандидат педагогічних наук, доцент, докторант, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, e-mail: p.m.malezhyk@npu.edu.ua

¹ Корчевський Д. О. (2016). *Інтеграція змісту професійної підготовки майбутніх фахівців з інформаційних технологій: теорія і практика: монографія*. К.: Педагогічна думка. 464 с

Т.В. Бодненко², хмаро-орієнтованому навчанню майбутніх вчителів інформатики – В.М. Франчука³. Проте, в цих працях автори, майже не розглядали питання використання «хмарних технологій» в навчанні майбутніх фахівців з інформаційних технологій. Ґрунтовний розгляд еволюції концепції комп'ютерної послуги у роботах зарубіжних дослідників 1959-66 рр. здійснено в роботі⁴. Головні напрямки впровадження «Cloud Computing» розглядалися в роботі О. Топровер⁵. Е.А. Альдахіль основою застосування хмарних технологій у навчанні вважає дистанційне навчання⁶. Питання доцільності використання хмарних технологій у навчанні математичної інформатики студентів технічних університетів розглядалося О.В. Марковою⁷. Окремим застосуванням програмного забезпечення хмарних обчислень присвячено чимало публікацій, наприклад^{8,9,10,11}.

Загалом, аналіз наукової та навчально-методичної літератури дозволив дійти висновку, що сьогодні є недостатньою кількістю професійно орієнтованої навчальної літератури з використання хмарних технологій, в тому числі, зі структури і характеристик хмарних сервісів. Поза увагою залишаються питання визначення місця хмарних технологій в системі навчання технічних дисциплін майбутніх фахівців з інформаційних технологій, не здійснювався добір хмарно-орієнтованих засобів для використання їх в навчальному процесі.

Мета статті – огляд, аналіз технічних і користувацьких характеристик віртуальних серверів і платформ на основі хмарних сервісів та розкриття особливостей використання їх під час навчання майбутніх ІТ-фахівців.

Для досягнення мети ставилися наступні завдання: провести аналіз сучасного стану з використання хмарних технологій в системі навчання, зокрема технічних дисциплін майбутніх фахівців з інформаційних технологій; здійснити добір хмарно-орієнтованих засобів за їх користувацькими послугами придатних для ефективного використання в навчанні технічних дисциплін майбутніх ІТ-фахівців.

Виклад основного матеріалу. В останні роки одним з найпоширеніших трендів розвитку ІТ-технологій стали хмарні сервіси, що дозволяють перенести обчислювальні ресурси й дані на віддалені Інтернет-сервери. В середовищі віртуального сервера можна створювати власні версії системних бібліотек або змінювати існуючі, власник VDS (Virtual Dedicated Server – віртуальний виділений сервер) може видаляти, додавати,

² Бодненко Т. В. (2016). *Професійно орієнтоване навчання технічних дисциплін майбутніх фахівців комп'ютерних систем: монографія*. Черкаси: Видавництво ІнтролігаТОР. 372 с

³ Франчук В.М. *Хмаро орієнтоване середовище навчання майбутніх вчителів інформатики*. URL: <http://www.vfranchuk.npu.edu.ua/drukovani-pratsi/2017-r/85-077-khmaro-orientovane-navchalne-seredovishche-fakultetu-informatyky-stance-i-perspektyvy-vprovadzhennia/>.

⁴ Маркова О. М. (2015). *Хмарні технології навчання: витоки*. Інформаційні технології і засоби навчання. Т. 46, вип. 2. С. 29-44.

⁵ Топровер О. (2009). *Десять вопросов об облачных вычислениях*. Мир ПК. №12. URL: <http://www.osp.ru/pcworld/2009/11078735>.

⁶ Aldakheel E. A. (2011). *A Cloud Computing framework for computer science education* : A Thesis Submitted to the Graduate College of Bowling Green State University in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Science; the Graduate College of Bowling Green State University. [Bowling Green]: December. XI. 130 p.

⁷ Маркова О. М. (2016). *Моделі використання хмарних технологій у підготовці ІТ-фахівців*. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 2 : Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання : зб. наук. праць. Київ. Вип. 18 (25). С. 85-94.

⁸ *Top10 Cloud Computing Statistics*. URL: <https://netmetix.wordpress.com/2011/11/09/top-10-cloud-computing-statistics>. (last accessed: 01.11.2018).

⁹ *Облачные вычисления*. URL: http://ru.wikipedia.org/wiki/Облачные_вычисления.

¹⁰ Романченко В. *Облачные вычисления на каждый день: Аналитика 3DNews Daily Digital Digest*. URL: http://www.3dnews.ru/editorial/cloud_computing

¹¹ Nataliya Lishchyna, Valeriy Lishchyna. (2017). *Особливості використання хмарного сервісу Office 365 для організації освітнього процесу вищого навчального закладу*. Science Risa Pedagogical Education. №12(20). С. 13-17.

змінювати будь-які файли, включаючи кореневі файли та в інших службових директоріях, а також встановлювати власні застосування або налаштовувати / змінювати будь-яке доступне йому прикладне програмне забезпечення.

У деяких системах віртуалізації (наприклад – **VMWare i Xen**) доступними для редагування та налаштування є ядро операційної системи і драйвери пристроїв.

Віртуальний виділений сервер (*Virtual Dedicated Server*), **VDS** або (*Virtual Private Server*, **VPS**) – послуга, в рамках якої користувачеві надають віртуальний сервер. Це повноцінна альтернатива фізичного виділеного сервера з великою кількістю переваг, високою стабільністю, простотою в управлінні і налаштуванні, стійкістю до відмов і набагато меншими фінансовими витратами.

VPS або **VDS** відрізняється від фізичного тим, що машина (сервер) встановлена не у користувача, а у провайдера. У той же час VPS відповідає фізичному серверу по всім надаваним можливостям. Крім того, принцип розташування декількох VPS на одному фізичному сервері дозволяє значно знизити вартість послуги. При цьому користувачі VPS купують абсолютно автономний віртуальний виділений сервер і всі права на нього, таким чином отримуючи більш повний доступ і необмежені можливості по управлінню сервером.

Адміністратор віртуального сервера, який може встановлювати будь-які додатки, працювати з файлами і виконувати будь-які інші завдання, можливі на окремій машині. Оренда віртуального сервера – популярний вид хостингу, так як надає розумний баланс між ціною і можливостями для більшості власників Інтернет-сайтів і додатків. Ціна може сильно відрізнитися залежно від пакета, послуг підтримки та адміністрування.

Віртуальний виділений сервер має п'ять основних типів віртуалізації:

OpenVZ – віртуалізація на рівні операційної системи, яка працює за принципом контейнерної віртуалізації, тобто дозволяє ділити один сервер між кількома користувачами одночасно, без втрати продуктивності. Має більше обмежень ніж інші типи віртуалізації, наприклад, обмеження на кількість файлів у віртуальних машинах. Використання OpenVZ можливо як для невеликих, так і для великих проєктів. Однак, за рахунок меншої ізоляції ресурсів на OpenVZ, продуктивність конкретного VPS може бути знижена за рахунок високого навантаження на VPS, розташовані на тому ж носії. Тому для проєктів з високими вимогами до продуктивності та аптайму не рекомендується використовувати OpenVZ.

Xen – крос-платформерна віртуалізація з підтримкою технології паравіртуалізації (окрім апаратної віртуалізації), що майже повністю імітує справжній комп'ютер, розроблений в комп'ютерній лабораторії Кембриджського університету і поширюваний на умовах ліцензії GPL. Користувачеві надається можливість повністю використовувати сервер, **Xen** саме тому називають ізольованим. Використовується для багатьох основних прикладних програм. Ціна вища за OpenVZ, але й обмежень на користування майже немає. **Xen** широко використовується як компонент віртуалізації у хмарних обчислюваннях. На основі Xen створено кілька комерційних продуктів для консолідації серверів. Подальшим кроком у розвитку **Xen** можна також вважати створення системи серверної віртуалізації Xen Cloud Platform (XCP).

KVM (Kernel-based Virtual Machine) – апаратна віртуалізація в середовищі Linux, яка емулює шар апаратного забезпечення, на якому можна створювати і запускати віртуальні машини. Надає повну свободу дій для користувача та можливість запуску нестандартних програм. Технічно емуляція забезпечується програмою, що працює у середовищі користувача та використовує інтерфейс/dev/kvm для емуляції пристроїв введення та виведення інформації. KVM дозволяє використовувати немодифіковані образи дисків, що містять операційні системи. При цьому всі віртуальні машини мають власне віртуальне апаратне забезпечення: диски, відеокарти тощо.

Hyper-V – тип апаратної віртуалізації, розробка Microsoft. ОС Windows рекомендується запускати не на Xen, а на Hyper-V, тому що сумісність і продуктивність

вище. Hyper-V забезпечує базову підтримку віртуалізації Linux-систем у режимі емуляції пристроїв. Паравіртуалізація можлива за умови включення модулів ядра Linux або встановлення додаткових компонентів інтеграції. Окрема версія Hyper-V є безкоштовною (також Hyper-V поставляється як компонент платних ОС типу Windows Server). Hyper-V існує в двох варіантах: як окремий продукт Microsoft Hyper-V Server 2019 (поточна версія Hyper-V), Hyper-V Server 2016, Hyper-V Server 2012 R2, Hyper-V Server 2012, Hyper-V Server 2008 R2 і Hyper-V Server 2008); як компонент Windows Server 2016, Windows Server 2012 R2, Windows Server 2012, Windows Server 2008 R2, Windows Server 2008 та x64-бітної Pro та Enterprise версії Windows 8, Windows 8.1, Windows 10.

Cloud VPS – тип віртуалізації, що виконується динамічним (хмарним) сервером, при цьому одні й ті ж дані зберігаються в кількох місцях одночасно. Завдяки доступності різних джерел даних, Cloud VPS забезпечує високий показник безперервної роботи сайту (аптайм).

Розглянемо переваги VPS.

Повний доступ, ніяких обмежень:

- повноцінний доступ з правами root (для FreeBSD і Linux) або Адміністратора (для Windows).
- віртуальний сервер не має обмежень кількості розміщуваних сайтів, баз даних, ftp, e-mail і ssh акаунтів.

Гнучкість:

- можливість конфігурування будь-яких параметрів системи і додатків;
- можливість встановлення своїх версій системних бібліотек або зміни існуючих;
- можливість видаляти, додавати або змінювати будь-які файли в системі;
- можливість встановлення будь-якого програмного забезпечення або переконфігурування системного програмного забезпечення.

Надійність:

- VPS володіє своєю IP-адресою, портами, фільтрами і правилами маршрутизації;
- VPS - це повний контроль над процесами, користувачами і файлами в системі;
- VPS має вищий рівень безпеки в порівнянні з традиційним shared-хостингом, в якому немає можливості повноцінного захисту від ресурсових атак.

У VPS дискова підсистема, мережа, процесор і інше - повністю віртуалізовані. І такий підхід дозволяє забезпечити повну ізолюваність різних VPS на одному сервері один від одного.

Економічність:

оренда віртуальної машини значно дешевша, ніж оренда виділеного сервера; вартість операційної системи Windows вже входить у вартість віртуальної машини; не потрібно відразу із запасом витратитися на потужне обладнання. Додавання ресурсів (Upgrade) на віртуальному ПК проводиться «на льоту» без відключення; дизайн-студії, скориставшись даною послугою, зможуть самі надавати хостинг своїм клієнтам.

До недоліків VPS віднесемо.

Вартість:

VPS сервери зазвичай мають більш високу вартість, ніж послуги віртуального хостингу. При цьому вартість віртуального серверу зі специфічними характеристиками (об'єм дискового простору тощо) може бути суттєво вище за вартість пакету послуг віртуального хостингу з аналогічними характеристиками.

Необхідні технічні знання:

Рівень технічних знань, що вимагається від користувача для налаштування та адміністрування (управління) VPS є значно вищим ніж той, що вимагається від користувача віртуального хостингу. А саме, можуть бути потрібні навички адміністрування Linux-подібних систем та інші.

Обмеженість ресурсів:

Ресурси та обчислювальні потужності VPS поступаються відповідним ресурсам повноцінних виділених серверів.

Microsoft (Windows) Azure – назва хмарної платформи Microsoft. Microsoft Azure – відкрита, гнучка і надійна платформа хмарних обчислень яка являє собою постійно розширюваний набір інтегрованих хмарних служб для розроблення, аналізу, обчислень, роботи з базами даних, мобільних рішень, роботи в мережі, зберігання даних і веб-технологій - все для швидкої, ефективної та економічної роботи.

Microsoft Azure реалізує дві хмарні моделі – платформи як сервісу (**PaaS**) та інфраструктури як сервісу (**IaaS**). Працездатність платформи Windows Azure забезпечує мережу глобальних дата-центрів Microsoft.

Основні особливості даної моделі:

- оплата тільки спожитих ресурсів;
- загальна, багатопотокова структура обчислень;
- абстракція від інфраструктури.

В основі роботи Microsoft Azure лежить запуск віртуальної машини для кожного екземпляра додатка. Розробник визначає необхідний обсяг для зберігання даних і необхідні обчислювальні потужності (кількість віртуальних машин), після чого платформа надає відповідні ресурси. Коли початкові потреби в ресурсах змінюються, відповідно до нового запиту замовника платформа виділяє під додаток додаткові або скорочує не використовувані ресурси дата-центру.

Microsoft Azure як PaaS забезпечить не тільки всі базові функції операційної системи, але і додаткові: виділення ресурсів на вимогу для необмеженого масштабування, автоматичну синхронну реплікацію даних для підвищення відмовостійкості, обробку відмов інфраструктури для забезпечення постійної доступності та багато іншого.

Microsoft Azure також реалізує інший тип сервісу – інфраструктуру як сервіс. Модель надання інфраструктури (апаратних ресурсів) реалізує можливість оренди таких ресурсів, як сервери, пристрої зберігання даних та мережеве обладнання. Керування всією інфраструктурою здійснюється постачальником, споживач здійснює керування тільки операційною системою і встановленими додатками.

У галереї образів доступні образи наступних операційних систем: Windows Server (2003, 2008, 2012, 2016), CoreOS, Ubuntu Server, CentOS, openSUSE, SUSE Linux Enterprise Server, Oracle Linux. У 2013 році було представлено нове сховище зразків віртуальних машин – VM Depot – це проект для спільноти Windows Azure, запущений командою Microsoft Open Technologies. Вміст порталу, а також налаштовані для різних завдань віртуальні машини, будуть створюватися і публікуватися силами спільноти.

Microsoft Azure складається з:

- **Compute** – компонент, який реалізує обчислення на платформі Microsoft Azure;
- **Storage** – компонент, що надає масштабівне сховище. Сховища не має можливості використовувати реляційну модель і є альтернативною, «хмарною» версією SQL Server;
- **Fabric** – Microsoft Azure Fabric за своїм призначенням є «контролером» і ядром платформи, виконуючи функції моніторингу в реальному часі, забезпечення відмовостійкості, виділення потужностей, розгортання серверів, віртуальних машин і додатків, балансування навантаження і управління обладнанням.

Практично всі сервіси Microsoft Azure мають API, побудований на REST, що дозволяє розробникам використовувати «хмарні» сервіси з будь-якою операційною системою, пристроєм і платформою.

Microsoft Azure надає набір сервісів, що покривають широкий спектр сценаріїв:

Cloud Services:

- **Web-роль** – веб-ролі в Microsoft Azure мають особливе призначення: надання виділеного веб-сервера служб IIS для розміщення інтерфейсних веб-додатків. Веб-ролі

дозволяють розгортати веб-додатки з подальшим масштабуванням обчислювальних ресурсів.

- **Worker-роль** – додатки, розміщені в робочих ролях, можуть виконувати асинхронні, тривалі або безперервні завдання незалежно від дій користувачів. Ізоляція фонових процесів додатків в робочій ролі і розміщення інтерфейсної частини в веб-ролі дозволяє розподілити логіку програми та керувати масштабуванням додатки.

- **Web Sites** – веб-сайти підтримують ASP.NET, Java, Node.js або PHP (або CMS – WebMatrix, Joomla, Drupal, WordPress, DotNetNuke, Umbraco і ін.) і розгортати за секунди з використанням FTP, Git, TFS, Mercurial і Dropbox. Використання в режимі Free безкоштовно (однак накладаються серйозні обмеження). За замовчуванням веб-сайти знаходяться в стані Free, тобто потужності діляться між веб-сайтами, але при необхідності можна збільшити кількість примірників і перевести веб-сайт в режим резервування ресурсів. З червня 2013 року сервіс Web Sites офіційно підтримує призначені для користувача сертифікати SSL (раніше підтримувалися тільки сертифікати, пропонувані Microsoft) як за IP-адресою, так і на базі SNI.

Data Management – не реляційні сховища даних: таблиці, диски, черги, зберігання двійкових об'єктів + реляційне сховище даних у вигляді SQL Database.

- **Таблиці** – сховище таблиць для програм, які зберігають великі обсяги даних з додатковими вимогами до структурування. У таблиці зберігаються структуровані дані, між якими не встановлюються відношення.

- **Черги** – черги забезпечують надійний і безперервний обмін повідомленнями між додатками.

- **Блоби** – сховище BLOB-об'єктів – це найпростіший спосіб зберігання великих обсягів неструктурованих текстових або двійкових даних, таких як відео, музичні файли та зображення.

- **SQL Database** – реляційна база даних – це високоступна масштабовна хмарна служба бази даних, побудована на основі технологій SQL Server.

- **SQL DataSync** – хмарна служба синхронізації даних, що забезпечує як односпрямовану, так і двосторонню синхронізацію. Служба DataSync дозволяє легко обмінюватися даними між SQL в Azure і локальними базами даних SQL Server, а також між декількома базами даних SQL Databases (SQL Azure);

- **SQL Reporting** – служба Microsoft SQL Reporting дозволяє легко вбудувати в додаток Windows Azure можливості роботи зі звітами. Дана служба вже не підтримується і не розробляється.

- **SQL Federations** – федерація SQL в Azure значно спрощує масштабування безлічі баз даних, розміщених на сотнях вузлів, що дозволяє клієнтам платити тільки за реально використовуваними ресурсами. Дана служба вже не підтримується і не розробляється.

- **Backup** – цей сервіс пропонує можливість організації захищеної інфраструктури збереження резервних копій Windows Server в хмарі. Windows Azure Backup здійснює підтримку резервних копій інформації з систем на базі Windows Server 2003, 2008 R2 SP1 та Windows Server 2012, Windows Server 2012 Essentials і System Center Data Protection Manager 2012 SP1 в Windows Azure. Підтримуються інкрементальні бекапи, а також політики і всі стандартні засоби бекапів Windows Server для організації стиснення даних і шифрування.

- **Azure Files** – цей сервіс дає можливість звертатися до даних сховища Azure Storage як до мережевого ресурсу по протоколу SMB, що дозволяє здійснювати звичний доступ до даних з віртуальних машин через мережеву взаємодію.

Performance and mobile:

- **Content Delivery Network** – мережу кешуючих серверів (мережа CDN) підвищує продуктивність додатків шляхом кешування контенту ближче до клієнтів і користувачам, наприклад, мережа CDN дозволяє доставляти фрагменти мультимедійних файлів для динамічного адаптивного відтворення мультимедіа поверх HTTP-контенту.

- **Caching** – розподілений кеш в пам'яті, за допомогою якого замість повільного дискового сховища додатки отримують високошвидкісний доступ до даних, що зберігаються в оперативній пам'яті, з можливістю масштабування;

- **Кеш на базі Redis** – сервіс Azure Redis Cache є готовим redis-сховищем з необхідним розміром для задач кешування даних;

- **Media Services** – служби мультимедіа включають в себе хмарні версії багатьох існуючих технологій платформи мультимедіа Microsoft і багатьох партнерів, в тому числі для перегляду, кодування, перетворення формату і захисту контенту, а також потокової передачі за запитом і в реальному часі.

- **Mobile Services** – пропонує хмарну інфраструктуру для всіх популярних мобільних платформ: Windows 8-10, Windows Phone, iOS і Android. На основі сервісу можна побудувати хмарний бекенд, на який перенести завдання по зберіганню даних, аунтифікації і Push-повідомлень. підтримується Xamarin.

Identity – служба ідентифікації забезпечує управління посвідченнями і доступом до додатків, за допомогою служби Microsoft Azure Active Directory (колишній Access Control Service) можна забезпечити єдиний вхід, підвищену безпеку і просте взаємодію з уже розгорнутими в Active Directory додатками, а також виконати інтеграцію з іншими провайдерами аунтифікації (Live ID, Google, Facebook і т. п.). Windows Azure Active Directory дозволяє вирішувати завдання єдиної авторизації користувачів для безлічі сервісів (Single Sign On), вести єдиний каталог користувачів, синхронізувати дані каталогу з Active Directory на підприємстві і т. Д. Microsoft Azure Active Directory – це повноцінна реалізація каталогу в хмарі. Сервіс підтримує популярні відкриті стандарти забезпечення федерацій: SAML 2.0, OData, WS-FED, OAuth 2.0 / OpenID.

Connectivity. Messaging:

- **Service Bus** – інтеграційна шина надає можливості ретрансляції і безпечного обміну повідомленнями та дозволяє створювати розподілені і слабкозв'язані додатки в хмарі, а також гібридні програми, розміщені одночасно в приватних і загальнодоступних хмарних службах. Оперує термінами Relay, Topics, Queues, Notification Hubs. З червня 2013 року в Service Bus була впроваджена глобальна доступність підтримки відкритого стандарту AMQP.

- **BizTalk Services** – сервіс, який призначений для вирішення завдань інтеграції різнорідних оточень на рівні підприємства і хмари, пропонуючи можливості Business-to-Business (B2B) і Enterprise Application Integration (EAI) взаємодій.

Networking:

Virtual Network – сервіс для з'єднання хмарних інфраструктур з локальними методом Site-To-Site VPN і Point-To-Site VPN.

Connect – сервіс вже не підтримується (замінений Virtual Network).

Traffic – диспетчер трафіку забезпечує балансування навантаження по вхідному трафіку між декількома розміщеними службами Microsoft Azure незалежно від того, чи працюють вони в одному центрі обробки даних або розподілені між кількома.

RemoteApp – Azure RemoteApp, який дозволяє розміщувати в хмарі Azure існуючі клієнтські Windows-програми та отримувати до них доступ з будь-яких комп'ютерів, планшетів, ноутбуків або телефонів через RDP-клієнт (Windows, Mac OS X, iOS та Android).

ExpressRoute – сервіс Azure ExpressRoute пропонує користувачам можливість підключити власну інфраструктуру безпосередньо до датацентрів Microsoft Azure обминаючи мережу інтернет як проміжну ланку.

Store – Windows Azure Store пропонує уніфікований доступ до сервісів (Не Microsoft) для проектів Microsoft Azure з єдиним білінгом і панеллю керування.

Marketplace – це магазин хмарних сервісів і даних для організацій. На даний момент в Marketplace є понад 600 хмарних рішень і 170 джерел даних.

НРС та Big Data – НРС і Big Data – паралельні обчислення або планувальник НРС дозволяє розробляти на платформі Microsoft Azure паралельні програми, що вимагають великих обчислювальних потужностей, крім того, цей засіб дозволяє на вимогу запускати в хмарі віртуальні вузли, надаючи таким чином доступ до обчислювальних ресурсів, необхідних для обробки пікових або непередбачуваних навантажень. Це дозволяє використовувати малі локальні кластери і підключатися до Microsoft Azure, коли потрібні додаткові ресурси. Крім цього, в Microsoft Azure доступний сервіс Microsoft Azure HDInsight (Hadoop). HDInsight – це хмарний сервіс, що пропонує екосистему і кластери Hadoop за запитом. За допомогою порталу Microsoft Azure можна створювати кластери Hadoop з розміром до 32 вузлів. Крім створення завдань MapReduce, можна отримати доступ до інтерактивної консолі, яка дозволяє писати запити до даних на JavaScript і Hive.

API Management – цей сервіс пропонує розробникам власних API можливість отримати оточення з управління, моніторингу та адміністрування свого API, розміщеного в будь-якому місці, як в хмарі, так і на будь-якому хостингу, включаючи власну інфраструктуру.

Отже, використання хмарних сервісів в процесі підготовки фахівців з IT-технологій є надзвичайно перспективним, оскільки надає ряд переваг, як для студентів, так і для викладачів. Студентам відкривається можливість: доступу до необхідних електронних освітніх ресурсів та мобільних програм і даних; опанування хмарних технологій, як провідних для IT-галузі; досягнення найвищої продуктивності під час використання систем програмування; проведення модельних експериментів у віртуалізованому програмно-апаратному середовищі.

Викладачам відкривається можливість: використання еластичних хмаро орієнтованих ресурсів (зокрема, з метою розробки завдань різного рівня складності та ресурсоспоживання); уніфікації програмного забезпечення у Web-орієнтованих операційних системах; зниження витрат на адміністрування та утримання IT-інфраструктури; моделювання комп'ютерних систем та мереж; зберігання та багаторазового використання віртуальних лабораторій.

У процесі навчання майбутніх IT-фахівців нормативних навчальних дисциплін практико-технічного спрямування на наш погляд доцільним є використання переважно двох моделей надання хмарних послуг, які реалізує Microsoft Azure – **PaaS** і **IaaS**.

Модель **PaaS** є оптимальним для використання в навчанні таких дисциплін як: «Теорія електричних і магнітних кіл», «Програмування», «Комп'ютерна схемотехніка», «Паралельні та розподілені обчислення», «Інженерія програмного забезпечення».

Використання моделі **IaaS** є більш ефективним в процесі навчання наступних дисциплін: «Архітектура комп'ютерів», «Операційні системи», «Системне програмування», «Системне програмне забезпечення», «Технологія проектування інформаційних систем», «Комп'ютерні системи», «Комп'ютерні мережі», «Захист даних у комп'ютерних системах».

Компетентність партнерської роботи є однією з ключових, що формується і розвивається у процесі вивчення технічних дисциплін, тому актуальним постає питання вивчення можливостей використання існуючих хмарно-орієнтованих сервісів для організації колективної роботи майбутніх IT-фахівців. На сьогоднішній день розроблено значну кількість таких сервісів: Trello, Worksection, Wrike, Asana, Teamer, Flowlu, Onesoft, Connect, Slact та інші. Найбільш використовуваним з них середовищем є Trello. Розробники надають доступ до API, тут доступні мобільні додатки на iOS, Android.

Висновки. Таким чином, хмарні технології можна визначити як сукупність методів, засобів і прийомів, використовуваних для збирання, систематизації, зберігання та опрацювання на віддалених серверах, передавання через мережу та подання через клієнтську програму різноманітних повідомлень і даних. Досвід використання хмарних технологій у підготовці IT-фахівців показує, що доцільним є застосування у навчанні технічних дисциплін таких моделей надання хмарних послуг: «програмне забезпечення як

послуга», «платформа як послуга» та «інфраструктура як послуга» на основі інформаційної технології віртуальних машин та педагогічної технології дистанційного навчання.

Література

Корчевський Д.О. (2016) *Інтеграція змісту професійної підготовки майбутніх фахівців з інформаційних технологій: теорія і практика: монографія*, К.: Педагогічна думка, 464 с.

Бодненко Т.В. (2016) *Професійно орієнтоване навчання технічних дисциплін майбутніх фахівців комп'ютерних систем: монографія*, Черкаси: Видавництво «ІнтролігаТОР», 372 с.

Франчук В. М. Хмаро орієнтоване середовище навчання майбутніх вчителів інформатики, URL: <http://www.vfranchuk.npu.edu.ua/drukovanipratsi/2017-r/85-077-khmaro-orientovane-navchalne-seredovyshche-fakultetu-informatyky-stan-i-perspektyvy-vprovadzhennia/>.

Маркова О. М. (2015) *Хмарні технології навчання: витоки*, Інформаційні технології і засоби навчання. Т. 46, вип. 2. С. 29-44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2015_46_2_6

Топровер О. (2009) *Десять вопросов об облачных вычислениях*, Мир ПК, №12. URL: <http://www.osp.ru/pcworld/2009/11078735>.

Aldakheel E. A. A Cloud Computing framework for computer science education : A Thesis Submitted to the Graduate College of Bowling Green State University in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Science, [Bowling Green] : December, 2011. XI, 130 p.

Маркова, О. М. (2016) *Моделі використання хмарних технологій у підготовці IT-фахівців*, Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 2 : Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання : зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, Вип. 18 (25). С. 85-94.

Top10 Cloud Computing Statistics. URL: <https://netmetix.wordpress.com/2011/11/09/top-10-cloud-computing-statistics>.

Облачные вычисления, URL: http://ru.wikipedia.org/wiki/Облачные_вычисления.

Романченко В. *Облачные вычисления на каждый день: Аналитика 3DNews Daily Digital Digest*. URL: http://www.3dnews.ru/editorial/cloud_computing

Nataliya Lishchyna, Valeriy Lishchyna. (2017) *Особливості використання хмарного сервісу Office 365 для організації освітнього процесу вищого навчального закладу* Science Risa Pedagogical Education, №12(20). С.13-17.

REFERENCES

Korchevs'kyu D.O. (2016). *Intehratsiya zmistu profesiynoyi pidhotovky maybutnikh fakhivtsiv z informatsiynykh tekhnolohiy: teoriya i praktyka: monohrafiya /D.O.Korchevs'kyu. – K.: Pedahohichna dumka, – 464 p. [in Ukrainian].*

Bodnenko T.V. (2016). *Profesiyno oriyentovane navchannya tekhnichnykh dystsyplin maybutnikh fakhivtsiv komp'yuternykh system: monohrafiya / T.V.Bodnenko. – Cherkasy: Vydavnytstvo «IntrolihaTOR», – 372 p. [in Ukrainian].*

Franchuk V.M. (2017). *Khmaro oriyentovane seredovyshche navchannya maybutnikh vchyteliv informatyky. [Electronic resource]. URL: http://www.vfranchuk.npu.edu.ua/drukovanipratsi/2017-r/85-077-khmaro-orientovane-navchalne-seredovyshche-fakultetu-informatyky-stan-i-perspektyvy-vprovadzhennia/. [in Ukrainian].*

Markova O. M. (2015). Khmarni tekhnolohiyi navchannya: vytoky / O. M. Markova, S. O. Semerikov, A. M. Stryuk // Informatsiyni tekhnolohiyi i zasoby navchannya. - 2015. - T. 46, vyp. 2. - S. 29-44. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2015_46_2_6 [in Ukrainian].

Toprover O. (2009). Desyat' voprosov ob oblachnykh vychyslenyyakh / Ol'ha Toprover // Myr PK. – 2009. - №12. – URL: <http://www.osp.ru/pcworld/2009/11078735>. [in Russian].

Aldakheel E. A. (2011). A Cloud Computing framework for computer science education : A Thesis Submitted to the Graduate College of Bowling Green State University in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Science / Eman A. Aldakheel ; the Graduate College of Bowling Green State University. –[Bowling Green] : December, 2011. –XI, 130 p. [in Eng].

Markova, O. M. (2016). Modeli vykorystannya khmarnykh tekhnolohiy u pidhotovtsi IT-fakhivtsiv / O. M. Markova // Naukovyy chasopys Natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriya 2 : Komp'yuterno-oriyentovani systemy navchannya : zb. nauk. prats'. – Kyiv : Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, 2016. – Vyp. 18 (25). – p. 85-94. [in Ukrainian].

Top10 Cloud Computing Statistics. (2018). [Electronic resource]. URL: <https://netmetix.wordpress.com/2011/11/09/top-10-cloud-computing-statistics>. [in Eng].

Oblachnye vychyslenyya. (2019).– URL: http://ru.wikipedia.org/wiki/Oblachnye_vychyslenyya. [in Russian].

Romanchenko V. (2009). Oblachnye vychyslenyya na kazhdy den': Analytyka / Vladymyr Romanchenko//3DNews – Daily Digital – Digest. [Electronic resource]. URL: http://www.3dnews.ru/editorial/cloud_computing [in Russian].

Nataliya Lishchyna, Valeriy Lishchyna. (2017) Osoblyvosti vykorystannya khmarnoho servisu Office 365 dlya orhanizatsiyi osvith'oho protsesu vyshchoho navchal'noho zakladu // Science Risa Pedagogical Education. – 2017, №12(20). – p.13 – 17. [in Ukrainian].

Malezhyk P. Use of virtual servers and platform based on cloud services in the practical and technical training of IT-professionals

The article is devoted to substantiating the feasibility of using cloud technologies in the education of technical disciplines of future IT specialists. An overview and complete analysis of virtual servers and platforms based on cloud services in the context of their use in the training of future IT professionals. It is shown that in light of the development of multidisciplinary areas of research and relevant educational programs, the Application as a Service cloud organization model, which provides the development and use of composite programs - a set of interconnected cloud services focused on the overall task, deserves special attention. The conducted analysis of educational and professional training programs for information technology specialists in Ukraine has made it possible to identify models of cloud services that are appropriate to use in the process of teaching regulatory disciplines of technical direction. Based on the experience and comparison of distance learning technologies and cloud technologies, as well as user obedience, the advantages of using cloud technologies for different categories of participants of the learning process and the model of provision of cloud services are identified, which are appropriate to use in the process of teaching regulatory technical disciplines of future professional and practical training information technology professionals. According to the results of studying the experience of using cloud technologies in the training of IT specialists, it is advisable to use the following models of cloud services in the training of information science: «software as a service», «platform as a service» and «infrastructure as a service» based on virtual information technology machines and pedagogical technology of distance learning. One of the clear advantages of using cloud technology in the training of future IT professionals at universities is the ability to use modern virtualization tools as an effective tool for gaining practical skills.

Key words: *training IT professionals, technical disciplines, cloud technologies, cloud services, virtual servers and platforms*

DOI 10.31909/26168812.2019-(45)-11

УДК 378.147:004

Вікторія МІЗЮК*
Євгеній АБРОСИМОВ

ВИБІР ЕЛЕКТРОННОЇ ПЛАТФОРМИ ДЛЯ СТВОРЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Аналіз сучасних тенденцій реформування освіти показав, що створення інформаційно-освітнього середовища є нагальною потребою на шляху до створення цифрової школи. Встановлено, що різниця у визначенні вченими поняття «інформаційно-освітнє середовище» обумовлюється сферами застосування середовища, а саме на рівні вчителя, закладу та країни. Описана національна e-платформа «E- schools», яка визначає важливі функції в управлінні освітньою діяльністю, такі як «Електронний журнал» та «Електронний щоденник», пропонує адміністрації закладу та вчителям створити власні сайти на платформі системи. Однак їх реалізація на основі шаблону не дозволяє персоналізувати сторінки сайту, та дозволяє поновлювати середовище різноманітними цифровими ресурсами. В таких умовах учитель може створити власний особистий інформаційний простір. Виявлено, що найбільш популярними для розробки вчителем інформаційно-освітнього середовища є платформа Google Classroom, яка характеризується легкістю у роботі для користувача без навичок програмування та веб-дизайну. На рівні закладу поширена платформа LMS Moodle. Інтеграція інформаційно-освітніх середовищ між собою допоможе отримати потужний засіб організації освітнього процесу для вирішення сучасних завдань національної освітньої реформи.

Ключові слова: реформування освіти, інформаційно-освітнє середовище, LMS Moodle, Google Classroom, E- schools.

Масове впровадження інформаційно-комунікаційних технологій та Інтернет-сервісів поступово змінює сучасний стиль життя. На сьогодні вже стандартним стає електронна комерція, Інтернет послуги банків, електронний квиток на літак, потяг або автобус, електронна реєстрація дитини при народженні, он-лайн запис у дитячий садок або школу і т.п. Революційних змін в умовах розбудови цифрового суспільства потребує і система освіти. Сучасне освітнє середовище вже не можливо уявити без використання засобів і можливостей, які надають комп'ютерні технології та мережа Інтернет.

Ще у 2010 році відомий вітчизняний вчений В.Ю. Биков сказав, що «інформатизація освіти – це без перебільшення справжня революція в освіті, оскільки функціонування освітньої галузі спрямовано не просто на формування носія знань, а насамперед, на творчу особистість, яка вміє застосовувати набуті знання і вміння, працювати з інформаційними ресурсами для успішної діяльності у будь-якій сфері суспільного життя, власне – для інноваційного розвитку суспільства»¹.

Характеризуючи сучасний стан інформатизації освіти, професор Н. В. Морзе вказує, що у школу мають прийти нові досягнення ІКТ і змінити традиційні педагогічні технології на нові: «навчання для всіх, всюди та завжди (мобільне навчання, навчання в моделі «1:1», трансляція з одного на кілька пристроїв); персоналізоване навчання, використання динамічних матеріалів, навчання в ігровій формі, віртуальне репетиторство, освітні сервіси; коучинг, спільна робота у реальному часі за допомогою хмарних

* Мізюк В. – докторант, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Україна, e-mail: mizjukviktorija@gmail.com;

Абросимов Є. – викладач, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна, e-mail: Abrosimov_J@ukr.net

¹ Биков В.Ю. (2010) *Сучасні завдання інформатизації освіти*. Інформаційні технології і засоби навчання. №1 (15). URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/25/13>

технологій, оцінка в режимі реального часу, можливості автоматизованого управління навчальним процесом тощо»².

Міністерством освіти і науки України здійснюються значні кроки у побудові єдиної освітньої системи освіти відповідно до кращих прикладів країн Євросоюзу і світу. У травні 2018 року, під час засідання круглого столу «Нова якість освіти через цифрові технології: перспективи ринку E-learning в Україні», міністр освіти Л.Гриневич заявила, що в Україні розпочато розбудову національної освітньої електронної платформи. За мету поставлено створення е-підручників з усіх шкільних предметів, курсів дистанційного навчання для школярів та підвищення кваліфікації для вчителів і забезпечення вільного доступу до цих учасників освітнього процесу³.

У червні 2018 року введено в дію «Положення про Національну освітню електронну платформу». Серед цілей, які висуваються у положенні, зазначено: «технологічне забезпечення реформи середньої освіти «Нова українська школа»; забезпечення учасників освітнього процесу сучасними електронними освітніми ресурсами, сервісами та електронними підручниками; розвиток електронного навчання і формування цифрової компетентності учасників освітнього процесу в Україні»⁴.

Постановка проблеми. Розробка відкритої національної інформаційної платформи має стати містком у забезпеченні закладів загальної середньої освіти цифровими освітніми ресурсами та їх інтеграції в єдиний освітній простір. Однак, що робити вчителю зараз, коли інформаційний потік щодня збільшується, розробляється багато авторських електронних ресурсів, готових до впровадження в освітній процес? Отож створення інформаційного освітнього середовища закладу та особистого е-середовища педагога стає необхідністю для систематизації навчальної й управлінської інформації та цифрових й інноваційних технологій, для вирішення повсякденних задач учителів в організації навчального процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В основу нашого дослідження покладено наукові праці Н. Р. Балик, В. Ю. Гаврилюк, Р. С. Гуревича, Л. М. Калініної, Л. А. Карташової, Д. Ю. Касаткіна, О. М. Кух і А. М. Кух, Л. В. Липської, С. Г. Литвинової, Л. Ф. Панченко, С. О. Семерікова, І. М. Смирнової, А. М. Стрюк, Н. Т. Тверезовської та інших, в яких дається обґрунтування теоретичних і технологічних аспектів розробки освітнього інформаційного середовища, проблеми його наповнення й адміністрування. Принципи розбудови інформаційно-освітніх систем, його складові й характеристики обговорюються науковцями на наукових конференціях і семінарах.

Особливості використання електронних систем відкритого доступу у процесі навчання вивчали В. Ю. Биков, Т. Я. Вдовичин, С. М. Іванова, Л. М. Калініна, О. М. Китайцев, В. М. Косик, В. В. Лапінський, О. Г. Литвинова, Т. Л. Новицька, О. М. Спирін та інші. Характерні особливості окремих електронних засобів для створення освітніх ресурсів досліджували Н. М. Болубаш, С. О. Семеріков, О. І. Теплицький, І. О. Теплицький, Ю. В. Триус, В. М. Франчук, Н. П. Франчук, О. А. Щербина (LMS Moodle), А. Н. Алексеева, В. О. Богдан, Л. В. Брескіна, Ю. Г. Носенко, К. Р. Колос, С. Г. Литвинова, С. В. Петренко, А. М. Кух, О. М. Кух (Google Sites, Blogger) та інші.

Незважаючи на широке коло наукових досліджень, вибір е-платформ для інтеграції інформаційних ресурсів з метою подальшої інтеграції у загальну систему потребують більш детального вивчення у світі сучасних завдань національної освітньої реформи.

Мета дослідження: виявити сутність поняття «інформаційно-освітнє середовище» (ІОС), особливості формування його змістовного наповнення з позиції вчителя та

² Морзе Н.В. (2013). *Основні тенденції використання інформаційно-комунікаційних технологій в освіті*. URL: <http://leader.ciit.zp.ua/files/plan/2013/prez30.11.13.pdf>.

³ Гриневич Л. (2018). *Ми починаємо розвиток цифрової освіти в Україні*: офіційна сторінка МОН України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/liliya-grinevich-mi-pochinayemo-rozvitok-cifrovoyi-osviti-v-ukrayini-stvoryuyetsya-nacionalna-osvitnya-platforma-ta-e-pidruchniki-ale-nam-potribna-dopomoga>.

⁴ *Положення про Національну освітню електронну платформу (2018)*, Наказ МОН України від 22.05.2018 №523. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0702-18>

освітнього закладу, розкрити напрями їх інтеграції у національну ІОС.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реформування освіти в напрямі розбудови цифрового освітнього простору потребує створення інформаційно-освітнього середовища на різних рівнях, починаючи з конкретного закладу освіти до об'єднання в єдине освітнє середовище країни.

Аналіз наукових праць вітчизняних учених показує, що визначення інформаційно-освітнього середовища тлумачиться в різних точок зору. Так, Л. А. Карташова характеризує інформаційно-освітнє середовище як «цілеспрямовано побудовану інноваційну педагогічну систему в освітній діяльності закладів, створену на основі сучасних педагогічних, інформаційно-комунікаційних та дистанційних технологій, методів щодо інтеграції комп'ютерно-орієнтованих засобів з інформаційно-ресурсним забезпеченням, призначеним для адаптації сучасного навчально-виховного процесу до умов інформаційного суспільства»⁵.

В. Ю. Гаврилук, досліджуючи ІОС позашкільного навчального закладу, визначає його як «матеріально-технічне, психолого-педагогічне, дидактичне, комунікативне забезпечення освітнього процесу, що включає засоби навчання, які базуються на нових інформаційних і комунікаційних технологіях, навчальну й наукову інформацію, яка сприяє формуванню професійно значимих і соціально важливих якостей усіх суб'єктів позашкільної навчально-виховної діяльності (адміністрації, педагогічних працівників, вихованців, їхніх батьків тощо)»⁶.

І. М. Смирнова у своєму науковому дослідженні визначає ІОС з позиції педагогічної діяльності і розуміє під цим «модель педагогічного процесу, що використовує можливості ІТ, які допомагають доволі ефективно організувати індивідуальну й колективну роботу викладачів і студентів, інтегрувати різні форми та стратегії сучасного здобуття знань із навчальних дисциплін, які спрямовані на постійний розвиток цілеспрямованої й активної самостійної пізнавальної діяльності сучасних студентів»⁷.

На думку Н. Т. Тверезовської, Д. Ю. Касаткіна, ІОС – це «певним чином пов'язані між собою освітні елементи, що знаходяться в умовах інформаційного обміну, який організований спеціальними програмними засобами»⁸. У більш вузькому значенні трактують інформаційно-освітнє середовище О. М. Кух і А. М. Кух, визначаючи, що це «система доступних користувачеві джерел інформації, способів і засобів її привласнення, а також умов інформаційної взаємодії суб'єкта з цими джерелами»⁹.

Різниця між поданими поняттями обумовлюється тим, що автори розглядають ІОС відносно різних сфер застосування. Л. А. Карташова і В. Ю. Гаврилук розглядають цю проблему, характеризуючи освітній заклад (макросередовище), інші автори – як середовище, яке потрібно створити окремому педагогу (мікросередовище) з метою оптимізації освітньої діяльності в бурхливому потоці інформації й різноманітні електронних ресурсів.

Такі думки авторів пояснюються тим, що інформаційне середовище створюється

⁵ Карташова Л.А., Юрженко В.В., Гуралюк А.Г. (2017), *Інформаційно-освітнє середовище професійно-технічних навчальних закладів*: посібник, Київ: ПТОО НАПН, 124 с.

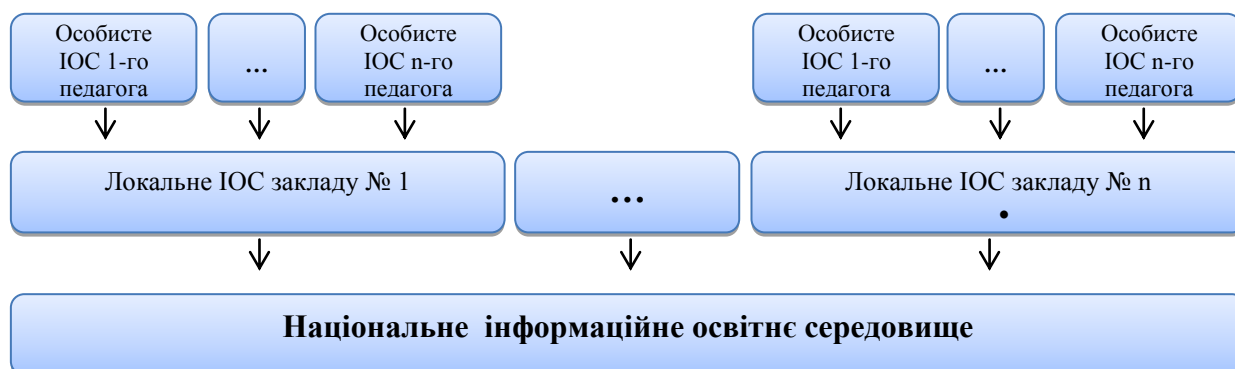
⁶ Гаврилук В. Ю. (2016) *Теоретичні аспекти створення та функціонування інформаційно-освітнього середовища сучасного позашкільного навчального закладу*, Народна освіта, Вип. 3 (30). URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=4261.

⁷ Смирнова І. М. (2018) *Теоретичні і методичні основи професійної підготовки майбутніх учителів технологій до розроблення і використання електронних освітніх ресурсів*: дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед.наук: 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» та 13.00.02 «Теорія та методика навчання (технічні дисципліни)», Київ, 709 с. URL: https://ivet.edu.ua/images/spets-rada/diss/Smyrnova_dis.pdf.

⁸ Тверезовська Н. Т., Касаткін Д. Ю (2011), *Інформаційно-освітнє середовище навчання: історія виникнення, класифікація та функції*. Наукові записки. Серія: Педагогіка, № 3. С.190-196. URL: <https://www.researchgate.net/publication/277046145> С. 192-193.

⁹ Кух О. М., Кух А. М.. *Інформаційно-освітнє середовище в системі методичної підготовки майбутнього вчителя фізики*. Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені І.Огієнка, Серія «Педагогічна», С.140-143, Doi: <https://doi.org/10.32626/2307-4507.2016-22>.

різними групами людей: педагогом формується власне інформаційне середовище навчальної діяльності, педагогічним колективом і адміністрацією закладу – ІОС закладу, а державою, як громадським інститутом, створюється ІОС на національному рівні, інтегруючи у цій структурі всі попередньо названі інформаційні середовища (мал.1).

Мал.1. Підпорядкованість ІОС педагога і вчителя національному інформаційному освітньому середовищу

На мікрорівні інформаційне середовище являє собою особистий сайт або блог вчителя, на якому він розміщує матеріали, необхідні для його професійної діяльності. Всі матеріали можна поділити на дві групи: для учнів і для вчителя. Так, для учнів учителі опубліковують цифрові навчальні матеріали у виді текстових файлів, презентації та відео до уроків, демонстраційні матеріали, тестові завдання, додаткові матеріали з основних розділів предмету, оформлюють посилання на зовнішні ресурси Інтернет тощо. До матеріалів власної професійної діяльності відносять навчальні програми, календарне планування, плани-конспекти уроків, методичні розробки, звіти про проведені заходи й акції, власні статті з узагальнення педагогічного досвіду та інше.

Створення персонального сайту дозволяє вчителю накопичувати практично значущий цифровий контент, презентувати свій педагогічний досвід широкої аудиторії, здійснювати рефлексію й коректування своєї педагогічної діяльності. За допомогою матеріалів сайту вчитель може організувати змішане навчання, тобто інтеграцію традиційних методів і форм роботи з інтерактивними технологіями та електронними засобами навчання.

Сукупність сайтів учителів стають частиною сайту закладу, на якому розміщується ще багато іншої інформації. У наших попередніх дослідженнях ми виявили, що сайт школи стає дієвим інструментом її відкритості, якщо в ньому присутні наступні компоненти:

- правові основи діяльності (документи, що регламентують діяльність закладу: устав, освітня програма, навчальні плани, різні локальні акти);

- зміст освіти (опис навчальних програм, передбачувані освітні результати, підручники, які використовують у навчальному процесі, відомості про додаткові освітні послуги);

- система виховної роботи (ціннісно-значеннєві основи виховання, програма організації дозвілля дітей, система шкільного самоврядування);

- досягнення шкільного колективу (на рівні закладу, педагогічного колективу, дитячого товариства);

- рівень і якість освіти (опис і результати самомоніторингу, акредитаційної експертизи, перевірка якості освіти незалежних досліджень, а також продукти діяльності дітей);

- професійний рівень педагогічного колективу (зміст методичної й дослідно-

експериментальної роботи колективу, методичні розробки педагогів);

– можливості служби супроводу (робота психолога, соціального педагога, логопеда, інформація про можливості продовження освіти)¹⁰.

Сайт освітнього закладу, інтегруючись з сайтами вчителів-предметників, стає дієвим інформаційним освітнім ресурсом, засобом впровадження інформаційних і комунікаційних технологій у практику роботи школи.

Для створення освітніх інформаційних ресурсів можна використати багато різних конструкторів та систем управління навчальним процесом (LMS – Learning Management System), більшість з яких дозволяє працювати у режимі візуального редактора, що дозволяє створювати ресурси користувачем, що володіє звичайним набором навичок ІКТ. З кожним роком їх стає все більше й більше, пропонуючи нові функції і сервіси.

Ми провели аналіз засобів з метою виявлення найбільш придатних LMS для розробки інформаційного ресурсу для вчителя і школи. Серед доступних програмних засобів було обрано: LMS Moodle, iSpring LMS, Web Tutor, Talent LMS, Асноватор, ShareKnowledge LMS, Joomla LMS, Google Classroom (див. табл. 1).

Таблиця 1

Аналіз поширених систем управління навчальним процесом (LMS)

Назва системи / Критерій	Moodle	iSpring	Асноватор	Joomla	Talent	Web Tutor	Google Classroom
Компанія-розробник, країна	Moodle Pty Ltd, Австралія	iSpring Solutions Inc., США	IpLand, Україна	JoomlaLMS, Республіка Білорусь	Ergnosis, США	WebSoft, Росія	Google, США
Платна / Безкоштовна	Безкоштовна	Платна	Платна	Платна	Платна / Безкоштовна (обмежено кількістю функцій і користувачів)	Платна/Безкоштовна (обмежено кількістю функцій і користувачів)	Безкоштовна
Демо-доступ	Необмежений	Так, 14 днів	Так, 30 днів	Так, 30 днів	Необмежений для безкоштовного тарифу	Так, 14 днів	Необмежений
Мова інтерфейсу	Англійська, українська та багато інших	Англійська, українська та багато інших	Українська, російська	Англійська, російська	Англійська, українська та багато інших	Англійська, українська та багато інших	Англійська, українська та багато інших
«Пакетна версія»	Так	Так	Немає	Немає	Так, eFront	Так	Немає

¹⁰ Мізюк В., Рябчук В. *Інформаційна відкритість освітнього закладу як умова прозорості освітніх послуг*, Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету, Серія «Педагогічні науки», Вип. 39, URL: <http://nv.idgu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/05/Мізюк-В.-Рябчук-В.pdf>.

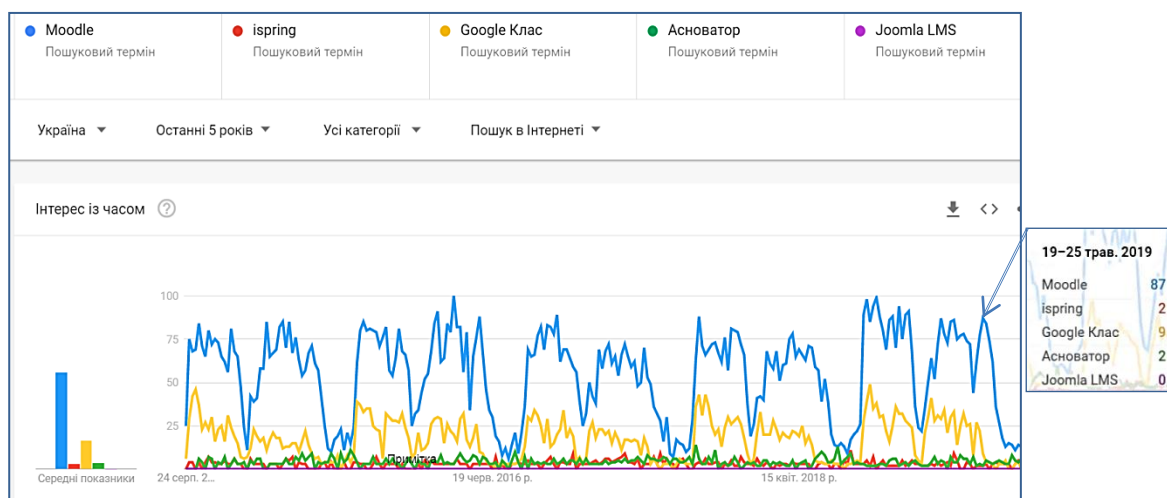
Назва системи / Критерій	Moodle	iSpring	Асноватор	Joomla	Talent	Web Tutor	Google Classroom
Мобільний додаток	Так	Так	Так	Так	Так	Так	Так
Вбудована CMS	Так	Немає	Так	Так	Так	Так	Немає
Засоби комунікації	Коментарі, повідомлення на пошту, блог, форум, чат	Коментарі, повідомлення на пошту	Коментарі, повідомлення на пошту	Повідомлення на пошту, блог	Коментарі, повідомлення на пошту, форум	Повідомлення на пошту, форум, чат	Коментарі, повідомлення на пошту
Можливість зміни дизайну	Ні	Так	Ні	Так	Так	Так	Ні

В якості критеріїв аналізу нами було обрано: можливість безкоштовного використання, мова інтерфейсу, варіант отримання засобу («пакетна» версія – програмне забезпечення поставляється на умовах «як є» зі стандартними для всіх користувачів функціями), наявність демо-доступу (можливості попередньо ознайомитися з функціями засобу), інтеграція з хмарними сервісами (SaaS) та соціальними мережами, підтримка SCORM-пакетів (міжнародного стандарту для створення електронних курсів), технічна підтримка працездатності засобу і окремих функцій, можливість створити особистий кабінет користувача, можливість працювати з програмою на смартфоні, та наявні засоби комунікації.

З таблиці видно, що системи відрізняються не лише функціоналом, але й можливостями. Серед безкоштовних засобів виділяється Google Classroom, більше функцій пропонують такі системи як Moodle і iSpring. Серед останніх найбільш поширена LMS Moodle, яка дозволяє на однократно оформлену ліцензію створювати повнофункціональні освітні ресурси, орієнтовані на організацію дистанційного навчального середовища. Ця система стабільна в експлуатації, а такі параметри як модульність і підтримка відкритих протоколів інтеграції є пріоритетом розробників програми. Саме тому ця система має велику долю ринку E-learning і широкий масштаб поширення серед закладів вищої освіти. Про це говорить і статистика, дані якої ілюструють популярність LMS Moodle у порівнянні з іншими її аналогами (мал.2).

Поряд з LMS Moodle виділяється система Google Classroom – безкоштовна інтерактивна платформа, яка доступна для всіх власників аккаунту Google. Інтеграція сервісу з Google-документами, Google-дискон та Gmail дозволяє розміщувати тексти, рисунки, відео і зберігати їх в хмарному середовищі. Серед функцій системи є можливість оформляти тести і завдання, налаштовувати строки виконання завдань, додавати коментарі до результатів роботи учнів. Крім того, кожному учневі можна давати різні

індивідуальні завдання, що дозволяють здійснювати персоналізоване навчання. Простота роботи з інтерфейсом, можливість створювати свої курси і наповнювати різноманітним цифровим контентом сприяла поширенню даної платформи серед учителів для впровадження елементів електронного навчання на уроках і у позакласний час.

Мал. 2. Динаміка популярності пошукових запитів до систем LMS за останні 5-ть років (за даними «Google Trends»¹¹)

На рівні держави інформаційне освітнє середовище закладів загальної середньої освіти інтегрується у національну е-платформу.

У березні 2019 року на всеукраїнській науково-практичній конференції «Створення інформаційно-освітнього середовища сучасного закладу освіти України» було презентовано електронний освітній проект під назвою «E-schools»¹², розроблений під керівництвом кандидата фізико-математичних наук В. Безрученко за підтримки Інституту модернізації змісту освіти Міністерства освіти і науки України.

За словами розробника платформа «E-schools» призначена для інформаційної підтримки адміністрації школи, вчителів, учнів та їх батьків. Основними сервісами проекту є «електронний журнал» і «електронний щоденник», які ґрунтуються на використанні хмарних технологій. Вони легкі у застосуванні для звичайних користувачів (наприклад, батьків). Батьки можуть одержувати повну інформацію про навчання своєї дитини: подивитися оцінки, відвідування уроків, теми уроків і домашні завдання, зв'язатися з учителем, щоб, наприклад, попередити його про відсутність дитини в школі, або поспілкуватися з учителями по захищеному від дітей каналу.

Адміністрації закладу надається можливість проводити автоматичний моніторинг успішності учнів (класів) у вигляді графіків і таблиць на основі інструментів електронного журналу. Крім того, адміністрація школи може скористатися безкоштовною можливістю по створенню сайту закладу, якщо до цього моменту його не було. Система пропонує шаблон структури сайту закладу (основна інформація про заклад, адміністрація, вчителі, розклад, новини, файловий архів, фотогалерея тощо), заповнити який можна без наявності навичок програмування або веб-дизайну.

Розроблена платформа дуже зручна для отримання основної інформації про освітній процес. Проте сервіс «Електронний підручник» на даному етапі представлено як можливість завантажити цифрові версії друкованих видань. Крім того, шаблон сайту закладу та персональні сторінки вчителя не дозволяють персоналізувати дизайн, бо вони

¹¹ Google Trends: Порівняння [Сервіс Google] URL: <https://trends.google.com/trends/>

¹² E-schools.info: офіційна сторінка порталу. URL: <https://e-schools.info>

обмежені у додаванні цифрових даних. Отже, реалізувати електронне та змішане навчання за допомогою даного ресурсу, на даний момент, ускладнено. А тому наявність персональної сторінки вчителя та сайту закладу залишається актуальним.

Висновок. Розвиток Інтернету і його доступність на всій території нашої країни дозволяє кожному освітньому закладу розширити різновид освітніх послуг для здобувачів освіти. Розпочата в Україні програма по створенню національної освітньої платформи сприятиме забезпеченню учнів і вчителів сучасними е-підручниками та іншими цифровими ресурсами, які допоможуть розвивати змішане навчання на основі електронних засобів. Однак на час розробки національно е-платформи, її опробування і впровадження в усі заклади загальної середньої освіти, особистий інформаційний ресурс вчителя мають стати платформою для взаємодії вчителя й учнів. Цим ресурсом може бути особистий сайт або сторінка на шкільному порталі. Аналіз поширених засобів створення інформаційного ресурсу показав, що зручні у використанні є онлайн конструктори, серед яких на українському освітньому просторі заслужили уваги системи LMS Moodle (для школи) і Google Classroom (для вчителя). Інтуїтивно зрозумілий інтерфейс управління контентом, простий редактор записів, можливість розміщувати файли різних форматів дозволяють ефективно організувати дистанційне та змішане навчання за допомогою зазначених систем.

Подальшого дослідження потребує аналіз методів роботи вчителя з електронним матеріалом з метою виявлення оптимальних для інтеграції традиційного й електронного навчання на уроках і у позаурочний час.

Література

- Биков В.Ю. (2010) *Сучасні завдання інформатизації освіти*, Інформаційні технології і засоби навчання, №1 (15). URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/25/13>
- Гаврилук В. Ю. (2016) *Теоретичні аспекти створення та функціонування інформаційно-освітнього середовища сучасного позашкільного навчального закладу*, Народна освіта, Вип. 3 (30). URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=4261
- Гриневич Л. (2018), *Ми починаємо розвиток цифрової освіти в Україні*: офіційна сторінка МОН України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/liliya-grinevich-mi-pochinayemo-rozvitok-cifrovoyi-osviti-v-ukrayini-stvoryuyetsya-nacionalna-osvitnya-platforma-ta-e-pidruchniki-ale-nam-potribna-dopomoga>.
- Карташова Л.А., Юрженко В.В., Гуралюк А.Г., Липська Л.В. та ін. (2017), *Інформаційно-освітнє середовище професійно-технічних навчальних закладів*: посібник / За наук. ред. Лузана П.Г., Київ: ІПТО НАПН, 124 с.
- Кух О. М., Кух А. М. *Інформаційно-освітнє середовище в системі методичної підготовки майбутнього вчителя фізики*, Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені І.Огієнка, Серія «Педагогічна», С.140-143, Doi: <https://doi.org/10.32626/2307-4507.2016-22>.
- Мізюк В., Рябчук В. *Інформаційна відкритість освітнього закладу як умова прозорості освітніх послуг*, Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету, Серія «Педагогічні науки», Вип. 39, URL: <http://nv.idgu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/05/Мізюк-В.-Рябчук-В.pdf>.
- Морзе Н.В. (2013) *Основні тенденції використання інформаційно-комунікаційних технологій в освіті*. URL: <http://leader.ciit.zp.ua/files/plan/2013/prez30.11.13.pdf>.
- Положення про Національну освітню електронну платформу (2018)*: наказ МОН України від 22.05.2018 №523. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0702-18>
- Смирнова І. М. (2018) *Теоретичні і методичні основи професійної підготовки майбутніх учителів технологій до розроблення і використання електронних освітніх ресурсів*: дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед.наук: 13.00.04 «Теорія та методика

професійної освіти» та 13.00.02 «Теорія та методика навчання (технічні дисципліни)», Київ, 709 с. URL: https://ivet.edu.ua/images/spets-rada/diss/Smyrnova_dis.pdf.

Тверезовська Н. Т., Касаткін Д. Ю (2011), *Інформаційно-освітнє середовище навчання: історія виникнення, класифікація та функції*, Наукові записки, Серія «Педагогіка», № 3. С.190-196. URL: <https://www.researchgate.net/publication/277046145>.

E-schools.info: офіційна сторінка порталу. URL: <https://e-schools.info>.

Google Trends: Порівняння [Сервіс Google]. URL: <https://trends.google.com/trends/>.

REFERENCES

Bykov V.Yu. (2010) Suchasni завдання informatyzatsii osvity, Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia, №1 (15). URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/25/13>

Havryliuk V. Yu. (2016) Teoretychni aspekty stvorennia ta funktsionuvannia informatsiino-osvitnoho seredovishcha suchasnoho pozashkilnoho navchalnoho zakladu, Narodna osvita, Vyp. 3 (30). URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=4261

Hrynevych L. (2018), *My pochynaiemo rozvytok tsyfrovoy osvity v Ukraini: ofitsiina storinka MON Ukrainy*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/liliya-grinevich-mi-pochinayemo-rozvitok-cifrovoyi-osviti-v-ukrayini-stvoryuyetsya-nacionalna-osvitnya-platforma-ta-e-pidruchniki-ale-nam-potribna-dopomoga>.

Kartashova L.A., Yurzhenko V.V., Huraliuk A.H., Lypska L.V. ta in. (2017), *Informatsiino-osvitnie seredovishche profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladiv: posibnyk / Za nauk. red. Luzana P.H., Kyiv: IPTO NAPN, 124 s.*

Kukh O. M., Kukh A. M.. *Informatsiino-osvitnie seredovishche v systemi metodychnoi pidhotovky maibutnoho vchytelia fizyky*, Zb. nauk. prats Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni I.Ohienka, Seriia «Pedahohichna», S.140-143, Doi: <https://doi.org/10.32626/2307-4507.2016-22>.

Miziuk V., Riabchuk V. *Informatsiina vidkrytist osvitnoho zakladu yak umova prozorosti osvitnikh posluh*, Naukovyi visnyk Izmailskoho derzhavnoho humanitarnoho universytetu, Seriia «Pedahohichni nauky», Vyp«Pedahohichna», S. 39, URL: <http://nv.idgu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/05/Miziuk-V.-Riabchuk-V.pdf>.

Morze N.V. (2013) *Osnovni tendentsii vykorystannia informatsiino-komunikatsiinykh tekhnologii v osviti*. URL: <http://leader.ciit.zp.ua/files/plan/2013/prez30.11.13.pdf>.

Polozhennia pro Natsionalnu osvitniu elektronnu platformu (2018): nakaz MON Ukrainy vid 22.05.2018 №523. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0702-18>

Smyrnova I. M. (2018) *Teoretychni i metodychni osnovy profesiinoi pidhotovky maibutnykh uchyteliv tekhnologii do rozroblennia i vykorystannia elektronnykh osvitnikh resursiv: dys. na zdobuttia nauk. stupenia d-ra ped.nauk: 13.00.04 «Teoriia ta metodyka profesiinoi osvity» ta 13.00.02 «Teoriia ta metodyka navchannia (tekhnichni dystsypliny)»*, Київ, 709 с. URL: https://ivet.edu.ua/images/spets-rada/diss/Smyrnova_dis.pdf.

Tverezovska N. T., Kasatkin D. Yu (2011), *Informatsiino-osvitnie seredovishche navchannia: istoriia vynykennia, klasyfikatsiia ta funktsii*, Naukovi zapysky, Seriia «Pedahohika», № 3. S.190-196. URL: <https://www.researchgate.net/publication/277046145>.

E-schools.info: ofitsiina storinka portalu. URL: <https://e-schools.info>.

Google Trends: Porivniannia [Servis Google]. URL: <https://trends.google.com/trends/>.

Miziuk V., Abrosimov Y. Selection of the electronic platform for the creation of a general secondary education information environment

The analysis of modern tendencies in educational reform has shown that creating of the educational and informational environment is an urgent need to build a digital school. It is established that the difference in the definition of the term «informational and educational environment» is determined by the sphere of the environment, namely at the level of a teacher, an institution and a country. The National Education Platform Program, launched in Ukraine, will help provide students and teachers with up-to-date e-textbooks and other digital resources, help to develop blended e-learning. The national online e-school platform that offers important educational management features, such as an e-journal and a diary, suggests that the administration of the institution and teachers create their own websites on the system platform. However, their implementation which is based on a pattern does not allow to personalize the pages of the site, does not allow to fill the environment with various digital resources. In such conditions, the teacher can create his own personal informational space.

It has been found that the most popular teacher`s development for the educational environment is the Google Classroom platform, which is characterized by easiness of use for the user without programming and web designing skills. The LMS Moodle platform is spread at the level of institution. The development of a teacher`s informational and educational environment based on modern informational technologies brings new opportunities to the educational process, including the expansion of traditional forms of learning through the use of e-learning, the introduction of new effective forms of learning. Integrating the informational and educational environment with one another will help to provide a powerful means of organization of the educational process to solve up-to-date problems of the national educational reform.

Key words: *educational reform, informational and educational environment, LMS Moodle, Google Classroom, E-schools.*

DOI 10.31909/26168812.2019-(45)-12
УДК 378.016:[373.3.016:611/612](043.3)

Оксана МОНДИЧ*

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ПРИ ВИВЧЕННІ АНАТОМІЇ ТА ФІЗІОЛОГІЇ ЛЮДИНИ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ

Стаття розкриває сучасні положення формування компетентності з анатомії та фізіології людини майбутніх учителів початкової школи як основи їх майбутньої здоров'язберезувальної діяльності. Оптимізувати здоров'язберезувальний вектор підготовки майбутніх учителів початкової школи відповідно до сучасних тенденцій теорії і методики навчання можна завдяки розробці методики формування компетентності з анатомії та фізіології людини студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

Розкрито методику формування компетентності з анатомії та фізіології людини з використанням інтерактивних методів і мультимедійних засобів навчання.

Ключові слова: компетентність; анатомія та фізіологія; майбутні вчителі початкової школи, компетентнісний і синергетичний підходи, мультимедійні засоби навчання.

У XXI столітті підготовка майбутніх учителів початкової школи зазнає значних змін практично в усіх розвинених країнах. Це в першу чергу пов'язано з потребами постіндустріального суспільства у висококваліфікованих, конкурентоспроможних на міжнародному ринку праці фахівцях різних галузей та модернізацією вищої і середньої освіти. Відтепер метою вивчення дисциплін професійної підготовки є не тільки опанування навчальною інформацією, а, перш за все, включення змісту навчання в контекст розв'язання життєво важливих завдань, формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи, створення інтелектуального особистого простору, який дозволяє випускникам закладів вищої освіти розвиватися в професії протягом життя. Актуальність дослідження проблеми підготовки учителя початкової школи у контексті компетентнісного підходу зумовлена соціальним запитом на здоров'язберезувальну діяльність учителів; необхідністю діяльності із збереження, зміцнення та формування здоров'я учнів в умовах освіти; актуальністю формування паритету здоров'я й освіченості студентів.

Актуальність проблеми. У підготовці майбутніх учителів початкової школи вагому роль відіграє навчання анатомії та фізіології людини. Однак, навчальними планами закладів вищої педагогічної освіти в останні роки зменшено кількість годин на вивчення цієї дисципліни. Цілком очевидно, що такий стан вступає у суперечність з вимогами суспільства та держави до здоров'язберезувальної професійної діяльності вчителів початкових класів. Низький рівень знань про структуру і функції організму дитини на різних етапах онтогенезу, недостатня готовність випускників до організації навчального виховного процесу з використанням здоров'язберезувальних технологій вимагають цілеспрямованого формування предметної компетентності майбутніх учителів початкових класів з такої навчальної дисципліни, як анатомія і фізіологія людини.

Аналіз практичного стану навчання дисциплін циклу природничо-наукової і професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи, дозволив виявити низку конкретних проблем, що виникають в процесі навчання анатомії і фізіології людини сучасних студентів – майбутніх учителів початкової школи, а саме:

- низький рівень шкільних знань абітурієнтів з біології людини, хімії, фізики;

* Мондич О. – кандидат педагогічних наук, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, e-mail: mondich.ov@gmail.com

- перевантаження існуючих програм спеціальними, у тому числі медичними термінами;
- недостатня мотивація першокурсників до опанування уміннями здоров'язбережувальної діяльності у початковій школі ;
- відсутність сучасних комп'ютерних програм та медіа ресурсів з анатомії і фізіології людини;
- застарілі форми і методи навчання анатомії та фізіології людини

Аналіз останніх наукових досліджень. Професійну підготовку майбутніх учителів в Україні, теоретичні та методичні засади їх навчання активно досліджували та досліджують вітчизняні вчені: В. Андрущенко, І. Бех, Ю. Бойчук, С. Гончаренко, М. Гриньова, Н. Грицай, К. Гуз, І. Зязюн, О. Комарова, В. Кремень, В. Огнев'юк, Л. Рибалко, С. Рудишин, С. Сисоєва, Л. Суценко, О. Ярошенко та інші. Використання інформаційних технологій в освіті обґрунтовують Н. Бахмат, В. Биков, А. Гуржій, Р. Гуревич, М. Жалдак, Л. Карташова, О. Кивлюк, А. Коломієць, В. Лапінський, Л. Макаренко, Н. Морзе, Л. Петухова та ін. Проблема професійної підготовки вчителів початкової школи до окремих видів професійної діяльності навчання природознавства, основ здоров'я, екологічної освіти і виховання учнів початкової школи поставала однією з актуальних у працях І. Андрусенко, Т. Байбари, О. Біди, В. Бобрицької, В. Горащук, О. Дубогай, В. Єфімової, І. Жаркова, В. Ільченко, Н. Коваль, М. Кукалець. Вдосконалення професійної підготовки вчителів початкової школи, що ґрунтується на компетентнісному підході, розкривають О. Глузман, О. Пометун, О. Савченко та ін.

Мета роботи. Метою нашої роботи стало розкрити сучасні положення формування компетентності з анатомії та фізіології людини майбутніх учителів початкової школи як основи їх майбутньої здоров'язбережувальної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі дослідження ми дійшли висновку, що пріоритетність здоров'язбережувальної діяльності у початковій школі не може стати реальністю без відповідної професійної підготовки. За нашим припущенням, оптимізувати здоров'язбережувальний вектор підготовки майбутніх учителів початкової школи відповідно до сучасних тенденцій теорії і методики навчання можна завдяки розробці методики формування компетентності з анатомії та фізіології людини.

Аналіз літературних джерел показав, що незважаючи на значний інтерес дослідників до професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, формування компетентності студентів вищих закладів педагогічної освіти у процесі навчання анатомії та фізіології людини не було предметом цілеспрямованих досліджень в галузі теорії та методики навчання біології. Відтак, відсутні теоретичні основи та методики формування компетентності з анатомії та фізіології людини у досліджуваній нами категорії здобувачів вищої освіти.

В Енциклопедії освіти зазначено, що «спільним для всіх є розуміння компетентності у навчанні як набутої характеристики особистості, що сприяє успішному входженню молодого людини в життя сучасного суспільства»¹

Наукові дослідження та численні публікації у фахових виданнях з педагогіки презентують таку ієрархічну структуру компетентностей: ключові → загальнопредметні → предметні. При цьому сформована предметна компетентність характеризує рівень володіння особистістю предметною областю знань, сформованість умінь, досвіду, ставлень з конкретного навчального предмета (середня освіта) чи з конкретної навчальної дисципліни (вища освіта).

На підставі цього у дослідженні ми тлумачимо компетентність з анатомії та фізіології людини як сформовану у процесі навчання майбутнього вчителя початкової школи цієї дисципліни особистісну якість, що поєднує всебічні знання з анатомії та фізіології людини, уміння їх продуктивного практичного застосування з цінностями, мотивами і досвідом здоров'язбережувальної діяльності. Тобто, основною сферою прояву

¹ Кремень В.Г. (2008). *Енциклопедія освіти* Акад. пед.наук України. К.: Юрінком Інтер. 1040 с.

компетентності майбутніх учителів початкової школи з анатомії та фізіології людини є професійна діяльність щодо збереження, зміцнення та формування здоров'я школярів. Тобто належний рівень її сформованості дає змогу вчителю ефективно діяти в означеній сфері.

Це дає підстави для передбачення, що з позиції професійних дій вчителя початкової школи компетентність, сформована у студентів під час вивчення анатомії та фізіології людини, сприятиме успішному здійсненню ними здоров'язбережувальної діяльності, реалізації здоров'язбережувальних технологій навчання і виховання молодших школярів, формуванню здорового способу життя, створенню здоров'язбережувального середовища навчально-виховної роботи. Завдяки цьому у молодших школярів формуватимуться «характеристики, спрямовані на збереження фізичного, соціального, психічного та духовного здоров'я»².

Зазначене вище аргументує необхідність реалізації професійно орієнтованого формування компетентності з анатомії та фізіології людини майбутніх учителів початкової школи. Цей процес сприяє засвоєнню особистістю професійних ролей учителя та вихователя на основі поглиблення знань щодо морфологічних і функціональних особливостей організму, вмінь організації навчально-виховного процесу на принципах здоров'язбереження, розвитку відповідального ставлення до здоров'я учнів і власного здоров'я, професійної мотивації до забезпечення творчої самореалізації в здоров'язбережувальному секторі професійної діяльності.

Сформованість компетентності з анатомії та фізіології людини майбутнього учителя початкової школи передбачає сформованість її структурних компонентів, які в нашому дослідженні представлені мотиваційним, когнітивним і діяльним компонентами. Для цього необхідно розробити експериментальну методику формування компетентності студентів в процесі навчання анатомії та фізіології³.

Відповідно до мети нашого дослідження методологічною основою розробки експериментальної методики формування компетентності обрано синергетичний і компетентнісний підходи.

З позиції синергетики будь-яке природне чи соціальне явище можна розглядати як «самоорганізовану, цілісну систему, що здатна переходити від хаосу до впорядкованості всіх елементів. Ідея нелінійності розвитку, що міститься в основі синергетики, передбачає багатоваріантність, альтернативність, можливість свободи вибору, що в інформаційному суспільстві надає нові освітні можливості. Об'єктом застосування синергетики може бути педагогічна система, а застосування синергетики потенційно надає можливість свідомого та глибокого вибору оптимальних варіантів вирішення проблем неперервної професійної освіти»⁴.

Згідно до цього основним принципом розробки методи формування компетенції є створення умов отримання синергії, яка б забезпечувала здобуття нових й актуалізацію отриманих раніше знань з різних джерел⁵. Синергія – це сумарний ефект, який полягає у тому, що при взаємодії двох або більше факторів їх дія суттєво переважає ефект кожного окремого компонента у вигляді простої їх суми. Для того, щоб забезпечити синергію в навчальному процесі, необхідно залучити студентів до вирішення реальної наукової чи практичної проблеми, співзвучної з їхніми навчальними, пошуковими, життєвими інтересами. Саме тут майбутній учитель початкової школи здатен відчути свою

² Кремень В.Г. (2008) *Енциклопедія освіти* Акад. пед.наук України, К.: Юрінком Інтер,. 1040с.

³ Єфімова В. М. (2011) *Підготовка майбутніх учителів природничих дисциплін до використання здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності* : теорія та методика : [монографія]. Сімферополь : Сонат, 442 с.

⁴ Кремень В. (2013) *Сучасний навчальний процес як синергетична система*, Освітні реформи: місія, дійсність, рефлексія : монографія, К.: ТОВ Видавниче підприємство «Едельвейс», С. 21-46.

⁵ Мондич О. В. (2014) *Особливості підготовки вчителів початкової школи до професійної діяльності у сучасних умовах*. Проблеми освіти: Наук. зб. Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України., Випуск № 79., С. 102-106.

значимість і відповідальність за отримані результати власних досліджень, дізнатися про свої професійні інтереси та можливості⁶.

Сутнісне наповнення тлумачення компетентнісного підходу наведено у Державному стандарті початкової освіти, де він визначається як спрямованість навчально-виховного процесу на досягнення результатів, якими є такі ієрархічно-підпорядковані компетентності учнів, як ключова, загальнопредметна і предметна⁷.

В контексті Болонського процесу компетентнісний підхід запропоновано як альтернативу знаннєвій орієнтації вищої освіти. Він полягає у спрямованості освітнього процесу на формування загальної компетентності людини, що є інтегрованою характеристикою особистості.

У поглядах на цей феномен ми поділяємо думку вітчизняної дослідниці Н. С. Побірченко, котра до особливостей реалізації компетентнісного підходу у вищій школі відносить: визнання компетенцій як кінцевого результату навчання; перенесення акцентів з поінформованості студентів на їх уміння використовувати інформацію для вирішення практичних проблем; студентоцентрована спрямованість навчання; націленість фахової підготовки на майбутнє працевлаштування випускників⁸.

Ми розглядаємо компетентнісний підхід як перехід від визначення мети навчання як засвоєння знань, умінь, навичок до трактування навчання як формування вміння вчитися; від затеоретизованості системи наукових понять, складових змісту навчального предмету, до екологічної парадигми включення змісту навчання в контекст вирішення життєвих завдань; від стихійності навчальної діяльності учня до стратегії її цілеспрямованої організації; від орієнтації на навчально-наочний зміст навчальних дисциплін до розуміння навчального процесу як суб'єкт-суб'єктної взаємодії, від індивідуальної форми засвоєння знань до визнання провідної ролі групового навчання.

У формуванні компетентності з анатомії та фізіології людини студентів за розробленою методикою ми виходимо з того, що вона є керованим динамічним процесом, спрямованим на досягнення високого рівня готовності до професійної діяльності; розвивається за науковими принципами і підходами із застосуванням інтерактивних методів і мультимедійних засобів навчання.

В такому контексті методика формування компетентності майбутніх учителів початкової школи із анатомії та фізіології людини є відкритою динамічною системою з притаманними їй усіма ознаками систем.

Розроблена нами методика формування компетентності в анатомії та фізіології людини враховує загальнодидактичні принципи навчання, взаємозв'язок вимог освітньої професійної програми підготовки майбутніх учителів початкових класів з вимогами Державного стандарту початкової освіти та змістом її освітньої галузі «Природознавство»⁹.

У методиці цілеспрямованого формування компетентності студентів виокремлюємо три логічні блоки:

- теоретичний (професійно спрямований зміст навчальної дисципліни);
- технологічний (форми, методи і засоби навчання);
- діагностичний (контроль результатів формування досліджуваної предметної компетентності

⁶ Хайрутдинова Р. Р. (2013) *Современные проблемы профессиональной подготовки учителя начальных классов в вузе и пути их решения*, Теория и практика общественного развития, №11., URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/sovremennye-problemy-professionalnoy-podgotovki-uchitelya-nachalnyh-klassov-v-vuze-i-puti-ih-resheniya> (дата обращения: 22.01.2016).

⁷ *Державний стандарт початкової освіти* URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>

⁸ Побірченко Н. С. (2012) *Компетентнісний підхід у вищій школі: теоретичний аспект*, Освіта та педагогічна наука, № 3. С. 24-31.

⁹ *Державний стандарт початкової освіти* URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>

Особливістю формування змісту дисципліни «Анатомія, фізіологія, патологія дітей з основами валеології» стало зменшення кількості суто медичних понять, збільшення уваги до прикладних аспектів використання знань із анатомії та фізіології людини в освітньому процесі початкової школи, спрямованість наукової інформації на формування інтересу студентів до опанування змістом навчальної дисципліни.

На основі аналізу теоретичних досліджень, існуючих підходів до змісту традиційної програми навчання, статистичних показників щодо здоров'я учнів початкових класів ми включили до авторської програми дисципліни «Анатомія, фізіологія, патологія дітей з основами валеології» додатковий розділ про особливості ліворуких дітей, дітей з синдромом гіперактивності і дефіциту уваги, дітей із генетично обумовленими хворобами, котрі потребують особливого підходу з боку вчителя.

Спрямованість на майбутню професійну діяльність на основі міждисциплінарних зав'язків стала ознакою цього блоку методики цілеспрямованого формування предметної компетентності студентів – майбутніх учителів початкової школи – у процесі навчання анатомії та фізіології людини.

Діяльнісний блок методики формування предметної компетентності студентів – майбутніх учителів початкової школи – у процесі навчання анатомії та фізіології людини складався з: аудиторних занять (теоретичних та практичних занять з означених дисциплін); самостійної роботи студентів; екскурсій в лікарняні й освітні заклади; волонтерських заходів; індивідуальних творчих завдань, що виконували студенти під час педагогічної практики; роботи проблемних груп (проектна діяльність).

Найважливішою ознакою діялісного блоку методики формування компетентності майбутніх учителів початкової школи у процесі навчання анатомії та фізіології людини була спрямованість на використання сучасних інформаційно-комунікативних технологій у всіх формах навчальної діяльності, оскільки «мережевий простір стає віртуальною реальністю, в якій вони (студенти) проводять велику частину свого часу, отримуючи необхідну інформацію, здійснюючи інтерактивну взаємодію з іншими користувачами мережі»¹⁰.

Нам видається цінною думка Г. А. Берулави про необхідність розглядати нову освітню парадигму навчання і виховання студентів в умовах сучасного інформаційного простору, яку учений називає мережевою освітньою парадигмою¹¹. Наголосимо, що інформаційне середовище в процесі навчання анатомії та фізіології людини стало методичним інструментом, який ми використали на лекційних заняттях (лекції-візуалізації), на практичних заняттях (в умовах дефіциту наочності медіа-ресурси щодо будови і функцій організму відіграють роль основного засобу навчання), для організації самостійної роботи студентів – електронні підручники, словники, відеофільми та інше. Завдяки мультимедіа цілісно використовуються у навчальному процесі текст, звук, відеозображення, графічні зображення тощо. Це робить їх незамінними в організації проектної діяльності студентів, дозволяє оптимізувати навчальний процес, робить його посильним і професійно спрямованим, створює ефект присутності, дозволяє коригувати темп і об'єм навчального матеріалу.

Діагностичний блок методики формування компетентності студентів із анатомії та фізіології людини стосується виявлення рівня предметної компетентності з таких основних її складових: знання понять і основних концепцій з анатомії, фізіології, знання історії розвитку анатомії, фізіології; уявлення про роль дисципліни у рішенні проблем здоров'язбереження людини; знання особливостей основних функціональних систем

¹⁰ Осипова С. И. (2012). *Фундаментальное образование для «цифрового поколения»*. Современные проблемы науки и образования. №5. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/fundamentalnoe-obrazovanie-dlya-tsifrovogo-rokoleniya> (дата обращения: 07.12.2015).

¹¹ Берулава Г. А. (2010). *Инновационная сетевая парадигма обучения и воспитания студентов в условиях современного информационного пространства*. Вестник Университета Российской академии образования. № 3. С. 10-20.

школярів молодшого віку, методи діагностики працездатності, показників вищої нервової діяльності дітей і підлітків; знання ролі, принципів, основних положень і технологій здоров'язбережувальної діяльності у ЗНЗ; володіння вміннями відбирати і демонструвати наочність з анатомії та фізіології у викладанні «Основ здоров'я»; володіння вміннями організовувати навчання учнів, урахувати психофізіологічні особливості дитини; володіння вміннями адекватно оцінювати показники фізичного і психічного розвитку дитини. Це спонукало нас до розробки пізнавальних завдань і тестів на паперових та електронних носіях.

Процес навчання з анатомії та фізіології виступає основою для саморозвитку та самовдосконалення на основі власних практичних дій, а діагностика – є рефлексивним процесом й орієнтована на самодіагностику, самоаналіз, на конкретні результати практичної діяльності (дані обстежень, презентації, самостійні проекти і інше).

Ми дотримуємось позиції, що моніторинг засвоєння знань і вмінь з анатомії та фізіології має бути систематичним, диференційованим (врахування індивідуальних якостей студентів, специфіки навчального матеріалу); практикоорієнтованим – перевірки підлягають не лише знань з анатомії і фізіології, а, в першу чергу, уміння користуватись ними у професійній здоров'язбережувальної діяльності. Таким чином, методика формування компетентності студентів з анатомії та фізіології людини є цілеспрямованим динамічним процесом, у якому здобуття студентами нових знань мотивує їх до здоров'язбережувальної діяльності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження та отримані результати не вирішують повною мірою питання формування компетентності майбутніх учителів початкової школи з анатомії та фізіології людини. Перспективними вбачаємо дослідження мотивації студентів до здоров'язбережувальної діяльності, використання сучасних інформаційних технологій у навчанні анатомії та фізіології людини майбутніх учителів початкової школи, а також розвиток компетентності з анатомії та фізіології людини вчителів початкової школи в системі післядипломної педагогічної освіти.

Література

Берулава Г. А. (2010) *Инновационная сетевая парадигма обучения и воспитания студентов в условиях современного информационного пространства*, Вестник Университета Российской академии образования.. № 3. С. 10-20.

Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>

Енциклопедія освіти (2008) Акад. пед.наук України; голов. ред. В.Г. Кремень. К.: Юрінком Інтер, 1040с.

Сфімова В. М. (2011) *Підготовка майбутніх учителів природничих дисциплін до використання здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності* : теорія та методика : [монографія]. Сімферополь : Сонат, 442 с.

Кремень В. (2013) *Сучасний навчальний процес як синергетична система*, Освітні реформи: місія, дійсність, рефлексія : монографія., К.: ТОВ Видавниче підприємство «Едельвейс», С. 21-46.

Мондич О. В. (2014) *Особливості підготовки вчителів початкової школи до професійної діяльності у сучасних умовах*, Проблеми освіти: Наук. зб. Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, МОН України., Випуск № 79., С. 102-106.

Осипова С. И. (2012) *Фундаментальное образование для «цифрового поколения»*, Современные проблемы науки и образования, №5. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/fundamentalnoe-obrazovanie-dlya-tsifrovogo-pokoleniya> (дата обращения: 07.12.2015).

Побірченко Н. С. (2012) *Компетентнісний підхід у вищій школі: теоретичний аспект*, Освіта та педагогічна наука., № 3., С. 24-31.

Хайрутдинова Р. Р. (2013) *Современные проблемы профессиональной подготовки учителя начальных классов в вузе и пути их решения*, Теория и практика общественного развития, №11., URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/sovremennye-problemy-professionalnoy-podgotovki-uchitelya-nachalnyh-klassov-v-vuze-i-puti-ih-resheniya> (дата обращения: 22.01.2016).

REFERENCES

Berulava G. A. Innovacionnaya setevaya paradigma obucheniya i vospitaniya studentov v usloviyah sovremennogo informacionnogo prostranstva, Vestnik Universiteta Rossijskoj akademii obrazovaniya. 2010. № 3. S. 10-20.

Derzhavnij standart pochatkovoї osviti. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>

Enciklopediya osviti, Akad. ped.nauk Ukraїni; golov. red. V.G. Kremen'. K.: Yurinkom Inter,2008. 1040s.

Сfimova V. M. Pidgotovka majbutnih uchiteliv prirodnicnih disciplin do vikoristannya zdorov'язberezhuval'nih tekhnologij u profesijnij diyal'nosti : teoriya ta metodika : [monografiya]. – Simferopol' : Sonat, 2011. 442 s.

Kremen' V. Suchasnij navchal'nij proces yak sinergetichna sistema // Osvitni reformi: misiya, dijsnist', refleksiya : monografiya, K.: TOV Vidavniche pidpriemstvo «Edel'vejs», 2013. S. 21-46.

Mondich O. V. Osoblivosti pidgotovki vchiteliv pochatkovoї shkoli do profesijnoi diyal'nosti u suchasnih umovah, Problemi osviti: Nauk. zb. Institut innovacijnih tekhnologij i zmistu osviti MON Ukraїni. 2014. Vipusk № 79. S. 102-106.

Осипова С. И. *Фундаментальное образование для «цифрового поколения»* Современные проблемы науки и образования . 2012. №5. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/fundamentalnoe-obrazovanie-dlya-tsifrovogo-pokoleniya> (дата obrashcheniya: 07.12.2015).

Побірченко Н. С. *Компетентнісний підхід у вищій школі: теоретичний аспект*, Освіта та педагогічна наука. 2012. № 3. С. 24-31.

Хайрутдинова Р. Р. *Современные проблемы профессиональной подготовки учителя начальных классов в вузе и пути их решения* / Хайрутдинова Резеда Рафаїлевна // Теория и практика обshchestvennogo razvitiya . 2013. №11. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/sovremennye-problemy-professionalnoy-podgotovki-uchitelya-nachalnyh-klassov-v-vuze-i-puti-ih-resheniya> (дата obrashcheniya: 22.01.2016).

Mondych O. Some aspects of the problem of competence formation of future primary school teachers in the study of human anatomy and physiology.

The article reveals the current provisions of the formation of competence in the anatomy and physiology of human future elementary school teachers as the basis of their future health saving activities. Optimizing the health-saving vector of training future primary school teachers in accordance with current trends in theory and methodology of teaching can be done by developing a methodology for forming competencies in the anatomy and physiology of human students of higher educational institutions.

The technique of forming competence in human anatomy and physiology with the use of interactive methods and multimedia training tools is revealed.

We interpret competence in human anatomy and physiology as formed in the course of teaching a future elementary school teacher of this discipline personal quality, combining comprehensive knowledge of human anatomy and physiology, the ability of their productive practical application with values, motives and experience of health care. That is, the main area of competence of future primary school teachers in anatomy and physiology of human beings is a professional activity in preserving, strengthening and shaping the health of students. Formation of competence in the anatomy and physiology of the person of the future elementary school teacher implies the formation of its structural components, which in our study are represented by motivational, cognitive and activity components. To do this, it is necessary to develop an experimental methodology for the formation of students' competence in the process of teaching anatomy and physiology. In accordance with the purpose of our study, the synergistic and competence approaches were chosen as the methodological basis for the development of the experimental methodology of competence formation.

In the method of purposeful formation of students' competence we distinguish three logical blocks:

- theoretical (professionally oriented content of the discipline);*
- technological (forms, methods and means of training);*
- diagnostic (control of results of formation of the investigated subject competence.*

Thus, the methodology of forming the competence of students in human anatomy and physiology is a purposeful dynamic process in which the acquisition of new knowledge by students motivates them to health-saving activities.

Key words: *subject competence; Anatomy and Physiology; future primary school teachers, competence and synergy approaches, multimedia teaching tools.*

DOI 10.31909/26168812.2019-(45)-13

УДК 378.016:81'243

Світлана ПЕНЬКОВА*

ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ПОЧАТКОВОГО НАВЧАННЯ

У статті розглянуто організаційно-методичні вимоги щодо педагогічного супроводу учнів початкових класів, що мають особливі освітні потреби; подано види педагогічної інтеграції школярів в умовах сучасного освітнього закладу. Акцентовано увагу на необхідності психолого-педагогічного вивчення дітей з вадами психофізичного розвитку. Охарактеризовано особливості професійної діяльності учителя (асистента) в інклюзивному класі, що охоплює виконання наступних фахових функцій: організаційної, навчально-розвивальної, діагностичної, прогностичної та консультативної. Розглянуто сучасні підходи до інклюзивного навчання: мейнстрімінг, інтеграція, інклюзія. Диференціація процесу інклюзивного навчання потребує системної організації освітнього процесу, використання інтегрованих методів засвоєння та закріплення навчального матеріалу, стимулювання й мотивації навчально-пізнавальної діяльності. Знання методології інклюзивної освіти, добір учителем ефективних методів, форм та прийомів роботи дозволить ефективно застосовувати індивідуальний та диференційований підхід; передбачити рівні адаптації навчального та фізичного навантаження в процесі організації навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами.

Ключові слова: педагогічний супровід, педагогічна інтеграція, вади психофізичного розвитку, асистент вчителя інклюзивного класу.

Постановка проблеми. Гуманістична парадигма сучасної педагогіки наголошує на праві кожної людини навчатися і розвиватися згідно з її можливостями. Відтак, одним із актуальних завдань сучасної освіти є надання можливостей кожній дитині розкрити свої потенційні можливості в умовах навчання і виховання в освітніх закладах, які відповідають їхньому психофізичному стану, здоров'ю та інтелектуальному розвитку. Пошуку ефективних шляхів розвитку, виховання і навчання дітей з особливими освітніми проблемами присвячено наукові праці багатьох учених: педагогів, методистів та учителів-практиків (В. Бондар, О. Будник, І. Демченко, І. Засенко, А. Колупаєва, М. Малофеев, Ю. Рібцун, В. Синьов, О. Таранченко, О. Федоренко, З. Шевців та ін.).

Мета статті – визначити організаційно-методичні вимоги щодо соціально-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в умовах педагогічної інтеграції.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом в Україні проголошено право дітей з особливими освітніми потребами на різноаспектну інтеграцію в громадянське суспільство. Перш за все йдеться про доступ таких дітей до якісної освіти. Дитина з особливими потребами має здобути міцні, повноцінні знання, уміння та навички, накопичувати їх протягом навчання у початковій та старшій школі. Державою забезпечується необхідність і можливість побудови цілісного освітнього середовища, яке здатне забезпечити оптимальні умови для морально-психологічної адаптації, успішної соціалізації, освіти та розвитку дітей із функціональними недоліками. Фахівцями стверджується, що «соціально-виховне середовище початкової школи – це сукупність чинників і умов життєдіяльності особистості учня, що цілеспрямовано впливають на його свідомість і поведінку з метою формування інтелектуальних

* Пенькова С. – кандидат педагогічних наук, доцент, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, e-mail: penkovaasvetlana@gmail.com

умінь, соціально значущих цінностей, особистісних якостей, переконань, духовних орієнтацій тощо»¹.

Сучасна світова освітня політика пропонує декілька підходів до навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я: мейнстримінг, інтеграція, інклюзія.

Мейнстримінг передбачає розширення соціальних контактів між дітьми з обмеженими можливостями та їхніми однолітками. Передусім йдеться про позаурочні форми спілкування: участь у спільних масових заходах, перебування в літніх оздоровчих таборах, відвідування гуртків та клубів за інтересами. Надання необхідної загальноосвітньої підготовки в достатньому обсязі таким дітям є близьким до вікової норми з огляду на рівень психофізичного і мовленнєвого розвитку дітей, навчання яких передбачено у спеціальних класах масових шкіл.

Інтеграція визначається як зусилля, спрямовані на введення дітей у постійне освітнє середовище. Науковцями доведено, що існує кілька типів інтеграції: соціальна, функціональна, зворотна та спонтанна, або неконтрольована.

Соціальну інтеграцію слід розуміти як такий підхід, за якого діти з особливими потребами не навчаються разом, але можуть брати участь разом з іншими дітьми в позакласній діяльності, такій як харчування, ігри, екскурсії.

Функціональна інтеграція характеризується тим, що діти з особливими потребами навчаються поряд із однолітками в одному класі, і буває повною та частковою. За часткової інтеграції діти з особливими потребами навчаються в окремому спеціальному класі або відділенні школи та відвідують окремі загальноосвітні заклади. При повній інтеграції, яка є справжньою освітньою інтеграцією, діти з вадами розвитку проводять увесь час у загальноосвітніх класах.

Зворотна інтеграція визначається як такий тип навчання, коли здорові діти відвідують спеціальну школу.

Спонтанна, або неконтрольована інтеграція відбувається тоді, коли діти з обмеженими можливостями відвідують загальноосвітні класи без отримання додаткової спеціальної підтримки. Вважають, що в багатьох країнах більшість таких дітей залишають навчатися на другий рік.

Інтегроване навчання не передбачає зміни в системі освіти, бо дитина або адаптується до її вимог, або стає неприйнятною. Інклюзивне навчання ґрунтується на основі психолого-педагогічного вивчення потенціалу та особливостей розвитку дитини з особливими освітніми потребами, прогнозування можливих труднощів у процесі навчання та шляхів їх подолання, соціально-педагогічної взаємодії колективу закладу освіти. Ефективній навчально-виховній діяльності педагогічних працівників сприяють різноманітні форми, методи та прийоми роботи. Підсилюється увага науковців до організаційно-педагогічного забезпечення фахової підготовки вчителів. Зокрема З.М. Шевців ґрунтовно дослідила особливості психолого-педагогічного й дидактико-методичного супроводу дітей в умовах інклюзивного навчання. На її думку, «професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі загальноосвітнього навчального закладу – це складний і багатоаспектний компонент цілісної професійної підготовки фахівця, який підпорядковується єдиній меті вищого педагогічного навчального закладу, ґрунтується на середовищному, системному, аксіологічному, акмеологічному, особистісно зорієнтованому, діяльнісному, компетентнісному й контекстному методологічних підходах, передбачає єдність і взаємозалежність закономірностей і принципів освіти й навчання, забезпечується адекватно дібраними до мети дослідження формами й методами навчання, що забезпечить високий рівень сформованості соціально-педагогічної компетентності у вчителів початкової школи для роботи в інклюзивному середовищі загальноосвітнього

¹ Будник О. Б. (2015). Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Івано-Франківськ. Видавнича група «ПП Бойчук А.Б.». С. 152

навчального закладу»².

Провідними компетентностями вчителя початкових класів, як доводить І. Демченко, мають бути адекватність сприйняття умов та учасників освітньої інклюзії, системність знань із методології інклюзивної педагогіки, інформаційна мобільність, продуктивність інклюзивно-педагогічних умінь, здатність забезпечити технологічність інклюзивного навчання, гуманність способів розв'язання педагогічних ситуацій тощо³. Кваліфікаційна характеристика асистента вчителя дозволяє виробити систему роботи педагогічних працівників щодо впровадження інклюзивного навчання в закладах дошкільної та початкової освіти. Забезпечення соціально-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами є провідним завданням і головним посадовим обов'язком:

- виконання навчальних, виховних і соціально-адаптаційних заходів разом із вчителем класу;
- запровадження ефективних форм їх проведення, допомога дитині у виконанні навчальних завдань;
- залучення школярів до різних видів навчальної діяльності;
- участь (у складі групи фахівців) у розробленні та виконанні індивідуальних програм розвитку дітей;
- адаптація навчальних матеріалів з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності дитини з особливими освітніми потребами.

Професійна діяльність учителя (асистента) в інклюзивному класі пов'язана із реалізацією наступних функцій: організаційної, навчально-розвивальної, діагностичної, прогностичної та консультативної, визначальними серед них є перші дві. Зокрема, організаційна включає допомогу в організації навчально-виховного процесу в класі з інклюзивним навчанням (організація робочого місця учням з особливими освітніми потребами, спостереження за дитиною з метою вивчення її індивідуальних особливостей, схильностей, інтересів та потреб; допомога в концентрації уваги, саморегуляції та самоконтролю дітей; забезпечення здорових та безпечних умов навчання, виховання та праці; ведення педагогічної документації).

Навчально-розвивальна функція полягає у співпраці з вчителем класу, наданні освітніх послуг, спрямованих на задоволення освітніх потреб неповносправних учнів та їхній соціально-педагогічний супровід. Розвиток дітей, поліпшення їхнього психоемоційного стану підвищує соціальну активність і сприяє кращому виявленню та розкриттю їхніх здібностей. Діагностична функція дозволяє вивчити індивідуальні особливості діяльності і розвитку дітей з особливими освітніми потребами, оцінити їхні навчальні досягнення й виконання індивідуальних програм розвитку з метою вивчення й аналізу динаміки розвитку дитини.

Прогностична функція передбачає розробку індивідуальних програм розвитку на основі вивчення актуального та потенційного розвитку дитини з особливими освітніми потребами.

Консультативна функція реалізується через спілкування з батьками, надання їм необхідної консультативної допомоги; інформування вчителем класу та батьків про учнівські досягнення.

Знання педагогом сучасних досягнень науки і практики у галузі психолого-педагогічних наук; особливостей розвитку дітей з особливими освітніми потребами різного віку; ефективних методів, форм та прийомів роботи з дітьми дозволить ефективно застосовувати індивідуальний та диференційований підхід; передбачити рівні адаптації навчального та фізичного навантаження в процесі організації навчання та виховання дітей

² Шевців З.М. (2017). *Теорія і методика професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі загальноосвітнього навчального закладу: дис. ... д-ра. пед. наук: 13.00.04* / Рівненський державний гуманітарний університет. Рівне. 60 с.

³ Демченко І. І. (2014). *Готовність учителя початкових класів до роботи в умовах інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник*. Умань. Видавець «Сочінський М.М.». С. 161

з особливими освітніми потребами.

Серед важливих аспектів професіограми педагога інклюзивного класу варто зазначити набуття вмінь застосовувати професійні знання в практичній діяльності, здійснювати педагогічний супровід дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання; розвинені комунікативні та організаційні здібності. Вчитель повинен забезпечити не тільки засвоєння учнями змісту загальноосвітніх предметів шкільного курсу, а й корекцію недоліків психофізичного розвитку в цілому. Йому необхідно знати індивідуальні особливості психічного розвитку здоров'я учня, вміти активно управляти ходом інтелектуального розвитку. Значні можливості для корекційної роботи надає навчальний матеріал підручника, додаткові корекційно-розвивальні завдання, дібрані педагогом. Психодіагностика учня дефектологом та психологом та заповнення карти психофізіологічного здоров'я допоможе вчителю розробити програму корекції і розвитку учня, визначити відхилення пізнавальної та емоційно-вольової сфери й врахувати темпові характеристики та особливості психоохоронного режиму. Навчання у масовій школі пов'язане з багатьма труднощами, оскільки сьогодні ще недостатньо складена система кадрового, нормативно-правового та методичного забезпечення.

Соціально-педагогічний супровід має здійснювати спеціально підготовлений учитель-дефектолог, асистент учителя початкової школи. Відсутність адекватних індивідуально-корекційних програм для дітей з різним характером порушень, недостатні кількість годин і фінансування знижують ефективність навчальних занять. Науковцями доведено, що на першорядному місці повинні бути не академічні знання, а комунікативні навички, розвиток «життєвої компетенції». У методичному забезпеченні варто відмовитися від жорсткого дотримання певного підходу, а пропагувати довільне поєднання багатьох методик. Компенсаторно-корекційний компонент змісту освіти дітей з особливостями психофізичного розвитку відображає специфіку навчання, а батькам надається можливість вільного вибору закладу освіти й форм навчання, рівня і діапазону освітніх потреб. Спільне перебування таких дітей зі здоровими однолітками вимагає іншої організації навчального процесу, диференційованого за індивідуальними програми, кваліфікованої спеціалізованої корекційної допомоги. Крім учителя у навчальному процесі активну участь має брати помічник (асистент) учителя, який володіє корекційно-компенсаторними технологіями. Він має здійснювати превентивне і корекційне сприяння та надавати психологічні і корекційні послуги. Меншою, ніж у звичайних класах, повинна бути й наповнюваність учнів. Адже мета інклюзивної школи – дати всім учням можливість найбільш повноцінного соціального життя, активної участі в колективі, забезпечити найбільш повну взаємодію і турботу один про одного як членів співтовариства. Важливе значення для успішної адаптації до шкільного навчання дітей з особливими потребами має робота вчителя щодо формування рівноправних стосунків у колективі однолітків, відповідного виховання самого колективу класу стосовно того, що таким людям потрібна допомога і підтримка з боку оточуючих. Передовий практичний досвід учителів шкіл, де навчаються такі діти, доводить, що це є однією з головних умов успішного навчання їх у початковій школі, залучення до освітньої й пізнавальної діяльності в старших класах.

Методична підготовка вчителя, володіння ним у достатній мірі різноманітними методами і прийомами роботи з дітьми з особливими потребами призводить до успішності освітньої роботи зокрема. В організації навчально-виховного процесу на уроці школярі з обмеженими функціональними можливостями можуть брати участь у поточній бесіді на уроках. Загальновідомо, що за такої реалізації вчитель має ретельніше поставитися до її підготовки, розуміючи, на які конкретні питання є можливості для відповідей, відповідають вони здібностям, який соціальний досвід цих дітей тощо.

Варто зазначити, що в основі інклюзивного навчання має бути розуміння вчителем, що головною спрямованістю освітніх послуг є не засвоєння шкільної програми, а задоволення індивідуальних освітніх потреб дитини. Цьому призвана слугувати

індивідуальна робота на уроках. Було б неправильним вважати, що достатньо того, щоб ці діти лише мовчки сиділи на уроках. Учителю треба продумати для них посилені їхніми можливостям індивідуальні навчальні завдання. Індивідуальна робота на уроках є запорукою планування і проведення ефективного навчання дітей з психофізичними вадами.

Формуючи індивідуальні програми розвитку варто врахувати якомога більше особливостей і можливостей учня з особливими освітніми потребами, а решті вихованців – сприйняти й поважно ставитися до індивідуальних особливостей навчання дітей з вадами розвитку.

Індивідуальна робота у позаурочний час за індивідуальною програмою навчально-виховного впливу потребує ретельної підготовки з боку вчителя (або асистента) й крім змістового наповнення охоплює методичні прийоми діагностико-корекційного управління навчальною діяльністю школярів. Конструювання підготовчих і попереджувальних вправ, особистісно орієнтований добір завдань на основі можливостей психофізичного розвитку й аналізу недоліків у навчально-пізнавальній діяльності є запорукою педагогічної підтримки дітей з особливими потребами.

Порівняно недавно у вітчизняному освітньому просторі з'явився термін «диференційоване викладання» як концептуальний підхід і практична технологія специфічної організації навчального процесу, що дозволяє вчителю детальніше врахувати відмінності між учнями (рівень підготовленості, індивідуальні стилі навчання, інтереси), зорієнтуватися на їхні освітні потреби. На думку О.М. Таранченко, Ю.М. Найди⁴, плануючи диференційоване викладання необхідно брати до уваги:

- зміст (що учні мають засвоїти та в який спосіб вони отримуватимуть інформацію);
- процес (види навчальної діяльності, які виконують учні для осмислення та засвоєння змісту);
- продукт (результати) – те, що дає учням можливість закріпити, застосувати, поглибити та вдосконалити набуті знання, вміння, навички (проекти, певна діяльність та її результати);
- навчальне середовище – як відбувається робота на уроці, яка атмосфера на ньому панує.

Доступність змістового наповнення загальнонавчальною системою роботи вчителя в умовах інклюзивного навчання. Йдеться про цілі, завдання, очікувані результати навчально-розвивального, виховного, соціального та комунікативного характеру. Варто забезпечити педагогічну підтримку таким школярам щодо засвоєння навчального змісту, доступу до інформації (понять, узагальнень, дій). Різноманітний характер порушень дітей (вади зору, слуху і т. ін.) обумовлює специфіку подачі навчального матеріалу, спричиняє потребу у різноманітних технічних засобах.

Важливо пов'язувати завдання з цілями навчання, дотримуватися принципу підвищення труднощів, простежити послідовність завдань на вироблення певних умінь та навичок. Для різних категорій учнів передбачають варіанти завдань, щоб полегшити їх виконання та поетапність набуття пізнавального досвіду. З'ясування недоліків у навчально-пізнавальній діяльності молодших школярів та в діяльності самого вчителя, що є причиною помилок, аналіз мотивів навчання, рівня сформованості початкових умінь та психофізіологічного стану учнів є вагомими факторами диференційованого навчання в інклюзивному освітньому середовищі.

Навчання спрямоване на оволодіння поняттями вимагає зосередження уваги на означених поняттях, але дозволяє скоригувати ступінь їх складності для різних психофізичних можливостей дітей, змінити обсяг, широту, рівень узагальнення тощо.

Для всебічного розкриття навчального змісту, який є незмінним в умовах інклюзивного класу, необхідно запропонувати якомога більше прикладів, варіювати

⁴ Таранченко О.М., Найда Ю.М. (2012). Диференційоване викладання в інклюзивному класі: навчально-методичний посібник. К., Видавнича група «АТОПОЛ». С. 120

складність матеріалу (деталізувати, узагальнювати, спрощувати, ускладнювати). Учням з певними порушеннями це дозволить краще зрозуміти новий навчальний матеріал, а решті – урізноманітнити й поглибити свій навчальний досвід. Широкий спектр прикладів допомагає засвоїти основоположні елементи і скласти у відповідну модель (індивідуальну для кожного – ширшу чи вужчу)⁵.

Необхідною педагогічною умовою є використання множинних носіїв інформації та різноманітних форматів. Комп'ютеризація навчального процесу надає сучасному вчителю великі можливості якісної презентації навчального змісту (розмір, колір, кількість тощо), дозволяє створити приклади навчальних завдань на численних носіях і в різних форматах, зберігати їх для подальшого використання. До того ж вкрай важливим є те, що постійним залишається доступ до інформаційно-комунікаційних засобів учням з різними освітніми потребами і вподобаннями. Виділення вчителем найважливішими компонентами змісту навчання дозволить учням швидше набути вмінь узагальнювати й виділяти головне в інформації, уникати другорядних деталей, прискорити оволодіння поняттями. Актуалізація знань, умінь і навичок, врахування базових знань при плануванні навчального матеріалу призведе до розширення і поглиблення знань учнів.

Диференціація процесу інклюзивного навчання потребує й нетрадиційної організації учбового процесу, використання інтегрованих методів засвоєння та закріплення навчального матеріалу, стимулювання й мотивації навчально-пізнавальної діяльності. Взаємодія і співпраця учнів один з одним на уроці допоможуть учням з нозологіями адаптуватися до умов навчання. Вчитель з усім класом спочатку має обговорити основні аспекти змісту, після чого учні самостійно чи за допомоги вчителя працюють в динамічних малих групах або парах, що змінюються залежно від змісту й виду діяльності. Зазначимо, що для дітей з певною нозологією є своя спеціальна навчальна програма, яку адаптують під загальноосвітню програму. Наприклад, діти з обмеженими можливостями виконують менший обсяг завдань порівняно зі здоровими однолітками.

Диференціація продукту включає початкове і поточне оцінювання учнів інклюзивного класу. Перше дозволяє виробити технологію інтегрованого навчання, розробити його диференційований зміст, забезпечити успішне функціонування – відповідні підходи та механізми підтримки з огляду на потреби, інтереси і здібності різних учнів класу. Водночас, науковці зауважують на необхідності активізації учнівської пізнавальної діяльності, її досліджуваного характеру, оскільки «кожне завдання, яке ставиться перед учнями, має бути цікавим, захоплюючим і доступним для усвідомленого засвоєння матеріалу, вироблення відповідних умінь та навичок. Водночас, дитина має відчувати, що завдання – це певний виклик».

Висновки. Навчальні завдання мають бути диференційовані таким чином, щоб молодші школярі з певними вадами психофізичного розвитку змогли продемонструвати або проявити свої знання і розуміння (у прийнятний для кожного спосіб). Диференційований підхід до продукту навчальної діяльності учня інклюзивного класу урізноманітнює форми і способи його створення і презентації, передбачає різну міру складності та варіанти оцінювання.

Література

- Будник О. Б. (2015). Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Івано-Франківськ. Видавнича група «ПП Бойчук А.Б.». С. 152
- Демченко І. І. (2014). *Готовність учителя початкових класів до роботи в умовах інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник*. Умань. Видавець «Сочінський М.М.». С. 161

⁵ Таранченко О.М., Найда Ю.М. (2012). Диференційоване викладання в інклюзивному класі: навчально-методичний посібник. К., Видавнича група «АТОПОЛ». 120 с.

Таранченко О.М., Найда Ю.М. (2012). Диференційоване викладання в інклюзивному класі: навчально-методичний посібник. К., Видавнича група «АТОПОЛ». С. 120

Шевців З.М. (2017). *Теорія і методика професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі загальноосвітнього навчального закладу: дис. ... д-ра. пед. наук: 13.00.04* / Рівненський державний гуманітарний університет. Рівне. 60 с.

REFERENCES

Budnik AB Inclusive education: a textbook. Ivano-Frankivsk, Publishing Group «PE Boychuk AB», 2015. 152

Demchenko II The readiness of elementary school teachers to work in the context of inclusive education: a textbook. Uman, Publisher Sochinsky MM, 2014. 161

Kolupaeva AA Inclusive education: realities and perspectives: a monograph. K., SUMMIT - book, 2008. 270

Taranchenko OM, Naida Yu.M. Differentiated teaching in an inclusive classroom: a textbook. K., Atopol Publishing Group, 2012. 120

Shevtsov ZM Theory and methodology of professional preparation of future primary school teachers to work in an inclusive environment of a comprehensive educational institution: diss. ... Dr. ped. Sciences: 13.00.04 / Rivne State Humanities University. Exactly, 2017. 608 s.

Penkova S. Ways of Providing Pedagogical Support of Children With Special Educational Needs in Primary Education

The article deals with organizational and methodological requirements for the pedagogical support of elementary school students with special educational needs; types of pedagogical integration of pupils in the conditions of modern educational institution are presented. Emphasis is placed on the need for psychological and pedagogical study of children with disabilities. The characteristics of the professional activity of the teacher (assistant) in the inclusive class are described, which cover the fulfillment of the following professional functions: organizational, educational and developmental, diagnostic, prognostic and advisory. Modern approaches to inclusive learning are considered: mainstreaming, integration, inclusion. Differentiation of the inclusive learning process requires the systematic organization of the educational process, the use of integrated methods of learning and consolidation of educational material, stimulation and motivation of educational and cognitive activity. Knowledge of inclusive education methodology, selection of effective methods, forms and techniques by the teacher will allow effective application of individual and differentiated approach; to predict levels of adaptation of educational and physical activity in the process of organization of education and upbringing of children with special educational needs.

Key words: *pedagogical support, pedagogical integration, defects of psychophysical development, assistant teacher of inclusive class teacher.*

DOI 10.31909/26168812.2019-(45)-14

УДК 378.147:[356.13+34](477)

Ігор ПЕРЕГНЯК

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ КОНСТРУКТИВНОГО ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗА КОНТРАКТОМ

У статті розкрито стан сформованості правової компетентності у військовослужбовців за контрактом, що проходять підготовку у навчальних центрах Державної прикордонної служби України. Доведено необхідність введення інноваційних підходів до фахової спрямованості, недостатній рівень правової компетентності фахівців. Обґрунтовано і конкретизовано сукупність педагогічних умов, реалізація яких сприятиме позитивній динаміці формування правової компетентності військовослужбовців за контрактом: усвідомлення військовослужбовцями на рівні переконань ваги правової компетентності у конструктивній фаховій діяльності; інтеграція змістових модулів правових дисциплін та дисциплін за фахом, де системноутворювальною є роль елективних курсів; забезпечення інформаційно-розвивального освітнього середовища, через комплексне використання дидактичних ресурсів ІКТ.

Ключові слова: військовослужбовці за контрактом, правова компетентність, навчальні центри, педагогічні умови, Державна прикордонна служба України.

Запроваджені у 2015 році Стратегія розвитку Державної прикордонної служби України та Концепція інтегрованого управління кордонами у значній мірі вплинули не тільки на загальну перебудову та розвиток системи охорони державних рубежів, а й актуалізували системоутворювальне значення підготовки персоналу до виконання ними завдань у стрімко змінювальних сучасних умовах. Соціальні вимоги до військовослужбовців щодо дії у правовому полі означили гостроту, що набуває підготовка юридично обізнаних фахівців Державної прикордонної служби, які здатні самостійно і конкретно вирішувати фахові завдання та приймати юридично вмотивовані рішення. Адже ж, саме військовослужбовець повинен стати тією ланкою, що забезпечує надійну охорону та захист державного кордону України.

Над обґрунтуванням теоретичних і методичних аспектів правового виховання у Збройних Силах та інших військових формуваннях України працювали вчені В. Кухар, В. Мірошниченко, В. Царенко, В. Хома. Про необхідність розвитку правових якостей прикордонників наголошується в наукових розробках А. Катковського, С. Крука, А. Кучеренка, М. Морозова, В. Райка, Ю. Сердюка та ін. Проблемні питання правової культури опосередковано вивчалося дослідниками Т. Бунєєва, А. Галімова, Г. Грибенюка, І. Грязнова, О. Діденка, О. Корольова, А. Кучеренка, М. Мацишина, М. Недбая, Є. Потапчука, Ю. Сичевського, В. Чернявського, С. Чистякова та інших.

Метою статті є визначення педагогічних умов, за яких процес формування правової компетентності військовослужбовців за контрактом є результативним.

Нами розумілось методологічна вага категорії «педагогічні умови» адже ж йдеться про двигун будь-якого педагогічного процесу. Для обґрунтування умов, що впливали на формування правової компетентності військовослужбовців за контрактом, ми з'ясували сутність даного явища.

Принагідно зауважимо, що існує низка підходів до визначення поняття «умова».

З точки зору філософської науки, умова – це «те, від чого залежить дещо інше (зумовлене); істотний компонент комплексу об'єктів (речей, їх стану, взаємодій), за наявності якого з необхідністю впливає існування цього явища»¹; сукупність об'єктів

¹ Ільїчев Л. Ф., Федосєєв П. Н., Ковальов С. М. (1983). *Філософський енциклопедичний словник*. М.: Совет. енцикл. 840 с.

(речей, процесів, відношень), необхідних для виникнення, існування чи зміни якогось об'єкта².

Ю. Загородній розуміє умови як «відношення предмета до явищ, що його оточують і без яких його існування неможливе»³.

У психології «умову» розуміють як сукупність явищ зовнішнього та внутрішнього середовищ, що ймовірно впливають на розвиток конкретного психічного явища; до того ж це явище опосередковується активністю особистості, групою людей⁴.

Із визначень, що подаються у довідкових джерелах під умовою розуміють: обставини, у яких що-небудь відбувається⁵; середовище, в якому перебувають і без якого не можуть існувати; сукупність зовнішніх обставин, у яких відбувається освітня діяльність і обставин життєдіяльності її суб'єктів⁶; структурна оболонка педагогічних технологій чи педагогічних моделей⁷; обставини, за яких відбувається чи залежить що-небудь⁸; «необхідна обставина, що уможливорює здійснення, створення, утворення чогось або сприяє чомусь»⁹.

Дослідниця Е. Щеглова під педагогічними умовами розуміє об'єктивні можливості педагогічного процесу, які сприяють вирішенню його завдань, що належать змісту та методичному оформленню¹⁰.

Слід урахувати, що за способом впливу на освітній процес педагогічні умови поділяються на зовнішні та внутрішні¹¹. Зовнішні умови – це результат впливу зовнішнього середовища на суб'єкт (соціально-економічні, політичні, освітні та інші чинники). Вони впроваджуються через відповідні соціальні інститути. Внутрішні педагогічні умови створюються спеціально задля виконання визначеного педагогічного процесу. Враховуючи це, на суб'єкт виховної та навчальної діяльності здійснюється вплив як зовнішніх, так і внутрішніх педагогічних умов.

Виходячи з вищезазначеного, деталізуємо своєрідність педагогічних умов формування саме правової компетентності військовослужбовців за контрактом.

Як зазначалось, процес формування правової компетентності передбачає засвоєння курсантами не окремих, відокремлених один від одного елементів правових знань, умінь та навичок професійних і особистісних якостей, а оволодіння комплексною процедурою, в якій для кожного визначеного напряму присутня відповідна сукупність освітніх компонентів, що мають особистісно-діяльнісний характер¹². Це, зокрема, освітній компонент, що передбачає три пріоритетних завдання: – розвиток теоретичного компонента правової компетентності, який забезпечує військовослужбовців за контрактом загальноправовими знаннями, що сприяють успішному виконанню завдань за призначенням; – розвиток практичного компонента правової компетентності військовослужбовця за контрактом, який визначається, в першу чергу, сукупністю професійних умінь і навичок, що зумовлюють функціональну готовність до вирішення завдань правової діяльності; – розвиток особистісного компонента правової

² Шинкарука В. І. (1986) *Філософський словник*, К.: Голов. ред. УРЕ., 800 с.

³ Загородній Ю.І. (2004) *Педагогічні умови політичної соціалізації студентської молоді в умовах великого промислового міста*: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05. Луганськ., 201 с.

⁴ (2003) *Словник-довідник з української лінгводидактики*: навч. посібн., Київ: Ленвіт, 149 с.

⁵ Гончаренко С. У. (1997) *Український педагогічний словник*. Київ: Либідь, 367 с.

⁶ Грицанов А. А. (1998) *Новейший философский словарь*, Минск: Изд. В. М. Скакун, 896 с.

⁷ Яременко В. В., Сліпушко О. М. (2001) *Новий тлумачний словник української мови* Том 1: А-К. Київ: Аконті, 928 с.

⁸ Яременко В., Сліпушко О., 1999. 927 с.

⁹ Бусел В. Т. (2009) *Великий тлумачний словник сучасної української мови* Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 1736 с.

¹⁰ Щеглова Е. М. (2005) *Развитие поликультурной компетентности будущих специалистов*: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Омск, 164 с.

¹¹ Жернов В.І. (1999) *Теоретико-методологічні основи формування професійно-педагогічної спрямованості особистості студента педагогічного вузу*: монографія. Магнітогорськ: МДП., 116 с.

¹² Іваній О.М. (2012) *Структурно-змістова модель формування правової компетентності майбутнього вчителя у навчально-виховному процесі університету*: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Харків, 20 с.

компетентності, який утворює такі професійні й особистісні якості, як: професійно-світоглядні, професійно-поведінкові, особистісно-значущі. Отже, основними засобами формування правової компетентності у військовослужбовців за контрактом є правова освіта й правове виховання, а також соціалізація у правовому середовищі. Беручи до уваги вищезазначене, а також базуючись на вимогах системного підходу як методологічного орієнтира сутності феномена «правова компетентність», нами визначено таку сукупність педагогічних умов формування правової компетентності військовослужбовців за контрактом, що проходять навчання у навчальних центрах ДПСУ: усвідомлення військовослужбовцями на рівні переконань ваги правової компетентності у конструктивній фаховій діяльності; інтеграція змістових модулів правових дисциплін та дисциплін за фахом, де системно утворювальною є роль елективних курсів; забезпечення інформаційно-розвивального освітнього середовища, через комплексне використання дидактичних ресурсів ІКТ.

Створення означеної сукупності обставин навчання фахівця, виникла необхідність, насамперед, визначити параметри, за яких буде здійснюватись компенсаторна роль елективні курси для курсантів, що проходять базову підготовку, зокрема, у Кінологічному навчальному центрі та Навчальному центрі Морської охорони. При їх розробці ми виходили із необхідності інтегрувати профільні навчальні дисципліни із правовою. Кожен курс розрахований по 3 тренінгових модуля. Ми виходили з того, що загальноприйнятими вимогами до елективного курсу є короткочасність, нестандартність та актуальність. На один елективний курс приходить 9 академічних годин.

Аналізуючи навчальні плани Кінологічного навчального центру та Навчального центру Морської охорони приходимо до висновку, що зміст теоретичних занять відповідає вимогам, що висувуються сьогодні до військовослужбовця за контрактом. Для більш детального засвоєння тематики вирішили впровадити тренінги за відповідними модулями.

Для фахівців морського профілю нами було введено міжпредметний елективний курс, що об'єднав два предмети «Правова підготовка» та «Основи прикордонної служби МО», під назвою «Правоохоронна діяльність (моряк)». Для фахівців кінологічного профілю також введено міжпредметний елективний курс «Правоохоронна діяльність (кінолог)», якій складався з «Тактики прикордонної служби», «Тактики прикордонного контролю», «Використання кінологів із службовими собаками» та «Правова підготовка».

Отже елективний курс «Правоохоронна діяльність (кінолог)» репрезентовано такими змістовними модулями. Модуль 1. «Види правопорушень, що можуть бути виявленні під час несення служби у прикордонних нарядах на «зеленому кордоні», порядок складання процесуальних документів». Модуль 2. «Види правопорушень, що можуть бути виявленні під час несення служби у пунктах пропуску через державний кордон, порядок складання процесуальних документів». Модуль 3 «Порядок фіксації правопорушення або злочину».

Щодо змістового наповнення елективного курсу «Правоохоронна діяльність (моряк)», то його характеризують, зокрема, наступні модулі. Модуль 1. «Види правопорушень, що можуть бути виявленні під час несення служби на річковій або морській ділянці державного кордону, порядок складання процесуальних документів». Модуль 2. «Види правопорушень, що можуть бути виявленні під час несення служби у ВМЕЗ, порядок складання процесуальних документів». Модуль 3. «Порядок фіксації правопорушення або злочину».

Деталізуємо другу педагогічну умову формування правової компетентності – використання інформаційно-розвивального освітнього середовища навчальному процесі, а саме використання ІКТ. Так у нашому досвіді було застосовано під час навчання спеціально розроблені тренажери на базі візуального програмного забезпечення Borland Delphi 7 Studio із використанням інтерактивних дощок, як потужного засобу ІКТ. Для успішного засвоєння програми підготовки нами враховано чинники, що формують

позитивно-активне ставлення до удосконалення правової компетентності у військовослужбовців.

Сфокусуємо увагу на деяких процесуальних аспектах. Так, на констатувальному етапі здійснено підбір контрольної і експериментальної груп, підготовлено безпосередніх виконавців і осіб для участі у дослідно-експериментальній роботі, проаналізовано стан професійної підготовленості військовослужбовців за контрактом. Для цього було створено експериментальні (ЕГ) та контрольні групи (КГ) з числа військовослужбовців 2018 року випуску. У зв'язку із тим, що КНЦ та НЦМО мають схожість у організації навчального процесу, за виключенням специфіки закладів нами було сформовано 2 ЕГ та 2КГ. До ЕГ увійшли військовослужбовці, які виказали зацікавленість у експерименті. Так серед 62 курсантів КНЦ до ЕК увійшло 32 військовослужбовця, до КГ – 30. Серед 40 курсантів НЦМО до ЕК увійшло 21 військовослужбовця, до КГ – 19.

На формульовальному етапі нами вивчався стан сформованості у випускників навчальних центрів ДПСУ в результаті впровадження відповідних педагогічних умов.

Під час проведення діагностичних заходів результати контрольних опитувань учасників експериментальної і контрольної груп були занесені у карти оцінки рівня правової компетентності кожного респондента ЕГ і КГ, а узагальнені результати – у зведені таблиці, які після відповідного аналізу і статистичної обробки й упорядкування числових даних дозволили зробити узагальнення щодо результативності формульовального етапу експериментального дослідження в цілому. У результаті обробки отриманих даних було побудовано табл. 1, у якій представлено зведені підсумкові результати експерименту, зміст якого передбачав реалізацію окреслених педагогічних умов.

Таблиця 1

Рівнева характеристика сформованості правової компетентності курсантів КНЦ контрольної та експериментальної груп до та після завершення експерименту, %

Рівні показників	Критерії правової компетентності	Групи-учасники експерименту			
		КГ, n=30		ЕГ, n=32	
		На початку експерименту у	Наприкінці експерименту у	На початку експерименту у	Наприкінці експерименту у
Високий	Особистісно-іміджевий	10	6,67	9,37	25
Достатній		20	20	21,87	50
Базовий		50	50	50	18,76
Припустимий		20	23,33	18,76	6,25
Високий	Знаннєво-врегульовальний	10	6,67	9,37	25
Достатній		20	20	21,87	43,76
Базовий		53,33	46,67	50	21,87
Припустимий		16,67	26,66	18,76	9,37
Високий	Діяльнісно-комунікативний	6,67	10	9,37	31,25
Достатній		20	16,67	18,76	50
Базовий		53,33	46,67	50	15,63
Припустимий		20	26,66	21,87	3,12
Високий	Рефлексивний	10	13,34	9,37	28,13
Достатній		23,33	20	21,87	53,12
Базовий		46,67	43,33	50	12,5
Припустимий		20	23,33	18,76	6,25

Таблиця 2

**Рівнева характеристика сформованості правової компетентності курсантів
НЦМО контрольної та експериментальної груп до та після завершення
експерименту, %**

Рівні показників	Критерії правової компетентності	Групи-учасники експерименту			
		КГ, n=19		ЕГ, n=21	
		На початку експерименту у	Наприкінці експерименту у	На початку експерименту у	Наприкінці експерименту у
Високий	Особистісно-іміджевий	5,26	10,53	9,52	28,58
Достатній		21,05	15,79	19,05	47,62
Базовий		52,64	47,37	52,38	19,05
Припустимий		21,05	26,31	19,05	4,75
Високий	Знавство-врегульовальний	10,53	5,26	9,52	23,81
Достатній		21,05	26,31	19,05	47,62
Базовий		47,37	42,11	52,38	19,05
Припустимий		21,05	26,31	19,05	9,52
Високий	Діяльнісно-комунікативний	5,26	10,53	9,52	28,58
Достатній		15,79	21,05	19,05	47,62
Базовий		52,64	47,37	42,85	19,05
Припустимий		26,31	21,05	28,58	4,75
Високий	Рефлексивний	10,53	15,79	9,52	28,58
Достатній		21,05	21,05	23,81	52,38
Базовий		47,37	42,11	47,62	14,29
Припустимий		21,05	21,05	19,05	4,75

Отже, проаналізувавши отримані результати у порівнянні констатувального та підсумкового «зрізів» цілковито очевидним є те, що гіпотеза дослідження підтверджується повністю. Це означає, що формування правової компетентності військовослужбовців за контрактом буде результативним, за сукупністю таких умов, як: усвідомлення військовослужбовцями на рівні переконань ваги правової компетентності у конструктивній фаховій діяльності; інтеграція змістових модулів правових дисциплін та дисциплін за фахом, де системно утворювальною є роль елективних курсів; забезпечення інформаційно-розвивального освітнього середовища, через комплексне використання дидактичних ресурсів ІКТ.

Перспективи подальшого наукового пошуку лежать у площині віднайдення більш конструктивних механізмів їх запровадження щодо розвитку правової компетентності військовослужбовців за контрактом Державної прикордонної служби України.

Література:

- Бусел В. Т. (2009) *Великий тлумачний словник сучасної української мови*, Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун»,. 1736 с.
- Гончаренко С. У. (1997) *Український педагогічний словник*. Київ: Либідь,.367 с.
- Жернов В.І. (1999) *Теоретико-методологічні основи формування професійно-педагогічної спрямованості особистості студента педагогічного вузу*: монографія. Магнітогорськ: МДП,. 116 с.

Загородній Ю.І. (2004) *Педагогічні умови політичної соціалізації студентської молоді в умовах великого промислового міста*: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05. Луганськ., 201 с.

Іваній О.М. (2012) *Структурно-змістова модель формування правової компетентності майбутнього вчителя у навчально-виховному процесі університету* : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Харків., 20 с.

Грицанов А. А. (1998) *Новейший философский словарь*, Минск: Изд. В. М. Скакун., 896 с.

(2001) *Новий тлумачний словник української мови*, уклад. В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. Том 1: А–К. Київ : Аконіт., 928 с.

(1999) *Новий тлумачний словник української мови*, укладачі : В. Яременко, О. Сліпушко. Київ : Видавництво «Аконіт»,. 927 с.

(2003) *Словник-довідник з української лінгводидактики*: навч. посібн., кол. авторів за ред. М. Пентиліук. Київ : Ленвіт., 149 с.

(1983) *Філософський енциклопедичний словник*, голов. ред. Л. Ф. Ільчев, П. Н. Федосєєв, С. М. Ковальов та ін. М.: Совет. енцикл., 840 с.

(1986) *Філософський словник*, За ред. В. І. Шинкарука. 2. вид. і доп. К.: Голов. ред. УРЕ., 800 с.

Щеглова Е. М. (2005) *Развитие поликультурной компетентности будущих специалистов* : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Омск., 164 с.

REFERENCES

Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainsoi movy / uklad. i holov. red. V. T. Busel. Kyiv; Irpin : VTF «Perun», 2009. 1736 с.

Honcharenko S. U. Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk. Kyiv: Lybid, 1997. 367 s.

Zhernov V.I. Teoretyko-metodolohichni osnovy formuvannia profesiino-pedahohichnoi spriamovanosti osobystosti studenta pedahohichnoho vuzu: monohrafiia. Mahnihotohorsk: MDPI, 1999. 116 s.

Zahorodnii Yu.I. Pedahohichni umovy politychnoi sotsializatsii studentskoi molodi v umovakh velykoho promyslovoho mista: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.05. Luhansk, 2004. 201 s.

Ivanii O.M. Strukturno-zmistova model formuvannia pravovoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia u navchalno-vykhovnomu protsesi universytetu : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk. Kharkiv, 2012. 20 s.

Noveishyi fylosofskyi slovar / sost. A. A. Hrytsanov. Mynsk: Yzd. V. M. Skakun, 1998. 896 s.

Novyi tлумachnyi slovnyk ukrainsoi movy / uklad. V. V. Yaremenko, O. M. Slipushko. Tom 1: A–K. Kyiv : Akonit, 2001. 928 s.

Novyi tлумachnyi slovnyk ukrainsoi movy: / ukladachi : V. Yaremenko, O. Slipushko. Kyiv : Vydavnytstvo «Akonit», 1999. 927 s.

Slovnyk-dovidnyk z ukrainsoi lnhvodydaktyky: navch. posibn. / kol. avtoriv za red. M. Pentyliuk. Kyiv : Lenvit, 2003. 149 s.

Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk / holov. red. L. F. Ilichev, P. N. Fedosieiev, S. M. Kovalov ta in. M.: Sovet. entsykl., 1983. 840 s

Filosofskyi slovnyk / Za red. V. I. Shynkaruka. – 2. vyd. i dop. — K.: Holov. red. URE, 1986. 800 s.

Scheglova E. M. Razvitie polikulturnoy kompetentnosti buduschih spetsialistov : diss. ... kand. ped. nauk : 13.00.08. Omsk, 2005. 164 s.

Perehnyak I. Pedagogical conditions of legal competence formation of servicemen under contract

The status of legal competence in servicemen under the contract who are trained in the training centers of the State Border Guard Service of Ukraine is revealed in the article. The set of pedagogical conditions, the realization of which will contribute to the positive dynamics of the formation of legal competence of servicemen under the contract is substantiated and specified: awareness by military men of the importance of legal competence in constructive professional activity; integration of contents modules of disciplines and disciplines in the specialty, where the systemic and affirmative role of elective courses is taken into account; providing an informative-educational environment through the integrated use of didactic resources of ICT.

Having analyzed the curricula of the Cynological Training Center and the Marine Guard Training Center, we decided to introduce trainings according to the appropriate modules for mastering the subject.

For marine specialists, we introduced interdisciplinary elective courses, combined several subjects into one course called «Law enforcement activity of a sailor».

For cynological specialists, an interdisciplinary elective course «Law Enforcement Activities for cynologist» was also introduced, which is consisted of several disciplines.

We also detailed the pedagogical condition for the formation of legal competence - the use of an information-educational educational environment in the educational process, namely the use of ICT. Thus, during training, we used specially designed simulators, which are based on the Borland Delphi 7 Studio visual software using interactive whiteboards as the most productive ICT tool. For the purpose to master the training program successfully, we took into account the factors that form a positively active attitude towards improving the legal competence of servicemen.

Key words: *servicemen under contract, legal competence, training centers, pedagogical conditions, State Border Guard Service of Ukraine.*

DOI 10.31909/26168812.2019-(45)-15

УДК 378.147

Віра ПЕТРУК*
Олена ГРЕЧАНОВСЬКА
Юлія САБАДОШ

МЕТОД ПРОЕКТІВ У РОЗВИТКУ НАВИЧОК САМООСВІТИ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ ЗВО

У статті розкривається сутність методів проектів для розвитку навичок самоосвіти у студентів технічних ЗВО. Проаналізовано підходи зарубіжних та вітчизняних науковців, щодо вдосконалення методів викладання гуманітарних дисциплін технічних закладах освіти. Виокремлено питання впровадження інноваційних технологій в навчальний процес, розкрито поняття «педагогічні інновації», «інноваційні методи викладання». Одним із інноваційних методів навчання визначено метод проектів. Розглядається доцільність застосування методу проектів під час вивчення фундаментальних та гуманітарних дисциплін (на прикладі іноземної мови) у технічних закладах вищої освіти. Подається детальний опис класифікації методу проектів. Метод проектів в цій статті автором розглядається як потужний інтерактивний метод для прояву інтересу до опанування дисциплін гуманітарного, фундаментального та спеціального циклу, розвитку самоосвітніх навичок та набуття базового рівня професійної компетентності в технічному ЗВО. Презентується авторська розробка запропонованого методу та подається його детальний опис в якому акцентується увага на інтегративність таких занять. Для виявлення спроможності та бажання студентів у проведенні таких інтегративних занять описується колоквиум з вищої математики та подаються результати анкетування на визначення проблем у використанні іноземної мови зі спеціальною термінологією.

Ключові слова: педагогічні інновації, метод проектів, самоосвіта, професійне спрямування, технічний ЗВО, іноземна мова, вища математика.

Постановка проблеми. Євроінтеграційні процеси, полікультурність суспільства та економічні зв'язки з різними країнами вивели знання гуманітарних дисциплін, зокрема іноземних мов, на важливе місце серед фахівців усіх професій. Для технічних закладів вищої освіти – це одне із важливих завдань підвищення конкурентоспроможності випускників на ринку праці, спрямування особистості на самоосвіту протягом всього життя.

Адже, під час навчання соціально-наукових та гуманітарних дисциплін, як зазначають ряд науковців (Дедюліна М.А., Ороєв Н.А., Папченко Е. В., Полікарпов В. С.), відбувається зняття суперечності між людиною та технікою, людиною та природою, так як воно дає такий рівень професійної культури, зокрема майбутнім інженерам, який дозволяє ще на етапі проектування мінімізувати негативні соціальні та моральні наслідки їх діяльності, формує здатність до адекватної оцінки та прийняття правильного рішення в критичній ситуації, актуалізує людський, а не лише технічний сенс інженерної професії.¹

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливим питанням, при викладанні гуманітарних, фундаментальних дисциплін у технічному ВНЗ є вибір відповідних методик, які б були доступними та цікавими для студентів і сприяли ефективному

* Петрук В. – доктор педагогічних наук, професор, Вінницький національний технічний університет; Гречановська О. – кандидат педагогічних наук, доцент, Вінницький національний технічний університет; Сабашош Ю. – аспірантка, Вінницький національний технічний університет

¹ Дедюліна М. А., Ороєв Н. А., Папченко Е. В., Поликарпов В. С. (2006). Учебно-методический комплекс по дисциплине «Культурология». Таганрог : Изд-во ТРТУ. 80 с.

засвоєнні знань. Пошуком найбільш раціональних методів навчання гуманітарних дисциплін, зокрема іноземних мов займалися закордонні та вітчизняні науковці. Значний внесок у навчання іноземних мов, вдосконаленню методів її викладання висвітлено в роботах Н.Ф. Бориско, С.С. Коломієць, І.В. Леушиної, Стойко С. В., Томіліна А. О., Н. М. Філіпова в зарубіжних виданнях ця проблема висвітлена в працях Е. Ентоні (E. Anthony), А.С. Фрайес і С.С. Фрайес (Fries, SS і FriesAC), Ч. Хокетт (C. Hockett), Б. Кумаравіделу, У. Макей, Н. Прабху (N. Prabhu), П. Скехан (P. Skehan), Дж. Уїлліс (J. Willis), Х. Уїнніцом (H. Winitz) та інших.

Метою нашого дослідження є впровадження професійно спрямованого методу проектів при навчанні фундаментальних та гуманітарних дисциплін студентів технічних ЗВО з провідною метою розвитку навичок самоосвіти.

Виклад основного матеріалу. Питання впровадження інноваційних технологій в навчальний процес розкривали в своїх дослідженнях такі науковці як Вітвицька С. С., Гуревич Р.С., Дичківська І. М., Дубасенюк О.А., Зеер Э.Ф., Кларин М. В., Онофрійчук Л. О., Петрук В.А., Пехота О. М., Підласий А., Селевко Г. К., Семушина Л.Г., Чернілевський Д. В., Чошанов М. А. та багатьох інших.

Педагогічні інновації – це процес становлення чи вдосконалення теорії і практики освіти, котрий оптимізує досягнення її мети; результат процесу впровадження нового в педагогічну теорію і практику, що оптимізує досягнення освітньої мети. Інноваційна педагогічна діяльність полягає у розробці, поширенні чи застосуванні освітніх інновацій. Інноваційна освітня діяльність проводиться на рівні навчального закладу, регіональному та всеукраїнському².

Проблема введення інноваційних форм і методів організації навчального процесу в рамках традиційного навчання має бути вирішена через запровадження у вищій освіті особистісно-орієнтованого підходу до студента, технологій саморегульованого навчання та розвивальних технологій професійної освіти, куди входять:

- особистісно-орієнтовані технології: інтерактивні та імітаційні ігри, тренінги розвитку, розвивальна психодіагностика;

- когнітивно-орієнтовані технології: діалогічні методи навчання, семінари-дискусії, проблемне навчання, когнітивне інструктування, когнітивні карти, інструментально-логічний тренінг, тренінг рефлексії;

- діяльнісно-орієнтовані технології: методи проектів і спрямовуючих текстів, контекстне навчання, організаційно-діяльнісні ігри, комплексні дидактичні завдання, технологічні карти, імітаційно-ігрове моделювання технологічних процесів тощо³.

Інноваційні методики викладання, Бистрова Ю.В., вважає полікомпонентним, оскільки об'єднує всі ті нові й ефективні способи освітнього процесу (здобуття, передачі й продукування знань), які, власне, сприяють інтенсифікації та модернізації навчання, розвивають творчий підхід і особистісний потенціал здобувачів вищої освіти.⁴

Важливу роль у підготовці майбутніх фахівців з вищою технічною освітою відіграють професійно спрямовані інтерактивні методи навчання. Ми поділяємо думку Є. М. Злоцької, що готовність до професійно орієнтованого іншомовного спілкування є багатоаспектним інтегрованим утворенням особистості, що має складну, багаторівневу структуру, ступінь сформованості компонентів якої визначає успішність і продуктивність професійно-зорієнтованого іншомовного спілкування майбутніх фахівців і впливає на культуру інформаційно-комунікаційної взаємодії. Також, ми погоджуємося з авторкою, що спираючись на знання, набуті при вивченні фахових дисциплін, студенти знаходять нові логічні зв'язки у навчальному матеріалі на заняттях з іноземної мови. Це розвиває у них

² Гуревич Р. С. (2012). *Інформаційні технології навчання: інноваційний підхід* : навчальний посібник. Вінниця : ТОВ фірма «Планер». 348 с.

³ Ніколаєнко С. М. (2006) *Якість вищої освіти в Україні: погляд в майбутнє* Вища школа.. № 2. С. 3-22.

⁴ Бистрова Ю.В. (2015) *Інноваційні методи навчання у вищій школі України* Право та інноваційне суспільство. №1 (4). С. 27-33.

інтерес до навчання, активізує мислення, робить набуті знання свідомими і міцними. Оволодіння основами іншомовного спілкування слугує своєрідною базою для професійного становлення особистості тих, хто навчається, сприяє формуванню у них таких важливих якостей, як самостійність, ініціативність і працьовитість.⁵

Якщо розглядати вивчення іноземних мов через призму самостійної роботи, то доцільним та цікавим, на нашу думку, є метод проектів. Питання впровадження проектних технологій у навчальний процес висвітлено у наукових роботах таких науковців, як Дичківській І.М., Пироженко Л.В., Полат Е.С., Пометун О. І., Рибіної О.В., Рубинштейн М.М., Сисоєвої С. О. та інших.

У 20-тих роках минулого століття відбулося «народження методу проектів». Це система навчання, у процесі якої студенти набувають знання, виконуючи практичні завдання (проекти), що поступово ускладнюються. Головна мета методу проектів – розвиток пізнавальних, творчих навичок у студентів, вміння самостійного конструювання власних знань, вмінь орієнтуватись в інформаційному просторі. Головна вимога методу проектів – наявність значимої проблеми, яка потребує інтегрованого знання, дослідницького пошуку її розв'язання, необхідності самостійної діяльності.⁶

В «Українському педагогічному словнику» подано визначення, згідно з яким метод проектів є організацією навчання, «за якою учні набувають знань і навичок у процесі планування й виконання практичних завдань-проектів».⁷

О. Рибіна трактує метод проектів як педагогічну технологію, яка орієнтована не на інтеграцію фактичних знань, а на їх використання і здобуття нових (іноді і шляхом самоосвіти)».⁸

Детальну класифікацію навчальних проектів розробила Є. С. Полат, вона зазначає, що за діяльністю, яка є домінуючою у проекті, проекти бувають:

дослідницькі – виконуються за логікою наукового дослідження і мають структуру, наближену до справжнього наукового дослідження: чітко визначені цілі, актуальність предмета дослідження, висунення гіпотез, застосування відповідних методів дослідження, обробка і систематизація одержаних результатів. Домінуючою діяльністю є дослідницька, а кінцевим продуктом – реферат, наукова робота, тези, стаття, есе, аналітичні роботи, доповіді на наукові конференції; вивчення та узагальнення перспективного педагогічного досвіду; виконання дипломних робіт, тощо;

творчі – проекти, засновані на самостійній колективній творчості. У таких проектах особливого значення набуває оформлення результатів проекту (розробка плану проведення, сценарію конкретних дій кожного учасника проекту). Домінуючою діяльністю є творча, а кінцевим продуктом – твір, відеофільм, сценарій, гра та ін;

ігрові – проекти, засновані на самостійній колективній творчості, що здійснюється у вигляді ділової гри;

інформаційні – проекти, що передбачають збір інформації про об'єкт дослідження з джерел інформації, розроблених самими учасниками проекту: соціологічні опитування, інтерв'ю, анкетування, тестування, обробку інформації (аналіз, узагальнення, аргументовані висновки). Домінуючою діяльністю є пошукова, а кінцевим продуктом – публікації, відеофільми;

телекомунікаційні – проекти, в яких спільна навчально-пізнавальна діяльність, організована на основі комп'ютерної телекомунікації, яка має спільну мету (дослідження певної проблеми), узгоджені методи, способи діяльності, і спрямована на досягнення

⁵ Злоцкая Е. М. (2012) *Готовность к профессионально-ориентированному иноязычному общению будущих инженеров* Казанская наука. № 4, 2012. 425

⁶ Петрук В. А. (2011) *Формування базового рівня професійної компетентності у майбутніх фахівців технічних спеціальностей засобами інтерактивних технологій*. Монографія, Вінниця, ВНТУ, 285 с.

⁷ Гончаренко С. (1997) *Український педагогічний словник*. К.: Либідь, 376 с.

⁸ Рыбина О. (2004) *Проектная деятельность* Лучшие страницы педагогической прессы. №1. С.46-49.

спільного результату. Телекомунікаційний проект виконується з використанням таких комп'ютерних засобів, як електронна пошта і мережа web-сайтів;

практико-орієнтовані (навчально-методичні) – проекти, які використовуються для підготовки викладачів ЗВО і дозволяють повніше розвинути у них професійні потреби й інтереси, допомагають ознайомити із специфікою професійної діяльності, викликають інтерес і потребу в засвоєнні фахових дисциплін, створенні та застосуванні нових методів, засобів, технологій навчання і виховання у вищому навчальному закладі. Такими проектами можуть бути: методичні посібники і рекомендації, авторські навчальні плани, програми, заходи навчально-виховного характеру; збірники педагогічних задач, відеофільм, мультимедіа, продукти професійного спрямування, тощо.⁹

Цікавий підхід С. Сисоевої до визначення методу проектів та її опис етапів методів проектів. Вчена визначає метод проектів як одну з педагогічних технологій, що відображає реалізацію особистісно-орієнтованого підходу в освіті і сприяє формуванню уміння адаптуватися до швидкозмінних умов життя людини постіндустріального суспільства. Також описує етапи методу проектів, в яких розмежовує діяльність викладача та студентів.¹⁰

Проектні технології, як і всі педагогічні технології, мають свою визначальну мету і завдання, які дослідники розглядають таким чином: навчити студентів здобувати знання самостійно, застосовуючи їх для розв'язання нових пізнавальних і практичних завдань; сприяти розвитку комунікативних здібностей та формуванню в студентів комунікативних навичок; прищепити студентам уміння користуватися дослідницькими прийомами (збирання інформації, аналізу з різних точок зору, висування гіпотез, вміння робити висновки).¹¹

Ми пропонуємо власний погляд на метод проектів, бачимо його застосування, як потужного інтерактивного методу для прояву інтересу до опанування дисциплін гуманітарного, фундаментального та спеціального циклу, розвитку самоосвітніх навичок та набуття базового рівня професійної компетентності в технічному ЗВО. Підготовка проекту, його основа становить розробка заняття із обраної студентом теми самостійно, виходячи із запропонованих викладачем напрямків (із спеціальних, фундаментальних або гуманітарних дисциплін).

Проект обов'язково має містити інтегративні завдання, які виконуються у години самостійної позааудиторної роботи, а його захист має відбуватись під час аудиторних годин з дисципліни, яка вивчається за такою методикою. Система стимулювання має бути такою, щоб гарантувала якісне самостійне виконання та презентацію захисту проекту. Ми пропонуємо загальну оцінку студента доповідача підраховувати як середній бал відповідно до таємного оцінювання його захисту проекту рештою студентів. Якщо доповідь англійською мовою, вимову, кількість використаної складної термінології оцінює викладач іноземних мов.

Студенти оцінюють: рівень знань матеріалу; креативність та творчий підхід до висвітлення теми проекту; взаємодію із аудиторією. Крім того, має відбуватись відеозапис захисту для того, щоб можна було в процесі обговорення позицій виконання проекту, результатів, виступу та акцентування уваги слухачів на деяких моментах, мати можливість їх переглянути. А доповідачу також буде корисно побачити себе та у подальшому уникати помилок різного характеру.

Обговорюються помилки та висловлюються побажання не тільки викладачем, а й студентами, які мають пояснити оцінку студенту – доповідачу, і у такий спосіб отримати

⁹ Полат Є. С. *Метод проектов* URL: <https://docs.google.com/document/d/13xOCJ50yaEkIzYq2kuRf3nbzVDewu6fcIkMzFqyrq4/edit?pli=1>

¹⁰ Сисоева С. (2005) *Особистісно зорієнтовані технології: метод проектів*. Підручник для директора. № 9-10. С. 25-31.

¹¹ Винева А.В. (2014) *Педагогические технологии: вопросы теории и практики внедрения*. Справочник для студентов. под.ред. И.А. Стеценко. Ростов-н/Д: Феникс., 253 с.

власну оцінку від викладача. Обговорення студентами «захисту проекту» за визначеною темою професійного спрямування сприяє набуттю мовленнєвих навичок, а підготовка до теми обговорення спонукає їх до самостійної підготовки з неї.

Під час викладання дисциплін культурологічного циклу, ми вважаємо за доцільне креативний підхід до методу проектів. Для прикладу проведене нами заняття «Свято рідної мови». Товариство «Просвіта», яке поєднує в собі усний журнал, який складається з групових проектів. Підготовка до заняття проходить за допомогою студентів. Над кожною сторінкою журналу працює група студентів, яка виконує груповий проект і кожна сторінка заняття – це окремий проект, на виступ якого групі дається 8 – 10 хв. Ці проекти пов'язані загальною темою – темою заняття. Тобто заняття пов'язує в собі самостійну роботу студентів та об'єднує в такі форми навчальної роботи, як лекція, візуальна-лекція, лекція-інтерв'ю, де студенти демонструють свій науково-дослідний та креативний підхід до роботи, вміння публічного виступу та роботи з аудиторією.¹²

Для виявлення спроможності та бажання студентів у проведенні таких інтегративних занять було проведено колоквиум з вищої математики зі студентами факультету комп'ютерних систем і автоматики (ФКСА) Вінницького національного технічного університету з теми «Функція комплексної змінної» курсу вищої математики. Питання та варіанти відповіді були подані англійською мовою. Після проведення та оголошення результатів студентам пропонувалось заповнити анонімну анкету. Результати анкетування виявились наступними:

Запитання	Результат (%)
На Ваш результат колоквиуму вплинуло:	
а) знання іноземної мови;	39
б) знання теоретичного матеріалу з розділу вищої математики	53
а+б	8

Отже, 47% студентів 2-го курсу мають проблеми у використанні іноземної мови зі спеціальною термінологією. З такими результатами неможливо було якісно провести задумане, але ми спробували використати варіант з перекладачем. Роль перекладача було запропоновано студентки, яка блискуче володіє англійською мовою. Саме тому з'явилась ідея використати метод проектів для обговорення тем, що видані на самостійну позааудиторну роботу (як типові розрахунки за робочим планом дисципліни) із застосування математичної статистики до прийняття управлінського рішення за результатами статистичного аналізу параметрів складних систем. Тема є більш легкою для розуміння ніж операційне числення, яка вивчалась перед теорією ймовірностей та елементами математичної статистики в курсі вищої математики. Студентам було запропоновано поділитись на малі групи по 5 чоловік. Видано завдання одне на групу по 150 даних вхідного параметру X та вихідного U складної системи. Завдання виконувалось виключно в години позааудиторної самостійної роботи.

Обговорення результатів статистичного аналізу відбувалось за сценарієм «Міжнародного симпозіуму», де 2 «делегатії з інших країн» презентували дослідження англійською мовою.

Результати анкетування виявились приголомшуючими. На питання анкети *«Яка методика типових розрахунків для Вас була більш корисною за час вивчення вищої математики»*:

¹² Гречановська О. В. (2018) *Педагогічна система формування конфліктологічної культури в майбутніх фахівців технічних спеціальностей*. Монографія. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ». 437 с.

а) звичайна за розв'язком індивідуальних завдань із навчального посібника з консультацією одногрупників та викладача;

б) за методом проектів з використанням англійської мови.

Варіант б) підтримало 84%, хоча типові розрахунки за індивідуальними варіантами студентам було легше виконувати. Дехто з них взагалі використовував допомогу сильних студентів, які встигали під час аудиторних практичних занять зробити власні завдання для самостійної роботи за темою, що проходили.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Анкетування студентів ФКСА показало, що інтегративні «проекти» з фундаментальними, спеціальними та гуманітарними дисциплінами значно активізують студентів до самоосвіти, збуджують інтерес до вивчення згаданих дисциплін, іноземної мови зокрема, та сприяють набуттю навичок публічного виступу.

Вивчення іноземних мов, розділів вищої математики, фізики не завжди зрозуміле студентами першого та другого курсів навчання в технічному ЗВО тому, що є доволі складним процесом без уяви їх застосування, звідки і не бажання студентів у отриманні якісних знань з цих дисциплін. Метод проектів ми розглядаємо як такий, що впливає на краще засвоєння знань через самостійну роботу. Професійне спрямування допомагає зосередити увагу на освоєнні обраного фаху саме на основі фундаментальних дисциплін та усвідомленні важливості вміння спілкуватися іноземною мовою у майбутньої професії.

Нами заплановано на наступний рік з першого семестру навчання першокурсників починати поступово на більш легких темах вищої математики із розв'язування прикладних задач та проведення обговорення типових розрахункових робіт, що виконуються студентами позааудиторно самостійно у формі різноманітних інтерактивних методів, зокрема з використанням інтеграції з іншими дисциплінами і застосуванням іноземної мови.

Література

Бистрова Ю.В. (2015) *Інноваційні методи навчання у вищій школі України*, Право та інноваційне суспільство. №1 (4). С. 27-33.

Гончаренко С. (1997) *Український педагогічний словник*. К.: Либідь,. 376 с.

Гречановська О. В. (2018) *Педагогічна система формування конфліктологічної культури в майбутніх фахівців технічних спеціальностей*. Монографія. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ». 437 с.

Гуревич Р. С. (2012) *Інформаційні технології навчання: інноваційний підхід* : навчальний посібник; Вінниця : ТОВ фірма «Планер»,. 348 с.

Злоцкая Е. М. (2012) *Готовность к профессионально-ориентированному иноязычному общению будущих инженеров* Казанская наука. № 4, 2012. 425

Ніколаєнко С. М. (2006) *Якість вищої освіти в Україні: погляд в майбутнє* Вища школа.. № 2. С. 3-22.

Педагогические технологии: вопросы теории и практики внедрения. Справочник для студентов. авт.-сост. А.В. Винева; под.ред. И.А. Стеценко. Ростов-н/Д: Феникс, 2014. 253 с.

Петрук В. А. (2011) *Формування базового рівня професійної компетентності у майбутніх фахівців технічних спеціальностей засобами інтерактивних технологій*. Монографія, Вінниця, ВНТУ, . 285 с.

Полат Є. С. *Метод проектів* URL:
<https://docs.google.com/document/d/13xOCJ50yaEkIzYq2kuRf3nbzVDewu6fcIkMzFqyrq4/edit?pli=1>

Рыбина О. (2004) *Проектная деятельность* Лучшие страницы педагогической прессы. №1. С.46-49.

Сисоєва С. (2005) *Особистісно зорієнтовані технології: метод проектів*. Підручник для директора. № 9-10. С. 25-31.

Учебно-методический комплекс по дисциплине «Культурология» [Дедюлина М. А., Ороев Н. А., Папченко Е. В., Поликарпов В. С.], Таганрог : Изд-во ТРТУ, 2006. 80 с.

REFERENCES

Uchebno-metody`chesky`j kompleks po dy`scy`ply`ne «Kul`turology`ya» / [Dedyuly`na M. A., Oroev N. A., Papchenko E. V., Poly`karpov V. S.] – Таганрог : Y`zd-vo TRTU, 2006. – 80 s.

Gurevy`ch R.S. *Informacijni tehnologiyi navchannya: innovacijny`j pidxid : navchal`ny`j posibny`k* / R. S. Gurevy`ch, M. Yu. Kademiya, L. S. Shevchenko ; za red. Gurevy`cha R. S. – Vinny`cya : TOV firma «Planer», 2012. – 348 s.

Nikolayenko S. M. *Yakist` vy`shhoyi osvity` v Ukrayini: poglyad v majbutnye* / S. M. Nikolayenko // Vy`shha shkola. – 2006. – # 2. – S. 3–22.

By`strova Yu.V. *Innovacijni metody` navchannya u vy`shhij shkoli Ukrayiny`* / Yu.V. By`strova // Pravo ta innovacijne suspil`stvo. – 2015. - #1 (4). – S. 27-33.

Zloczkaya E.M. *Gotovnost` k professy`onal`no-ory`enty`rovannomu y`noyazychnomu obshheny`yu budushhy`x y`nzhenerov* / E. M. Zloczkaya // Kazanskaya nauka. # 4, 2012. – Kazan` : Y`zd-vo Kazansky`j Y`zdateľsky`j Dom, 2012. – 425

Petruk V.A. *Formuvannya bazovogo rivnya profesijnoyi kompetentnosti u majbutnix faxivciv texnichny`x special`nostej zasobamy` interakty`vny`x tehnologij*. Monografiya, Vinny`cya, VNTU, 2011.- 285s.

Goncharenko S. *Ukrayins`ky`j pedagogichny`j slovny`k*. – K.: Ly`bid`, 1997. – 376 s., s.205

Рыбу`на О. *Proektnaya deyatel`nost`* / О. Рыбу`на // Luchshy`e strany`czy pedagogy`cheskoj pressy. – 2004. – #1. – S.46-49., s. 46

Polat Ye.S. *Metod proektov* // E.S. Polat. – [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: <https://docs.google.com/document/d/13xOCJ50yaEkIzYq2kuRf3nbzVDewu6fcIkMzFqyrq4/edit?pli=1>

Sy`soyeva S. *Osoby`stisno zoriyentovani tehnologiyi: metod proektiv* // Pidruchny`k dlya dy`rektora. – 2005. – # 9-10. – s. 25-31.

Pedagogy`chesky`e technology`y` : voprosy teory`y` y` prakty`ky` vnedreny`ya. Spravochny`k dlya studentov / avt.-sost. A.V. Vy`nevskaya; pod.red. Y`.A. Stecenko. – Rostov-n/D: Feny`ks, 2014. – 253 s.

Hrechanovs`ka O. V. *Pedagogichna sy`stema formuvannya konfliktologichnoyi kul`tury` v majbutnix faxivciv texnichny`x special`nostej*. Monografiya. Vinny`cya: TOV «TVORY`», 2018. – 437 s.

Petruk V., Hrechanovska O., Sabadosh J. Project method in the development of self-education skills students higher education institutions

The article describes the essence of project methods for the development of self-education skills in students of technical institutions of higher education. Approaches of foreign and domestic scientists to improve the methods of teaching humanities in technical educational institutions are analyzed. The question of introduction of innovative technologies in the educational process is highlighted, the concepts of «pedagogical innovations», «innovations of teaching methods» are revealed. One of the innovative teaching methods is the project method. The feasibility of applying the project method to the study of fundamental and humanities (for example, foreign languages) in technical higher education institutions is considered. A detailed description of the project method classification is provided. The method of projects in this article is considered by the author as a powerful interactive method for expressing interest in mastering the disciplines of the humanities, fundamental and special cycle, developing self-educational skills and acquiring a basic level of professional competence in a technical institution of higher education. The preparation of the project, its basis is the development of classes with the student's chosen topic independently, based on the directions offered by the teacher (from special, fundamental or humanitarian disciplines). The project must contain integrative tasks that are performed during the hours of independent extracurricular work, and its protection should occur during the classroom hours of the discipline, which is studied by this method. The author's development of the proposed method is presented and a detailed description is given, which focuses on the integrative nature of such activities. In order to identify the students' ability and desire to conduct such integrative classes, a colloquium on higher mathematics is described and the results of a questionnaire are presented to identify problems in the use of a foreign language with special terminology.

Key words: *pedagogical innovations, project method, self-education, professional orientation, technical institution of higher education, foreign language, higher mathematics.*

DOI 10.31909/26168812.2019-(45)-16

УДК 378.147:005.6

Олег ПЛАХОТНИК*

ЕФЕКТИВНІСТЬ МЕТОДУ ПРОЕКТІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ

У статті розглядаються шляхи модернізації сучасної освіти, які зумовлюються конструктивним, перетворюючим характером культури сьогодення. Зазначається, що пошуки нових освітніх технологій, спрямованих на практичне, на відміну від теоретичного, засвоєння знань, вкотре привернули увагу педагогів до методу проектів, історія якого в освіті налічує понад чотириста років. Історії виникнення та становлення методу проектів у освіті присвячені роботи Е. Коллінгз, М. Нолла, Ю. Олькерса, Є. Полат, В. Стернберг, К. Дю Чарм та інших дослідників. У статті акцентується увага на тому, що метод проектів визнано як перспективний метод розвитку у студентів навичок ХХІ століття та навичок мислення високого рівня.

Ключові слова: модернізація сучасної освіти, професійна підготовка, нові освітні технології, метод проектів, вища школа.

Сучасний етап розвитку вищої школи в Україні, введення нових освітніх стандартів, входження країни в Болонський процес, міжнародні угоди стимулюють формування нових підходів і розробку принципово нових критеріїв якості навчання. Все більший розвиток одержують нові освітні технології, засновані на ефективному використанні в навчальному процесі закладів вищої освіти найбільш ефективних засобів і методів передачі знань. Сучасні інформаційні технології відкривають нові перспективи для підвищення якості освітнього процесу. Змінюється сама суть освіти. Велика роль надається методам активного пізнання та самоосвіти.

Пошуки нових освітніх технологій, спрямованих на практичне засвоєння знань, привертають увагу сучасних педагогів до методів навчання, які у історії свого розвитку налічують десятки, а то й сотні років. Так, зокрема, історія методу проектів в освіті налічує понад чотириста років.

Проблемі виникнення та розвитку методу проектів у освіті присвячені роботи В.Кулпатрика, М. Нолла, Ю. Олькерса, Є. Полат, В. Стернберг, К. Дю Чарм та інших дослідників¹.

Сьогодні дослідженням проблем інноватики вищої освіти, впровадження нових технологій, розробки змісту, форм та методів педагогічної підготовки викладача присвячені роботи відомих в Україні вчених А.Алексюка, О.Антонової, В.Бондаря,

* Плахотник О. – кандидат юридичних наук, доцент, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, e-mail: olgaplakhotnik@hotmail.com

¹ Кильпатрик В. (1925). *Метод проектов. Применение целевой установки в педагогическом процессе*. Ленинград: Издательство Брокгауз-Ефрон. 43 с.; Олькерс Ю. (2003). *История и польза метода проектов (реферат)*. Мн. : РИВШ БГУ. Выпуск 2. С. 16-38. – (Серия: Современные технологии университетского образования); Полат Е.С. (2003). *Метод проектов. Метод проектов : науч.-метод. сборник*. Мн. : РИВШ БГУ. Выпуск 2. С. 39-48. (Серия: Современные технологии университетского образования); Стернберг В.Н. (2003). *Теория и практика «метода проектов» в педагогике XX века : дисс. ... кандидата пед. наук : 13.00.01*. Владимир. 194 с.; Catherine C. (1993). *Ducharm. Historical Roots of the Project Approach in the United States: 1850-1930*. Papers of the Annual Convention of the National Association for the Education of Young Children (Anaheim, CA). November 10-13. P. 1-38; Collings E. (1923). *An Experiment with the Project Curriculum*. New York : Macmillan. 140 p.; Thorbjornsson Hans. (1994). *Otto Salomon (1849-1907). Prospects: the Quarterly Review of comparative education (Paris, UNESCO: International Bureau of Education)*. Vol. XXIV. № ¾. P. 471-485.

П. Воловика, І. Зязюна, Н. Кічук, І. Підласого, О. Плахотнік, О. Савченко, С. Сисоєвої, О. Шапран, М. Ярмаченка та ін.

Розробкою науково-теоретичних засад застосування методу проектів як у сфері трудового навчання, так і в процесі вивчення академічних предметів займалися В. Кільпатрик та Д. Дьюї. В. Кільпатрик абсолютизував метод проектів як єдиний метод навчання, що спричинило дискусію між ним та його учителем Д. Дьюї та стало підґрунтям сучасної концепції проектного навчання².

Метод проектів у Європі розглядався як один із елементів комплексного навчання і набув поширення в контексті розвитку ідей вільного виховання (Е. Кей), експериментальної педагогіки, педоцентризму та біологізаторського підходу до навчання (В. Лай).

У колишньому СРСР метод проектів розвивався під впливом ідей трудової школи, вільного виховання, проблемного навчання, Дальтон-плану та досліджень академіка І.Павлова. В умовах спрямованості навчального процесу на забезпечення середньої та вищої професійної освіти, яку передбачала прискорена індустріалізація країни, метод проектів застосовувався у сферах трудового та академічного навчання, а також у суспільно-корисній праці. Однак, недостатня розробленість змісту навчальних програм, відсутність їх експериментальної перевірки, невизначеність обсягу конкретних знань, які учні повинні отримати в процесі навчання, призвели до безпідставної універсалізації методу проектів та зведення навчального процесу з використанням проектної роботи до суспільно спрямованої роботи та подальшої відмови від його використання.

Метою статті є переосмислення методу проектів як ефективної технології навчання майбутніх фахівців та застосування його для формування науково-дослідницьких умінь, підвищення активізації пізнавальної діяльності студентів.

З другої половини 60-х років ХХ століття відбулося відродження та всевітнє поширення методу проектів. Під впливом провідної течії гуманізму в філософії освіти та розвитку гуманістичної психології і педагогіки, компетентнісного підходу до навчання метод проектів набув поширення в усіх ланках освіти.

Сьогодні метод проектів розглядається переважно як метод або технологія навчання. Слід зазначити, що найбільш поширеними завданнями, які є проектними за своєю суттю, є науково-педагогічні дослідження, проведення занять або фрагментів занять, складання планів-конспектів лекції, семінарського заняття тощо. Проведення пробних занять було введено в практику учительських інститутів та семінарій ще у другій половині ХІХ ст.: студенти готували та проводили пробні уроки та фрагменти уроків для студентів молодших курсів, складали плани-конспекти уроків³.

У підготовці викладачів дослідницькі проекти уперше почали використовувати в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. в різних педагогічних інститутах України. Так, у кінці ХІХ століття в Ніжинському історико-філологічному інституті студентів почали залучати до науково-пошукової діяльності в межах позааудиторної роботи⁴. Професор Київського університету С.А.Ананьїн, запровадив у 1917-1919 рр. дослідження експериментального характеру в процесі викладання педагогіки⁵. У 20-х рр. ХХ ст. було запроваджено «дипломову» роботу, тобто кваліфікаційну роботу, яку повинен виконати студент-кандидат на посаду педагога, що було своєрідним дослідницьким проектом.

² Дьюї Дж. (2000). *Демократія и образование: пер. с англ.*. М.: Педагогика-Пресс. 384 с. ; Кільпатрик В. (1925). *Метод проектов. Применение целевой установки в педагогическом процессе*. Ленинград: Издательство Брокгауз-Ефрон. 43 с.

³ Collings E. (1923). *An Experiment with the Project Curriculum*. New York : Macmillan. 140 p.; Johnston James Scott (2006). *Inquiry and Education: John Dewey and the Quest for Democracy*. State University of New York Press, Albany. 244 p.

⁴ Левківський М.В. (2003). *Історія педагогіки: підручник*. К.: Центр навч. літер. 360 с.

⁵ Мисечко О.Є. (2008). *Формування системи фахової підготовки викладача іноземної мови у педагогічних навчальних закладах України (початок ХХ ст. – початок 1960-х рр.)* : [монографія]. Житомир. С. 121.

Як свідчать дослідження, 1920-30 рр. ХХ ст. охарактеризувалися бурхливими процесами реорганізації системи вищої педагогічної освіти, полемікою стосовно шляхів її уніфікації в межах Української РСР та усього СРСР. Тож поширення методу проектів у практиці виховної роботи загальноосвітніх шкіл протягом перших десятиріч ХХ ст. та подальша відмова від нього в 1931 році не мали значного впливу на вітчизняну систему професійно-педагогічної підготовки викладачів. Дослідницькі проекти у формі курсових робіт набули поширення з 1946-47 рр.⁶

В умовах сьогодення поширеними методами проектної роботи в системі професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців є проведення наукових досліджень з дисципліни та написання курсових і дипломних робіт. Метод проектів визнано як перспективний метод розвитку у студентів навичок ХХІ століття та навичок мислення високого рівня. Тож процес професійної підготовки та практики майбутніх фахівців потребує пошуків новітніх підходів і принципів навчання для забезпечення потреби у інноваційній та науковій діяльності майбутнього викладача.

Реалізацію проектної діяльності у процесі професійно-педагогічної підготовки викладача доцільно розглядати у двох вимірах: організаційному і змістовому.

Організаційний вимір: професійно-педагогічна підготовка викладача відбувається в умовах традиційної лекційно-семінарської системи навчання. За цих умов використання методу проектів сприяє гуманізації існуючої моделі навчання. Метод проектів може залучатися до різних форм навчання (аудиторної, позааудиторної, лекційної тощо). На відміну від методу проектів, технологія застосування методу проектів передбачає системність, тобто алгоритмізоване використання методу проектів, як провідного методу навчання дисциплін професійного циклу.

Змістовий вимір: метод проектів передбачає мотивоване вирішення певних проблемних завдань. Отже, традиційно теоретичне засвоєння змісту навчального матеріалу професійних дисциплін потребує перегляду з метою виділення циклу проблем і, відповідно, розробки проектних завдань, система яких забезпечить інтегроване засвоєння теоретичного матеріалу в процесі проектної діяльності студентів. Використання методу проектів є доцільним у процесі традиційної лекційно-семінарської системи для забезпечення практичного засвоєння певного навчального матеріалу.

Доцільність залучення методу проектів, на відміну від проектного навчання, яке реалізується на засадах проектного підходу, полягає у його використанні з метою реалізації новітніх принципів та підходів до навчання: особистісно орієнтованого, інтерактивного, евристичного, проблемного, сугестивного, різнорівневого, розвивального, ігрових технологій, технології колективної взаємодії, технології розвитку критичного мислення тощо⁷. Перспективність застосування методу проектів для вирішення завдань, зумовлених уточненням змісту професійної підготовки майбутніх фахівців, базується на таких характеристиках методу проектів: проблемний характер проектних завдань, практична спрямованість та продуктивність навчання, діяльнісно-комунікативна організація навчання; варіативність методів, форм і засобів навчання; можливість проектування студентами та викладачами індивідуальних досягнень студентів; дослідницький характер навчальної діяльності.

Оптимізації процесу професійної підготовки сприяє діяльнісний підхід, який покладено в основу методу проектів, у таких вимірах:

- набуття досвіду професійної діяльності в процесі опанування теоретичного матеріалу: виконання проектного завдання передбачає створення певного продукту, який імітує продукт професійної діяльності викладача (складання плану-конспекту лекції чи

⁶ Мисечко О.Є. (2008). *Формування системи фахової підготовки викладача іноземної мови у педагогічних навчальних закладах України (початок ХХ ст. – початок 1960-х рр.)*: [монографія]. Житомир. С. 297.

⁷ (2006). *Настільна книга педагога. Посібник для тих, хто хоче бути вчителем-майстром* / упорядники: Андреева В.М., Григораш В.В. Х.: Вид. група «Основа». С. 238.

практичного заняття, методичних розробок, створення наочних посібників, проведення конференцій тощо);

- інтеграція набутих знань з різних фахових дисциплін. Як свідчать результати нашого дослідження, викладачі надають перевагу методичній і фундаментальній підготовці. Впровадження методу проектів у процес підготовки майбутніх фахівців дає змогу встановити зв'язки між загальнопедагогічними і методичними дисциплінами.

Проблемний та проектно-технологічний підходи до розробки змісту професійно-педагогічної підготовки майбутніх викладачів не заперечує традиційну побудову курсу з тематичних розділів, однак надає кожному розділу цільове спрямування, де навчальний матеріал розподіляється у проблемні блоки та засвоюється з метою вирішення актуальних проблем сучасної науки у формі проектних завдань,

Отже, однією з умов застосування методу проектів у професійно-педагогічній підготовці майбутніх фахівців є структуризація навчального матеріалу в проблемні блоки з поєднанням або діленням традиційних тематичних блоків та подальше формулювання проектних завдань. Для забезпечення індивідуального та диференційованого підходу, принципу професійності в навчанні, принципу системності та послідовності, поєднання теорії з практикою кожний проблемний блок може містити кілька різновидів проектних завдань.

Використовуючи типологію проектів Є. Полат, розглянемо особливості проектної діяльності в процесі професійно-педагогічної підготовки майбутніх викладачів вищої школи. За домінуючою діяльністю проекти поділяються на дослідницькі, пошукові, ігрові, практико-орієнтовані та творчі⁸. Уточнення змісту професійно-педагогічної підготовки майбутніх викладачів вищої школи обумовлює доцільність використання дослідницьких, ігрових та практико-орієнтованих проектних завдань.

Структура *дослідницького проекту* аналогічна структурі наукового дослідження, очікуваний результат – оформлення результатів, формулювання висновків, визначення нових педагогічних проблем, тому дослідницький проект є доцільним для створення потреби та знань, умінь і навичок для проведення науково-дослідницької діяльності.

Структура *практико-орієнтованого проекту (прикладного)* – ретельно продумана, зі сценарієм діяльності учасників та розподілом обов'язків. Прикладні проекти мають на меті створення певного продукту, який у контексті професійно-педагогічної підготовки майбутніх викладачів іноземних мов повинен відображати реалії роботи викладача: нормативно-правове забезпечення (проекти законів, положень, Державні стандарти тощо); матеріально-технічну базу – створення засобів навчання; класне керівництво – шкільна документація, характеристика на учня, перспективний план розвитку учня, класу тощо; науково-методичну роботу – створення посібників, методичних рекомендацій. Таким чином, прикладні проекти враховують особливості конструктивного та прогностичного компонентів змісту професійно-педагогічної підготовки викладачів іноземних мов.

Ігровий проект як одна з форм реалізації професійної підготовки є перспективним для розвитку комунікативного компонента як пріоритетного компонента професійної підготовки майбутніх викладачів вищої школи. Кінцевим результатом є інсценування ситуацій з професійного життя викладача або моделювання гіпотетичних ситуацій, які стосуються освітніх процесів.

Структура творчого проекту окреслюється нечітко, розвивається згідно з жанром кінцевого результату. Очікуваний результат у контексті педагогічної підготовки повинен відповідати специфіці творчості майбутнього викладача вищої школи: створення наочних посібників, фільмів тощо.

Структура ознайомлювально-орієнуючого проекту або пошукового – ретельно продумана, відображає цілі та задачі проекту, джерела інформації, результати та їх

⁸ Полат Е.С. (2003). *Метод проектов*. Метод проектов : науч.-метод. сборник / под общ. ред. М.А. Гусаковского. Мн. : РИВШ БГУ, 2003. Выпуск 2. С. 39-48. (Серия: Современные технологии университетского образования). С. 42.

презентацію; очікуваний результат – публікація, доповідь. Проте, зважаючи на вимоги щодо подолання надмірної теоретизації фахових дисциплін, запровадження проблемного та діяльнісного підходу до навчання, ми не вважаємо за необхідне виділяти пошуковий проект як окремий тип проектів, а запровадити етап пошуку та ознайомлення з новою інформацією як невід'ємну частину творчого, ігрового, дослідницького та прикладного проектів.

Отже, вибір типу проектного завдання, за домінуючою в проекті діяльністю, визначається змістом професійно-педагогічної підготовки майбутнього викладача вищої школи, змістом навчального матеріалу, індивідуальними особливостями студента, студентської групи, а також етапом формування відповідних знань. З метою гармонійного розвитку знань, умінь та навичок усіх компонентів професійної підготовки тип проектних завдань повинен змінюватись.

Щодо характеру координації проекту, то він може координуватись безпосередньо (жорстко) або приховано. Кількість учасників та тривалість проекту, а також характер координації визначаються ступенем розвитку в студентів проектних знань, умінь та навичок. Проектні знання, уміння та навички, які поділяються Д. Жаком на індивідуальні, міждисциплінарні, роботи в групах, рефлексії та спілкування, є як передумовою, так і результатом проектної діяльності⁹.

У сучасній лекційно-семінарській системі навчання особливої уваги потребує організаційний аспект застосування методу проектів у професійній підготовці викладачів вищої школи. Відомо, що організаційними формами навчання в сучасному закладі вищої освіти є лекції, семінари, практикуми, лабораторні заняття, консультації та самостійна робота студентів. У контексті проектної діяльності вибір та послідовність залучення усіх вищезазначених форм організації навчання визначається специфікою проектного завдання, типом проекту, розвитком проектних умінь студентів та етапом роботи над проектом.

В умовах реалізації професійно-педагогічної підготовки майбутніх викладачів вищої школи необхідно відзначити двосторонній характер проектних знань, умінь та навичок на засадах проектної діяльності: розвиток проектних знань, умінь та навичок є одночасно передумовою та цільовим елементом професійної підготовки, що обумовлює необхідність виокремлення етапів навчання проектних знань, умінь і навичок: 1) навчальний етап: ознайомлення студентів з особливостями проектної діяльності, створення мотивації до навчання в проектній діяльності, опрацювання орієнтовного проектного завдання під жорстким контролем з боку викладача та поетапним аналізом спільної й індивідуальної роботи з боку викладача та студентської групи; 2) адаптаційний етап: тренування проектних знань, умінь та навичок шляхом виконання проектних завдань різних видів зростаючої складності: від індивідуальних до групових проектів, від проектів із жорстким контролем до проектів з прихованим контролем з боку викладача, від ретельно спланованих викладачем проектних завдань до проектних завдань, мета, етапи роботи, розподіл обов'язків, методи виконання та способи презентації результатів яких частково визначаються студентами; 3) етап удосконалення проектних знань, умінь та навичок: самостійне виконання проектних завдань з максимальною участю студентів у розробці завдання, прихований контроль з боку викладача.

Рівень розвитку готовності до проектної діяльності можна визначити за наступними критеріями: когнітивний, операційно-діяльнісний та потребнісно-мотиваційний. Когнітивний критерій має наступні показники: знання про проектну діяльність, форми та методи організації, її значення в професійній діяльності викладача, пізнавальна активність студента. Операційно-діяльнісний компонент визначається розвитком вищезазначених проектних умінь, які в світлі сучасних вимог до професійної підготовки викладача вищої школи можна класифікувати їх як елементи гностичного, конструктивного, проективного,

⁹ *Метод проектів: науч.-метод. сборник*. Мн. : РИВШ БГУ, 2003. Выпуск 2. 240 с (Серия: Современные технологии университетского образования). С. 66-67.

комунікативного та організаційного компонентів фахової підготовки. Мотиваційно-особистісний компонент визначається прагненням до розробки та виконання проектів, потребою в самоосвіті та самоорганізації.

Використання методу проектів можливе шляхом розробки спецкурсів та спецсемінірів з проблем сучасної науки, де навчання організовується у формі проектів, розробки методичних спецкурсів з використання методу проектів у викладанні різних дисциплін.

Висновки. Застосування методу проектів сприяє оптимізації процесу професійної підготовки майбутніх фахівців, реалізації діяльнісного, проблемного та технологічного підходів до розробки змісту навчання.

Ефективність упровадження методу проектів у процес професійної підготовки майбутніх викладачів вищої школи передбачає: а) дослідження організаційного та змістового аспекту її реалізації; б) виділення типології та основні вимоги до формулювання проектних завдань у контексті вимог до оптимізації професійної підготовки майбутніх викладачів; в) визначення етапів впровадження методу проектів у навчальний процес закладів вищої освіти.

Подальшого вдосконалення потребує професійна підготовка майбутніх викладачів вищої школи на основі методу проектів, в основу якої, на нашу думку, має бути покладено модель готовності мабутнього викладача до такої діяльності як результат відповідної підготовки. Однак, не слід забувати, що цей метод повинен бути лише одним із системи методів навчання, який ефективно забезпечуватиме поєднання практики з глибоким і систематичним засвоєнням знань для уникнення однобічності розвитку майбутніх фахівців.

Література

Дьюи Дж. Демократия и образование: пер. с англ. / Дж. Дьюи. М.: Педагогика-Пресс, 2000. 384 с.

Кильпатрик В. Метод проектов. Применение целевой установки в педагогическом процессе / В. Кильпатрик. – Ленинград: Издательство Брокгауз-Ефрон, 1925. 43 с.

Левківський М.В. Історія педагогіки: підручник / М.В. Левківський. К.: Центр навч. літер., 2003. 360 с.

Метод проектов: науч.-метод. сборник / под общ. ред. М.А. Гусаковского. Мн. : РИВШ БГУ, 2003. Выпуск 2. 240 с (Серия: Современные технологии университетского образования).

Мисечко О.Є. Формування системи фахової підготовки викладача іноземної мови у педагогічних навчальних закладах України (початок ХХ ст. – початок 1960-х рр.) : [монографія] / О.Є. Мисечко. Житомир, 2008. 528 с.

Настільна книга педагога. Посібник для тих, хто хоче бути вчителем-майстром / упорядники: Андреева В.М., Григораш В.В. – Х.: Вид. група „Основа”, 2006. 352 с.

Олькерс Ю. История и польза метода проектов (реферат) // Метод проектов : науч.-метод. сборн. / под общ. ред. М.А. Гусаковского. Мн. : РИВШ БГУ, 2003. – Выпуск 2. С. 16 – 38. – (Серия: Современные технологии университетского образования).

Полат Е.С. Метод проектов / Е.С. Полат // Метод проектов : науч.-метод. сборник / под общ. ред. М.А. Гусаковского. Мн. : РИВШ БГУ, 2003. Выпуск 2. С. 39–48. (Серия: Современные технологии университетского образования).

Стернберг В.Н. Теория и практика „метода проектов” в педагогике ХХ века : дисс. ... кандидата пед. наук : 13.00.01 / Вера Николаевна Стернберг. Владимир, 2003. 194 с.

Хуторской А.В. Современная дидактика: учебник для вузов / А.В. Хуторской. СПб.: Питер, 2001. 544 с. (Серия „Учебник нового века”) [Метод проектов. С. 337 - 341].

Catherine C. Ducharm. Historical Roots of the Project Approach in the United States: 1850-1930 / Catherine C. DuCharm // Papers of the Annual Convention of the National Association for the Education of Young Children (Anaheim, CA). 1993. November 10-13. P. 1–38.

Collings E. An Experiment with the Project Curriculum / E. Collings. New York : Macmillan, 1923. 140 p.

Johnston James Scott. Inquiry and Education: John Dewey and the Quest for Democracy / J.S. Johnston. – State University of New York Press, Albany : 2006. 244 p.

Thorbjornsson, Hans. Otto Salomon (1849 - 1907). Prospects: the Quarterly Review of comparative education (Paris, UNESCO: International Bureau of Education), 1994. Vol. XXIV, № ¾. P. 471-485.

REFERENCES

Diuy Dzh. Demokratyia y obrazovanye: per. s anhl. / Dzh. Diuy. M.: Pedahohyka-Press, 2000. 384 s.

Kylpatryk V. Metod proektov. Prymenenye tselevoi ustanovky v pedahohycheskom protsesse / V. Kylpatryk. – Lenynhrad: Yzdatelstvo Brokhauz-Efron, 1925. 43 s.

Levkivskiy M.V. Istoriia pedahohiky: pidruchnyk / M.V. Levkivskiy. K.: Tsentr navch. liter., 2003. 360 s.

Metod proektov: nauch.-metod. sbornyk / pod obshch. red. M.A. Husakovskoho. Mn. : RYVSh BHU, 2003. Vipusk 2. 240 s. (Seryia: Sovremennyye tekhnolohyy unyversytetskoho obrazovanyia).

Mysechko O.Ie. Formuvannia systemy fakhovoi pidhotovky vykladacha inozemnoi movy u pedahohichnykh navchalnykh zakladakh Ukrainy (pochatok KhKh st. – pochatok 1960-kh rr.) : [monohrafiia] / O.Ie. Mysechko. Zhytomyr, 2008. 528 s.

Nastilna knyha pedahoha. Posibnyk dlia tykh, khto khoche buty vchytel'm-maistrom / uporiadnyky: Andrieieva V.M., Hryhorash V.V. Kh.: Vyd. hrupa „Osnova”, 2006. 352 s.

Olkers Iu. Ystoryia y polza metoda proektov (referat) // Metod proektov : nauch.-metod. sborn. / pod obshch. red. M.A. Husakovskoho. Mn. : RYVSh BHU, 2003. Vipusk 2. S. 16 – 38. (Seryia: Sovremennyye tekhnolohyy unyversytetskoho obrazovanyia).

Polat E.S. Metod proektov / E.S. Polat // Metod proektov : nauch.-metod. sbornyk / pod obshch. red. M.A. Husakovskoho. Mn. : RYVSh BHU, 2003. Выпуск 2. S. 39 – 48. (Seryia: Sovremennyye tekhnolohyy unyversytetskoho obrazovanyia).

Sternberh V.N. Teoryia y praktyka „metoda proektov” v pedahohyke KhKh veka : dyss. ... kandydata ped. nauk : 13.00.01 / Vera Nykolaevna Sternberh. Vladymyr, 2003. 194 s.

Khutorskoi A.V. Sovremennaia dydaktyka: uchebnyk dlia vuzov / A.V. Khutorskoi. SPb.: Pyter, 2001. 544 s. (Seryia „Uchebnyk novoho veka”) [Metod proektov. s. 337 - 341].

Catherine C. Ducharm. Historical Roots of the Project Approach in the United States: 1850-1930 / Catherine C. DuCharm // Papers of the Annual Convention of the National Association for the Education of Young Children (Anaheim, CA). 1993. November 10-13. P. 1 – 38.

Collings E. An Experiment with the Project Curriculum / E. Collings. New York : Macmillan, 1923. 140 p.

Johnston James Scott. Inquiry and Education: John Dewey and the Quest for Democracy / J.S. Johnston. – State University of New York Press, Albany : 2006. 244 p.

Thorbjornsson, Hans. Otto Salomon (1849 - 1907). Prospects: the Quarterly Review of comparative education (Paris, UNESCO: International Bureau of Education), 1994. Vol. XXIV, № ¾. P. 471-485.

Plakhotnik O. Efficiency of Method of Projects in Professional Training of Higher School Teachers

The purpose and ways of the modernization of modern education are determined by the structural and recreative nature of today's culture. The search for new educational technologies aimed at the practical mastering of knowledge, in contrast to the theoretical one, once again attracted the attention of educators to the method of projects which has been in education over 400 years. The works of E. Collings, M. Noll, Y. Olkers, E. Palat, V. Sternberg, K. Du Charm and other researchers are devoted to the history of appearance and development of the method of projects in education.

In the United States the ideas of the centralization of the education on personality development, behavioral views, the principle of problematic issues in training were developed under the further influence of educational progressivism and pragmatism. V. Kilpatric and D. Dewey studied the scientific theoretical bases of application of the method of projects in the field of labor studies and in the process of studying the academic subjects. V. Kilpatryk absolutized the method of projects as the only method of teaching and that, actually, resulted in a debate between him and his teacher J. Dewey and became the basis of modern concepts of project-based learning.

In Europe, the method of projects became widespread in the context of the development of the ideas of free education (E. Key.), experimental pedagogy, progressivism and biological approach to training (V. Lai) and was regarded as one of the elements of complex learning.

The clarification of the content of professional pedagogical training of future teachers of foreign languages justifies the use of research, games and practice-oriented project tasks.

The method of projects has been recognized as a promising method for the development of students' skills in the XXI century and thinking skills of high level.

Key words: *modernization of modern education, professional training, method of projects, new educational technologies, high school.*

DOI 10.31909/26168812.2019-(45)-17
УДК 37-042.4:004

Ольга РИБАЛКО*

ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ КОЛЕДЖУ ПО ЗАБЕЗПЕЧЕННЮ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЕЛЕКТРОННИМИ ОСВІТНИМИ РЕСУРСАМИ

Стаття присвячена проблемі унаочнення навчального процесу початкової школи. У статті детально описано проектну діяльність студентів коледжу під час створення посібника з електронними предметними зображеннями для початкової школи. Результатом дослідження є створений студентами коледжу під керівництвом автора статті електронний навчальний посібник «Електронна наочність». Даний посібник можна використовувати у процесі проведення уроків не тільки в першому класі, але й під час проведення занять у дитячих садках, навчальних закладах з інклюзивним навчанням. Робота з дітьми такого віку вимагає від педагогів максимального використання наочності. Автор підкреслює, що проектування електронних засобів навчання, у тому числі й створення Web-ресурсів навчання математики та інших дисциплін, що вивчаються в початковій школі, повинно зайняти чільне місце в системі підготовки майбутніх педагогів. Результати дослідження можуть слугувати підґрунтям для подальшого розроблення студентами та вчителями початкової школи інших видів наочності для забезпечення навчального процесу початкової школи демонстраційними засобами навчання.

Ключові слова: початкова школа, електронні засоби навчання, електронна наочність, проектна діяльність.

Постановка проблеми. Стрімке упровадження інформаційних технологій у навчальний процес призводить до того, що застосування електронних освітніх ресурсів (ЕОР) стає його невід'ємною частиною. Не дивлячись на існуюче різноманіття розроблених по різних дисциплінах і темах ЕОР, більшість педагогів постає перед проблемою відбору якісних ресурсів, які не тільки повинні задовольняти основним дидактичним, технічним, ергономічним і іншим вимогам¹², але й були б здатні реалізувати авторські ідеї з організації навчання. У зв'язку з цим стає актуальним уміння педагогів самостійно розробляти ЕОР на підтримку навчальних дисциплін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У початковій школі наочність є одним з компонентів цілісної системи навчання, яка може допомогти молодшому школяреві якісно засвоїти матеріал, що вивчається, на більш високому рівні.

Серед засобів наочності В. Ю. Биков виділяє такі засоби ІКТ за предметом дидактичного впливу, як предметно-образні (образні, знакові та образно-знакові дидактичні об'єкти, що реалізуються у аудіальній, візуальній та аудіовізуальній формі) та предметно-інформаційні ресурси³.

* Рибалко О. – кандидат педагогічних наук. Прилуцький гуманітарно-педагогічний коледж ім. І.Я. Франка, e-mail: olgarybalko07@gmail.com

¹ Дем'яненко, В. М. (2010). Шляхи забезпечення якості прохрармних засобів навчального призначення. Комп'тер у школі та сім'ї. Вип.5, С.50-53.

² Литвинова. С. Г. (2013). До питання експертизи якості електронних освітніх ресурсів. Information technology and learning tools Вип. 34, 2, URL: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/812#.VeqFn0Pg21t>

³ Биков В. У. (2009). *Моделі організаційних систем відкритої освіти*. Київ: Атика

На думку Т. М. Ключової, увага молодших школярів підтримується яскравим, образним, наочним матеріалом, живим і емоційним викладом⁴. У шкільній освіті завжди застосовували і дотепер застосовують різноманітні види наочності. Використання наочності у початковій школі стає органічною частиною пізнавальної діяльності учнів, засобом формування і розвитку не тільки наочно-образного, але й абстрактно-логічного мислення⁵. До предметного унаочнення, яке використовується на уроках математики, належать як предмети навколишньої дійсності, так і їх зображення, а також цифри, знаки дій, відношень. У вчителя мають бути зображення різноманітних реальних предметів. Серед різних видів класичної наочності можна виділити предметні картинки⁶. Даний вид наочності простий у використанні (не вимагає апаратури), забезпечує тривале, практично не обмежене в часі експонування того або іншого матеріалу, розрахованого на зорове сприйняття. Раніше ця робота зводилась до виготовлення зображень на цупкому папері по десять однакових зображень. Пізніше стали друкувати всі зображення на принтері та наклеювати на картон (у такому вигляді наочність легше розташовувати на набірному полотні). З появою комп'ютера та мультимедійного проектора вчителі початкових класів почали створювати презентації, де на слайдах розташовували потрібні для роботи з учнями зображення, знайдені в мережі Інтернет. Особливо багато наочності потрібно використовувати вчителеві в першому класі. В цьому студенти коледжу пересвідчилися під час проведення пробних уроків та в процесі спостереження за діяльністю вчителів початкових класів.

У дослідженні Е. М. Кравчені⁷ відмічено, що інформація засвоюється краще в кілька разів, коли поєднуються візуальне сприйняття та пояснення вчителя.

Отже, пояснення вчителя та його діяльність, яка супроводжується демонстрацією відповідної наочності покликана покращити сприймання та запам'ятовування учнями відповідного навчального матеріалу. Тому студенти й вирішили створити електронний посібник, який можна було б використати для унаочнення навчального матеріалу на уроках у першому класі.

У педагогічній літературі поки немає загальноприйнятого поняття для визначення нового виду наочності, створеної на основі сучасних інформаційних технологій. Навіть назви автори використовують різні: «комп'ютерна наочність», «динамічна наочність», «інтерактивна наочність», «віртуальна наочність», «мультимедійна наочність та ін. У зв'язку з цим різноголоссям пропонуємо у процесі обговорення керуватися поняттям «електронна наочність», під якою розумітимемо програмний комп'ютерний засіб представлення предметної наочності, що пред'являється учням на екрані комп'ютера.

Крім того, слід розуміти, що це лише невелика частина наочності, яку вчителі початкової школи використовують для унаочнення навчального процесу початкової школи.

Мета статті у дослідженні одного з варіантів забезпечення навчального процесу початкової школи демонстраційними засобами навчання, а саме, електронними предметними зображеннями шляхом проектування електронного навчального посібника «Електронна наочність».

Виклад основного матеріалу. Студенти коледжу вже мають досвід проектування електронних освітніх ресурсів^{8,9,10}.

⁴ Ключова Т. М. (2013). *Реалізація принципу наочності на уроках у початковій школі засобами інформаційних технологій навчання*. Тауриан Й. Вип 3, С. 10-16.

⁵ Petrov, A.V. & Popova N.B. (2007). *Classification of visual aids in the modern training system*. World of science, culture, education. Vol 2, 5.

⁶ Коваль Л. В., Скворцова С. О. (2011). *Методика навчання математики в початковій школі: теорія та практика* Харків: Принт-Лідер.

⁷ Кравченя, С. М. (2005). *Технические средства обучения в школе*. Минск: Tetra Systems

⁸ Рибалко О. О. (2010). *Молодий школяр і комп'ютер. Комп'ютер у школі та сім'ї*, Вип. 5, С. 21-24.

⁹ Рибалко О. О. (2011). *Участь студентів коледжу у проектній діяльності Комп'ютер у школі та сім'ї*. Вип 8, С. 25-29..

Для розроблення електронного посібника «Електронна наочність» серед студентів третього курсу було створено творчу групу.

Спочатку визначили мету майбутнього ЕОР. Майбутні вчителі вирішили створити електронний навчальний посібник «Електронна наочність» призначений для використання на уроках математики в початковій школі у процесі вивчення теми «Числа першого десятка» учнями початкових класів.

Було вирішено забезпечити навчальний процес початкової школи наочністю, яку можна було б використовувати у першому класі в першому семестрі, тому весь матеріал розділили на 3 частини:

- «Наочність».
- «Порівняння чисел».
- «Склад чисел».

Було визначено будову майбутнього ЕОР (мал. 1).

Групу студентів поділили на три підгрупи, які б працювали у відповідності до визначених тем. Кожну підгрупу очолював студент, що керував роботою своєї підгрупи. Кілька студентів відповідали за остаточне доопрацювання електронного навчального посібника та створення дистрибутиву.

Мал. 1. Модель майбутнього електронного посібника.

Проаналізувавши характеристики та можливості, якими повинен володіти даний ресурс, майбутні вчителі обрали Adobe Flash. Окрім цього, було вирішено залучити студентів першого курсу, оскільки створення рисунків займає багато часу. Серед студентів першого курсу обрали студента, який контролював процес створення зображень та їх якість, працював над титульною електронною сторінкою майбутнього електронного посібника.

Отже, зображення створювали студенти першого курсу в Adobe Photoshop, а програмне забезпечення виконали студенти третього курсу відділення початкової освіти з використанням системи Adobe Flash.

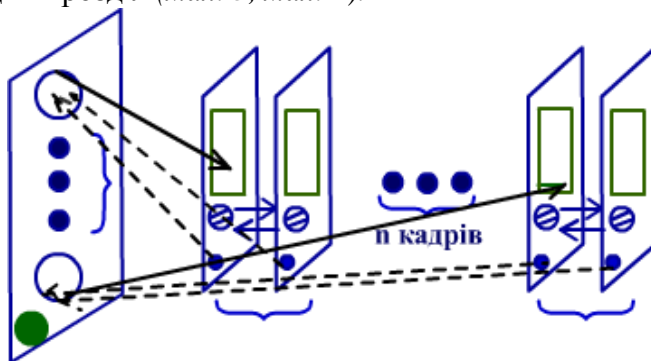
У той час як студенти першого курсу працювали над зображеннями, студенти третього курсу розпочали роботу над створенням електронного освітнього ресурсу по розділах. Кожен студент отримав зображення та інструкцію для розроблення своєї частини відповідного розділу (мал. 2). Інструкція містила детальний алгоритм проектування електронних сторінок та всіх об'єктів електронного навчального посібника. Слід зауважити, що всі об'єкти набувають інтерактивні лише в тому випадку, коли отримують відповідну команду на мові програмування Action Script.

¹⁰ Рибалко, О. О.(2016). Створення та застосування інтерактивних електронних таблиць на уроках математики в початкових класах. Information technology and learning tools. Вип. 53,3. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1373>

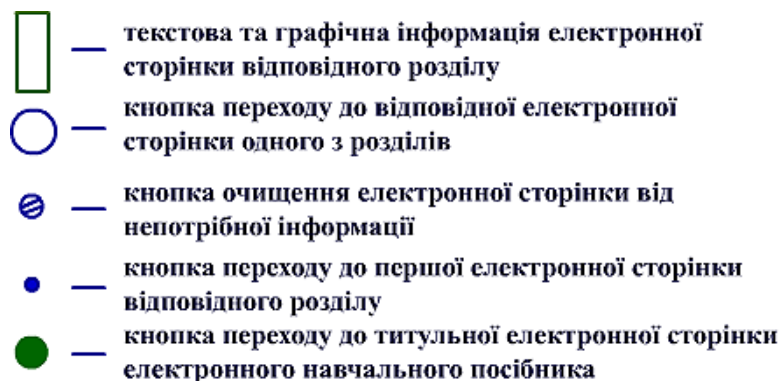

Мал. 2. Зображення запланованих електронних сторінок по розділах майбутнього посібника.

Опанувавши алгоритм проектування свої частини роботи, студенти вирішили дещо змінити зовнішній вигляд сторінок перших двох розділів для того, щоб їх легше було об'єднати у відповідний розділ (мал. 3, мал. 4).

Мал. 3. Модель одного з розділів електронного навчального посібника «Електронна наочність».

Мал. 4. Схематичне зображення кнопок навігації та змістового наповнення одного з розділів електронного навчального посібника

Працюючи над розробленням окремої електронної сторінки, студентами було здійснено компонування змістового наповнення, продумано дизайн, створено основні елементи управління. Зв'язок елементів здійснено за допомогою вбудованої мови програмування Action Script.

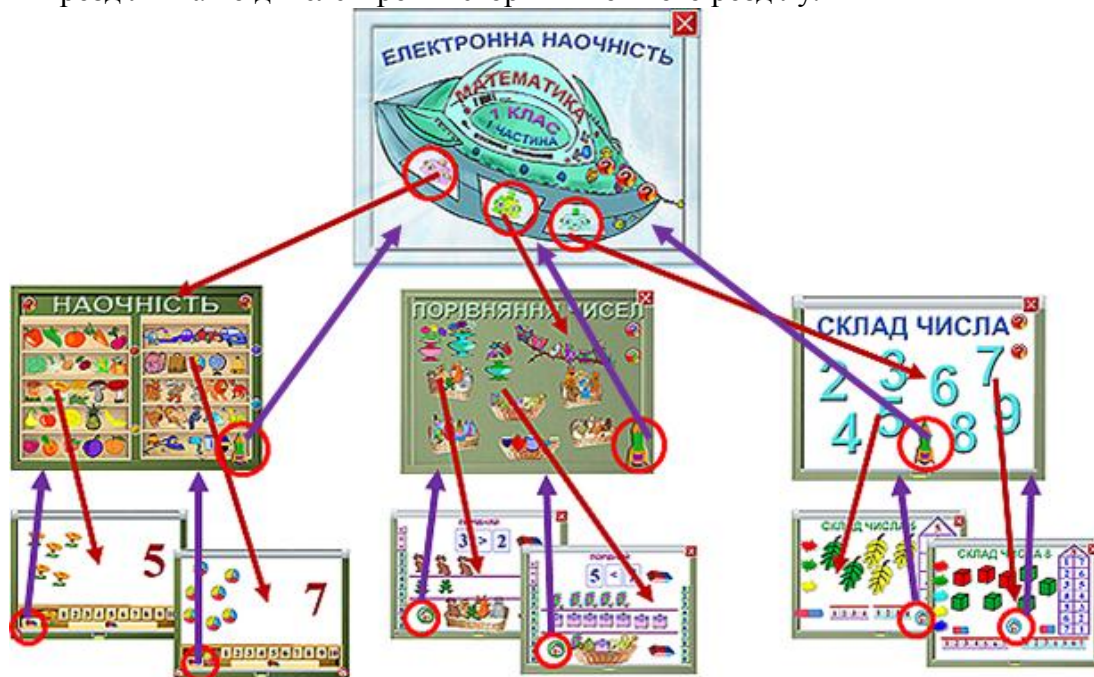
На першій електронній сторінці кожного розділу розташовано кнопки, завдяки яким можна перейти до електронних сторінок цього розділу (рис. 3, рис. 4). На всіх електронних сторінках є зображення гумки. Насправді це зображення кнопки, завдяки натисненні на яку можна розпочати роботу спочатку. Крім того, всі електронні сторінки містять кнопки, за допомогою яких можна повернутись до першої електронної сторінки розділу, з яким працює користувач. На першій електронній сторінці кожного розділу розташована кнопка, за допомогою якої здійснює перехід до титульної електронної сторінки. Ця кнопка має зображення ракети (рис. 5).

У кінці роботи керівник кожної підгрупи ретельно перевіряв файли на наявність помилок та об'єднав їх. Крім цього, було написано інструкції до кожного розділу.

По закінченню роботи над створенням розділів майбутнього електронного посібника створено титульну електронну сторінку (мал. 5). На ній розташовано відомості про авторів, інструкцію користувача, та дані про використані ресурси (кнопки червоного кольору із зображенням знака запитання).

Створений електронний посібник складається з титульної сторінки і трьох зовнішніх файлів. Файл титульної сторінки зберігається у форматі exe, а зовнішні файли зберігаються у форматі *.swf. За допомогою кнопок навігації вчитель та учень можуть вільно переміщатися розділами цього посібника.

На мал. 5, крім титульної електронної сторінки, зображено перші електронні сторінки розділів та по дві електронні сторінки кожного розділу.

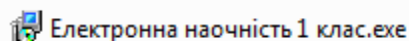

Мал. 5. Зображення електронного навчального посібника «Електронна наочність».

Кнопки навігації обведено колом червоного кольору. Стрілками позначено перехід від титульної електронної сторінки до сторінок кожного з розділів. А стрілками фіолетового кольору позначено переходи до перших сторінок кожного розділу та титульної електронної сторінки електронного навчального посібника.

На етапі тестування ЕОР було виявлено помилки, оскільки в кожному новоствореному програмному продукті вони зазвичай присутні. Виявлено помилки в текстах. Перевірено всі переходи між розділами та електронними сторінками ЕОР, що здійснюються за допомогою кнопок. Адже розроблена система навігації покликана забезпечувати швидкий пошук інформації, миттєвий перехід до потрібного розділу.

З використанням системи Smart Installer було створено дистрибутив (мал. 6).

Мал. 6. Зображення остаточного варіанту ЕОР «Електронна наочність».

По закінченню роботи написано методичні рекомендації для електронного навчального посібника. Методичні рекомендації до ЕОР містять інформацію про мету та призначення даного ресурсу, інсталяцію, будову ЕОР, кнопки навігації та їх функції. Було надано рекомендації щодо вивчення теоретичного матеріалу за підручниками математики для 1 класу. Остаточні значення створеного ЕОР «Електронна наочність» студенти змогли оцінити у процесі спостереження за діяльністю вчителя на уроках математики в першому класі та самостійного проведення пробних уроків у початковій школі.

Висновки. Використання ЕОР «Електронна наочність» на заняттях з математики в першому класі показало, що цей електронний ресурс потрібний як учителям, так і учням для кращого засвоєння програмового матеріалу учнями першого класу. Створений ЕОР є дидактичним засобом, який можна використовувати з метою засвоєння нових знань та закріплення й удосконалення знань, умінь і навичок. У процесі проходження педагогічної практики студенти пересвідчилися, що застосування даного посібника сприяє покращенню навчального процесу, розвиває творчі здібності та викликає жваву зацікавленість першокласників. Використання ЕОР «Електронна наочність» сприяє інтенсифікації праці як педагога, так і учня.

Разом з тим, створений електронний навчальний посібник «Електронна наочність» не задовольняє всіх потреб педагогів початкової ланки освіти в унаочненні навчального процесу початкової школи. Подальших досліджень потребують питання розроблення інших видів наочності для інтегрованого вивчення шкільних предметів та для навчання учнів з особливими потребами.

Перспективним напрямом подальших досліджень, на нашу думку, є продовження роботи над створенням електронних освітніх ресурсів для забезпечення навчального процесу початкової школи електронними демонстраційними засобами навчання.

Література

- Биков В. У. (2009). *Моделі організаційних систем відкритої освіти*. Київ: Атика
- Дем'яненко, В. М., (2010). *Шляхи забезпечення якості програмних засобів навчального призначення*. Комп'ютер у школі та сім'ї. Вип.5, С.50-53.
- Клюєва Т.М. (2013). *Реалізація принципу наочності на уроках у початковій школі засобами інформаційних технологій навчання*. Тауриан Й оф Еду. Вип 3, С. 10-16.
- Кравчєна, Є. М. (2005). *Техническиє средства обучения в школе*. Минск: Tetra Systems
- Коваль Л. В., Скворцова С. О. (2011). *Методика навчання математики в початковій школі: теорія та практика* Харків: Принт-Лідер.
- Литвинова. С. Г. (2013). *До питання експертизи якості електронних освітніх ресурсів*. Information technology and learning tools Вип. 34, 2, URL: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/812#.VeqFn0Pg21t>
- Petrov, A.V. & Popova N.B. (2007). *Classification of visual aids in the modern training system*. World of science, culture, education. Vol 2, 5.
- Рибалко О. О (2010). *Молодий школяр і комп'ютер*. Комп'ютер у школі та сім'ї, Вип. 5, С. 21-24.
- Рибалко О. О. (2011). *Участь студентів коледжу у проектній діяльності* Комп'ютер у школі та сім'ї. Вип 8, С. 25-29..
- Рибалко, О. О.(2016). *Створення та застосування інтерактивних електронних таблиць на уроках математики в початкових класах*. Information technology and learning tools. Вип. 53,3. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1373>

REFERENCES

- Bikov V. U. (2009). *Modeli orhanizatsiinykh system vidkrytoi osvity* [Models of Open Education Organizational Systems]. Kyjiv: Atika [in Ukraine].
- Demyanenko, V. M., (2010). *Shliakhy zabezpechennia yakosti prohramnykh zasobiv navchalnoho pryznachenni* [Ways of providing quality educational software]. Komp`iuter u shkoli ta sim`I [Computer in the family and school]. Vol.5, p.50-53. [in Ukraine].
- Klyeva T.M. (2013). *Realizatsiia pryntsyphu naochnosti na urokakh u pochatkovii shkoli zasobamy informatsiinykh tekhnolohii navchannia* [The principle of clarity in the classroom in elementary school by means of information technology education]. Taurian J of Edu. Vol 3, p. 10-16 [in Ukraine].

Kravchenja, Je. M. (2005). *Tehnicheskie sredstva obucheniya v shkole* [Technical studying tools at school]. Mynsk: Tetra Systems [in Belarus].

Kovalj L. V. & Skvorcova S. O. (2011). *Metodyka navchannia matematyky v pochatkovii shkoli: teoriia i praktyka* [The methods of studying Math in juniour classes: theory and practice]. Kharkiv: Prynt-Lider. [in Ukraine].

Lytvinova. S. G. (2013). *Do pytannia ekspertyzy yakosti elektronnykh osvitnikh resursiv.* [To question of quality examination of electronic educational resources]. Information technology and learning tools. Vol. 34, 2, URL: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/812#.VeqFn0Pg21t> [in Ukraine].

Petrov, A.V. & Popova N.B. (2007). *Classification of visual aids in the modern training system* [Classification of apparency tools in modern educational system]. World of science, culture, education. Vol 2, 5. [in Russia].

Rybalko O. O (2010). *Molodshyi shkoliar i komp`iuter* [Junior student and computer]. The computer at school and family. Vol.5, p. 21-24. [in Ukraine].

Rybalko O. O. (2011). *Uchast studentiv koledzhu u proektnii diialnosti* [The participation of college students in the project activity]. The computer in the school and the family. Vol 8, p. 25-29. [in Ukraine].

Rybalko, O. O.(2016). *Stvorennia ta zastosuvannia interaktyvnykh elektronnykh tablyts na urokakh matematyky v pochatkovykh klasakh* [Designing of electronic interactive table in math for elementary school by means of Adobe Flash]. Information technology and learning tools. Vol. 53,3. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1373> [in Ukraine].

Rybalko O. Project activity by college students to providing educational process of primary school with electronic educational resources

The article is dedicated to the problem of clearness the teaching process of primary school. The student's project activity is described in this article when they create a textbook with electronic subject images for primary school. The result of research is electronic teaching textbook «Electronic appearance» which was created by the college students under the guide of the author article. This textbook can be used during the process of lessons not only in the first class, moreover it can be used during the lessons in the kindergartens and educational establishments with inclusive study. The work with children of this age is required with teachers the maximum use the appearance. Author stresses, that design of electronic studying tools including the creation Web-resources studying Math and other disciplines which are learnt in primary school, should be taken the main place in preparation of future teachers. The results of the research can serve as a basis for further development by students and teachers of primary school of other types of visible pictures to provide the educational process of primary school with demonstrational means of training.

Key words: primary school, electronic teaching tools, electronic apparency, project activity.

DOI 10.31909/26168812.2019-(45)-18

УДК 378.016:81'243]-057.87

Ірина РОЖЕЛЮК*

ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ ДО МОНІТОРИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СФЕРІ ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена висвітленню сутності та результатів педагогічного експерименту, спрямованого на формування готовності майбутніх викладачів іноземних мов до моніторингової діяльності в сфері іншомовної освіти. Виявлено педагогічні умови, які зумовлюють ефективність означеного процесу впродовж професійно-педагогічної підготовки майбутніх викладачів іноземних мов. Серед них провідними виявилися такі: впровадження теорії педагогічного моніторингу й організації моніторингових досліджень; спрямування завдань самостійно-дослідницької діяльності студентів на застосування сучасних засобів освітніх вимірювань; організаційно-методичний супровід траєкторії їхнього професійного розвитку як організаторів, експертів та диспетчерів якості іншомовної освіти й полікультурного виховання молоді. На підставі означених педагогічних умов розроблено й апробовано технологію формування готовності майбутніх викладачів іноземних мов до моніторингової діяльності в сфері іншомовної освіти.

Ключові слова: професійна підготовка майбутніх учителів іноземної мови, моніторинг у навчанні іноземної мови, моніторингова діяльність вчителя іноземної мови, обізнаність щодо моніторингової діяльності, формування обізнаності щодо моніторингової діяльності, педагогічні умови.

Постановка проблеми. Необхідність підготовки сучасного покоління викладачів іноземних мов до моніторингової діяльності в сфері середньої і вищої освіти¹, зумовлена інтенсивним впровадженням міжнародних моніторингових програм (LEZ, PIRLS, PISA, TIMSS), а також потребами побудови державної системи моніторингу якості іншомовної освіти², яка має ґрунтуватися на поєднанні національних моніторингових обстежень (зовнішнє незалежне оцінювання, регіональний освітній моніторинг, моніторинг професійної придатності викладачів як фахівців сучасної сфери освітніх послуг) з загальноєвропейськими³⁴.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз теорії та практики використання моніторингу на різних рівнях управління вітчизняною системою іншомовної освіти свідчить про наявність певних утруднень. Це пояснюється не тільки недостатнім рівнем теоретичної розробленості аспектів, що стосуються сутності педагогічного моніторингу (О. Локшина, Т. Лукіна, Р. Ляшенко, О. Майоров) й способів його здійснення (І. Бабин, Л. Гриневич, В. Кушнір, І. Лікарчук), але й відсутності в системі філологічної та педагогічної освіти майбутніх викладачів іноземних мов спеціально організованого процесу їхньої підготовки до моніторингової діяльності (Я. Кічук, О. Цокур).

* Рожелюк І. – кандидат педагогічних наук, старший викладач Комунального закладу «Одеське обласне базове медичне училище», e-mail: irina.rogeluk2504@ukr.net

¹ Tudor, J. (2005) *The Challenge of the Bologna Process for Higher Education Language Teaching in Europe*. Brussels: Universite Libre de Bruxelles.

² Николаєва С.Ю. (2003) *Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання*. К.: Ленвіт., 67 с.

³ Breidbach, S. (2013) *European Communicative Integration: The Function of Foreign Language Teaching for the Development of a European Public Sphere [Language, Culture and Curriculum]*. Vol. 15, N 3, pp. 275-279.

⁴ *Tuning Educational Structures in Europe* (2006) EC : Educational and Culture. Socrates-Tempus. Retrieved from: http://www.eua.be/eua/en/projects_ects.aspx.

Крім того, традиційна система професійно-педагогічної та лінгводидактичної підготовки викладачів іноземних мов, а також система організації їхньої самостійно-дослідницької роботи у різних закладах вищої освіти, не досить оперативна та гнучко реагує на появу нових⁵ та більш ефективних механізмів управління якістю іншомовної освіти⁶ [2, с. 68]. Зокрема, їй досі залишається недостатньо дослідженим й розробленим аспект лінгвопедагогічної проблеми, що стосується концептуальних засад та способів формування професійної готовності викладачів іноземних мов до моніторингової діяльності упродовж навчання у закладах вищої освіти. Через це, у процесі професійної підготовки й підвищення кваліфікації викладачів іноземних мов мають місце *суперечності*:

– між об'єктивною необхідністю здійснення моніторингової діяльності в сфері іншомовної освіти та відсутністю належного обґрунтування її сутності, специфіки та компонентно-функціональної структури;

– між бажанням викладачів іноземних мов розвиватися в статусі ефективно діючих організаторів, експертів й диспетчерів якості іншомовної освіти та відсутністю у змісті їхньої професійної підготовки й підвищення кваліфікації блоку теоретичних знань з педагогічного моніторингу та освітніх вимірювань;

– між особистими потребами викладачів іноземних мов у набутті професійної готовності до моніторингової діяльності в сфері організації іншомовної освіти та недостатньою розробленістю теоретико-концептуальних, організаційно-педагогічних і науково-методичних засад її формування впродовж кар'єрного зростання⁷.

Актуальність і соціально-педагогічна значущість означеної проблеми, а також необхідність пошуку оптимальних шляхів розв'язання зазначених суперечностей, зумовили вибір теми статті, **мета** якої полягає у проектуванні технології формування готовності майбутніх викладачів іноземних мов до моніторингової діяльності в сфері іншомовної освіти впродовж професійної підготовки у закладах вищої освіти. Відповідно до мети визначено такі завдання: виявити педагогічні умови, на їх підставі спроектувати технологію формування готовності майбутніх викладачів іноземних мов до моніторингової діяльності, експериментально перевірити її ефективність.

Для розв'язання поставлених завдань і досягнення мети використано комплекс методів дослідження, серед яких: *теоретичні*: аналіз, порівняння і узагальнення наукової, довідкової та навчально-методичної літератури з проблеми осучаснення професійної підготовки майбутніх викладачів іноземних мов в контексті євроінтеграції; конкретизація сутності, схематизація структури моніторингової діяльності; проектування технології формування готовності майбутніх викладачів іноземних мов до моніторингової діяльності у сфері іншомовної освіти; прогнозування міри її ефективності; *емпіричні*: цілеспрямоване спостереження, аналіз процесу і результатів навчально-пізнавальної, самостійно-дослідницької, професійно-педагогічної діяльності майбутніх викладачів іноземних мов з метою вияву педагогічних умов формування в них готовності до моніторингової діяльності; анкетування й інтерв'ювання студентів та провідних фахівців з іноземних мов щодо поінформованості й володіння ними функціями моніторингової діяльності в сфері іншомовної освіти; діагностична бесіда, опитування та тестування майбутніх викладачів іноземних мов для уточнення критеріїв та показників їхньої готовності до моніторингової діяльності; педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний) з метою з'ясування дієвості визначених педагогічних умов та міри ефективності спроектованої технології формування готовності майбутніх викладачів іноземних мов до моніторингової діяльності.

⁵ Tudor, J. (2005) *The Challenge of the Bologna Process for Higher Education Language Teaching in Europe*. Brussels: Universite Libre de Bruxelles.

⁶ Колесниченко Н.Ю. (2014) *Професійна підготовка бакалаврів романо-германської філології в системі університетської освіти*: теоретичні і методичні засади: монографія. Одеса: ВМВ, 278 с.

⁷ Rozhelyuk I. Y. (2017) *Legislative and Regulatory Quality Management Principles of Education as a Factor of Formation of Future Language Teacher to the Monitoring Activity in Higher Educational Institution*, *Orientacje I przedsięwzięcia w edukacji przedszkolnej I szkolnej*: monografia wieloautorska., Siedlce: AKKA, P. 217–229.

Виклад основного матеріалу. Наші спостереження й дослідницькі розвідки, здійснені упродовж педагогічного експерименту, доводять, що процес формування професійної готовності майбутніх викладачів іноземних мов до моніторингової діяльності упродовж їхньої підготовки у закладі вищої освіти передбачає внесення суттєвих змін в кожну з її структурних складових. Зокрема, мотиваційно-цільова складова фахової та лінгводидактичної підготовки повинна мати за мету формування професійної готовності майбутніх викладачів іноземних мов до моніторингової діяльності шляхом їх ґрунтовного інформування з проблем педагогічного моніторингу та залучення до проведення власних моніторингових досліджень. Практична реалізація означеної мети має бути спрямована на вирішення наступних завдань: пробудження інтересу майбутніх викладачів іноземних мов до міжнародних моніторингових досліджень; виховання їх ціннісного ставлення до себе як суб'єктів моніторингової діяльності в сфері іншомовної освіти й полікультурного виховання студентів; розширення знань з методології та організації моніторингових досліджень в системі освіти; розвиток вмій з проведення освітніх вимірювань.

Дидактико-стратегічна складова фахової та лінгводидактичної підготовки повинна спрямовувати професійне зростання майбутніх викладачів іноземних мов на основі впровадження сучасних дидактичних підходів у процес її організації в закладі вищої освіти:

- контекстно-компетентнісного підходу, ґрунтованого на принципах професійної спрямованості; відповідності змісту й технологій підвищення кваліфікації викладачів характеру їх професійних завдань і виробничих функцій як організаторів, експертів та диспетчерів якості іншомовної освіти;

- проблемного підходу, який передбачає вдосконалення професійної компетентності і педагогічної майстерності майбутніх викладачів іноземних мов згідно принципів науковості, активності, свідомості, самостійності й розвитку ініціативи; продуктивності самонавчання; навчання у процесі проведення моніторингових досліджень;

- моніторингового підходу, заснованого на принципах узгодженості науково-методичного, нормативно-правового й організаційного забезпечення освітнього процесу; об'єктивності отримання й обробки інформації, максимального уникнення суб'єктивного оцінювання; врахування всіх результатів підвищення кваліфікації (позитивних і негативних); забезпечення однакових умов у процесі перевірки якості підготовки майбутніх викладачів іноземних мов; безперервності, тривалості й комплексності дослідження різноманітних аспектів навчально-методичної роботи у закладі вищої освіти; рефлексивності у відображенні якості здобутих результатів упродовж здійснення самооцінки та самоконтролю. Моніторинговий підхід також потребує гуманістичного спрямування всіх засобів педагогічного моніторингу – створення оточення доброзичливості, довіри, поваги до особистості, максимально сприятливих умов, позитивного емоційного мікроклімату (неможливість використання результатів психолого-педагогічної діагностики з метою будь-яких репресивних дій); відкритості і оперативності доведення результатів педагогічного моніторингу до відповідних органів управління, громадськості);

- особистісно зорієнтованого підходу, заснованого на принципах власного цілепокладання у процесі участі викладачів в науково-методичній роботі медичного закладу вищої освіти; її подальшої гуманізації, діалогізації та персоналізації; провідної ролі спільної діяльності, міжособистісної взаємодії; вибору майбутніми викладачами іноземних мов індивідуальної освітньо-розвивальної траєкторії підвищення кваліфікації; ситуаційності професійного навчання; професійної мобільності, свободи й доброчесності.

Організаційно-діяльнісна складова фахової та лінгводидактичної підготовки повинна передбачати реалізацію сукупності педагогічних умов, необхідних для

формування професійної готовності майбутніх викладачів іноземних мов до моніторингової діяльності. Серед них такі:

- насичення теоретичного навчання актуальними питаннями теорії педагогічного моніторингу й організації моніторингових досліджень у сфері іншомовної освіти;
- спрямування завдань професійно-педагогічної діяльності майбутніх викладачів іноземних мов на більш широке застосування сучасних засобів освітніх вимірювань;
- організаційно-методичний супровід траєкторії професійного розвитку майбутніх викладачів іноземних мов як менеджерів іншомовної освіти – організаторів, експертів та диспетчерів якості освітніх послуг.

Змістовно-технологічна складова фахової та лінгводидактичної підготовки повинна містити нові змістові модулі, побудовані на інтеграції сучасних здобутків соціально-гуманітарних і психолого-педагогічних наук, а також передбачати проведення нестандартних форм професійної підготовки майбутніх викладачів іноземних мов (лекцій проблемного типу, лекцій-візуалізацій, лекцій-удвох; семінарів-дискусій, семінарів-досліджень, семінарів-проектів, семінарів-дебатів). Крім того, змістовно-технологічна складова має передбачати застосування активних й інтерактивних методів і форм, занурення майбутніх викладачів іноземних мов у процес власного моніторингового дослідження з метою підвищення професійної самоєфективності як експертів та диспетчерів якості іншомовної освіти.

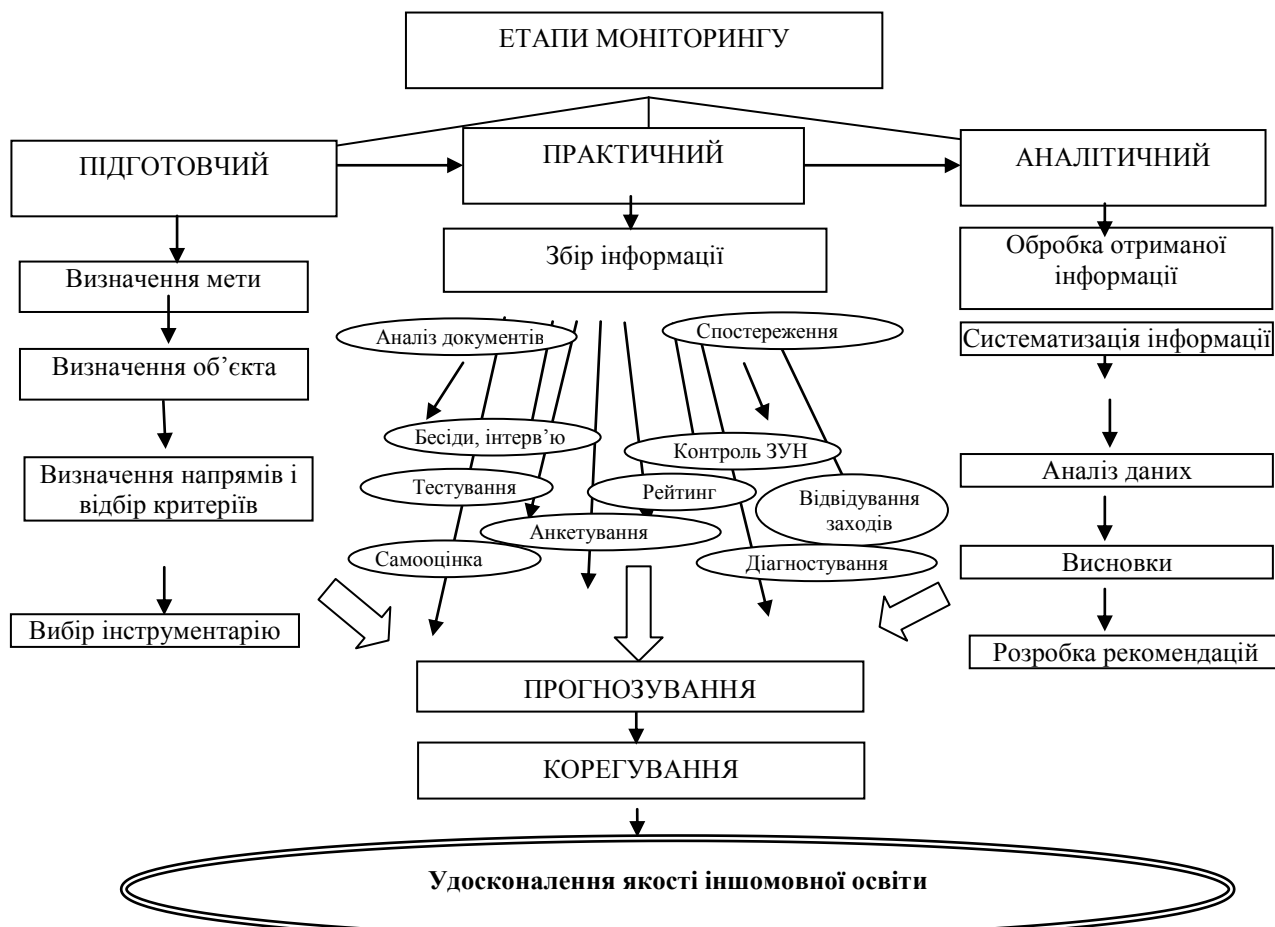
Оцінно-результативна складова фахової та лінгводидактичної підготовки повинна передбачати впровадження процедур щодо вияву рівнів сформованості готовності майбутніх викладачів іноземних мов до моніторингової діяльності. Для цього доцільне проведення трьох діагностичних зрізів (початкового, проміжного й прикінцевого). Це сприятиме корекції і контролю динаміки їх позитивних змін на шляху опанування професійної ролі менеджера іншомовної освіти.

З огляду на означене вище, сутність дослідно-експериментальної роботи щодо інноватизації фахової та лінгводидактичної підготовки майбутніх викладачів іноземних мов полягала в тому, щоб забезпечити успішність формування в них професійної готовності до моніторингової діяльності завдяки реалізації наступних педагогічних умов.

Перша педагогічна умова – актуалізація питань теорії педагогічного моніторингу й організації моніторингових досліджень в галузі іншомовної освіти – реалізовувалася під час проведення лекційних і семінарських занять з педагогічних дисциплін. Їх тематика сприяла усвідомленню майбутніми викладачами іноземних мов концептуальних засад педагогічного моніторингу шляхом опанування сутності базових понять (моніторинг, моніторинг в освіті, моніторинг в іншомовній освіті), а також його провідних принципів і функцій. Під час теоретичного навчання ми намагалися довести, що педагогічний моніторинг, як і будь-яке дослідження, мотивований не просто на відслідковування особливостей освітнього процесу, а розрахунком на здобуття певного результату. На відміну від статистики та соціологічних опитувань, педагогічний моніторинг не закінчується тільки збором наявних даних щодо функціонування педагогічних явищ та процесів, оскільки має пряме відношення до виявлення нових тенденцій і можливостей, забезпечення умов їх здійснення, розробки нових стратегій управління якістю освіти.

Майбутні викладачі іноземних мов також доходили висновку, що з пізнавальної точки зору, моніторинг якості медичної освіти в самому загальному вигляді правомірно визначити як прагматичний метод здобуття та представлення знання, оскільки він використовує різні засоби спостереження та пояснення досліджуваних педагогічних явищ і процесів, а також всі традиційні методи науково-педагогічного дослідження. Натомість, при його проведенні свідомо розмежовується сам процес дослідження того чи іншого педагогічного явища та його результат. Внаслідок цього моніторинг набуває значення способу відслідковування процесу, поетапного спостереження, контрольного вимірювання чогось, що вже існує та є в певній мірі відомим.

Оскільки система управління якістю іншомовної освіти повинна забезпечувати покращення всіх її складових в навчальному закладі, то майбутні викладачі іноземних мов орієнтувалися на сприйняття та усвідомлення суті педагогічного моніторингу як цілісної системи⁸, що зображує мал. 1.

Мал. 1. Педагогічний моніторинг як цілісна система відстеження якості іншомовної освіти

Як видно з рис. 1, майбутні викладачі іноземних мов упродовж участі в науково-методичній роботі мали усвідомити, що поняття «педагогічний моніторинг» найчастіше використовується тоді, коли мова йде про проведення ряду конкретних дій або деяких змішаних заходів на основі як теоретичних, так і практичних розробок, які сприяють баченню способів найбільш ефективного вирішення навчально-виховних ситуацій в практиці закладу освіти. При цьому використовуються традиційні пізнавальні засоби – спостереження, психолого-педагогічна діагностика, порівняльний аналіз, перевірка, педагогічний контроль.

Друга педагогічна умова – спрямування дослідницького пошуку майбутніх викладачів іноземних мов на застосування сучасних засобів освітніх вимірювань – реалізовувалася впродовж їх відвідування авторського практикуму «Організація педагогічного моніторингу в іншомовній освіті». Останній зосереджував увагу викладачів на усвідомлення ролі й специфіки основних етапів моніторингу, зокрема, спрямованих на пошук й послідовний збір інформації про якість навчально-пізнавальної діяльності студентів у процесі вивчення фахових дисциплін та якість навчально-виховної діяльності викладачів як суб'єктів здійснення освітніх послуг, її обробку, систематизацію, аналіз та змістову оцінку. Основна увага майбутніх викладачів іноземних мов зосереджувалася на

⁸ Майоров А.Н. (2003) Мониторинг в системе информационного обеспечения управления образованием: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.08 Санкт-Петербург, 356 с.

аналізі якості суб'єкта отримання освітніх послуг в системі іншомовної освіти та її об'єкта, в тому числі: якість управління (цілі, принципи, методи, структура, організація планування); якість надання освітніх послуг (структура і зміст програм фахової підготовки); якість освітніх ресурсів (матеріально-технічних, методичних, кадрових, фінансових); якість контролю якості іншомовної освіти. Зокрема, семінар-дебати «Педагогічна діагностика та незалежне оцінювання в практиці іншомовної освіти» сприяв набуттю майбутніми викладачами іноземних мов індивідуального досвіду щодо адекватного використання діагностичних методик та тестів упродовж організації навчально-виховної роботи зі студентами.

Третя педагогічна умова – організаційно-методичний супровід траєкторії професійного зростання майбутніх викладачів іноземних мов як організаторів, експертів та диспетчерів якості іншомовної освіти – реалізовувалася під час виконання ними групових та індивідуальних проектів. Тематика останніх («Monitoring of Quality of Foreign Language Teaching», «Methodic of Independent Evaluation of the Foreign Language Knowledge», «Educational Evaluation in the Sphere of Foreign Language Education», «Pedagogical Proficiency of a Foreign Language Teacher as the Organizer, Dispatcher and Expert of Quality of Foreign Language Education and Multi-Cultural Upbringing») передбачала проведення моніторингових досліджень з метою встановлення: якості навчальних та робочих програм з іноземних мов та фахових дисциплін; рівнів іншомовної комунікативної підготовки випускників; адекватності інформаційно-методичного забезпечення процесу викладання дисциплін спеціалізації; відповідності кваліфікації викладацького складу займаним посадам та навчальним дисциплінам, які викладаються; якості організації та рівнів оснащення процесу викладання іноземних мов та фахових дисциплін в закладі вищої освіти; рівнів фахової компетентності випускників та їх затребуваності на ринку праці.

Слід зазначити, що дослідження проводилось на базі факультетів іноземних мов та романо-германської філології 7 університетів (класичних, педагогічних, гуманітарних) південного регіону України та Придністров'я, в якому прийняло участь 786 студентів та 312 викладачів. В основному педагогічному експерименті, спрямованому на формування готовності майбутніх викладачів іноземних мов до моніторингової діяльності, брали участь студенти факультету романо-германської філології Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, залучених до 2 експериментальних (174 ос.) та 2 контрольних (173 ос.) груп.

Емпіричне дослідження проблеми формування готовності майбутніх викладачів іноземних мов до моніторингової діяльності у процесі професійної підготовки здійснювалося у три етапи:

– на пошуковому етапі (2012-2013 рр.) проводився аналіз досвіду закладів вищої освіти з підготовки майбутніх викладачів іноземних мов до моніторингової діяльності;

– на діагностико-констатувальному етапі (2013-2014 рр.) здійснювалося уточнення критеріїв і показників, змістових характеристик рівнів готовності майбутніх викладачів іноземних мов до моніторингової діяльності, способів їх вияву у випускників бакалаврату і магістратури;

– на перетворювальному етапі (2014-2018 н.р.) проводився педагогічний експеримент з впровадження й апробації технології формування готовності майбутніх викладачів іноземних мов до моніторингової діяльності, узагальнювалися отримані результати.

За даними прикінцевого та заключного діагностичних зрізів, поданих у *табл. 1*, у майбутніх викладачів іноземних мов, які були залучені до першої – бакалаврської (ЕГ1В) та другої – магістерської (ЕГ2М) експериментальних груп, спостерігалася більш стрімка позитивна динаміка формування готовності до моніторингової діяльності у сфері іншомовної освіти.

Таблиця 1

Результати експерименту з апробації технології формування готовності майбутніх викладачів іноземних мов до моніторингової діяльності

Сформованість готовності майбутніх викладачів іноземних мов до моніторингової діяльності у сфері іншомовної освіти (у %)				
Рівні	По закінченні бакалаврату		По закінченні магістратури	
	КГ1В	ЕГ1В	КГ2М	ЕГ2М
Високий	–	21%	–	39%
Достатній	–	33%	–	37%
Середній	27%	30%	29%	24%
Низький	30%	16%	46%	–
У стадії формування	43%	–	25%	–

Експериментально перевірено, що створення визначених педагогічних умов під час організації наскрізної професійної підготовки майбутніх викладачів іноземних мов, забезпечує стрімку позитивну динаміку формування в них готовності до моніторингової діяльності, як по закінченні бакалаврату (оскільки вона виявилася на високому (у 21%), достатньому (у 33%), середньому (у 30%) і низькому (у 16%) рівнях), так і по завершенні магістратури (оскільки виявилася на високому (у 39%), достатньому (у 37%) та середньому (у 24%) рівнях). На відміну від цього, у жодного з майбутніх викладачів іноземних мов, які навчалися за традиційною системою професійної підготовки, сформованість їхньої готовності до моніторингової діяльності не було зафіксовано на високому і достатньому рівнях. Остання, відповідно, виявилася лише на середньому (у 27% та у 29%) та низькому (у 30% та у 46%) рівнях, при контингенті осіб, в яких вона перебувала в стадії формування (у 43% та 25%).

Висновки

1. Обґрунтовано, що формування професійної готовності майбутніх викладачів іноземних мов до моніторингової діяльності – це спеціально організований процес їхнього професійного вдосконалення як проєвропейськи налаштованих й відповідально діючих фахівців – організаторів, експертів, диспетчерів й гарантів якості іншомовної освіти, здатних до відстеження, коректування й забезпечення її високої ефективності завдяки своєчасному й адекватному застосуванню засобів педагогічного моніторингу й освітніх вимірювань.

2. Технологія формування професійної готовності майбутніх викладачів іноземних мов до моніторингової діяльності ефективно функціонує в єдності провідних компонентів: мотиваційно-цільового, дидактико-стратегічного, організаційно-діяльнісного, змістовно-технологічного, оцінно-результативного.

3 Доведено, що ефективність технології формування готовності майбутніх викладачів іноземних мов до моніторингової діяльності зумовлена впливом певних педагогічних умов, серед яких провідними є такі: впровадження теорії педагогічного моніторингу й організації моніторингових досліджень; спрямування завдань самостійно-дослідницької діяльності студентів на застосування сучасних засобів освітніх вимірювань; організаційно-методичний супровід траєкторії їхнього професійного розвитку як організаторів, експертів та диспетчерів якості іншомовної освіти й полікультурного виховання молоді.

Здійснене дослідження не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблеми. Подальші перспективи складають аспекти впровадження моніторингового підходу в систему іншомовної освіти.

Література

Breidbach, S. (2013) *European Communicative Integration: The Function of Foreign Language Teaching for the Development of a European Public Sphere [Language, Culture and Curriculum]*. Vol. 15, N 3, pp. 275–279.

Колесниченко Н.Ю. (2014) *Професійна підготовка бакалаврів романо-германської філології в системі університетської освіти: теоретичні і методичні засади: монографія*. Одеса: БМБ, 278 с.

Майоров А.Н. (2003) *Мониторинг в системе информационного обеспечения управления образованием: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.08, Санкт-Петербург, 356 с.*

Ніколаєва С.Ю. (2003) *Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання*. К.: Ленвіт, 67 с.

Rozhelyuk I. Y. (2017) *Legislative and Regulatory Quality Management Principles of Education as a Factor of Formation of Future Language Teacher to the Monitoring Activity in Higher Educational Institution, Orientacje I przedsięwzięcia w edukacji przedszkolnej I szkolnej: monografia wieloautorska.*, Siedlce: AKKA,. P. 217–229.

Цокур О. С. (1998) *Категория педагогического сознания в теории и практике профессиональной подготовки учителя : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01; 13.00.04.*, 464 с.

Tudor, J. (2005) *The Challenge of the Bologna Process for Higher Education Language Teaching in Europe*. Brussels: Universite Libre de Bruxelles.

Tuning Educational Structures in Europe (2006) EC : Educational and Culture. Socrates-Tempus. Retrieved from: http://www.eua.be/eua/en/projects_ects.jsp.

REFERENCES

Breidbach, S. (2013) *European Communicative Integration: The Function of Foreign Language Teaching for the Development of a European Public Sphere [Language, Culture and Curriculum]*. Vol. 15, N 3, pp. 275–279.

Kolesnuchenko H.Yu. (2014) *Profesiynna pidgotovka bakalavriv romano-germanskoj filologii v sustemi universitetskoy osvitu: teoretichni i metodichni zasady: monografiya*. Odessa: BMB (in Ukraine)

Mayorov A.N. (2003) *Monitoring v systeme informatsionnogo obespecheniya upravleniya obrazovaniyem [Monitoring in the System of Informational Support of Education Management] (Doctoral Thesis)*, St. Petersburg (in Russian)

Nikolaiva S. Yu. (Ed.) (2003) *Zagalnoyevropeiski rekomendatsii z movnoyi osvity: vyvchennia, vykladannia, otsiniuvannia [Common European framework of reference for languages: learning, teaching, assessment]*. Kyiv (in Ukraine)

Rozhelyuk I. Y. (2017) *Legislative and Regulatory Quality Management Principles of Education as a Factor of Formation of Future Language Teacher to the Monitoring Activity in Higher Educational Institution. Orientacje I przedsięwzięcia w edukacji przedszkolnej I szkolnej*. Siedlce: AKKA, pp. 217–229.

Tsokur O.S. (1998) *Kategoriya pedagogicheskogo soznaniya v teorii i praktike professional'noy podgotovki uchitelya [The Category of Pedagogical Consciousness in the Theory and Practice of Professional Teacher's Training] (Doctoral Thesis)*, Odessa (in Russian)

Tudor, J. (2005) *The Challenge of the Bologna Process for Higher Education Language Teaching in Europe*. Brussels: Universite Libre de Bruxelles.

Tuning Educational Structures in Europe (2006) EC : Educational and Culture. Socrates-Tempus. Retrieved from: http://www.eua.be/eua/en/projects_ects.jsp.

Rozhelyuk I. Technology formation of future teacher's awareness for the monitoring activity

This article is devoted to elucidation of the essence and results of a pedagogical experiment focused on formation of future foreign language teachers' awareness for monitoring activity. The pedagogical conditions which are believed to enhance the effectiveness of the process in question, – have been revealed therein. Among the said conditions, the following ones have been determined as leading: the intensification of the role of the pedagogical monitoring and organization of relevant pedagogical educational research-based activities within the framework of pedagogical disciplines studied; the support of professional development of a teacher as the participant, organizer and facilitator of quality foreign language education and multi-cultural upbringing. On the basis of the above-mentioned pedagogical conditions a conceptual model named «Formation of Future Foreign Language Teachers' Awareness for Monitoring Activity in the Process of Their Professional Training» has been elaborated. The said model functions as a unity of the following components: motivational, didactic-strategic, organizational, content-technological, evaluative. The results of this model's approbation in the process of the pedagogical experiment carried out have proved its high effectiveness. Furthermore, we have been able of revealing the essence of future foreign language teachers' awareness for monitoring activity being an important professional new development of their personality as consciously acting organizers, dispatchers and facilitators of quality foreign language teaching, deemed important for the future teachers' capability to plan, implement, correct and assess the results achieved during relevant educational tests carried out.

Also, we have experimentally ascertained that creation of the relevant pedagogical conditions promotes rapid pedagogical dynamics of formation of future foreign language teachers' awareness for monitoring activity both upon completion of their bachelor's degree (21% displayed «high level» whereas 33% displayed «sufficient level», «average level» displayed by 30% and «low level» displayed by as many as 16% of the students) as well as upon completion of their Master's Degree (39% displayed «high level», «sufficient level» was displayed by 37%, «average level» displayed by 24% and ultimately – the «low level» was displayed by 0% of the students). Thus, none of the students educated under the traditional technology – has been able to display his/her formation of awareness for monitoring activity at either «high» or «sufficient» levels. On the contrary, the «average» level was displayed by 27-29% whereas the «low level» was displayed by 30-46% of the students and, ultimately, 43% and 25% of the students have displayed their «still under formation» level.

Key words: *professional training of future foreign language teachers, monitoring in foreign language education, monitoring activity of a foreign language teacher, awareness for monitoring activity, formation of awareness for monitoring activity, pedagogical conditions.*

DOI 10.31909/26168812.2019-(45)-19
УДК 378.14+37.032+008+316.7+004.62

Олена СМАЛЬКО*

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ «ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ»

У статті описуються особливості викладання університетського навчального курсу «Інформаційна культура діяльності сучасного фахівця», обґрунтовується важливість його вивчення в сучасну епоху інформаційно-комунікаційних технологій, розкриваються основні поняття, пов'язані з феноменом інформаційної культури. В роботі також описуються витоки теорії інформаційного суспільства, перелічуються поширені моделі і концепції його розвитку, зазначаються науковці, які досліджували проблеми розвитку інформаційного суспільства та формування інформаційної культури його мешканців. Наведено перелік основних документальних джерел, що утворюють організаційно-правове забезпечення інформаційної культури і теоретико-методичні засади її формування, які варто пропонувати для реферативного ознайомлення студентам. Зроблено короткий огляд сфер цифрової компетентності сучасної людини і описано зміст останньої версії Європейської рамки цифрової компетентності для громадян, використання якої може сприяти підвищенню рівня інформаційної грамотності фахівців різних профілів і покращенню якості освіти в цілому. Розгляд впродовж навчального курсу основних положень Рамки цифрової компетентності може також стати корисним досвідом для цілеспрямованих студентів, які планують зробити вдалу кар'єру у вибраній професійній сфері.

Ключові слова: інформаційна культура, інформаційна грамотність, цифрова грамотність, інформаційне суспільство, інформаційно-комунікаційна компетентність, цифрова компетентність.

Постановка проблеми. В епоху суцільної інформатизації усіх галузей життєдіяльності людини надзвичайно важливим освітнім завданням є формування інформаційної культури у кожного майбутнього фахівця. Використання різноманітних програмних застосунків на стаціонарних комп'ютерних і мобільних пристроях, комунікація з людьми за допомогою різних месенджерів і соціальних мереж, використання у професійній діяльності та побуті авторських мультимедійних продуктів і матеріалів мас-медіа, користування Інтернет-ресурсами для забезпечення різнопланових інформаційних відносин – всі ці і багато інших сфер інформаційної взаємодії сучасної людини спричиняють необхідність формування у фахівців будь-яких профілів цифрової грамотності та інформаційної культури. Саме тому в університетських освітніх програмах з'являються відповідні навчальні дисципліни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед авторів ґрунтовних вітчизняних наукових праць останніх років, присвячених питанням формування інформаційної культури, можна назвати таких вчених: Беякова К. І, Галету Я. В., Гуменного О. Д., Кириченка М. О., Онопрієнка С. Г., Прудникову О. В. Цимбалюка В. С., Шопіну І. М. У їхніх працях звертається увага на зростання ролі інформаційної культури в умовах сучасного інформаційного суспільства, досліджуються компоненти інформаційної культури, організаційні та правові засоби її забезпечення, пропонуються шляхи підвищення ефективності формування інформаційної культури у фахівців різних спеціальностей.

Мета статті: описати деякі особливості викладання в університетах навчального

* Смально О. – кандидат педагогічних наук, доцент, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; e-mail: smalko.olena@kpmi.edu.ua.

курсу «Інформаційна культура діяльності сучасного фахівця» для студентів окремих спеціальностей.

Наукові завдання статті: обґрунтувати важливість вивчення у вищих закладах освіти навчального курсу «Інформаційна культура діяльності сучасного фахівця», розкрити основні поняття, пов'язані з феноменом інформаційної культури, навести перелік документальних джерел, що утворюють організаційно-правове забезпечення інформаційної культури і теоретико-методичні засади її формування, описати особливості викладання відповідного університетського навчального курсу для студентів окремих спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. Для студентів спеціальностей, для яких важливим є формування інформаційно-комунікаційної компетентності, у навчальні плани потрібно включати курс «Інформаційна культура діяльності сучасного фахівця». Університетська освіта повинна забезпечити ґрунтовне формування усіх необхідних компонентів інформаційної культури, спираючись на ази інформаційної (цифрової) грамотності, отримані молодими людьми впродовж попереднього навчання у закладах загальної або профільної середньої, професійної або фахової передвищої освіти, збагатити їхні знання й уміння, що сприяють цілеспрямованій самостійній діяльності по забезпеченню індивідуальних інформаційних потреб з використанням інформаційних технологій, та гідно підготувати майбутніх професіоналів до складних викликів сучасного інформаційного суспільства.

Передусім, впродовж перших лекційних занять варто ознайомити студентів з сучасними моделями і стратегіями розвитку інформаційного суспільства.

Країною-родоначальницею теорії інформаційного суспільства прийнято вважати Японію, в якій з середини 1950-х років розпочався процес концептуального обґрунтування необхідності розбудови інформаційного суспільства. Термін «інформаційне суспільство», що позначив новий тип суспільства, у 1961 р. запропонував японський антрополог, професор Кіотського університету Умеао Тадао. Пізніше, завдяки вільному володінню англійською мовою, ідеї японських теоретиків інформаційного суспільства (Кенічі Кохіямі, Юдзіро Хаяші та інших) доніс до всього світу славетний Йонеджі Масуда, професор Університету Аоморі, а згодом засновник і президент Інституту інформаційного суспільства. Його праці японською мовою «Вступ до інформаційного суспільства: Комп'ютери змінюють людське суспільство» (1968 р), «Комп'ютерне суспільство та освіта» (1968 р), «Майбутнє інформаційного суспільства: що воно приносить?» (1972 р.), а згодом і англійською мовою «Інформаційне суспільство як постіндустріальне суспільство» (1981 р.) зроблять його відомим на весь світ.

Вважається, що інформаційне суспільство – це якісно новий етап соціотехнологічної еволюції суспільства, що формується в результаті довгострокових тенденцій попереднього соціально-економічного розвитку, який передбачає збільшення ролі інформації і знань, а також формування та споживання інформаційних ресурсів у всіх системах життєдіяльності суспільства за допомогою розвитку інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), що існують у глобальних масштабах¹.

Занурюючись у вивчення основ інформаційного суспільства, важливо розглянути поширені практичні моделі його розвитку на прикладі провідних держав світу. В межах розгляду західної моделі слід відокремити шлях, обраний країнами Північної Європи, від американського шляху, а в рамках східної моделі усвідомити особливе місце Японії і Китаю, при цьому пригадати активну участь держави у створенні національної інформаційної інфраструктури у так званих «азійських тигрів» (Південна Корея, Тайвань, Гонконг і Сінгапур).

Ознайомлюючись з міжнародним досвідом переходу до інформаційного суспільства, варто спробувати співставити здобутки зарубіжжя з національними стратегіями розвитку

¹ Данілі'ян В. О. *Інформаційне суспільство та перспективи його розвитку в Україні (соціально-філософський аналіз). Монографія.* Харків: Право, 2008. С. 23.

електронного інформаційного сьогодення. Цьому сприятиме підготовка окремими студентами реферативних оглядів за наперед пропонованими викладачем інформаційними джерелами з їх подальшими обговоренням на практичному занятті з відповідної теми.

Студентів також потрібно ознайомити з основними концепціями інформаційного суспільства, які розробляли такі відомі дослідники, як Герберт Шиллер (американський медіа критик, соціолог), Юрген Габермас (німецький філософ і соціолог), Ентоні Гіденс (англійський соціолог). Слід коротко розповісти про дуже ґрунтовну теоретичну працю «Теорії інформаційного суспільства» (1995 р.), в якій проаналізовано різноманітні філософські, соціологічні та інші теорії, що описують інформаційне суспільство, яка належить перу британського соціолога Френка Вебстера. Обов'язково, щоб мотивувати молодь глибоко осмислювати історичні та сучасні неспокійні політичні реалії, варто розповісти про праці всесвітньо відомих філософів-сучасників, які активно розвиваючи ідеї своїх попередників, навіть роблять сміливі політологічні припущення щодо неминучих змін у соціокультурній еволюції людства².

Особливого осмислення потребує питання формування «людини інформаційної» (*homo informaticus*) – однієї з базисних характеристик інформаційного суспільства, а також соціальні проблеми, пов'язані з особистістю в умовах інформатизації (зокрема, проблема її інформаційної безпеки).

Забезпечення інформаційної безпеки особистості означає її право на отримання об'єктивної інформації і припускає, що одержана людиною з різних джерел інформація не перешкоджає вільному формуванню й розвитку її особистості³.

Також кожний студент повинен усвідомити неминучість інформаційних впливів на особистість, які неодмінно супроводжують життя людини в сучасній інфоноосфері, розібратись в їх різноманітні та засобах запобігання поганих наслідків цих впливів. Відповідним чином підготовлені завдання на практичних заняттях за умови широкої обізнаності з цього питання викладача, безумовно, сприятимуть якісному засвоєнню студентами потрібних ключових моментів.

На окремому практичному занятті необхідно проаналізувати шляхи впровадження інформаційних технологій в усі сфери суспільно-політичного, економічного та освітянського життя, обговорити основні проблеми вітчизняного інформаційного законодавства (у сфері створення, поширення та використання інформації), визначити цілі та напрямки розвитку інформаційного суспільства в Україні.

Розкриваючи поняття інформаційної культури та пояснюючи її складові, слід докласти максимум зусиль для обґрунтування необхідності формування цих важливих компонентів загальної культури особистості у всіх без виключення членів українського суспільства. Особливу увагу потрібно приділити мотивації майбутніх педагогів, завдяки професійній діяльності яких у подальшому відбуватиметься становлення інформаційного світогляду молодого покоління.

На території колишнього радянського союзу вперше термін «інформаційна культура» з'явився в публікаціях у 70-х роках ХХ століття. Радянський науковець Г. Г. Воробйов, який зараз є фахівцем з теорії семантичної інформації, у своїй монографії «Інформаційна культура в управлінській праці», опублікованій у 1971 році, вперше публічно озвучив це поняття.

Трохи пізніше розвивали та популяризували концепцію інформаційної культури працівники бібліотек. Однією з перших робіт, в яких використовувався цей термін, була стаття бібліографів К. М. Войханської і Б. А. Смірної «Бібліотекарі і читачі про інформаційну культуру» у збірнику матеріалів відомого дослідження «Оптимізація

² Фукуяма Ф. (2019) *Політичний порядок і політичний занепад. Т.2: Від промислової революції до глобалізації демократії*. Київ: Наш формат., 608 с.

³ Воронкова В. Г., Дзьобань О. П., Соснін О.В. (2017) *Від homo sapiens до homo informaticus: антропологічні виміри інформаційного суспільства / Інформаційне суспільство в світі та Україні: проблеми становлення та закономірності розвитку: колективна монографія*. Запоріжжя: ЗДІА., С. 13-14.

бібліотечно-бібліографічного обслуговування фахівців» (1974 р.).

Наразі до інформаційної культури у широкому розумінні відносять всі без винятку аспекти інформаційної діяльності та комунікативних процесів, створені людством впродовж різних етапів історичного розвитку, у вузькому розумінні – окремі вміння та навички, пов'язані з пошуком і структуруванням відомостей та даних, притаманні особистості⁴.

Важливість формування у населення України інформаційної культури було визначено на державному рівні через кілька років після отримання незалежності, і вже у жовтні 2001 року Рада національної безпеки і оборони України прийняла рішення «Про заходи щодо вдосконалення державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки України», в якому Міністерству освіти і науки України наказували у тримісячний термін підготувати типові навчальні програми для середніх і вищих навчальних закладів з навчальної дисципліни «Інформаційна культура».

Значно вища планка захисту вітчизняної інформаційної сфери від потенційних і реальних загроз національній безпеці була взята після прийняття у квітні 2014 року Радою національної безпеки і оборони України рішення «Про заходи щодо вдосконалення формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України» задля протидії інформаційній агресії іноземних держав. У цьому ключі важливо, щоб і в університетських освітніх програмах знаходили належне місце дисципліни, впродовж вивчення яких студентів можна навчати адекватно сприймати навколишню дійсність в умовах відкритості інформаційного простору України, формувати вміння критичного ставлення до неперевіраних даних та до інформаційних повідомлень, отримуваних із заангажованих джерел, прищеплювати навички захисту від негативного впливу на стан здоров'я надмірного використання комп'ютерних пристроїв (у тому числі від симптомів інформаційного перевантаження) та протидії інформаційно-психологічним операціям, виховувати інформаційно-правову культуру щодо використання електронних ресурсів, які є предметом інтелектуальної власності, тощо.

Вивчаючи історичні аспекти формування інформаційної культури сучасного фахівця, варто зробити короткий огляд міжнародних документів, які зміцнюють фундамент сучасних інформаційних правовідносин в Європі та у світі. Викладач повинен тезисно ознайомити студентів з основними положеннями найбільш важливих документальних джерел, які утворюють організаційно-правове забезпечення інформаційної культури. Мова йде про одні з перших правових документів, пов'язаних з формуванням інформаційної культури – Резолюцію 127 (II) Генеральної Асамблеї ООН «Невірна або спотворена інформація» (1947 р.), Європейську конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.), Декларацію принципів міжнародного культурного співробітництва Генеральної конференції ЮНЕСКО (1966 р.), Резолюцію № 428 Ради Європи «Стосовно Декларації про засоби масової інформації та права людини» (1970 р.), Декларацію керівних принципів щодо використання мовлення через супутники для вільного розповсюдження інформації, розвитку освіти та розширення культурних обмінів (1972 р.), Конвенцію про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (1996 р.), Декларацію про європейську політику в галузі нових інформаційних технологій (1999 р.), Окінавську хартію глобального інформаційного суспільства (2000 р.), Рекомендацію 1506 (2001) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Свобода слова та інформації в засобах масової інформації в Європі» (2001 р.), Декларацію принципів «Побудова інформаційного суспільства – глобальна задача в новому тисячолітті» (2003 р.), Рекомендацію 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетентності для навчання протягом усього життя» (2006 р.)⁵ тощо.

⁴ Беляков К. І, Онопрієнко С. Г., Шопіна І. М. (2018) *Інформаційна культура в Україні: правовий вимір. Монографія*. Київ: КВІЦ. С. 15.

⁵ Там само, С. 94-103.

Останній з перелічених документів рекомендував державам-членам Європейського Союзу задля сприяння розвитку якісного, орієнтованого на майбутнє, навчання та професійної підготовки, що відповідатиме потребам європейського суспільства, забезпечити молодь потрібними основними компетентностями та покращити рівень освіти. У додатку до цього документа містились Європейські еталонні рамки ключових компетентностей для навчання впродовж усього життя, четвертою в переліку яких зазначалась цифрова компетентність, яка «передбачає впевнене та критичне використання технологій інформаційного суспільства для роботи, дозвілля та спілкування і спирається на основні ІКТ-навички: використання комп'ютерів для отримання, оцінювання, зберігання, виготовлення, представлення та обміну інформацією, а також для спілкування та участі у мережах спільної роботи через Інтернет»⁶. З 2006 року європейські рекомендації щодо ключових компетентностей періодично уточнюються і доповнюються. А з 2016 року, після прийняття Нової програми розвитку навичок для Європи, розвиток цифрової компетентності у європейців став пріоритетним завданням для усіх держав-членів ЄС.

Після ратифікації у 2014 році Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом Міністерство освіти і науки України активізувало співробітництво в галузі вищої освіти з ЄС, спираючись на Главу 23 цієї угоди. Тепер у новітніх стандартах вищої освіти для різних спеціальностей, підготовку яких забезпечують вітчизняні заклади вищої освіти, серед загальних компетентностей, гарантованих будь-якому випускнику, обов'язково знаходимо здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел та навички використання інформаційних і комунікаційних технологій. Так українська держава поступово гармонізує європейські документи з метою підвищення рівня цифрової компетентності фахівців різних профілів, працює над покращенням якості вітчизняної освіти і бере участь у спільній з країнами-членами ЄС справі – у створенні єдиного європейського освітнього простору.

Міжнародні експерти виділяють дванадцять сфер цифрової компетентності: 1) загальні знання та функціональні навички; 2) використання в повсякденному житті; 3) спеціалізована та розвинута компетентність до праці та творчого самовираження; 4) технологія комунікації та співпраці; 5) обробка та управління інформацією; 6) конфіденційність та безпека; 7) правові та етичні аспекти; 8) збалансоване ставлення до технології; 9) розуміння та усвідомлення ролі ІКТ у суспільстві; 10) вивчення цифрових технологій і навчання з їх допомогою; 11) обґрунтовані рішення щодо відповідних цифрових технологій; 12) безпроблемне використання, що демонструє самоєфективність. Кожна область у свою чергу представлена описом знань, вмінь і навичок, якими повинна володіти компетентна людина. Наприклад, сферу конфіденційності та безпеки описують наступним чином: грамотна з точки зору застосування цифрових технологій особа знатна захищати персональні дані та вживати відповідних заходів безпеки; а сферу правових та етичних питань так: грамотна з точки зору застосування цифрових технологій особа має належно і соціально відповідально працювати у цифрових середовищах, демонструючи обізнаність та знання юридичних та етичних аспектів щодо використання ІКТ і цифрового контенту⁷.

Впродовж останніх кількох років європейці ґрунтовніше підійшли до питання визначення вимог до цифрової компетентності. В результаті плідної роботи було створено рамки компетентностей для різних груп населення (у тому числі для фахівців педагогічного профілю). Розроблені рамки є інструментом для підвищення цифрової компетентності людей.

Діючи на сьогодні Європейську рамку цифрової компетентності для громадян

⁶ Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning. URL: <http://enil.ceris.cnr.it/Basili/EnIL/gateway/europe/EUkeycompetences.htm>.

⁷ Janssen J., Stoyanov S., Ferrari A., Punie Y., Pannekeet K., Sloep P. (2013) *Experts' views on digital competence: commonalities and differences*. Computers & Education. Vol. 68 (1), , p.473-481.

вдосконалюють з 2013 року. В оновленому документі (його скорочена назва – DigComp 2.1)⁸ міститься опис п'яти вимірів цифрової компетентності: 1) сфери компетентності, визначені як частини цифрової компетентності; 2) дескриптори компетентності та назви, що стосуються кожної сфери; 3) рівні професійності для кожної компетентності; 4) знання, вміння та навички, застосовні до кожної компетентності; 5) приклади використання, застосовності компетентності для різноманітних цілей.

В останній версії DigComp описано чотири широкі рівні майстерності (фундаментальний, проміжний, просунутий, високоспеціалізований), які поділяються на дрібніші рівні, яких налічується вісім. Це є дуже зручним для розробки навчальних матеріалів, для визначення відповідності громадян умовам навчання і праці, для забезпечення профорієнтаційних цілей і т. п. У документі також наводяться дескриптори, що допомагають краще визначити відповідні компетентності у людей. Пропонується три основні напрями запровадження Рамки цифрової компетентності для громадян: для формування і підтримки кадрової політики, для планування навчання у сфері освіти, підготовки кадрів та у сфері зайнятості, а також для оцінювання і атестування робітників.

Розгляд змісту таких важливих документів може виявитись дуже корисним досвідом для цілеспрямованих студентів, які планують зробити вдалу кар'єру у вибраній професійній сфері.

Залежно від профілю підготовки студентів, для яких проводиться курс інформаційної культури, слід налаштовувати майбутніх фахівців на формування у них навичок використання відповідного прикладного програмного забезпечення спеціального призначення. Якщо у курсі передбачені лабораторні заняття, то на них можна організувати відпрацювання студентами навичок ефективної роботи з потрібними програмними продуктами (у тому числі з мобільними і веб-застосунками). І навіть якщо лабораторних занять не передбачено, то обов'язково потрібно знайти час, щоб обговорити важливі питання, пов'язані із захистом прав інтелектуальної власності в інформаційній сфері, при цьому варто розглянути як норми національного, так і міжнародного законодавства.

Висновки. Не применшуючи важливості інших навчальних дисциплін загальної і професійної підготовки фахівців різних профілів, варто зазначити, що курс, покликаний формувати у майбутніх професіоналів інформаційну культуру та основні цифрові компетентності, є надзвичайно затребуваним в сучасну епоху всюдисущих інформаційно-комунікаційних технологій та стрімкого зростання обсягу доступної людству електронної інформації. Змістове наповнення курсу щороку можна збагачувати, доповнюючи його важливими для студентів питаннями, а методичні особливості викладання вдосконалювати, використовуючи для цього найбільш ефективні методи і прийоми, що сприятимуть підвищенню якості засвоєння потрібного навчального матеріалу.

Література

Carretero, S., Vuorikari, R., Punie, Y. (2017) *DigComp 2.1: The Digital Competence Framework for Citizens with eight proficiency levels and examples of use*. Luxembourg: Publications Office of the European Union., 48 p.

Janssen J., Stoyanov S., Ferrari A., Punie Y., Pannekeet K., Sloep P. (2013) *Experts' views on digital competence: commonalities and differences*. Computers & Education. Vol. 68 (1), p.473-481.

⁸ Carretero, S., Vuorikari, R., Punie, Y. *DigComp 2.1: (2017) The Digital Competence Framework for Citizens with eight proficiency levels and examples of use*. Luxembourg: Publications Office of the European Union., 48 p.

Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning. URL: <http://enil.ceris.cnr.it/Basili/EnIL/gateway/europe/EUkeycompetences.htm>.

Беляков К. І, Онопрієнко С. Г., Шопіна І. М. (2018) *Інформаційна культура в Україні: правовий вимір. Монографія.* Київ: КВІЦ, С. 15.

Воронкова В. Г., Дзьобань О. П., Соснін О.В. (2017) *Від homo sapiens до homo informaticus: антропологічні виміри інформаційного суспільства / Інформаційне суспільство в світі та Україні: проблеми становлення та закономірності розвитку: колективна монографія.* Запоріжжя: ЗДІА, С. 13-14.

Даніл'ян В. О. (2008) *Інформаційне суспільство та перспективи його розвитку в Україні (соціально-філософський аналіз). Монографія.* Харків: Право, С. 23.

Фукуяма Ф. (2019) *Політичний порядок і політичний занепад. Т.2: Від промислової революції до глобалізації демократії.* Київ: Наш формат, 608 с.

REFERENCES

Bieliakov, K.I, Onopriienko, S.H., Shopina, I.M. (2018) *Informatsiina kultura v Ukraini: pravovyi vymir* [Information culture in Ukraine: legal dimension]. Monohrafiia [Monograph]. Kyiv: KVITS. 169 p. [in Ukrainian].

Carretero, S., Vuorikari, R., Punie, Y. (2017). *DigComp 2.1: The Digital Competence Framework for Citizens with eight proficiency levels and examples of use.* Luxembourg: Publications Office of the European Union. 48 p. [in English]. URL: [http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC106281/web-digcomp2.1pdf_\(online\).pdf](http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC106281/web-digcomp2.1pdf_(online).pdf).

Danilian, V.O. (2008) *Informatsiine suspilstvo ta perspektyvy yoho rozvytku v Ukraini (sotsialno-filosofskyi analiz)* [Information society and prospects for its development in Ukraine (socio-philosophical analysis)]. Monohrafiia [Monograph]. Kharkiv: Pravo. p. 23 [in Ukrainian].

Fukuizama, F. (2019) *Politychnyi poriadok i politychnyi zanepad* [Political Order and Political Decay]. T.2 [Vol.2]: *Vid promyslovoi revoliutsii do hlobalizatsii demokratii* [From the Industrial Revolution to the Globalization of Democracy]. Kyiv: Nash format. 608 p. [in Ukrainian].

Janssen J., Stoyanov S., Ferrari A., Punie Y., Pannekeet K., Sloep P. (2013) *Experts' views on digital competence: commonalities and differences.* Computers & Education. Vol. 68 (1). p. 473-481 [in English]. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/55537629.pdf>.

Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning. [in English]. URL: <http://enil.ceris.cnr.it/Basili/EnIL/gateway/europe/EUkeycompetences.htm>.

Voronkova, V.H., Dzoban, O.P., Sosnin, O.V. (2017) *Vid homo sapiens do homo informaticus: antropologichni vymiry informatsiinoho suspilstva* [From homo sapiens to homo informaticus: the anthropological dimensions of the information society] / *Informatsiine suspilstvo v sviti ta Ukraini: problemy stanovlennia ta zakonomirnosti rozvytku: kolektyvna monohrafiia* [Information society in the world and Ukraine: problems of formation and patterns of development: a collective monograph]. Zaporizhzhia: ZDIA. p. 13-14 [in Ukrainian].

Smalko O. Features of course teaching «Information culture of activity of the modern specialist»

The article is devoted to the description of the peculiarities of teaching a university training course «Information culture of the modern specialist». The author substantiates the importance of studying this course in the modern era of ubiquitous information and communication technologies, reveals the basic concepts related to the phenomenon of information culture.

The material also describes the origins of the theory of the information society, lists the general models and concepts of its development. Scientists who studied the problems of the information society and the formation of the information culture of its citizens are noted. The paper provides a list of basic documents that constitute the organizational and legal support of the information culture, as well as the theoretical and methodological foundations of its formation. Students need these documents to familiarize themselves with the content.

The author also gives a brief overview of the areas of digital competence of the modern person and describes the content of the latest version of the European Digital Competence Framework for Citizens, which can help to increase the level of information literacy of professionals and improve the quality of education. Bringing national education closer to the European Education Area is a time requirement task, especially after ratifying the Association Agreement between Ukraine and the European Union in 2014. Therefore, future domestic specialists should be aware of such documents. Consideration of the Digital Competency Framework may also be a rewarding experience for purposeful students planning to pursue a successful career in their chosen professional field. University education should give modern youth a sense of adequate perception of the environment in an open information society. Students need to develop the ability to be critical of untrusted data. They need to develop self-defense skills against the adverse effects of excessive use of computer devices. In addition, young people should develop an information and legal culture regarding the use of electronic resources to which intellectual property applies.

Key words: *information culture, information literacy, digital literacy, information society, information and communication competence, digital competence.*

DOI 10.31909/26168812.2019-(45)-20

УДК 376-056.36:[159.98:7

Ольга СОРОКА*

МОЖЛИВОСТІ АРТ-ТЕРАПІЇ В ІНКЛЮЗИВНІЙ ОСВІТІ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

У статті проаналізовано загальні підходи до проблеми інклюзивної освіти дітей з особливими потребами. Наведено статистичні дані щодо збільшення дітей з відхиленнями у розвитку, які потребують спеціальної освіти. Встановлено, що Україні функціонує потужна мережа спеціалізованих закладів для дітей, які мають порушення розвитку – спеціальні, навчально-реабілітаційні. Попри це перевага надається установам масового типу на засадах інклюзивної освіти. Представлено різні наукові підходи до трактування терміну «діти з особливими потребами», зміст якого акцентує увагу на необхідності реальної допомоги дітям означеної категорії в освітньому процесі, надання підтримки та можливості самореалізуватися в процесі інтеграції в суспільство. Встановлено, що «діти з особливими освітніми потребами» охоплює дітей, чії освітні проблеми виходять за межі загальноприйнятої норми. Йдеться про дітей з особливостями психофізичного розвитку, дітей з незначними порушеннями здоров'я, соціальними проблемами, дітей із соціально вразливих груп, обдарованих дітей та інших. Означені категорії потребують спеціальної інклюзивної освіти, яка допоможе покращити навчальні результати; опанувати нові рольові моделі; отримати комплекс комунікативних, соціальних, академічних знань, умінь і навичок; підвищити самооцінку; розширити соціальні контакти; покращити загальний психоемоційний стан. В якості корекційно-терапевтично-реабілітаційної технології у роботі з дітьми з особливими потребами пропонуємо використовувати арт-терапію – інноваційну освітню технологію «лікування» засобами образотворчого мистецтва – малюнком, графікою, живописом, скульптурою, для гармонійного розвитку особистості дитини.

Ключові слова: інклюзивна освіта, арт-терапія, діти з особливими потребами, особливі потреби, інвалід.

Постановка проблеми. Важливим показником розвитку цивілізованого демократичного суспільства є гуманне ставлення до дітей з особливими потребами, які мають право на повноцінне життя і розвиток. Прийняття Саламанкської декларації про політику, принципи і практичну діяльність у сфері освіти осіб з особливими потребами, потребує суттєвого вдосконалення системи навчання, виховання та соціальної адаптації дітей із порушенням психофізичного розвитку.

Останнім часом кількість дітей з відхиленнями у розвитку, на жаль, збільшується. Так, за даними Європейської академії дитячої інвалідності, у будь-якій країні світу 2-3 % усіх дітей – це діти-інваліди, ще 10-20 % – діти, які не мають ознак інвалідності, але підлягають постійному медико-педагогічному супроводу. «За даними ООН, кожна десята людина (більше 650 млн. осіб) на планеті має фізичні, розумові чи сенсорні порушення, у 25 % всього населення є різні розлади здоров'я»¹. Державна статистика Міністерства охорони здоров'я України констатує, що в Україні дітей-інвалідів – 168 тисяч, зокрема з патологією нервової системи, до яких належать і діти з ДЦП, – близько 100 тисяч.

* Сорока О. – доктор педагогічних наук, доцент, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, e-mail: S.Olga_1975@mail.ru

¹ Чайковський, М. Є. (2016). *Теорія і практика соціально-педагогічної роботи з молоддю з особливими потребами в умовах інклюзивного освітнього простору* : автореф. на здобуття наукового ступеня д-ра. пед. наук : спец. 13.00.05. Старобільськ, 46 с., С. 3.

Вражаючим є той факт, що з кожним днем збільшується кількість таких дітей: щорічно реєструється 200-220 тис. осіб, на 450 тис. вагітностей народжується 150 тис. дітей з вродженими вадами, серед яких 20 тис. – із важкими порушеннями².

Несприятлива тенденція щодо поширення інвалідності в світі, і в Україні зокрема, спричинила необхідність розв'язання проблеми щодо освіти дітей з особливими потребами. Це зумовлено тим, що повноцінне існування та розвиток таких дітей неможливі без здобуття якісної освіти. Реформування освітньої системи дітей з особливими потребами відбувається з урахуванням прогресивних світових тенденцій – від інституалізації до інклюзії. Відповідно, «інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що базується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, що передбачає навчання в умовах загальноосвітнього закладу. З метою забезпечення рівного доступу до якісної освіти інклюзивні освітні заклади повинні адаптувати навчальні програми та плани, методи та форми навчання, використання існуючих ресурсів, партнерство з громадою до індивідуальних освітніх потреб і різних стилів навчання дітей з особливими освітніми потребами»³.

Приємно відзначити, що сьогодні в Україні функціонує потужна мережа спеціалізованих закладів для дітей, які мають ті чи інші порушення психофізичного розвитку (спеціальні дошкільні та заклади загальної середньої освіти, навчально-реабілітаційні центри, навчальні заклади зі спеціальними групами та класами). Окрім цього, вони мають змогу здобувати освіту у закладах масового типу на засадах інклюзивної освіти. При цьому, слід враховувати той факт, що в Європейських країнах (Італія, Іспанія та інші), які скасували систему спеціальних навчальних закладів на користь інклюзивної освіти, сьогодні визнають це як помилку, а їхнє відновлення потребувало чимало зусиль. Отже, кожна дитина з особливими потребами повинна мати можливість реалізувати своє право на освіту у будь-якому типі навчально-виховного закладу та отримати при цьому необхідну спеціалізовану допомогу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема інклюзивної освіти перебуває в центрі уваги науковців : О. Василенко В. Єсіної, С. Кобі (S. Kobi), А. Колупаєвої, Л. Савчук, Г. Шевцова, Г. Вормінг (H. Warming) та інших. Організація соціально-педагогічної роботи з людьми з особливими потребами була об'єктом дослідження в дисертаційних роботах. Так, Т. Соловійова вивчала соціально-педагогічні засади роботи з батьками дітей з особливими потребами⁴; М. Чайковський досліджував теорію і практику соціально-педагогічної роботи з молоддю з особливими потребами в умовах інклюзивного освітнього простору⁵; В. Тесленко обґрунтував особливості соціально-педагогічної підтримки дітей з обмеженими можливостями в промисловому регіоні⁶.

Теоретико-методичні аспекти арт-терапії представлені у роботах зарубіжних (Р. Гудман, О. Копитін, Е. Крамер, Л. Лебедева, М. Наумбург, І. П'ятницька-Позднякова, Н. Роджерс та інші) і вітчизняних (А. Бреусенко-Кузнецов, О. Вознесенська, Н. Волкова, Н. Єщенко, О. Любарець, Н. Полякова, Н. Простакова, О. Пинчук, О. Сорока та інші) учених.

Наукові завдання статті: дослідити етимологію поняття «діти з особливими

² Там само, С. 3.

³ Колупаєва, А. А., Савчук, Л. О. (2011). *Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання*. Видання доповнене та перероблене: наук.-метод. посіб. К. : Видавнична група «АТОПОЛ», 274 с., С. 8.

⁴ Соловійова, Т. Г. (2009). *Соціально-педагогічні засади роботи з батьками дітей з особливими потребами* : автореф. дис... на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.05. Київ, 24 с.

⁵ Чайковський, М. Є. (2016). *Теорія і практика соціально-педагогічної роботи з молоддю з особливими потребами в умовах інклюзивного освітнього простору* : автореф. на здобуття наукового ступеня д-ра. пед. наук : спец. 13.00.05. Старобільськ, 46 с.

⁶ Тесленко, В. В. (2007). *Теорія і практика соціально-педагогічної підтримки дітей з обмеженими можливостями в промисловому регіоні*: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня д-ра пед. наук. : спец. 13.00.05. Луганськ, 42 с.

потребами»; охарактеризувати арт-терапію як корекційно-терапевтично-реабілітаційну технологію; визначити можливості арт-терапії в інклюзивній освіті дітей з особливими потребами.

Мета статті – обґрунтувати можливості арт-терапії в інклюзивній освіті дітей з особливими потребами.

Виклад основного матеріалу. Термін «інвалід», міжнародне визначення якого вперше було зафіксовано в Декларації ООН «Про права інвалідів» у 1975 році, визначає дитину з інвалідністю, яка не може самостійно забезпечити повністю чи частково свої життєві потреби повноцінного особистого або соціального життя, через вроджені чи набуті фізично-розумові вади⁷.

Аналіз наукових доробок учених Л. Акатова⁸, В. Бондар⁹ показує, що попри різні підходи і оцінки з питань проблеми вчені сходяться в одному: термін «дитина-інвалід» потрібно вилучити з широкого вжитку як такий, що засвідчує її повну неповноправність і зорієнтований не на розвиток дитини, а на її обмеження. Зауважується, що термінологія повинна нести не дискримінаційний характер, а відповідати сучасній концепції людської гідності, що стала поштовхом до інтеграційних процесів в освітній сфері. Увага акцентується на необхідності реальної допомоги дітям з особливими потребами в освітньому процесі, надання їм підтримки та можливості на самореалізацію в процесі інтеграції в суспільство.

Повністю підтримуємо М. Чайковського¹⁰, який уникає психологічно деструктивного терміну «інваліди», і надає перевагу терміну «люди з особливими потребами», що меншою мірою травмує їхню психіку, підвищує впевненість у собі, прискорює інтеграцію у відкритий соціум і адаптацію до умов нового середовища. Враховуючи зазначене вище, вважаємо, що термін «діти з особливими потребами» за даних обставин є найбільш прийнятним, отож і ми будемо дотримуватися його.

Термін «діти з особливими потребами» відповідає міжнародному терміну «children with special needs». Його використовують для позначення дітей з порушеннями психофізичного розвитку, в тому числі дітей з інвалідністю. При цьому, увагу акцентують на необхідності забезпечення додаткової підтримки у навчанні дітей цієї категорії (на відміну від терміну «інвалід»). Використання терміну «діти з особливими потребами» свідчить про відмову суспільстві від розподілу громадян на «повноцінну більшість» та «неповноцінну меншість», закріплює зміну акцентів у характеристиці таких дітей – з недоліків, порушень, відхилень від норми до фіксації їхніх потреб у особливих умовах та засобах навчання¹¹. Важливим є той факт, що термін «діти з особливими потребами» допомагає концентрувати увагу на самій дитині, її особистості та індивідуальності, й тільки потім тільки на її обмеженні чи ваді, як другорядної ознаки.

Поняття «діти з особливими освітніми потребами», широко охоплює всіх учнів, чий освітні проблеми виходять за межі загальноприйнятої норми. Найбільш поширене та прийнятне стандартне визначення «особливих потреб» в Міжнародній класифікації стандартів освіти (International Standard Classification of Education): «Особливі освітні потреби мають особи, навчання яких потребує додаткових ресурсів. Додатковими

⁷ Крижанівська, О. П., Каленська, О. О. (2012). *Етимологія поняття «діти з особливими потребами» у вітчизняному освітньому просторі*. Вісник НТУУ «КПІ». Серія: політологія, соціологія, право. Випуск 2 (14). С. 87-91.

⁸ Акатов, Л. И. (2003). *Социальная реабилитация детей с ограниченными возможностями здоровья. Психологические основы: учеб. пос. для студ. высш. уч. заведений*. М.: гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 369 с.

⁹ Бондар, В. І. (2005). *Проблеми корекційного навчання у спеціальній педагогіці*: навч. посіб. К.: Наш час, 176 с.

¹⁰ Чайковський, М. Є. (2016). *Теорія і практика соціально-педагогічної роботи з молоддю з особливими потребами в умовах інклюзивного освітнього простору*: автореф. на здобуття наукового ступеня д-ра. пед. наук: спец. 13.00.05. Старобільськ, 46 с.

¹¹ Литовченко, С. В. (2012). *Інклюзивне навчання дітей з особливими потребами: актуальні аспекти. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. Вип. 3 (1). С. 89-91.

ресурсами можуть бути: персонал (для надання допомоги у процесі навчання); матеріали (різноманітні засоби навчання, в тому числі допоміжні та корекційні); фінансові (бюджетні асигнування для одержання додаткових спеціальних послуг)»¹².

Під «особливими потребами» С. Лебедева розуміє принаймні три речі. З одного боку – це необхідність часом надзвичайно специфічних методів обстеження, навчання та комунікації (special education – спеціальної освіти або дефектології), реабілітації і працетерапії (physical-occupational therapy), особливого ставлення під час навчання. По-друге, потрібні також спеціальні пристосування – допоміжні пристрої для ходьби, інвалідні візки, слухові апарати, аж до складної комп'ютерної та медичної техніки, а також підвищені вимоги до безбар'єрної структури та адаптації середовища. По-третє, мається на увазі незахищеність цих дітей у соціальному плані¹³.

Дослідники по-різному визначають типологію дітей з особливими потребами. До цієї категорії відносять дітей з особливостями психофізичного розвитку, дітей з незначними порушеннями здоров'я, соціальними проблемами, дітей із соціально вразливих груп (наприклад, вихованців дитячих будинків), обдарованих дітей та інших.

Залежно від типу порушень В. Бондар виокремлює такі категорії дітей з: порушеннями слуху; порушеннями зору; порушеннями інтелекту (від затримки психічного розвитку до розумової відсталості); мовленнєвими порушеннями; порушеннями опорно-рухового апарату; складною структурою порушень; емоційно-вольовими порушеннями та дітей з аутизмом¹⁴.

Погоджуючись із С. Лебедевою¹⁵, ми переконані, що дитина, в якій наявним є певний дефект, нерідко комплексує. Це проявляється у підвищенні тривожності, прояві недовірливості, слабкій інтуїції у міжособистісних стосунках, впертості, егоцентризму, відсутності страху в ситуаціях підвищеного ризику, ігнорування норм культури поведінки, гіперчутливості до загрози. Такі діти є соціально боязкими, у них занижений рівень домагань. Труднощі навчання, які викликані недорозвитком, наприклад, фізичним, мовленнєвим, є частою причиною дезадаптації, різкого зниження мотивації навчання. Поряд з порушеннями психофізичного розвитку у дітей з особливими освітніми потребами спостерігається порушення соціальних контактів, низький соціометричний статус, що поглиблює порушення їхнього психічного розвитку, негативно впливає на емоційно-вольову сферу.

Вибір на користь інклюзивної освіти пов'язаний із тим, що діти з особливими потребами мають змогу суттєво покращити навчальні результати; опанувати нові рольові моделі; отримати необхідні знання й сформувані на їх основі комунікативні, соціальні й академічні уміння й навички; підвищити самооцінку; розширити можливості для налагодження нових соціальних контактів; покращити загальний психоемоційний стан тощо.

Українські вчені стверджують, що «інклюзія передбачає особистісно зорієнтовані методи навчання, в основі яких – індивідуальний підхід до кожної дитини з урахуванням усіх її індивідуальних особливостей – здібностей, особливостей розвитку, типів темпераменту, статі, сімейної культури тощо»¹⁶.

¹² Выготский, Л. С. (2003). *К психологии и педагогике детской дефективности. Основы дефектологии*. М. : Изд-во Лань, С. 101–106.

¹³ Лебедева, С. О. (2013). *Соціально-психологічна адаптація дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному просторі школи. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. Вип. 4 (2). С. 218–228, С. 219–220.

¹⁴ Бондар, В. І. (2005). *Проблеми корекційного навчання у спеціальній педагогіці* : навч. посіб. К. : Наш час, 176 с.

¹⁵ Лебедева, С. О. (2013). *Соціально-психологічна адаптація дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному просторі школи. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. Вип. 4 (2). С. 218–228.

¹⁶ Колупаєва, А. А., Савчук, Л. О. (2011). *Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання*. Видання доповнене та перероблене: наук.-метод. посіб. К. : Видавнича група «АТОПОЛ», 274 с., С. 8.

Особливе місце в арсеналі корекційно-терапевтично-реабілітаційних технологій у роботі з дітьми з особливими потребами займає «арт-терапія – інноваційна освітня технологія «лікування» засобами образотворчого мистецтва, а саме малюнком, графікою, живописом, скульптурою, для гармонійного розвитку особистості дитини. Як допоміжні засоби в арт-терапії використовують музику, казку, танець, гру, драму тощо»¹⁷. Сучасні дослідники визначають арт-терапію як засіб та технологію реабілітації дітей із проблемами у розвитку за допомогою мистецтва та художньо-творчої діяльності, які базуються на здібностях до образного сприйняття довкілля. В арт-терапії мистецтво – це діяльність, яка дає змогу експериментувати із художніми образами, символами у якості заміників реальних об'єктів¹⁸.

Вибір арт-терапії як базової технології в інклюзивній освіті дітей з особливими потребами сприяє їхній особистісній ідентифікації. Це обумовлено тим, що арт-терапія найбільш повно забезпечує потреби дитини в самоусвідомленні та інтеграції в соціум. Використання арт-терапії забезпечує в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами реалізацію таких функцій, як-от:

1) діагностувальна (кожен продукт творчості є «особливий документ, який містить багато інформації про свого автора... але не може бути основою для постановки діагнозу»);

2) терапевтична (зцілення особистості за допомогою мистецтва, повернення до психологічної цілісності);

3) катарсична (очищення, звільнення від негативних станів);

4) регулятивно-релаксаційна (зняття нервово-психічного напруження, регуляція психосоматичних процесів; моделювання позитивного психоемоційного стану);

5) комунікативно-рефлексивна (забезпечує корекцію відхилень спілкування, формування адекватної міжособистісної поведінки, самооцінки);

6) культурологічна (обумовлена об'єктивним зв'язком особистості з культурою як системою цінностей; розвитком людини на основі засвоєння нею художньої культури, становленням її творчого початку);

7) освітня (спрямована на розвиток особистості та засвоєння нею дійсності засобами мистецтва, що забезпечує отримання знань у сфері мистецтва та практичних навичок у художньо-творчій діяльності);

8) виховна (формування морально-естетичних, комунікативно-рефлексивних основ особистості, сприяння її соціокультурній адаптації за допомогою мистецтва);

9) коректувальна (сприяє профілактиці, корекції та компенсації недоліків розвитку)^{19 20}.

Виділяють два основні механізми психологічної коректувальної дії, характерні для методу арт-терапії. Перший механізм полягає в тому, що мистецтво дає змогу в особливій символічній формі реконструювати ту конфліктну ситуацію, що травмує, і знайти її вирішення через переструктурування цієї ситуації на основі креативних здібностей суб'єкта. Другий механізм пов'язаний із природою естетичної реакції, що дає можливість змінити дію «афекту від болісного до того, що приносить насолоду»²¹.

Слід зазначити, що у корекційному процесі для розвитку дитини особлива роль

¹⁷ Сорока, О. В. (2016). *Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до використання арт-терапевтичних технологій: дис. ... д-ра пед. наук* : спец. 13.00.04. Тернопіль, 534 с., С. 34.

¹⁸ Калініна, Л. А. (2009). *Використання лялькотерапії як напряму арт-терапії у корекційній роботі з дітьми, які мають проблеми у розвитку. Наукові праці*. Випуск 95. Том 108. С. 25–29.

¹⁹ Медведева, Е. А., Левченко, І. Ю., Комиссарова, Л. Н., Добровольская, Т. А. (2001). *Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании* : учеб. пособие для студ. сред. и высш. пед. учеб. заведений. М. : Издательский центр «Академия», 248 с., С. 25–26.

²⁰ Вознесенська, О., Мова, Л. (2007). *Арт-терапія в роботі практичного психолога: Використання арт-технологій в освіті*. К. : Шкільний світ, 120 с., С. 19.

²¹ Осипова, А.А. (2002). *Общая психокоррекция* : учебное пособие. М. : Сфера, 510 с.

належить малюванню. Це можна пояснити тим, що образотворча діяльність має суттєвий біологічний сенс – малювання відіграє роль одного з механізмів виконання програми вдосконалення організму, його психіки. Окрім цього, малювання сприяє розвитку сенсорно-моторної координації дітей, формує зорові образи, сприяє розвитку міжпівкульної взаємодії, конкретно-образного та абстрактно-логічного мислення.

Саме за допомогою арт-терапевтичних технологій, переконана А. Хіля²², можна дати дитині інструмент для того, щоб вона зрозуміла й навчилася програмувати, оцінювати та зреалізувати свою власну «Стратегію успіху», стратегію «Я – творець свого життя» – ставлячи цілі, беручи відповідальність за свої дії та вчинки, ухвалюючи рішення й реалізуючи їх на практиці.

Арт-терапію необхідно проводити у формі спеціальних занять, на яких дітям з особливими потребами пропонуються різні завдання, наприклад:

1) предметно-тематичний тип, в основі зображення якого – людина в її взаємодії з предметним світом і людьми (наприклад, «Моя сім'я», «Моє улюблене заняття»);

2) образно-символічний тип, що передбачає малювання, пов'язане з морально-психологічним аналізом абстрактних понять «Добро», «Зло», «Щастя», у вигляді образів, створених уявою дитини, а також зображення емоційних станів та почуттів – «Радість», «Гнів», «Страх» тощо;

3) вправи на розвиток образного сприймання, уяви і символічної функції – завдання, що ґрунтуються на принципі проєкції, – «Чарівні плями», а також відтворення у зображенні цілісного об'єкта та його осмислення – «Малювання за крапками»;

4) ігри-вправи з зображувальними матеріалами (фарбами, олівцями, папером, пластиліном тощо), дослідження їхніх фізичних властивостей та експресивних можливостей – «Малювання пальцями», експериментування з кольором (кольоротерапія), пластиліном, тістом (створення найпростіших форм з їх подальшим руйнуванням за типом ігор «руйнування-будівництво»);

5) завдання на спільну діяльність: вони можуть включати завдання попередніх видів, колективне малювання, спрямоване на корекцію проблем спілкування з однолітками, покращення стосунків у системі «діти-батьки»²³.

При проведенні арт-терапевтичних занять необхідно враховувати особливості психіки дітей з особливими потребами. С. Миронова підкреслює, зокрема, підвищену втомлюваність, розпорошену увагу, сповільнений темп сприймання, тривале входження у процес роботи²⁴.

Слід зазначити, що арт-терапія є способом допомогти «висловитися» дитині з особливими освітніми потребами через малюнок, казку, колаж, фотографію чи танець, створюючи свій неповторний образ. Окрім цього, арт-терапія дає дитині можливість через творчість «побачити себе», що полягає не лише у відтворенні власних почуттів, емоцій, дій чи вчинків у творчій роботі, а й можливості побачити свій образ крізь призму різноманітних образів «Я», створених самою дитиною. Кожен образ створюється поступово, за такою схемою:

— підготовка дитини до створення образу (читання завдання, вибір матеріалів для малювання);

— власна художньо-творча діяльність (створення зображення);

— обговорення із фахівцем створеного образу, відповіді на запитання фахівця;

²² Хіля, А. В. (2016). *Арт-терапія як засіб сприяння особистісній ідентифікації дітей з функціональними обмеженнями в умовах центрів соціально-психологічної реабілітації. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія.* Випуск 48. С. 142–147.

²³ Кіпріанов, І. Ю., Ковальчук, Т. І. (2014). *Використання арт-терапії у роботі з дітьми з особливими потребами. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт).* Випуск 5 (48). С. 77–81.

²⁴ Миронова, С. (2003). *Використання комп'ютера у корекційному навчанні дітей з вадами інтелекту. Дефектологія.* № 3. С. 41–45., С. 41

— доопрацювання створеного образу (за потреби та бажанням дитини);

— презентація та обговорення створених образів (за бажанням).

Серед запитань, які сприяють в діагностиці особливостей самоусвідомлення дитини та допомагають самій дитині ідентифікувати себе, прослідкувати риси свого характеру у взаємозв'язку із намальованим образом, можуть бути такі:

1) Подивіться, будь-ласка, на Ваш малюнок і дайте характеристику зображеному (рослині, тварині, казковому герою) за допомогою трьох прикметників: «Яка вона / Який він?»;

2) Ви б хотіли щось змінити у своїх малюнках?

3) Які кольори Вам найбільше подобаються у ваших малюнках?

4) Які кольори Вам не подобаються, і які з них Ви б хотіли забрати чи замінити?

На завершення необхідно звертати увагу дітей на те, як вони малюють себе в різних образах, на ті особливості, що їм подобається або не подобається у власних малюнках, на те, як інші реагують й описують створені ними образи. У результаті такого обговорення необхідно поступово підводити дітей до розуміння того, що всі люди різні, але важливі в цьому світі, і саме тому їх необхідно поважати й цінувати.

Висновки. Отже, корекційно-терапевтично-реабілітаційна спрямованість арт-терапії полягає в розвитку тонкої моторики, можливостей частин тіла (за відсутності рук), самопізнанні, корекції психоемоційної сфери, розширенні світогляду, сприйнятті, розвитку пам'яті, уваги, асоціативного й образного мислення дітей із особливими потребами.

Література

Акатов, Л. И. (2003). *Социальная реабилитация детей с ограниченными возможностями здоровья. Психологические основы*: учеб. пос. для студ. высш. уч. заведений. М. : гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 369 с.

Бондар, В. І. (2005). *Проблеми корекційного навчання у спеціальній педагогіці* : навч. посіб. К. : Наш час, 176 с.

Вознесенська, О., Мова, Л. (2007). *Арт-терапія в роботі практичного психолога: Використання арт-технологій в освіті*. К. : Шкільний світ, 120 с., С. 19.

Выготский, Л. С. (2003). *К психологии и педагогике детской дефективности. Основы дефектологии*. М. : Изд-во Лань, С. 101–106.

Калініна, Л. А. (2009). *Використання лялькотерапії як напряму арт-терапії у корекційній роботі з дітьми, які мають проблеми у розвитку. Наукові праці*. Випуск 95. Том 108. С. 25–29.

Кіпріанов, І. Ю., Ковальчук, Т. І. (2014). *Використання арт-терапії у роботі з дітьми з особливими потребами. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*). Випуск 5 (48). С. 77-81.

Колупаєва, А. А., Савчук, Л. О. (2011). *Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання*. Видання доповнене та перероблене: наук.-метод. посіб. К. : Видавнича група «АТОПОЛ», 274 с., С. 8.

Крижанівська, О. П., Каленська, О. О. (2012). *Етимологія поняття «діти з особливими потребами» у вітчизняному освітньому просторі*. Вісник НТУУ «КПІ». Серія: політологія, соціологія, право. Випуск 2 (14). С. 87-91.

Лебедева, С. О. (2013). *Соціально-психологічна адаптація дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному просторі школи. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. Вип. 4 (2). С. 218–228, С. 219–220.

Литовченко, С. В. (2012). *Інклюзивне навчання дітей з особливими потребами: актуальні аспекти. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. Вип. 3 (1). С. 89-91.

Медведева, Е. А., Левченко, И. Ю., Комиссарова, Л. Н., Добровольская, Т. А. (2001). *Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании : учеб. пособие для студ. сред. и высш. пед. учеб. заведений*. М. : Издательский центр «Академия», 248 с., С. 25–26.

Миронова, С. (2003). *Використання комп'ютера у корекційному навчанні дітей з вадами інтелекту. Дефектологія. № 3. С. 41–45.*, С. 41

Осипова, А.А. (2002). *Общая психокоррекция : учебное пособие*. М. : Сфера, 510 с.

Соловйова, Т. Г. (2009). *Соціально-педагогічні засади роботи з батьками дітей з особливими потребами* : автореф. дис... на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.05. Київ, 24 с.

Сорока, О. В. (2016). *Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до використання арт-терапевтичних технологій: дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.04. Тернопіль, 534 с.*, С. 34.

Тесленко, В. В. (2007). *Теорія і практика соціально-педагогічної підтримки дітей з обмеженими можливостями в промисловому регіоні: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.05. Луганськ, 42 с.*

Хіля, А. В. (2016). *Арт-терапія як засіб сприяння особистісній ідентифікації дітей з функціональними обмеженнями в умовах центрів соціально-психологічної реабілітації. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія. Випуск 48. С. 142–147.*

Чайковський, М. Є. (2016). *Теорія і практика соціально-педагогічної роботи з молоддю з особливими потребами в умовах інклюзивного освітнього простору* : автореф. на здобуття наукового ступеня д-ра. пед. наук : спец. 13.00.05. Старобільськ, 46 с.

REFERENCES

Akatov, L. I. (2003). *Social'naya rehabilitaciya detej s ogranichennymi vozmozhnostyami zdorov'ya. Psihologicheskie osnovy: ucheb. pos. dlya stud. vyssh. uch. Zavedenij* [Social rehabilitation of children with disabilities. Psychological foundations]. Moskva : gumanit. izd. centr VLADOS, 369 p. [in Russian].

Bondar, V. I. (2005). *Problemy korektsiinoho navchannia u spetsialnii pedahohitsi : navch. posib.* [Problems of correctional training in special pedagogy]. Kyiv : Nash chas, 176 p. [in Ukrainian].

Voznesenska, O., Mova, L. (2007). *Art-terapiia v roboti praktychnoho psyholoha: Vykorystannia art-tekhnologii v osviti* [Art therapy in the work of a practical psychologist: Use of art technologies in education]. Kyiv : Shkilnyi svit, 120 p. [in Ukrainian].

Vygotskij, L. S. (2003). *K psihologii i pedagogike detskoj defektivnosti. Osnovy defektologi* [To the psychology and pedagogy of children's defectiveness. Basics of defectologists]. Moskva : Izd-vo Lan', pp. 101–106. [in Russian].

Kalinina, L. A. (2009). *Vykorystannia lialkoterapii yak napriamu art-terapii u korektsiinii roboti z ditmy, yaki maiut problemy u rozvytku* [Use of lalotherapy as a direct line of therapy in correctional work with children with developmental problems]. Naukovi pratsi [Scientific works]. Vypusk 95. Tom 108. pp. 25–29. [in Ukrainian].

Kipriianov, I. Yu., Kovalchuk, T. I. (2014). *Vykorystannia art-terapii u roboti z ditmy z osoblyvymy potrebamy* [Use of art therapy in working with children with special needs]. Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 15. Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport)) [Scientific journal of NPU Drahomanov. Series 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports)]. Vypusk 5 (48). pp. 77–81. [in Ukrainian].

Kolupaieva, A. A., Savchuk, L. O. (2011). *Dity z osoblyvymy osvitnimy potrebamy ta orhanizatsiia yikh navchannia* [Children with special educational needs and organization of their education]. Vydannia dopovnene ta pereroblene: nauk.-metod. posib. Kyiv : Vydavnycha hrupa «АТОПОЛ», 274 p. [in Ukrainian].

Kryzhanivska, O. P., Kalenska, O. O. (2012). *Etymolohiia poniattia «dity z osoblyvymy potrebamy» u vitchyznianomu osvithnomu prostori* [The etymology of the concept of «children with special needs» in the domestic educational space]. *Visnyk NTUU «KPI». Seria: politolohiia, sotsiolohiia, pravo* [Bulletin of the NTUU «KPI». Series: political science, sociology, law]. Vypusk 2 (14). pp. 87-91. [in Ukrainian].

Lebedieva, S. O. (2013). *Sotsialno-psykholohichna adaptatsiia ditei z osoblyvymy osvithnymi potrebamy v inkliuzyvnomu prostori shkoly* [Socio-psychological adaptation of children with special educational needs in the inclusive space of the school]. *Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shliakhy rozbudovy* [Education for people with special needs: ways of development]. Vyp. 4 (2). pp. 218–228. [in Ukrainian].

Lytovchenko, S. V. (2012). *Inklyuzyvne navchannia ditei z osoblyvymy potrebamy: aktualni aspekty* [Inclusive education of children with special needs: relevant aspects]. *Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shliakhy rozbudovy* [Education for people with special needs: ways of development]. Vyp. 3 (1). pp. 89-91. [in Ukrainian].

Medvedeva, E. A., Levchenko, I. YU., Komissarova, L. N., Dobrovol'skaya, T. A. (2001). *Artpedagogika i artterapiya v special'nom obrazovanii : ucheb. posobie dlya stud. sred. i vyssh. ped. ucheb. zavedenij* [Art pedagogy and art therapy in special education: studies. allowance for stud. n and higher ped. studies. establishments]. Moskva : Izdatel'skij centr «Akademiya», 248 p. [in Russian].

Myronova, S. (2003). *Vykorystannia kompiutera u korektsiynomu navchanni ditei z vadamy intelektu* [Use of computer in correctional education of children with intellectual disabilities]. *Defektolohiia* [Defectology]. no. 3. pp. 41-45. [in Ukrainian].

Osipova, A.A. (2002). *Obshchaya psikhokorreksiya : uchebnoe posobie* [General psychocorrection: study guide]. Moskva : Sfera, 510 p. [in Russian].

Soloviova, T. H. (2009). *Sotsialno-pedahohichni zasady roboty z batkamy ditei z osoblyvymy potrebamy : avtoref. dys... na zdobuttia naukovooho stupenia kand. ped. nauk : spets. 13.00.05*. [Socio-pedagogical ambush of robots with fathers of children with special needs: author. dis ... at the zoo of the science step of Cand. ped. Sciences]. Kyiv, 24 p. [in Ukrainian].

Soroka, O. V. (2016). *Teoretychni i metodychni zasady pidhotovky maibutnikh uchyteliv pochatkovoï shkoly do vykorystannia art-terapevtychnykh tekhnolohii: dys. ... d-ra ped. nauk : spets. 13.00.04* [Theoretical and Methodical Ambassadors for the Future Teachers of Primary Schools before the Artistic Therapeutic Technologies: Dis. ... Dr. Ped. of science]. Ternopil, 534 p. [in Ukrainian].

Teslenko, V. V. (2007). *Teoriia i praktyka sotsialno-pedahohichnoi pidtrymky ditei z obmezhenyi mozhlivostiamy v promyslovomu rehioni: avtoref. dys. na zdobuttia naukovooho stupenia d-ra ped. nauk. : spets. 13.00.05* [Theory and practice of social and pedagogical support for children with limited opportunities in the industrial region: author. dis. at the zoo of the science step of dr. ped. of science]. Luhansk, 42 p. [in Ukrainian].

Khilia, A. V. (2016). *Art-terapiia yak zasib spryannia osobystisnii identyfikatsii ditei z funktsionalnymy obmezhenniamy v umovakh tsestriv sotsialno-psykholohichnoi reabilitatsii*. [Art therapy as a means of promoting the personal identification of children with functional limitations in the conditions of centers of social and psychological rehabilitation]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Seria: pedahohika i psykholohiia* [Scientific notes of the Vinnitsa State Pedagogical University named after Mikhail Kotsiubynsky. Series: pedagogy and psychology]. Vypusk 48. pp. 142-147. [in Ukrainian].

Chaikovskiy, M. Ye. (2016). *Teoriia i praktyka sotsialno-pedahohichnoi roboty z moloddu z osoblyvymy potrebamy v umovakh inkliuzyvnoho osvithnoho prostoru : avtoref. na zdobuttia naukovooho stupenia d-ra. ped. nauk : spets. 13.00.05* [Theory and practice of social-pedagogical work with young people with special needs in conditions of inclusive educational space: author's abstract. for obtaining a doctor's degree. ped Sciences]. Starobilsk, 46 p. [in Ukrainian].

Soroka O. Possibilities of art-therapy in inclusive education of children with special needs

It is analyzed in the article the general approaches to the inclusive education's problem of children with special needs. It is given the statistical data of the catastrophic increase of children with developmental disabilities that require special education. It is established that Ukraine has a powerful network of specialized institutions for children who have development violations – special, educational and rehabilitation. Despite this, preference is given to institutions of mass type on the basis of inclusive education. There are presented different scientific approaches to the interpretation of the term «children with special needs». The content of the term emphasizes on the need for real help for children of the specified category in the educational process. It is needed the providing support and opportunities for self-realization in the process of integration into society. It has been established that «children with special educational needs» cover children whose educational problems go beyond the generally accepted norm. These are children with peculiarities of psychophysical development, children with minor disorders of health, social problems, children from socially vulnerable groups, gifted children, and others. Particular attention is needed by children with various disorders: hearing, sight, intellect (from delayed mental development to mental retardation), language, musculo-skeletal system, emotional and volitional sphere.

These categories require special inclusive education to help improve learning outcomes; master new role models; get a set of knowledge, skills and abilities (communicative, social, academic); increase self-esteem; to expand social contacts; to improve the overall psycho-emotional state. The choice of inclusive education is related to the advantages of personally oriented teaching methods, the implementation of an individual approach to each child, taking into account its individual characteristics – abilities, peculiarities of development, types of temperament, sex, family culture. We propose the use of art therapy as a correctional-therapeutic and rehabilitation technology in working with children with special needs. It is an innovative educational technology of «treatment» by means of fine arts – drawing, graphics, painting, sculpture, for the harmonious development of the child's personality.

Key words: *inclusive education, art therapy, children with special needs, special needs, disabled person.*

DOI 10.31909/26168812.2019-(45)-21

УДК 378:141:371.134(043.3):355

Клавдія ТУШКО*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Стаття присвячена проблемі удосконалення професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників, зокрема підготовці згаданих фахівців до професійної взаємодії. Автор здійснив хронологічний аналіз змісту основної дефініції у запропонованому дослідженні – «взаємодії». Розкрито значення діяльності охоронців державного кордону для українського суспільства. Обґрунтовано необхідність формування в майбутніх офіцерів-прикордонників професійної взаємодії на рівні колег, громадян, які перетинають кордон та мешканців прикордонних регіонів України. Представлено результати вивчення проблеми підготовки фахівців різних професійних галузей щодо формування професійної взаємодії.

Проаналізовано зміст вітчизняної та зарубіжної філософської, соціологічної та психолого-педагогічної наукової літератури з проблем готовності фахівців до професійної взаємодії. Представлено основні теоретико-методологічні та науково-практичні засади вирішення проблеми підготовки майбутніх фахівців прикордонного відомства до професійної взаємодії. У статті розкрито положення компетентнісного, особистісно-орієнтованого, суб'єктного, акмеологічного, системного, синергетичного, діяльнісного, партисипативного, аксіологічного підходів, які необхідно враховувати у підготовці майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії. Враховано практичний досвід вітчизняних та зарубіжних вчених у вирішенні запропонованої проблеми.

Ключові слова: професійна підготовка, професійна взаємодія, майбутні офіцери-прикордонники, фахівців, теоретико-методологічні засади.

Постановка проблеми. Збільшення обсягів сучасної інформації, стрімкі глобалізаційні процеси, інтенсивність рівня міжнародної співпраці в Україні, вибір західного вектору розвитку суспільства зумовили актуальність дослідження проблеми формування готовності майбутніх фахівців до професійної взаємодії.

Аналіз досліджень і публікацій. Узагальнений аналіз запропонованої проблеми засвідчив існування наукових публікацій, монографій, дисертаційних досліджень, що присвячені її значущості та багатогранності.

Починаючи з античної епохи що заклала основи механічної парадигми взаємодії, і до сьогоденних днів, зазначена проблема є об'єктом уваги вчених, які належать до різних галузей знань: Б. Ананьев, В. Бехтерев, Л. Виготський, Н. Волкова, Г. Гегель, І. Зимня, І. Кант, О. Коротаєва.

Відомі науковці вивчали проблему з різних позицій, зокрема: І. Зимня, І. Кон, Л. Петровська та ін.. досліджували проблему взаємодії з позицій філософії, педагогіки та соціології; Т. Чапль розкривали сутність інформаційної взаємодії; Ф. Розанов – соціальної; Н. Данилевський – міжкультурної; Н. Кашей – соціально-політичної тощо.

Незважаючи на наявність поданих вище досліджень, варто зазначити, що концептуальні основи саме професійної взаємодії є нині невизначеними, зокрема системи професійної взаємодії у прикордонному відомстві української держави.

Наукові завдання статті. Аналіз теоретико-методологічного фундаменту теорії взаємодії.

* Тушко К. – кандидат педагогічних наук, доцент, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б.Хмельницького, e-mail: kltushko@ukr.net

Мета статті. Вивчення філософських, соціологічних та психолого-педагогічних наукових джерел, присвячених теорії взаємодії.

Виклад основного матеріалу. Проблеми оптимізації процесів взаємодії та обміну інформацією завжди були пріоритетними в суспільстві.

Увага до зазначених вище питань з'явилась ще в античну епоху, відображена в теорії механічної взаємодії. Наступними етапами були середньовіччя, якому притаманні теологічні уявлення щодо взаємодії та Відродження, що тлумачило її як поєднання мікрота макрокосмосу. Філософія Нового часу, як і в античний період, у питанні взаємодії, була зосереджена на її механічному змісті.

Філософським фундаментом дефініції «взаємодія» стала німецька класична філософія, а саме: наукові погляди Г. Гегеля¹ та І. Канта². Зокрема, у гносеологічній теорії І. Кант згадав поняття «взаємодії», пояснюючи різні форми пізнання. Його роботу продовжив Г. Гегель, ототожнюючи діалектику та взаємодію, які виступають як процеси щодо перетворення явищ та предметів.

Варті уваги наукові праці К. Маркса, який у конфліктологічній теорії тлумачив сутність суспільства як продукту людської взаємодії³.

Початок ХХ ст. характеризується розквітом соціологічної науки, у якій на особливу увагу заслуговують праці такого вченого як П. Сорокін⁴. У його наукових доробках взаємодія виступає як одна із функцій поведінки індивіда і є залежною від його свідомості.

Сучасна філософська наукова література представлена численними працями з проблем взаємодії. Зокрема, В. Кемеров⁵ є прихильником процесуальної теорії, що пояснює взаємодію як зв'язок матеріальних явищ.

Слід зауважити, що у педагогічній науці здійснюється дослідження взаємодії, що дає змогу забезпечувати різні варіанти відповідної взаємодії учасників, які можуть виступати як в ролі суб'єктів, так і в ролі об'єктів процесу.

Таким чином, гуманітарна наука, взаємодію визначає як фундамент пізнавальних процесів і зводить її до взаємовпливу індивідів.

Психологічні дослідження О. Леонтьєва та його колег, присвячені проблемі взаємодії, тлумачать її у контексті таких понять як «спільна або групова діяльність», що в свою чергу виступають замученість індивіда в певний вид діяльності⁶.

Враховуючи багатоаспектність та актуальність явища «взаємодія», воно увійшло у другій половині ХХ ст. в науковий обіг як автономна дефініція, яку можна розглядати у різних сферах, з різною структурою та у різних контекстах. Подане вище вимагало відповідного впорядкування, оскільки виникла проблема формування готовності до професійної взаємодії, а також компетентності щодо її розвитку та формування.

Зростання уваги сучасних педагогів до проблеми взаємодії пояснюється актуальністю впровадження інтерактивних технологій навчання, основною вимогою яких є взаємодія між усіма учасниками педагогічної системи.

Нинішня педагогічна наука характеризується відсутністю чіткості та однозначності у розкритті змісту її ключових категорій. Це означає, до прикладу, що деякі форми можуть бути і методами. Подібна ситуація має місце і з категорією «взаємодія», оскільки існують різні наукові підходи, що розкривають її зміст. Тобто важливим завданням є узагальнення та систематизація інформації щодо теоретичних підходів у вирішенні проблеми підготовки майбутніх фахівців до професійної взаємодії, зокрема у запропонованому дослідженні, майбутніх офіцерів-прикордонників.

¹ Кант І. (2004) *Критика практичного розуму*. К. : Юніверс., 240 с.

² Гегель Г. Ф. (1992) *Феноменологія духа*. СПб. : Наука., 444 с.

³ Маркс К., Енгельс Ф. (1976) *Полное собрание сочинений*: в 50 т. 2-е изд. Т. 27. Энгельс. : Наука., 420 с.

⁴ Сорокин П. А. (1999) *Преступление и кара, подвиг и награда*. СПб., 448 с.

⁵ Кемеров В.Е. (2005) *Введение в социальную философию*: учебное пособие для вузов. М.: Аспект-Пресс, 216 с.

⁶ Леонтьев А. Н. (2005) *Деятельность. Сознание. Личность*. Смысл. М.: Академия., 352 с.

У процесі вивчення проблеми готовності до професійної взаємодії, нами проаналізовано досвід підготовки майбутніх фахівців, які здійснюють охорону державного кордону. Нині існує низка факторів, що впливають вибір певного підходу до професійної взаємодії, у фаховій підготовці майбутніх фахівців українські науковці надають перевагу технологіям інтерактивного навчання, методам проектування, інформаційним технологіям.

Вивчення досвіду підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників у професійній взаємодії у вищих військових навчальних закладах України, дало змогу представити концептуальні засади дослідження, як теоретико-методологічні, так і практико-обґрунтовані підходи.

Ретельний аналіз інформаційних наукових джерел щодо наявних тенденцій у підготовці фахівців до професійної взаємодії засвідчив, що проблема якості підготовки фахівців до професійної взаємодії є актуальною для більшості країн світу. Взагалом, можна стверджувати, що нині відсутній універсальний підхід щодо підготовки фахівців будь-якої сфери до професійної взаємодії.

Варто зауважити, що сучасна вітчизняна та зарубіжна вища освіта має у користуванні численні теоретичні та практичні напрацювання з проблеми підготовки майбутніх фахівців до професійної взаємодії, які слугують для представленого дослідження теоретико-методологічними засадами вирішення проблеми підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної діяльності.

Реалії українського сьогодення й особливості соціального життя українців, обумовлені заполітизованістю повсякденного життя, війною на східних територіях держави, провокують появу більш жорстких вимог щодо компетентності, професіоналізму, етики поведінки, культури взаємодії майбутніх офіцерів-прикордонників, а відтак і до їх фахової підготовки у системі вищої військової освіти.

Українській державі потрібен офіцер-прикордонник, компетентний у здійсненні професійної взаємодії, який сприймає її, як особистісну цінність, володіє технологією взаємодії, вміло використовує усі різновиди комунікації, спрямований на самоосвіту та самовдосконалення досвіду професійної взаємодії, в якого відсутні бар'єри взаємодії. Беручи до уваги подане вище, підготовку майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії необхідно здійснювати враховуючи положення *компетентнісного, особистісно-орієнтованого, акмеологічного, системного, синергетичного, діяльнісного, аксіологічного підходів*.

Комплексне врахування зазначених теоретико-методологічних підходів у підготовці майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії є основою удосконалення їх професійної підготовки.

Змістом категорії «підхід» є такі суттєві ознаки як ключове твердження, універсальна ідея, узагальнений висновок дослідження тощо. У дефініції «підхід» відображається телеологічність, гносеологічність, аксіологічність та онтологічність явища або предмета⁷.

Розглянемо зміст поданих вище теоретико-методологічних підходів.

Системний підхід. Основними науковими характеристиками системного підходу є універсальність пізнання, протистояння хаотичності та суб'єктивності, відображення світоглядного рівня дослідження, послідовність та логічність наукового пошуку.

Метою системного наукового підходу є вивчення та трансформація складних систем, в тому числі і педагогічних, а також визначення закономірностей функціонування систем, розробка методів їх дослідження та створення нових об'єктів, вивчення характеристик цих об'єктів, формулювання прогнозів розвитку об'єктів та систем.

Системний аналіз широко представлений у педагогічній науці, оскільки педагогічна система є різновидом динамічної системи, складної за своєю структурою (мета та завдання навчання; методи, форми і засоби навчання, об'єктів та суб'єктів навчання,

⁷ Велитченко Л. К. (2009) *Методологічна сутність категорії підходу в науковому дослідженні*. Психологія та педагогіка. № 2. С. 72–79.

технічні засоби навчання тощо). Як і усі існуючі системи, педагогічна не є ізольованою, оскільки має комплекс зв'язків з різноманітними утвореннями (системного та несистемного характеру).

Педагогічна система, у якій здійснюється професійна підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії, має системно-комунікативну ознаку, оскільки пов'язана з численними комунікаціями. Вона має свою власну структуру, специфічний спосіб зв'язку між компонентами зазначеної системи, переживає зміну з-за зовнішніх впливів та внутрішніх процесів. З метою обґрунтування системи підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії нами обрано метод моделювання (як можливість заміщення реального об'єкту аналогом).

Синергетичний підхід. Синергетика є заснована на ідеях системного підходу і є загальноновизнаним засобом порозуміння між різними науковим напрямками. Педагогічний зміст синергетики вирішує завдання щодо колективної взаємодії, перехідних станів систем від нестійкого до стабільного. Основним завданням педагогічної синергетики є вивчення різновидів самоорганізації систем.

Ключовими синергетичними положеннями в межах представленого дослідження є наступні: становлення майбутнього офіцера-прикордонника як професіонала та гармонійно розвиненої особистості у процесі професійної підготовки є не завжди поступовим (іноді можливі кризи), що вимагає сформованості відповідного рівня самоаналізу, світоглядної перебудови тощо⁸. Система професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії є чутливою до сучасних запитів та векторів розвитку суспільства. Здійснення професійної взаємодії у професійній діяльності офіцерів-прикордонників можливе за умови усвідомлення власної комунікативної особистісної характеристики.

Компетентнісний підхід. За цим підходом процес підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії передбачає формування відповідної його компетентності. Така компетентність виступатиме як інтегративна характеристика майбутнього офіцера-прикордонника, що поєднує знання, уміння, навички, професійний та життєвий досвід, шаблони соціально-професійної поведінки тощо.

Згідно із положеннями компетентнісного підходу, формування компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників щодо професійної взаємодії необхідно внести зміни, що дотичні до змісту їх професійної підготовки, системи діагностики результатів навчання, впровадження інноваційних методів та методик.

Діяльнісний підхід передбачає сприйняття діяльності як рушійного фактору формування, розвитку та реалізації особистості. Діяльність як процес, у свою чергу, є неможливим без взаємодії.

На засадах діяльнісного підходу процес професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії виступає як специфічна діяльність, що передбачає цілеспрямований вплив на потреби, мотиви та інтереси курсантів, посилення інформаційно-аналітичної діяльності, формування корпоративної культури у колективі прикордонників.

Особистісно-орієнтований підхід покликаний враховувати зміст професійної підготовки майбутніх фахівців, способи навчання, прогнозований результат, усвідомлення особистістю себе як унікальної людини, пошук та використання індивідом власних можливостей. За умови формування професійної взаємодії майбутніх офіцерів-прикордонників, нас цікавить розкриття комунікативних здібностей, реалізацію співпраці в освітньому процесі.

Акмеологічний підхід. Досліджує механізми розвитку особистості у зрілому віковому періоді, зокрема проблеми самореалізації, мотиви та прагнення зрозуміти власне призначення тощо. Акмеологічним змістом професійної підготовки майбутніх офіцерів-

⁸ Кожушко С. П. (2012) *Навчання професійної взаємодії студентів-психологів з використанням проектної технології*. Науковий вісник Донбасу.. № 4. URL: Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2012_4_30.

прикордонників до професійної взаємодії є виявлення та використання ними власного професійно-особистісного потенціалу.

Аксіологічний підхід зосереджений на аналізі ціннісної системи особистості. Представники цього підходу стверджують, що особа самостійно створює систему та порядок власних мотивів, потреб, інтересів та цінностей, а в подальшому розвитку – змінює згадану систему, оскільки стає більш вільною та стійкою до зовнішніх факторів. Полегшення процесу соціалізації майбутніх офіцерів-прикордонників та отримання ними, відповідно, нових соціальних статусів та ролей, є можливим за умови усвідомленні та сформованості і культури поведінки, і національних особливостей спільноти тощо. А це, в свою чергу, оптимізує процес професійної взаємодії майбутніх офіцерів-прикордонників.

Поєднання філософського змісту розкритих вище теоретичних підходів щодо формування професійної взаємодії майбутніх офіцерів-прикордонників покликано створити передумови оновлення змісту їх професійної підготовки.

Висновки.

В основі поданих вище теоретичних підходів простежується думка щодо отримання майбутніми офіцерами-прикордонниками досвіду професійної взаємодії на різних рівнях: і з соціумом, і з колегами у професійній сфері, і з громадянами іноземних культур (проблема мультикультуралізму та полі культурності), і з мешканцями прикордонних регіонів. Результатом такої взаємодії є сформованість системи культурних та національних цінностей. Завданням вищого військового навчального закладу є забезпечення відповідного змісту професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників, з метою формування відкритого типу їх соціальної поведінки, мотивованої професійної діяльності.

Література

- Велитченко Л. К. (2009) *Методологічна сутність категорії підходу в науковому дослідженні*. Психологія та педагогіка.. № 2. С. 72–79.
- Гегель Г. Ф. (1992) *Феноменологія духа*. СПб. : Наука., 444 с.
- Кант І. (2004) *Критика практичного розуму*. К. : Юніверс., 240 с.
- Кемеров В.Е. (2005) *Введение в социальную философию: учебное пособие для вузов*. М.: Аспект-Пресс., 216 с.
- Кожушко С. П. (2012) *Навчання професійної взаємодії студентів-психологів з використанням проектної технології*. Науковий вісник Донбасу.. № 4. URL: Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2012_4_30.
- Леонтьев А. Н. (2005) *Деятельность. Сознание. Личность*. Смысл. М.: Академия., 352 с.
- Маркс К., Энгельс Ф. (1976) *Полное собрание сочинений*: в 50 т. 2-е изд. Т. 27. Энгельс. : Наука., 420 с.
- Сорокин П. А. (1999) *Преступление и кара, подвиг и награда*. СПб., 448 с.

REFERENCES:

- Velitchenko L. K. (2009). Metodolohichna sutnist katehorii pidkходу v naukovomu doslidzhenni [Methodological essence of the category of approach in scientific research]. Psychology and pedagogy.. No. 2. P. 72-79. [in Ukrainian]
- Hegel G. F. (1992). Fenomenolohyia dukha [Phenomenology of the spirit]. St. Petersburg : Science. 444 pp. [in Russian]
- Kant I. (2004). Krytyka praktychnoho rozumu [Criticism of practical reason]. K.: Universe. 240 p. [in Ukrainian]

Kemerov V. E. (2005). Vvedeniye v sotsyalnuiu fylosofiyu: uchebnoe posobyе dlia vuzov [Introduction to Social Philosophy: A Textbook for High Schools]. M. : Aspect-Press. 216 p. [in Russian]

Kozhushko S. P. (2012). Navchannia profesiinoi vzaiemodii studentiv-psykholohiv z vykorystanniam proektnoi tekhnolohii [Training of professional interaction of students-psychologists with the use of design technology]. *Scientific Bulletin Donbass*. 2012. № 4. URL: Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2012_4_30. [in Ukrainian]

Leontiev A. N. (2005). Deiatelnost. Soznanye. Lychnost. Smisl [Activity. Consciousness Personality Meaning]. M. : Akademiya. 352 p. [in Russian]

Marx K., Engels F. (1976). Polnoe sobranie sochynenyi [Full composition of writings]: in 50 t. 2nd ed. T. 27. Engels. : Science. 420 p. [in Russian]

Sorokin P. A. (1999). Prestuplenye y kara, podvyh y nahrada [Crime and punishment, feat and reward]. St. Petersburg. 448 p. [in Russian]

Tushko K. Theoretical-methodological bases for solving the problem of preparation of future officers-border guards to professional interaction

Increasing the volume of modern information, rapid globalization processes, the intensity of the level of international cooperation in Ukraine, the choice of the western vector of development of society led to the relevance of the study of the problem of forming the readiness of future professionals to professional interaction.

The article is devoted to the problem of improving the professional training of future officers-border guards, in particular the training of the abovementioned specialists for professional interaction. The author carried out a chronological analysis of the content of the main definition in the proposed study – «interaction». The importance of the activity of guards of the state border for the Ukrainian society is revealed. The necessity of formation of professional officers-border guards of professional interaction at the level of colleagues, citizens crossing the border and residents of the border regions of Ukraine is substantiated. The results of the study of the problem of training specialists of various professional fields on the formation of professional interaction are presented.

The content of the domestic and foreign philosophical, sociological and psychological and pedagogical scientific literature concerning the readiness of specialists for professional interaction is analyzed. The main theoretical-methodological and scientific-practical principles of solving the problem of preparing future specialists of the border department for professional interaction are presented. The article describes the position of competence, personality-oriented, subjective, acmeological, systemic, synergetic, activity, participative, axiological approaches, which must be taken into account in the preparation of future officers-border guards for professional interaction. Practical experience of domestic and foreign scientists in solving the proposed problem is taken into account.

Complex account of these theoretical and methodological approaches in preparing future officers-border guards for professional interaction is the basis for improving their professional training.

Key words: professional training, professional interaction, future officers-border guards, specialists, theoretical and methodological principles.

DOI 10.31909/26168812.2019-(45)-22

УДК 738

Elena FRUNZE*

STRATEGII DE REACTUALIZARE A CULTURII TRADIȚIONALE ȘI VALORIFICAREA CERAMICII ARTISTICE ÎN SISTEMUL EDUCAȚIONAL AL REPUBLICII MOLDOVA

Republica Moldova dispune de un patrimoniu etnocultural și istoric valoros, dar la etapa actuală este necesar valorificarea culturii tradiționale și elementelor patrimoniului cultural material și imaterial în sistemul artistic educațional. Abordarea complexă și interdisciplinară a ceramicii tradiționale din Republica Moldova constă nu numai în cunoașterea și cercetarea patrimoniului cultural/istoriei artelor plastice și decorative din Republica Moldova din punct de vedere artistico-estetic, dar și din cel didactic, metodologic, științific. Atât societatea contemporană, turismul intern și extern, studenții și pedagogii din instituții superioare cu profil artistic din țară, au nevoie de monografii (de autor și colective), suporturi de curs, suporturi/ghiduri informaționale (enciclopedice), recomandări metodice despre bogata comoară al patrimoniului istorico-cultural din spațiul pruto-nistean. Problema dată este axată pe căutarea surselor și mijloacelor suficiente în satisfacerea interesului socio-cultural, spiritual, educațional și științific. În timpul actual în literatura de specialitate cu privire la artă populară pot fi găsite numeroase lucrări științifice în care este analizată apariția, evoluția și afirmarea artei tradiționale decorative din Moldova, dar acest gen (anume ceramica) nu s-a aflat în prim plan în atenția pedagogilor de artă plastică/decorativă, cercetătorilor: criticilor, culturologilor și istoricilor de artă, fapt care a condiționat alegerea ceramicii drept subiect de cercetare. Noi punem accent pe motivația cercetătorilor pedagogi (de artă plastică/decorativă) și cercetătorilor (de arheologie și istorie, etnologie și etnografie, culturologie și studiul artelor) pentru sistematizarea studiilor interdisciplinare și elaborarea/elucidarea metodologiilor de reactualizare și valorificare a ceramicii în domeniul educațional.

Cuvinte-cheie: strategii, cultura tradițională, valorificare științifică, ceramica, sistemul artistic educațional, valorile spirituale, patrimoniul istorico-cultural, Republica Moldova.

Problematica cercetării. După cum susțin cercetătorii din Institutul Patrimoniul cultural (Victor Ghilaș și Adrian Dolghi), «Republica Moldova dispune de un patrimoniu cultural și istoric valoros, parțial valorificat în domeniul social-economic și științific»¹, dar la etapa actuală este necesar valorificarea culturii tradiționale și elementelor patrimoniului cultural material și imaterial în sistemul artistic educațional. Autorii autohtoni ai programelor de stat, precum programelor de cercetare ale Institutului Patrimoniului Cultural pentru anii 2019-2022 în concordanță cu obiectivele «Strategiei de dezvoltare a cercetării-inovării 2020: Moldova cunoașterii» cu orientarea pe direcțiile strategice prin «Strategia de dezvoltare a culturii Republicii Moldova 2020», precum și al obiectivelor din programul-cadru european «Horizont 2020», Programul Național de Cercetare și Inovare, programei Valorificarea potențialului culturii tradiționale în dezvoltarea Republicii Moldova (Victor Ghilaș), proiectului câștigat «Platforma științifică națională pentru valorificarea patrimoniului cultural al Republicii Moldova» (2019), au găsit strategii eficiente în contextul conservării și salvării

* Фрунзе О. – здобувач, старший викладач, Академія музики, театру, образотворчого мистецтва, Республіка Молдова, e-mail: frunzeelena81@gmail.com

¹ Ghilaș Victor, Dolghi Adrian, (2017) *Valorificarea potențialului culturii tradiționale – o soluție pentru dezvoltarea durabilă a Republicii Moldova*. În: Patrimoniul etnologic: concepte, tendințe și abordări, Conferința «Patrimoniul etnologic: concepte, tendințe și abordări» Chișinău, Moldova, 23-24 mai, manifestare științifică internațional, p. 26.

patrimoniului cultural din spațiul moldovenesc². Noi propunem implementarea proiectelor asemenea în sistemul educațional artistic.

Imaginea 1. Proces artistic, arta olăritului. **Im. 2.** Autoarea – E. Frunze.

Imaginea 3. Spirala, E.Frunze. **Im. 4.** Cuplu, E.Frunze, 2016. **Im.5.** Enigma, E.Frunze, 2018.

Imaginea 6. Contemplare, E.Frunze. **Imaginea 7.** Sfătoasele, E.Frunze, 2019.

(Foto: arhiva autorului)

Analiza cercetărilor și publicațiilor recente. Cercetarea multiaspectuală a ceramicii trebuie să elucideze evoluția domeniului din punct de vedere teritorial, regional, cronologic, în legătură esențială cu domeniile arheologiei, antropologiei, culturologiei³. Despre evoluția

² Ghilaș Victor, prezentarea PowerPoint, *Proiect_managerial_ghilas_v.* al candidatului la postul de director dr. hab. Victor GHILAȘ. IPC. 2018.

³ Ciobanu Larisa, Sîrbu Livia, (2015) *Conferința științifică internațională Probleme actuale ale arheologiei, etnologiei și studiului artelor, ediția a VII-a.* În: Revista Arheologică, seria nouă, vol. XI, nr. 1-2, p. 338-339.

*ceramicii putem vorbi, trecând prin prisma evoluției istorice, care include intervalul larg cronologic: paleoliticul, neo-eneoliticul, epoca bronzului și cea timpurie a fierului, epoca antică, medievală, perioada premodernă, modernă și postmodernă. Lucrări fundamentale și publicații importante sunt realizate de Vsevolod Marchevici, Teodor Burada, Ioan Hîncu, Romulus Vulcănescu, Oleg Livițki, Sîrbu Livia, Sîrbu Ghenadie, Vlad Vornic (ultimul s-a referit la Cuptoarele de olărie medievale de la Vorniceni: cercetare, conservare, valorificare, o descoperire recentă, cu acordarea sprijinului specialiștilor de la București)⁴ ș.a. În această ordine de idei cercetătoarea Senica Țurcanu în anul 2015 a prezentat demersul științific – *Original, fals și imitație în analiza obiectelor de podoabă Cucuteni-Tripolye*, un studiu al podoabelor cucuteniene, bunuri tranzacționate într-un sistem simbolic cu multe funcții – ideatice și practice (de protejare), estetice, erotice, igienice, medicale, ceremoniale, rituale și magice. S. Țurcanu analizează relevarea rolului acestor artefacte în comunicarea non-verbală dintre «emițători» și «receptori»⁵. Actualmente, Sîrbu Ghenadie (cercetător științific la Centrul de Arheologie al IPC), împreună cu conducătorul științific dr. hab. Oleg Livițki, a elaborat în cadrul Institutului Patrimoniului Cultural la specialitatea 613.01 – *Arheologie*, teza de doctor în istorie cu tema «Comunitățile Cucuteni-Tripolie târzii din spațiul pruto-nistrean. Grupul cultural Gordinești»⁶.*

Din aspect regional, teritorial, obligatoriu trebuie de menționat momente specifice și limitate, dar foarte importante (așezarea comunităților, originea etc.) la *interfluviul pruto-nistrean și bugo-niprean*, precum și extinderea zonelor de răspândire a ceramicii pe întreg spațiul euro-asiatic, dar accentuind interferențe culturale a celor trei țări *România, Moldova și Ucraina* (Im. 8).

Imaginea 8. Arealul cultural Cucuteni-Tripolie (foto: S. Sergheev, Kiev, internet).

⁴ Eadem. Livițki Oleg, Sîrbu Ghenadie, Sîrbu Livia, (2018) *Investigațiile arheologice din anul 2000 în situl Trinca-Izvorul lui Luca*. În: Revista Arheologică, serie nouă, vol. XIV, nr. 2, , p. 80-95.

⁵ Ciobanu Larisa, Sîrbu Livia, (2015) *Conferința științifică internațională Probleme actuale ale arheologiei, etnologiei și studiului artelor, ediția a VII-a*. În: Revista Arheologică, seria nouă, vol. XI, nr. 1-2, , p. 339.

⁶ Sîrbu Ghenadie, «Comunitățile Cucuteni-Tripolie târzii din spațiul pruto-nistrean. Grupul cultural Gordinești», Teza de doctor în istorie, 2019.

Imaginea 9. Festivalul din Iurcenii, Bălciul olarilor.

Imaginea 10. Ceramica, S.Ciocolov, RM. Imaginea 11. Expoziția, arta decorativă, Chișinău (foto: internet).

Scopul, obiective științifice și soluții. În general, în lucrarea de față noi propunem *soluții* de rezolvare asemenea problemelor în context mondial (plusuri) și subliniem *strategii* importante *pe plan național și internațional* (global) unele din care sunt propuse sau realizate deja sub sprijinul cercetătorilor din IPC din cadrul AȘM:

- Finanțare externă prin proiecte și granturi internaționale pentru dezvoltarea domeniului umanist.

- Recunoașterea în domeniul educației (instituții de învățământ artistic superior) din republică a rezultatelor obținute de cercetătorii contemporani (secția arheologie, etnologie, studiul artelor) Institutului Patrimoniului Cultural în perioada actuală.

- Implementarea cursurilor speciale/programei *Ornamentica, Semiotica, Istoria civilizației, Etnopedagogia, Etnosociologia* etc., dezvoltarea continuă a suportului metodologic, științific în vederea valorificării patrimoniului arheologic, etnologic și artistic (etnoartistic) al republicii în toată diversitatea lui.

- Punere în valoare a ceramicii tradiționale ca elementului de cultură națională și patrimoniului cultural local (*Imaginile 1-7*).

- Valorificarea științifică prin ediții restitutive, prin cercetări monografice a problemelor actuale din domeniul științelor de profil umanistic (moștenirea culturală, arheologică, etnografică, artistică și procesele culturale, interetnice, artistice contemporane din Republica Moldova în context național și european, consecințele procesului modernizării societății și globalizării culturale și tendințele acesteia în republică ș.a.).

- Asigurarea circulației produsului științific din domeniul patrimoniului cultural național în mediul social, educațional.

- Conștientizarea importanței patrimoniului cultural național, anume alegerea profesiei și sarcinilor în procesul artistic cu tematica națională, în cazul nostru, ceramica artistică ca una din prioritățile educației și cercetării în domeniul umanistic, la care ne propunem să contribuim în continuare.

- Loialitate față de valorile spirituale promovate de instituții cu învățământ artistic superior.

Misiunea IPC (Centrul de Arheologie, Etnologie și Studiul Artelor) și **AMTAP** (Facultate Arte Plastice, Decorative și Design):

- Formare și perfecționare în domeniul arheologiei, artelor, etnologiei, culturologiei, etnopedagogiei, concepute ca un element indestructibil al educației, prin dezvoltarea profesională a capitalului uman, producerea cunoașterii și a inovării, stimularea unui sistem dinamic, continuu, integrativ de pregătire a potențialului uman, dedicat științei, culturii naționale, societății contemporane.

- Includerea în circuitul științific unei metodologii privind predarea ceramicii și terminologiei speciale.

- Participarea studenților, doctoranzilor, pedagogilor din AMTAP, cercetătorilor din IPC în programe naționale și europene de cercetare-dezvoltare sau în cadrul acțiunilor de parteneriat (schimb de experiență, cu UPSC, UTM, UST, universități și centre academice din România, Ucraina, Rusia, Belarusi, etc.).

- Aprofundarea dialogului cu mediul universitar, științific, mezeu, art-studiourile, uniunile de creație din Moldova și societatea civilă (exemplu, Centrul Expozițional «Constantin Brâncuș», Muzeul Național de Artă Plastică, Muzeul de Etnografie și Istorie Naturală, Muzeul de Arheologie, etc., *Imaginile 10-11*).

- Colaborare cu autoritățile statului prin elaborarea de studii și evaluări pentru Președinție, Parlament, Guvern, alte instituții publice.

- Producerea, transmiterea, care se desfășoară după patrulaterul algoritmic al cunoașterii: cercetare, dezvoltare, inovare, transfer către beneficiar.

- Dezvoltarea unor concepții, care definesc rolul științelor arheologice, etnologice, culturologice și ale artelor plastice/decorative în contextul noilor realități, formularea soluțiilor și căilor de acțiune pentru modernizarea actului științific și procesului educațional.

- Continuarea valorificării științifice a patrimoniului național (ceramicii) prin elaborări tematice (Istoria artelor (pe domenii), Albume de patrimoniu cultural național, Registre ale patrimoniului cultural al țării (situri arheologice, monumente istorice, de for public, comemorative).

- Eficientizarea, dinamizarea procesului de cercetare și al procesului artistic, și popularizarea (internă și externă) al produsului științific și artistic.

- Încurajarea inițiativei cercetătorilor în elaborarea demersului științific după modelul centrelor europene de cercetare și motivarea studenților și artiștilor plastici din țară în creațiile lor pentru continuarea valorificării elementelor patrimoniului cultural.

- Atragerea și susținerea pentru cariera pedagogică și științifică a celor mai performanți tineri (în IPC, AMTAP, UPSC, alt.).

- Identificarea și asocierea cu sponsori care au ca misiune susținerea științelor umanistice.
- Modernizarea infrastructurii științifice prin noi achiziții și dotări, necesare educației estetic-artistică, cercetării de performanță (spații de muncă, ateliere de creație, birotică, papetărie, hârtie, instrumente, materiale necesare, etc.).

Concluzii și recomandări. În urma analizei diverselor materiale cu referire la domeniul ceramicii tradiționale și ceramicii contemporane fie artizanală, populară sau de creație, în contextul valorificării patrimoniului etnocultural tangibil și intangibil din Republica Moldova⁷, propunem următoarele *recomandări*:

- a realiza mai multe monografii, albume, culegeri, materiale didactice (în diferite limbi) cu operele ceramiștilor și descrierea tehnologiei clasice, cu scopul extinderii orizonturilor, distribuției ceramicii tradiționale moldovenești de peste hotare, cunoașterii elementelor plastico-artistică și semiotico-semantice bogate în diferite arii culturale⁸;

- a realiza în colaborare cu centrul expozițional C. Brâncuși din Chișinău, Universității Pedagogice de Stat Ion Creangă, Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice, Muzeului Național de Artă a Moldovei și a Ministerului Educației, Culturii și Cercetării din R. Moldova, a unor publicații speciale, concursuri, proiecte, simpozioane pentru tineri, care ar duce la cunoașterea creației ceramiștilor contemporani, la stabilirea unor legături profesionale între reprezentanții din diferite domenii, la crearea unuia dialog interdisciplinar și intercultural (*Im. 9*);

- a edita monografii de sinteză a creațiilor ceramiștilor autohtoni, în vederea valorizării tradițiilor seculare moldovenești, protejării patrimoniului istorico-cultural, formării culturii etnoartistice la tineri și studenți;

- a elucida impactul *culturii Cucuteni-Tripolie* asupra *ceramicii* tradiționale moldovenești și constituirea ei ca un gen separat integral în artă decorativă;

- a introduce obligatoriu în proces educațional (anul I-II) practica muzeistă pentru studenții de la arte în special pentru cei de la specialitățile ceramica artistică, tapiseria artistică, arte textile și vestimentar, design și sculptura;

- a realiza unele recomandări metodice, ghiduri (pentru student și profesori), suporturi de curs, alte publicații cu descrierea tehnică, artistică și stilistică, cu menționarea valorii spirituale, culturale, istorice și plastico-artistică a lucrărilor din ceramică, precum și valorificarea creațiilor ceramice din fondurile metodice ale instituțiilor de învățământ artistic superior și din colecțiile muzeistice și private.

Literatură

Ciobanu Larisa, Sîrbu Livia, Conferința științifică internațională Probleme actuale ale arheologiei, etnologiei și studiului artelor, ediția a VII-a. În: *Revista Arheologică*, seria nouă, vol. XI, nr. 1-2, 2015, p. 338-339.

Eadem. Levițki Oleg, Sîrbu Ghenadie, Sîrbu Livia, Investigațiile arheologice din anul 2000 în situl Trinca-Izvorul lui Luca. În: *Revista Arheologică*, serie nouă, vol. XIV, nr. 2, 2018, p. 80-95.

Ghilaș Victor, Dolghi Adrian, Valorificarea potențialului culturii tradiționale – o soluție pentru dezvoltarea durabilă a Republicii Moldova. În: *Patrimoniul etnologic: concepte, tendințe*

⁷ Фрунзе О.М. Бабіна Ю.І. (2019) *Культура Кукутень-Трипілля і кераміка в Республіці Молдова: історіографічні аспекти, міжкультурні зв'язки*. Глобалізація сучасних наукових досліджень: монографія Іваново: Научний мир. 168 с.

⁸ Moisei L. Ornamentul – fenomen artistico-estetic: (Viziuni ontologice și estetice asupra ornamenticii țesăturilor tradiționale). Chișinău: Pontos, 2017 (Tipografia «Bons Offices»). 272 p.: fig. tab.

și abordări, Conferința «Patrimoniul etnologic: concepte, tendințe și abordări» Chișinău, Moldova, 23-24 mai 2017, manifestare științifică internațională, p. 26.

Ghilaș Victor, prezentarea PowerPoint, *Proiect_managerial_ghilas_v.* al candidatului la postul de director dr. hab. Victor GHILAȘ. IPC. 2018.

Moisei L. Ornamentul - fenomen artistico-estetic: (Viziuni ontologice și estetice asupra ornamenticii țesăturilor tradiționale). Chișinău: Pontos, 2017 (Tipografia «Bons Offices»). 272 p.: fig. tab.

Sîrbu Ghenadie. Comunitățile Cucuteni-Tripolie târzii din spațiul pruto-nistrean. Grupul cultural Gordinești. Teza de doctor în istorie. 2019.

Фрунзе О.М., Бабіна Ю.І. Культура Кукутень-Трипілля і кераміка в Республіці Молдова: історіографічні аспекти, міжкультурні зв'язки. В: Глобалізація сучасних наукових досліджень 2019 : монографія. Іваново: Научний мир. 2019. 168 с.

REFERENCES

Chyobanu Larisa, Syrbu Liviya, Mezhdunarodnaya nauchnaya konferentsiya Aktual'nyye voprosy arkheologii, etnologii i izucheniya iskusstv, 7-ye izdaniye. V kn .: Arkheologicheskiy zhurnal, novaya seriya, tom XI, №. 1-2, 2015, s. 338-339.

Ghilash Victor, Dolghi Adrian. Ispol'zovaniye potentsiala traditsionnoy kul'tury – resheniye dlya ustoychivogo razvitiya Respubliki Moldova. V kn .: Etnologicheskoye naslediyе: kontseptsii, tendentsii i podkhody, Konferentsiya «Etnologicheskoye naslediyе: kontseptsii, tendentsii i podkhody», Kishinev, Moldova, 23-24 maya 2017 g., mezhdunarodnoye nauchnoye meropriyatiye, str. 26.

Ghilash Viktor, prezentatsiya v PowerPoint, *Project_managerial_ghilas_v.* kandidata na dolzhnost' direktora d-r khab. Viktor GHILASH. ICH. 2018.

Levitski Oleg, Syrbu Gennadiy, Syrbu Liviya, Arkheologicheskiye issledovaniya s 2000 goda na meste Trinka-Izvorul luy Luka. V kn .: Arkheologicheskiy zhurnal, novaya seriya, t. XIV, №. 2, 2018, str. 80-95.

Syrbu Gennadiy, «Pozdniye obshchiny Kukuten'-Tripoli v Pridnestrov'ye. Gordineshskaya kul'turnaya gruppa », doktorskaya dissertatsiya po istorii, 2019.

Frunze O.M., Babina Ju.I., Kul'tura Kukuten'-Trypillja i keramika v Respublici Moldova: istoriografichni aspekty, mizhkul'turni zv'jazky. V: Globalyzacyja sovremennykh nauchnykh yssledovanyj 2019 : monografija, Yvanovo: Nauchnyj myr, 2019 168 s.

Moisey L. Ornament - artistic-aesthetic phenomenon: (Ontological and aesthetic visions on the ornamentation of traditional fabrics). Chisinau: Pontos, 2017 («Bons Offices» typography). 272 P.: fig. tab.

Abreviere

AMTAP – Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice

AȘM – Academia de Științe a Moldovei

UPSC – Universitatea Pedagogică de Stat Ion Creangă

UTM – Universitatea Tehnică a Moldovei

IPC – Institutul Patrimoniul Cultural

r-nul – raionul

RM – Republica Moldova

Frunze E. Strategies for updating the traditional culture and valorification of artistic ceramics in the educational system of the Republic of Moldova.

The Republic of Moldova has a valuable ethnocultural and historical heritage, but at the present stage it is necessary to capitalize on the traditional culture and the elements of the material and immaterial cultural heritage in the educational artistic system. The complex and interdisciplinary approach of the traditional ceramics of the Republic of Moldova consists not only in the knowledge and research of the cultural heritage / history of the plastic and decorative arts in the Republic of Moldova from an artistic-aesthetic point of view, but also from the didactic, methodological, scientific one. Both contemporary society, domestic and foreign tourism, students and educators from higher institutions with artistic profile in the country, need monographs (author and collective), course supports, media / information guides (encyclopedic), methodical recommendations on the rich treasure of the historical-cultural heritage of the Prut-Dniester area. This problem is focused on finding sufficient sources and means to satisfy the socio-cultural, spiritual, educational and scientific interest. During the present time in the specialized literature on folk art, many scientific works can be found in which the emergence, evolution and affirmation of the traditional decorative art in Moldova are analyzed, but this genre (ceramics) was not in the foreground in the attention of educators plastic / decorative art, researchers: critics, art historians, which conditioned the choice of ceramics as a research topic. We emphasize the motivation of the pedagogical researchers (of plastic / decorative art) and of the researchers (of archeology and history, ethnology and ethnography, culturology and the study of the arts) for the systematization of the interdisciplinary studies and the elaboration / elucidation of the methodologies for updating and valorizing the ceramics in the educational field.

Key words: *strategies, traditional culture, scientific valorization, ceramics, artistic educational system, spiritual values, historical-cultural heritage, Republic of Moldova*

DOI 10.31909/26168812.2019-(45)-23

УДК 378.4:316.614-057.87

Світлана ФУРДУЙ*

PECULIARITIES OF FORMATION OF SOCIAL ACTIVITY OF UNIVERSITY STUDENTS

Implementation of socio-political and socio-economic reforms in the state necessitates the search for practical ways of organizing the successful socialization of student youth, creating the appropriate conditions for self-actualization, formation of social activity. It is substantiated that creative self-realization of the personality is impossible without its social activity in important spheres of vital activity. Qualitative indicators of social activity of students are determined by curiosity, creative interest, emotionality, enthusiasm, aspiration for creative achievements, aspiration for leadership, aspiration for a high external evaluation, sense of responsibility and responsibility, personal significance of creative activity, aspiration for self-education, self-education of creative abilities. The forms and methods of socio-pedagogical work on the development of social activity of student youth of the university have been experimentally checked (organization of volunteer activity, development of social projects, work in the organs of student self-government, development and implementation of social-pedagogical projects, involvement of students in artistic and creative activity, etc.).

Key words: social activity, development, student, university, socio-pedagogical work.

General statement of the problem. Formation of Ukrainian statehood, integration into European and world community, the development of civil society, the transition to a market economy assume the orientation on the formation of personality, which is capable of self-education and self-development, is able to apply the acquired knowledge, to think critically, to process information, seek to improve their own lives and the life of the state. A high level of intellectual and creative potential of each person becomes the factor that significantly affects the overall economic development of the country. Particularly acute is felt at the present stage of development of Ukraine, because today is not yet able to solve actual problems of education of youth. Among the reasons for such a situation is called a lack of intellectual readiness of the subjects (teachers) to adopt a complex and at the same time, creative solutions; the actual problem remains a shortage of gifted, creative and socially active professionals high – level professionals in various industries.

However, implementation of socio-political and socio-economic reforms in the conditions of the modern sovereign Ukraine requires not only substantiate the theoretical bases of training of specialists with advanced professional skills who are able to think creatively and to extrapolate new ideas on the present and the future, but also predetermines the necessity of finding practical ways of successful socialization of young people, including students, creation of appropriate conditions for its actualization, the formation of social activity.

A systematic analysis of the socio-pedagogical and psychological literature on the specified problem has revealed that in the works of scientists revealed the structure of endowments and the basic principles of work with gifted children (M. Hnatko, 2015)¹; features of social development of students in extracurricular time in higher education (Shashenko S., 2013)²; socio-pedagogical analysis of the socialization of young people in the industrial region

* Фурдуй С. – кандидат педагогічних наук, доцент, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, e-mail: furduy_70@i.ua

¹ Hnatko M. (2015). *Struktura obdarovanosti ta zasadni pryntsypy roboty z obdarovanyimi ditmy* [The structure of giftedness and the basic principles of working with gifted children]. *Obdarovana dytyna – A gifted child*, 4, 4–5.

² Shashenko, S. (2013). *Sotsialne stanovlennia studentskoi molodi u pozaaudytornyi chas u vyshchyykh navchalnykh zakladakh* [Social formation of student youth in extra-curricular time in higher educational institutions]. Kyiv: Dyvo.

(P. Plotnikov, 2014)³; prospects for the development of self-realization independence of students in their self-regulation strategies (Pajares, F., Valiante, G., 2002)⁴; a study of the mathematical achievements through strategies of self-regulation, as well as the organization of educational process in the regular math classes (F. Perels, Dignatth C., Schmitz B., 2009)⁵; educational standards for the education of the individual and the training of teachers to achieve it (Torian-Baska, J., Johnsen S., 2007)⁶.

Thus, despite relevant research in pedagogical science in Ukraine and abroad, today there is a need for such scientific works that would disclose the peculiarities of mechanisms of social and pedagogical interaction in order to optimize the development of social activity of students - future social educators.

Research methods. 434 students, pedagogical staff and administration of the Izmail State Humanitarian University (Izmail, Ukraine) were involved in the pedagogical experiment on the development of social activity of the student's youth of the University. Diagnostic methods were used to determine the level of social activity of student youth of the university: the test «Are you sufficient enough» to establish the general activity of students? «Test Questionnaire Measuring Achievement Motivation» to identify the motive for striving for success and avoiding failure; Method «Schwarzlander Motor Test» for diagnosing the level of claims; «Express-diagnostics of self-esteem of boys» for studying student self-esteem; «Orientation questionnaire» to study the orientation of the individual; The «Your creative potential» test to set up students' set-up for creativity.

During the organization of socio-pedagogical work, a number of forms and methods were used (volunteer work organization, work in student self-government bodies, development and implementation of socio-pedagogical projects, involvement of students in artistic and creative activities, etc.).

Results. In order to determine the level of social activity of student youth, at the stage of the pedagogical experiment, two groups of students of the Izmail State Humanitarian University (Izmail, Ukraine) were interviewed: experimental (268 students of day-time education at the Faculty of Pedagogy) and control (266 full-time students of the faculty management, administration and information activities).

Consequently, the quantitative data of the confirmatory experiment confirmed the inadequate social activity of university students. Referring to the experimental data, we conclude that in a higher education institution it is necessary to optimize educational work on the development of social activity of students, the means of which may include the inclusion of youth in volunteer work, the activities of student self-government bodies and artistic groups, the development and implementation of them socially -pedagogical projects.

Discussion. As for the development of social activity of youth as a special pedagogical condition for successful socialization, it should be noted that creative self-realization of the individual is impossible without its social activity in important spheres of life. That is why formation of social activity of youth is one of the most important tasks of social pedagogy, including social education and social education in general. At the same time, as Plotnikov P. (2014, p.177) rightly observes, «the process of formation of social activity of a young person takes place under the influence of two interrelated moments – the conditions created by a democratic society for revealing the creative possibilities of the individual and rational and efficient use of these conditions by the person».

³ Plotnikov, P. (2014). *Osnovy sotsializatsii molodi promyslovoho rehionu* (Sotsialno-pedahohichnyi analiz) [Fundamentals of Socialization of Youth in the Industrial Region (Socio-Pedagogical Analysis)]. Donetsk : DonNu.

⁴ Pajares F, Valiante G (2002). *Students' self-efficacy in their selfregulated learning strategies: A developmental perspective*. Psychologia 45:211-221.

⁵ Perels F, Dignatth C, Schmitz B (2009). *Is it possible to improve mathematical achievement by means of selfregulation strategies?* Evaluation of an intervention in regular math classes. Eur. J. Psychol. Educ. 24(1):17-31.

⁶ VanTassel-Baska J., Johnsen S. (2007). *Teacher education standards for the field of gifted education: a vision of coherence for personnel preparation in the 21st century*. Gifted Child Q. 51:182-205.

That is, the social activity of the individual acts as its ability to social interaction, in general, responding to the social nature of man. After all, people are not only an object, but also a subject of social relations. Thus, we can state that in modern literature, social activity is revealed in three aspects: as a state of the subject, as a quality, personality trait (we have identified it as a criterion for socialization); as a relation to the activity, the relationship of the subject with the environment and how the degree of manifestation of the social capacity of man. That is why one can agree with Antonova O. (2016)⁷, who states that social activity in the modern university is the main quality of socialization.

The qualitative indicators of social activity of students were determined by us: curiosity, creative interest, emotionality, enthusiasm, aspiration for creative achievements, aspiration for leadership, aspiration for obtaining a high external evaluation, a sense of responsibility and responsibility, personal significance of creative activity, a desire for self-education, self-education of creative abilities.

Social activity we understand as the quality of personality, which manifests itself in various types of socially significant activities. Socially significant activities served as a connecting link between the theoretical training of future social educators and their independent work in social care institutions and facilitated the acquisition of socially valuable experience by students.

Work in the organs of student self-government. If we disclose the possibility of involving students in such a socially important activity as work in the organs of student self-government, it should be noted that this not only promotes the disclosure of their desires, abilities, creative potential. Undoubtedly, students with organizational or leadership giftedness have the opportunity to show themselves as leaders in student self-government (old-age, student's dean's office, student trade union committee). At the same time, their activities also allow active attention to social protection, promote better education, upbringing and self-education, discipline, humane relations, and enhance the cultural and spiritual level of other students (Feldhusen J., 2007)⁸. In addition, it ensures the formation of such a professionally important quality as social responsibility.

We have found that when students are included in student self-government bodies it is expedient, first of all, to familiarize them with the structure of these bodies, to clarify the functions and responsibilities, directions of work. It will promote more conscious motivation of students to active activity in such bodies, participation in research activities, conferences, competitions, exhibitions, competitions.

During the experiment we carried out the inclusion of persons in the structural units of self-government on the activities (educational, cultural, informational, legal, etc.). During these activities students have gained significant experience in organizational work, taking part in the decision of certain questions of training and education, organization of meaningful leisure time. In addition, given the fact that along with common interests, students are endowed with individual inclinations, preferences, Hobbies, in parallel, we stimulated the incorporation of clubs, studios on interests. Thus, in particular, in the Izmail state humanitarian University (Ukraine) has the following Studio interests: vocal Studio «Kantylena», Studio of author's song and dance Studio «Renaissance», theatre Studio, the image of the Centre of folk-literary Studio. Conducted educational work among students and the corresponding motivation has allowed not only to involve them in the work of these studios. A number of students took an active part in such University activities as an intellectual game «What? Where? When?» on the topic: «The history of the University: past and present», «Night of the guitar», the issue of the monthly wall newspaper «University» and «Forty». Properly organized experimental research work

⁷ Antonova, O. (2016). *Teoretychni ta metodychni zasady navchannia pedahohichno obdarovanykh studentiv* [Theoretical and methodological principles of teaching pedagogically gifted students]. Zhytomyr : Vydavnytstvo ZhDU im. I. Franka.

⁸ Feldhusen J. (2007). *Educating teachers for work with talented youth*. In N. Colangelo and G. A. Davis (Eds.), *Handbook of gifted education* (2 ed.). Boston Allyn & Bacon.

contributed to the fact that the system of student government acted as special form of individual initiative, independence, responsibility of students, directed them to the solution of key problems of life as a student youth, development of their public activity, support for social initiatives. In particular, with the participation of members of student government were held themed events such as «Autumn ball», «Day of knowledge», «the Day of dedication of freshmen in students», «Open doors Day», «Feast of the last bell», «Day of education», «Ceremonial presentation of diplomas to the graduates».

Inclusion of students in volunteering activities. The next way of developing the social activity of students is to attract them to another type of socially significant activity – volunteer. As practice has shown, inclusion of students in volunteer activity is possible in two directions: firstly, within the limits of passing of social and pedagogical practice – it is so-called organized or obligatory participation; secondly, it is the creation of volunteer groups, clubs, schools, whose participants volunteer to implement programs of centers for social services for the family, children and youth, implementation of projects of public organizations for the reform of the system of care, etc.

As for the first direction, within this framework, we were working with students mainly at the stage of motivation and for some time at the stage of activity. At the same time, we used the most typical forms of working with groups of volunteers (Zvyeryeva I., 2012)⁹: lectures as a basic method for volunteering (for example, «Volunteer Street Work Technologies»); conversations at volunteer classes for more fruitful pedagogical interaction, for fixing material and learning new ones (eg, «How to assess your volunteer potential, or Who can I help»); business games on practical classes in various areas of social and pedagogical activity for effective mastering of material and acquiring practical skills; «Brainstorming» in order to stimulate, study one or another topic and more effective learning (for example, Free Love: say «yes» or «no»); discussions with volunteers on the most pressing, acute issues, topics (for example, «How to abandon the supply of drugs»); workshops for volunteers with the aim of further learning theoretical knowledge (for example, «Forms and methods of working with groups of adolescent students for the prevention of substance abuse»); socio-psychological training for the purpose of coverage and analysis of socio-pedagogical problems of interpersonal communication (for example, «Assertiveness, communication, emotional self-regulation»); conferences (scientific-practical, reading, press conferences, for example, «Social problems through the prism of periodicals»); «Round tables» for volunteers with the involvement of state and community structures in order to discuss the interaction on the issues of the functioning of the volunteer school, the development of a volunteer movement (for example, «Volunteer Movement of Ukraine – Traditions and Present»); fees for the exchange of experience and the development of new forms of work with different categories of the population.

With the students who reached the stage of creativity, a volunteer club «Beam of Kindness» was created. The organization of the work of this club was carried out with the active participation of students themselves, in particular, which exhibit social, organizational and communicative abilities. In addition, with their help, other students of the specialty «Social Pedagogy» were involved in the activities of the club. Students of the volunteer club took an active part, for example, in such events as: information actions on the Day of Mental Health, the World Tuberculosis Day, Human Rights Day; preventive actions for the International Day Against Drug Abuse substances and drug trafficking, the Day of understanding with HIV-positive people, as well as participation in social projects dedicated to the International Day of Family, the International Day of Disabled, requiem to the day of liberation. The Victory Day, celebration of the anniversary of Bukovinsky Veche.

The leadership of the volunteer activity in the educational institution and assistance in its implementation (planning, training, analysis) were assigned to the teachers of the Department of Social Pedagogy and Psychology. The curator of the volunteer club fulfilled the following

⁹ Zvyeryeva, I. (2012). *Ency`klopediya dlya faxivciv social`noyi sfery` [Encyclopedia for professionals in the social sphere]*. Kyiv: Universum.

functions: providing consulting and methodological assistance in organizing and implementing both the general club work and the directions; in case of necessity, carried out scientific guidance of volunteer research work.

Assessing students participate in volunteer activities, it should be stressed that it contributed to the formation of important personal qualities needed for future careers of students – future social workers as kindness, tolerance, empathy, sociability, activity. Of course, this is a socially significant work, and further branching and an increase in the number of volunteers, not only from student collectives, but also from children's organizations, allowed to attract more children and young people to it.

Development and implementation by students of social and pedagogical projects. It is rather difficult for the organization, but at the same time quite useful both for the development of research and social skills, designing, communicative, organizational skills, as well as for the students' self-actualization, the following form of development of social activity, especially cognitive, as social and pedagogical design, turned out to be. Thus, within the framework of its realization, an experimental «Circle of Pedagogical Creativity» was created. Its participants, first of all, mastered the foundations of socio-pedagogical design and scientific creativity, and then worked on their own tasks. This happened according to the following scheme: the student received a specific task for independent work on a scientific project for the academic year (the form of work was either individual or co-operative), which he performed with the help of a specially appointed curator, and at the end of the year all the students of the circle officially made their experts public.

Results at the interdisciplinary colloquium. Quite interesting were the projects such as «Children of the street: ways to overcome problems», performed by Chuzhuk Natalia, «Social and pedagogical support of gifted children in the educational process of secondary schools», performed by Cyril Kateryna, who, moreover, being a 4th year student, organized and held the «Week of Social Pedagogy» at the Pedagogical Faculty of the Izmail State Humanitarian University.

Student-researchers on the vocation was focused on the project «Scientific change». First and foremost, special training sessions were organized for them, organized by experienced teachers from different specialties. During this training young scientific acquaintance met: with social requirements to the main directions of development of national and international research; with methodological principles, research methods and methods of obtaining new knowledge in problem areas; with scientists and scientific schools, with modern requirements for young scientists in relevant problem areas. In the future, strengthened knowledge in the course of socio-pedagogical practice. The highest rates of students showed in the ability to draft programs that are implemented in socio-pedagogical activities with children and young people. Some of the projects developed by the students were actually implemented during volunteering. In particular, the project «Help yourself», drawn up during the practice by student Terticheskaya Tatiana (girl – disabled group 3), laid the foundation for the work of the «Student» of the university and the student social service. The results of the program more than successful: working with students in the dormitory intensified the livelihoods of students, updated content and forms of social and educational activities.

Involvement of student youth in activities in art collectives. An important direction that contributed to the development of social activity of student youth and the humanization of the educational space of an educational institution was the revitalization of the students' creative potential, raising their cultural level. Here an important role played by university cultural centers, whose mission was to bring students to culture, to develop them as active participants in the artistic and socio-cultural process.

Practice has shown that attracting student youth to activities in artistic groups, gives them the maximum opportunities to realize their creative abilities, as well as to develop aesthetics of everyday life. This was facilitated by the presence of stable, artistic groups working for several years, which successfully represented educational institutions at university, city and all-

Ukrainian festivals and contests. For example, students who have organizational and various kinds of artistic abilities are quite actively involved in such forms of activities as: performances of the theatrical circle «In the circle of friends» and the vocal ensemble «Charivnytsia», the choreographic ensemble «Triumph», disco parties with an entertaining program, Participation in the festival of students in Kyiv «Colors of the autumn – 2017», living concert programs - New Year's Ball at the Rector, Music concerts, concert dedicated to the International Women's Day March 8th, etc.; solemn academy on the occasion of dedication of freshmen to students, «Student / student of the year – 2018», competition of performers of folk and pop songs «Zhivitsa» dedicated to the 60th anniversary of the birthday of famous singer Nazariy Yaremchuk, «Christmas meetings», competition for the best artistic group amateur activities.

The wide possibilities of personal self-realization and maximum relaxation provided unconditional and participation in the club of fun and smart. An important factor was his bulk and the availability of participation. From a pedagogical point of view, this form of socio-educational work allows us to use practically all methods of pedagogical action on the student. In this case, the teacher remained in the position of a friend, an active participant in the creative process. The process of the club's fun and savvy contributes to communication, creative search, the collision of characters, emotions, interests, which determined its powerful social potential. As it is advisable to note in this regard, Shashenko S. (2013)¹⁰, in itself, the artistic event does not have any pedagogical value, but finds it in the case when the student participates in its preparation, and is not a passive observer. The creation of such relationships in the system of interaction between students and the surrounding society assumed spatial socialization, the leading factor which was the interest in the results, which is based on a person-oriented approach to students from all objects of the educational process.

Thus, it can be stated that, by engaging in creative activity, students realized the need to evaluate their activities, in confirmation of its correctness, social significance. A positive assessment of their activities caused a sense of satisfaction, a desire to work better, raised the need for the implementation of actions that deserve the approval of the team, comply with its principles and rules. With this approach, each «played role» - whether this participation in the team of the club of funny and savvy, in the work of the volunteer squad, dance team - has become a factor in personal development, increasing social activity and the condition for the success of the process of socialization.

To verify the effectiveness of the introduction of forms and methods of social and pedagogical work on the development of social activity of university students, the results of control tests were analyzed in two groups of students of the Izmail State Humanitarian University (Izmail, Ukraine): an experimental, in which classes were conducted using these techniques, and control, which worked under the usual plan of educational work.

The monitoring of the manifestations of social activity by student youth at the control stage of the experiment proved the effectiveness of the experimental research work carried out in the framework of educational and educational work in parallel in four areas: work in the bodies of student self-government, inclusion of students in volunteering activities, development and implementation of youth social and pedagogical projects, involvement of student youth in activities in art collectives.

Conclusions. In today's Ukraine, the actual problem is the lack of gifted, creative and socially active workers - high level specialists in various fields. This poses a problem for educators to find practical ways of organizing the successful socialization of student youth, creating the appropriate conditions for self-actualization, and the formation of social activity. Creative self-realization of personality is impossible without its social activity in important spheres of life. That is why the formation of social activity of youth is one of the most important tasks of social pedagogy, including social education and social education in general. To

¹⁰ Shashenko, S. (2013). *Sotsialne stanovlennia studentskoi molodi u pozaudytomnyi chas u vyshchykh navchalnykh zakladakh* [Social formation of student youth in extra-curricular time in higher educational institutions]. Kyiv: Dyvo.

quantitative indicators of social activity of students can be attributed: their high overall activity, high performance, the presence of motivation to succeed in the activity, high level of claims and adequate self-esteem. All of them were diagnosed with appropriate techniques.

It is established that the development of social activity of young people promotes their attraction to socially significant activities, namely: work in the organs of student self-government; volunteer activity; socio-pedagogical design; activity in artistic groups, club of fun and smart.

REFERENCES

Antoni, M.A. (2010). Interaktivnye metody obucheniya kak potencial lichnostnogo razvitiya studentov [Interactive methods of teaching as a potential for personal development of students]. *Psihologiya obucheniya – Psychology of teaching*, 12, 53-63.

Antonova, O. (2016). Teoretychni ta metodychni zasady navchannia pedahohichno obdarovanykh studentiv [Theoretical and methodological principles of teaching pedagogically gifted students]. Zhytomyr : Vydavnytstvo ZhDU im. I. Franka.

Boekaerts M, Zeidner M, Printich PR (2000). Handbook of selfregulated learning. Oxford, UK: Academic Press.

Feldhusen J. (2007). Educating teachers for work with talented youth. In N. Colangelo and G. A. Davis (Eds.), *Handbook of gifted education* (2 ed.). Boston Allyn & Bacon.

Guilford, J.P. (1996). A psychometric approach to creativity. University of Southern California.

Hnatko, M. (2015). Struktura obdarovanosti ta zasadni pryntsyipy roboty z obdarovanymy ditmy [The structure of giftedness and the basic principles of working with gifted children]. *Obdarovana dytyna – A gifted child*, 4, 4–5.

Nokelainen P, Tirri K, Merenti-Valimaki HL (2007). Investigating the influence of attribution styles on the development of mathematical talent. *Gifted Child Q.* 51(1):64-81.

Pajares F, Valiante G (2002). Students' self-efficacy in their selfregulated learning strategies: A developmental perspective. *Psychologia* 45:211-221.

Perels F, Dignath C, Schmitz B (2009). Is it possible to improve mathematical achievement by means of self-regulation strategies? Evalutaion of an intervention in regular math classes. *Eur. J. Psychol. Educ.* 24(1):17-31.

Peterson C, Barret L. (1987). Explanatory style and academic performance among university freshmen. *J. Personality Soc. psychol.* 53:603-607.

Plotnikov, P. (2014). Osnovy sotsializatsii molodi promyslovoho rehionu (Sotsialno-pedahohichnyi analiz) [Fundamentals of Socialization of Youth in the Industrial Region (Socio-Pedagogical Analysis)]. Donetsk : DonNu.

Robinson A (2008). Teacher characteristics. In J. A. Plucker and C. M. Callahan (Eds.), *Critical issues and practices in gifted education: what the research says Texas: Prufrock* pp. 669-681.

Roblyer, M. (2009). Integrating educational technology into teaching. San-Diego, CA : Resiliency in Action, inc.

Rose C. (2013). Trade Secrets: Young British talents talk business. London: Thames & Hudson Cop.

Shashenko, S. (2013). Sotsialne stanovlennia studentskoi molodi u pozaudytornyi chas u vyshchyykh navchalnykh zakladakh [Social formation of student youth in extra-curricular time in higher educational institutions]. Kyiv: Dyvo.

Stoeger H (2013). Learning as a creative process. In: A. Tan (Ed.), *Creativity, talent and excellence* Singapore: Springer. pp. 3-13.

Schulman P (1995). Explanatory style and achievement in school and work. In G. M. Buchanan and M. E. Seligman (Eds.), *Explanatory style* Hillside, NJ: Erlbaum. pp. 159-171.

VanTassel-Baska J., Johnsen S. (2007). Teacher education standards for the field of gifted education: a vision of coherence for personnel preparation in the 21st century. *Gifted Child Q.* 51:182-205.

Weiner B (2000). Intrapersonal and interpersonal theories of motivation from an attributional perspective. *Educ. Psychol. Rev.* 12(1):1-13.

Zimmerman BJ (2000). Attaining self-regulation: A social cognitive perspective. In: M. Boekaerts, M. Zeidner and P. Pintrich (Eds.), *Handbook of self-regulation*. Oxford, UK: Academic Press.

Zvyeryeva, I. (2012). *Encyklopediya dlya faxivciv social'noyi sfery` [Encyclopedia for professionals in the social sphere]*. Kyiv: Universum.

Furduy S. Peculiarities of formation of social activity of university students

Implementation of socio-political and socio-economic reforms in the state necessitates the search for practical ways of organizing the successful socialization of student youth, creating the appropriate conditions for self-actualization, formation of social activity. It is substantiated that creative self-realization of the personality is impossible without its social activity in important spheres of vital activity. Qualitative indicators of social activity of students are determined by curiosity, creative interest, emotionality, enthusiasm, aspiration for creative achievements, aspiration for leadership, aspiration for a high external evaluation, sense of responsibility and responsibility, personal significance of creative activity, aspiration for self-education, self-education of creative abilities.

The forms and methods of socio-pedagogical work on the development of social activity of student youth of the university have been experimentally checked (organization of volunteer activity, development of social projects, work in the organs of student self-government, development and implementation of social-pedagogical projects, involvement of students in creative activity). The qualitative indicators of social activity of students were determined by us: curiosity, creative interest, emotionality, enthusiasm, aspiration for creative achievements, aspiration for leadership, aspiration for obtaining a high external evaluation, a sense of responsibility and responsibility, personal significance of creative activity, a desire for self-education, self-education of creative abilities.

Social activity we understand as the quality of personality, which manifests itself in various types of socially significant activities. Socially significant activities served as a connecting link between the theoretical training of future social educators and their independent work in social care institutions and facilitated the acquisition of socially valuable experience by students. In today's Ukraine, the actual problem is the lack of gifted, creative and socially active workers – high level specialists in various fields. This poses a problem for educators to find practical ways of organizing the successful socialization of student youth, creating the appropriate conditions for self-actualization, and the formation of social activity. Creative self-realization of personality is impossible without its social activity in important spheres of life. That is why the formation of social activity of youth is one of the most important tasks of social pedagogy, including social education and social education in general. To quantitative indicators of social activity of students can be attributed: their high overall activity, high performance, the presence of motivation to succeed in the activity, high level of claims and adequate self-esteem. All of them were diagnosed with appropriate techniques. It is established that the development of social activity of young people promotes their attraction to socially significant activities, namely: work in the organs of student self-government; volunteer activity; socio-pedagogical design; activity in artistic groups, club of fun and smart.

Key words: social activity, development, student, university, socio-pedagogical work.

DOI 10.31909/26168812.2019-(45)-24

УДК: 364-043-057.875-047.22

Руслан ЧУБУК*

ВПЛИВ АСЕРТИВНОСТІ НА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

У статті здійснено теоретичний аналіз з метою визначення впливу асертивності на формування професійної компетентності соціального працівника. Автор акцентує увагу на практичному оволодінні навичками асертивної поведінки, провідне значення в якому мають тренінги. У спеціально-розробленій тренінговій програмі для розвитку асертивності використовувалися як вже перевірені досвідом методики і техніки для засвоєння знань та умінь, так і інтерактивно-нові. Розвиток асертивності передбачає сформованість такої поведінки, у результаті якої особистість зможе свідомо володіти: проявом адекватних емоцій у межах розумної достатності; уміннями відкрито висловлювати власну точку зору, бажання і вимоги з використанням аргументації; спроможністю не тільки відстоювати та задовольняти справедливі вимоги клієнта, але й відмовляти у випадку неприпустимості деяких прагнень, за умови, що права інших людей при цьому не будуть порушені.

Розвиток асертивності особистості відбувається в соціумі під час міжособистісної взаємодії з іншими людьми та допомагає в процесі пошуку оптимального виходу зі складної ситуації, тому соціальний працівник, працюючи у молодіжному середовищі, має сприяти і спрямовувати діяльність молодих людей на: засвоєння навичок культури міжособистісного спілкування, знаходження компромісів, враховуючи інтереси кожного, тобто активізувати розвиток умінь асертивної поведінки без маніпуляцій та агресії. Фахівець зі сформованою асертивністю здійснює свою діяльність без почуття тривоги та провини, оскільки він поважає як себе, так і оточуючих; завжди відповідальний за власні рішення та дії, вміє контролювати свої емоції, раціонально передбачати як особисті інтереси, так і враховувати інтереси інших людей. Важливо й те, що впевнений у собі, своїх знаннях і вміннях фахівець – це не тільки успішний початок будь-якої справи, але й ефективного проведення діяльності та відмінний кінцевий результат.

Ключові слова: асертивність, асертивна поведінка, асертивний підхід, асертивна взаємодія, агресія, маніпулятивна поведінка.

Постановка проблеми в контексті сучасної науки та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Реалії сучасного життя, нові вимоги на ринку праці до якості підготовки фахівців передбачають формування здатності оперативно і гнучко змінюватися у нових умовах, при цьому жорстко дотримуватися встановлених стандартів і норм. Виходячи з цього, компетентність фахівця визначається не лише рівнем оволодіння професійними знаннями, уміннями та навичками, але й спроможністю презентувати себе як особистість і як суб'єкта соціально-педагогічної роботи, який уміє поєднувати психологічні особливості, переваги, загальну культуру, етичні цінності, життєвий і професійний досвід тощо. З позицій цієї концепції передбачається формування обґрунтованої, конструктивно-впевненої поведінки фахівця, що забезпечить досягнення професійної мети, умінь професійно і гідно відстоювати власну точку зору.

Саме сформованість асертивності у соціального працівника дозволить своєчасно реагувати на ситуації, приймати адекватні рішення, конструктивно взаємодіяти з

* Чубук Р. – кандидат педагогічних наук, доцент, докторант, Чорноморський національний університет ім. Петра Могили, e-mail: r.v.chubuk@ukr.net

оточенням, тобто, від рівня асертивності у значній мірі залежить ефективність професійної діяльності фахівця, психологічний клімат у колективі тощо. До того ж, на нашу думку, активізація розвитку асертивності у майбутніх соціальних працівників буде сприяти: вдосконаленню сформованості професійної компетентності; підвищенню рівня самоконтролю, адаптивності; самоствердженню та самореалізації під час здійснення соціально-превентивної діяльності у молодіжному середовищі.

Мета статті полягає в активізації розвитку асертивності у соціальних працівників як складової професійної компетентності. **Завданням** даної статті є проведення теоретичного аналізу щодо визначення впливу асертивної поведінки на формування професійної компетентності соціального працівника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми, на які опирається автор. Наукові категорії «діяльність», «спілкування», «впевнена поведінка», «емоції» розглядали з точки зору: філософії Т. Артем'єва, Г. Батіщев, М. Каган та ін.; соціальної психології Г. Андрєєва, А. Донцов, Я. Коломінській, Б. Ломов та ін.; психології Б. Анан'єв, І. Бех, Л. Виготський, О. Голубєва, І. Зімня, Н. Кузьміна, О. Леонт'єв, В. Мясищев, К. Платонов, В. Семіченко, А. Солтер, В. Шадріков, Т. Яценко та ін.; соціальної педагогіки Т. Белавіна, І. Зверєва, А. Мудрик, Л. Новікова, Т. Семигіна та ін.

Проблеми асертивності були предметом вивчення у дослідженнях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців (Р. Альберті, Е. Андрієнко, Т. Белавіна, С. Бішоп, Дж. Вольпе, Л. Гейла, В. Зінченко, М. Емонс, К. Келлі, В. Каппоні, Е. Крістофф, А. Лазарус, А. Ланге, Л. Ніколаєв, Б. Мещеряков, Т. Новак, В. Ромек, О. Савчук, Т. Семигіна, А. Солтер, В. Семіченко, В. Шамієва, Є. Шустрома та ін.). Дослідники розглядали різні аспекти формування і розвитку асертивності: взаємозв'язок асертивності з розвитком і формуванням адекватної самооцінки (Г. Морєва, С. Якобсон та ін.), рівнем домагань (Л. Гавришак, К. Левін та ін.), становлення самоповаги до себе (Н. Дятленко, Р. Шакуров та ін.). Науковці розглядали й проблеми формування впевненості в собі, а саме: специфіка розвитку впевненості в умовах навчальної діяльності (В. Бутовська, Є. Серебрякова та ін.); значення впевненості для досягнення успіхів у діяльності (Ф. Іващенко, Д. Мануель, М. Сміт та ін.); впевненість як соціально-психологічна характеристика особистості, її психічний стан (І. Ромек, Є. Смаглій та ін.).

Науковці у своїх працях наголошували, що асертивність представляє собою складне утворення зі своєрідною структурою, змістовими та практично-діяльними характеристиками, основою яких є непохитна впевненість у власній спроможності та ідентичності та відносно інших людей.

Виокремлення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується зазначена стаття. Теоретичний аналіз наукового фонду зазначеної проблематики свідчить, що науковці аргументовано висвітлювали проблеми асертивної поведінки; вивчали своєрідність структури, сутність змістових і практично-діяльних характеристик. Проте, необхідність подальшого розгляду цієї проблематики існує. Нами актуалізується контекстність на активізацію формування асертивності у майбутніх соціальних працівників як складової їхньої професійної компетентності, що потребує розширення діапазону дослідницької сфери, оскільки у традиційній освітній науці та практиці ця проблема ще є недостатньо розробленою.

Виклад основних результатів теоретичного аналізу. Повноцінний розвиток асертивності особистості передбачає сформованість такої поведінки, у результаті якої вона зможе свідомо володіти: проявом адекватних емоцій у межах розумної достатності; уміннями відкрито висловлювати як власну точку зору, так і власні бажання і вимоги з використанням аргументації; спроможністю не тільки відстоювати та задовольняти справедливі вимоги клієнта, але й відмовляти йому у випадку неприпустимості деяких прагнень, за умови, що права інших людей при цьому не будуть порушені.

Поняття «асертивність» виступає похідним від дієслова «assert», що в перекладі з

англійської мови, означає «наполягати на своєму, відстоювати свої права». У вітчизняному науковому обігу це поняття активно використовується з 90-х років ХХ ст. і трактується як особистісна риса характеру, що визначається автономією, незалежністю від зовнішніх оцінок і впливів, здатністю до самостійного регулювання власної поведінки¹.

Сенс асертивної поведінки полягає у тому, що людина спроможна захищати свої права, виражати власні думки і почуття відкрито і чесно, причому, такими засобами, що поважають права інших людей. Людина зі сформованою асертивністю здійснює свою діяльність без почуття тривоги та провини, оскільки вона поважає як себе, так і оточуючих; завжди відповідальна за власні рішення та дії у ситуаціях вибору.

Як свідчать результати наукових досліджень, психотерапевтами вперше було помічено, що саме невміння індивіда захистити власні права та інтереси поступово призводять до хвороб нервової системи та проявляються в агресивній або пасивній поведінці. Науковці наголошують, що стан агресивної або пасивної поведінки, насамперед, залежить від заниженої самооцінки особистості, втрати відчуття власної гідності та неспроможності².

Поглиблене вивчення наукового фонду праць зазначеної проблематики показало, що поняття «асертивна поведінка», «асертивність», «впевненість» тлумачаться як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями неоднозначно. Так, на думку А. Федорова, асертивна поведінка ототожнюється з впевненою поведінкою, а тому розуміється як така, при якій мета досягається в активній формі, проте не порушуються права інших людей³. Натомість, А. Барабанщиков і В. Забродін вивчали, аналізували та описували функції та роль психологічних механізмів впевненості для життєдіяльності людини. Значущість ролі впевненості під час прийняття життєво-важливих рішень була предметом досліджень А. Завалішиної, В. Козелецького та ін.⁴

До того ж, асертивна поведінка розглядалася науковцями як один із конструктивних способів міжособистісної взаємодії, що ґрунтується на принципі гуманізму, тому заперечує маніпуляцію, жорстокість, негативне ставлення та агресію до інших людей. У результаті такої взаємодії досягається баланс інтересів, оскільки засоби, що використовуються при цьому, допомагають консолідації взаємовигідних рішень⁵.

Таким чином, асертивна поведінка представляє собою асертивність, відображену у практичних діях і вчинках. Її сутність полягає у поєднанні принципів, мотивів і зовнішньої оцінки особистості при досягненні цілей з визнанням прав на асертивність інших людей. Відтак, асертивна взаємодія – це спосіб міжособистісної взаємодії, що ґрунтується на взаємному визнанні права бути асертивним⁶. Оскільки асертивність розвивається в соціумі, під час міжособистісної взаємодії з іншими людьми та допомагає в процесі пошуку оптимального виходу зі складної ситуації, то *соціальний працівник, працюючи у молодіжному середовищі, має спрямувати діяльність молодих людей на засвоєння і вдосконалення навичок культури міжособистісного спілкування, знаходження компромісів, враховуючи інтереси кожного, тобто сприяти розвитку умінь асертивної поведінки без маніпуляцій та агресії.*

Дж. Вольпе вважав, що для справжньої особистості зі сформованою асертивністю притаманними є такі характеристики: вільно висловлює власні думки і почуття; може спілкуватися з людьми на всіх рівнях (друзі, сім'я, незнайомі люди). Спілкування завжди адекватне, пряме, відкрите, чесне; людина має активну життєву позицію, тому досягає

¹ Шамієва В. А. (2009). *Ассертивность в структуре личности субъекта адаптации: Автор. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01*. Хабаровск.

² Федоров А. П. (2002). *Когнитивно-поведенческая психотерапия*. СПб.: Питер. 352 с.

³ Там само.

⁴ Шамієва В. А. (2009) *Ассертивность в структуре личности субъекта адаптации: Автор. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01*. Хабаровск.

⁵ Алберти Р., Эмонс М. (1992). *Умейте постоять за себя*. М.: Изд-во «Горбунок». 95 с.

⁶ Гейл Линденфилд (2003). *Теория и практика ассертивности, или как быть открытым, деятельным и естественным*. СПб.: Попурри. 144 с.

того, чого бажає, оскільки намагається впливати на ситуації. Натомість, пасивна особистість вичікує, спостерігає, що буде далі. Дії асертивної особистості характеризуються самоповагою, оскільки вона усвідомлює, що ситуація не завжди буває виграною, тому допускає деякі обмеження⁷. Тобто, особистість підтримує власну самоповагу, не дивлячись на деякі перешкоди, намагається щось зробити, щоб не упустити надану можливість.

Важливо зацентувати увагу й на тому, що поняття «асертивність» у вітчизняній та зарубіжній науці ототожнюється з феноменом «впевненість». На думку філософа П. Тілліха, відсутність впевненості сприяє розвитку онтологічної тривоги та різних форм невротичного страху. Згодом ця думка знайшла своє підтвердження у психологічних теоріях, що пояснюють природу виникнення різних невротичних розладів (А. Адлер, З. Фрейд, К. Хорні та ін.). В онтологічній концепції Р. Лейнга розглянуто типології так званої онтологічно-впевненої в бутті та онтологічно-невпевненої у власному житті особистості. Дослідник стверджує, що *впевненість є однією із важливо-фундаментальних характеристик людини, від якої залежить як психічне, так і психологічне здоров'я особистості*. До того ж, вітчизняна філософська думка, трактує впевненість людини, як її здатність: зберігати у різних умовах етичні принципи та переконання, особисті позиції; володіти певним потенціалом психологічної стійкості до негативних зовнішніх впливів, які не притаманні людській природі⁸. Таким чином, впевненість особистості розуміється як певна етична стійкість, без якої неможливе будь-яке життєствердження особистості.

Резюмуючи вищезазначене, зробимо припущення про те, що впевнений у собі фахівець – це не тільки успішний початок будь-якої справи, але й ефективне проведення професійної діяльності та відмінний кінцевий результат.

Заслужують на увагу положення й про те, що розвиток асертивності не може бути успішним без розвитку *рефлексії* (умінь усвідомлено розуміти ситуацію) та *критичного мислення* (умінь усвідомлювати ситуації ризику; навичок роботи з інформацією: її аналіз і використання; практична діяльність з технологізації прийняття незалежних рішень). До того ж, здатність до активізації розвитку асертивності передбачає спроможність як до розвитку рефлексії, так і до емоційної стійкості та відповідальності під час прийняття самостійних рішень, діяльнісної взаємодії спілкування, базовою основою якої є повага до оточуючих людей. Людина зі сформованою асертивною поведінкою самостійно проявляє: впевненість у своїх переконаннях, здатність до усвідомлення і відстоювання визнання своїх прав на гідність, чесність, правдивість, порядність тощо⁹. На нашу думку, це можна пояснити тим, що завдяки активізації розвитку асертивної поведінки відбувається накопичення позитивного досвіду для подолання життєвих проблем, прийняття відповідальних рішень і здійснення мотивованих поведінкових вчинків в реальних життєвих ситуаціях.

Ми поділяємо позицію тих дослідників, які вважають, що у соціально-психологічному контексті класичних проблем спілкування і міжособистісної взаємодії, асертивність розуміється як складова взаємного процесу, за якого суб'єкти часто не відчують впевненості, що створює низку труднощів. Важливо додати, що саме відсутність позитивного соціального досвіду, навичок спілкування та невміння на практиці їх реалізувати – призводить до невпевненості. Так, не відчуючи впевненості у собі, суб'єкт, який повинен прийняти рішення: з одного боку, може не витримати негативний зовнішній психологічний вплив або тиск; з іншого боку, здатний відмовитися від деяких принципів, ціннісних орієнтацій і поглядів та проявити конформність¹⁰.

До того ж, в умовах сьогодення особливої актуальності набувають питання

⁷ Каппони В., Новак Т. (1995). *Как делать все по-своему, или Ассертивность – в жизнь*. СПб.: Питер. 186 с.

⁸ Шамиева В. А. (2009). *Ассертивность в структуре личности субъекта адаптации: Автор. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01*. Хабаровск.

⁹ Федоров А. П. (2002). *Когнитивно-поведенческая психотерапия*. СПб.: Питер. 352 с.

¹⁰ Каппони В., Новак Т. (1995). *Как делать все по-своему, или Ассертивность – в жизнь*. СПб.: Питер. 186 с.

сформованості безпечних форм поведінки у підлітків і молоді, заради збереження їхнього психологічного здоров'я, самоповаги, емоційної врівноваженості, впевненості у собі; виховання гуманності, відповідальності, справедливості тощо. Науковці вважають, що досвід, отриманий саме в підлітковому віці, у значній мірі впливає на формування і прояв впевненості, тому має сенс розвивати асертивність. Важливо додати, що сформована впевнена поведінка передбачає наявність: суб'єктивної установки на себе; соціальної готовності адекватно реалізовувати власні наміри; адекватної оцінки своєї відповідальності, оскільки сором'язлива людина з невпевненою поведінкою – відповідальність приймає на себе; натомість, агресивна – перекладає її на оточуючих. Водночас, дотримання впевненої поведінки не означає придушення агресивних почуттів, вона сприяє редукції агресивної поведінки та поступовому зникненню причин для агресії¹¹.

Додамо, що у положеннях, обґрунтованих В. Ромек, наголошується на таких проявах невпевненості у ситуаціях спілкування, як: занижена самооцінка; страх бути знехтуваним; нераціональні переконання; надмірне прагнення «дотримуватись пристойності»; відсутність навичок вияву почуттів, які мають важливе значення¹². Саме ці прояви у поведінці молоді часто створюють умови для ситуацій ризику та девіантної поведінки.

Натомість, людина зі сформованою асертивністю має певну мету конкретної дії, вміє контролювати власні емоції, раціонально прораховувати як особисті інтереси, так і передбачати інтереси інших людей. Водночас, як зазначає І. Гришаєва, сутність практичної асертивності полягає у тому, що люди зі сформованою асертивністю особистим прикладом навчають інших людей як вони хотіли б, щоб до них ставилися або з ними поводитися інші люди. Це означає: *інші люди не знають, що ти думаєш і відчуваєш – доки не дізнаються цього від тебе самого*. Тобто, доки ти приховуєш власні справжні емоції – вводиш інших в оману або різні домисли щодо себе¹³.

Доцільно наголосити, що асертивна поведінка представляє комплекс специфічно-суттєвих знань та умінь, яких людина може набути у спеціально-організованих групах підлітків і молоді. Для цього необхідно змодельовати умови, що сприятимуть сформованості навичок впевненості. Однією із оптимальних умов для цього є проведення соціально-психологічного тренінгу, мета якого полягає у розвитку навичок асертивної поведінки під час міжособистісної взаємодії молоді, що прийнятні на всіх рівнях.

Саме для практичного оволодіння навичками асертивної поведінки велике значення мають тренінги. Зокрема, нами розроблена тренінгова програма розвитку асертивної поведінки, в якій використовувалися як вже перевірені досвідом методики і техніки для засвоєння знань та умінь, так і інтерактивно-нові, включаючи: активізацію пізнавальної діяльності на розвиток самосвідомості, самопізнання; усвідомлення ролі адекватної самооцінки, позитивного самоприйняття і ставлення до себе; моделювання поведінки у проблемній ситуації вибору і самоусвідомлення поняття «норми»; визначення стилю поведінки та вмінь приймати рішення у ситуаціях психологічного тиску; усвідомлення мотивів невпевненої поведінки у ситуаціях тиску з боку оточення; ознайомлення з можливістю використання комунікативних навичок «Я-повідомлення» спрямованого на ефективне спілкування, подолання конфліктів і труднощів; формування навичок адекватного реагування на почуття за допомогою використання «Я- або Ти-повідомлення»; розвиток самоконтролю і здатності розрізняти емоційні стани; створення позитивного психологічного мікроклімату в групі, знаходження взаєморозуміння та спільної мети; визначення ролі емпатійного реагування, емпатійної здатності та емпатійного слухання людини під час спілкування; уміння усвідомленого прийняття життєво-важливих рішень у власному житті та розуміння їхньої важливості; самоусвідомлення своєчасного прийняття

¹¹ Семиченко В. А. (2001). *Психологія особистості*. К.: Видавець Ешке О. М. 427 с.

¹² Шамиева В. А. (2009). *Ассертивность в структуре личности субъекта адаптации: Автор. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01*. Хабаровск.

¹³ Федоров А. П. (2002). *Когнитивно-поведенческая психотерапия*. СПб.: Питер. 352 с.

рішень; розвиток асертивної поведінки як метод досягнення поставленої мети тощо.

Як показало вивчення даної проблематики, значущим фактором для формування та активізації розвитку асертивності є дотримання особистістю морально-етичних норм поведінки, що забезпечують здатність адекватно сприймати певну соціальну роль. На основі практичного досвіду науковці виокремили змістовно-провідні здатності особистості, що характеризують асертивну поведінку: *здатність сказати «ні»; здатність відкрито говорити про почуття і вимоги; здатність встановлювати контакти, розпочинати і закінчувати бесіду; здатність відкрито виражати позитивні і негативні емоції. Додамо, що ці здатності реально відносяться не лише до поведінки, але й до когнітивних установок особистості, її життєвої філософії та оціночно-ціннісних суджень*¹⁴.

Заслужують на увагу положення й про те, що для досягнення мети необхідно уміти не тільки наполягати та доводити сенс власної думки, але й впевнено знати яким чином та якими засобами можна ефективно впливати на людину. Одним із першочергових засобів є *довіра до джерела інформації*. Проте, науковці вважають, що вплив фактора довіри (сприйняття джерела інформації як компетентно-надійного) через 3-4 тижні знижується. Навіть тоді, коли повідомлення фахівця (який заслуговує на довіру) є переконливим – через деякий час вплив втрачається, оскільки інформація поступово забувається. Водночас, важливо наголосити й на тому, що люди краще запам'ятовують зміст самого повідомлення, ніж причину, за якої воно раніше не було прийняте, тому вплив іншої людини, яка спочатку не мала довіри, по тій же причині, може з часом, навпаки, закріпитися¹⁵.

Враховуючи вищезазначене, зробимо деякі узагальнення: для того, щоб клієнти соціальної роботи завжди позитивно сприймали інформацію, яку соціальний працівник вважає за необхідне донести до них, треба бути компетентним фахівцем соціальної сфери та мати репутацію розумної людини. Впевнені та чіткі висловлювання соціального працівника, мовою доступною для даної аудиторії; стиль його спілкування з клієнтами – мають вирішальне значення для сприйняття цього фахівця як надійної людини або навпаки. Важливо додати й таке: інформація стає для аудиторії більш зрозумілою і доступною у разі виникнення симпатії до соціального працівника, який уміє переконувати, позитивно мислити, аргументувати фактами, створювати у слухача позитивне враження тощо. Водночас, під час спілкування з аудиторією клієнтів, необхідно позитивно реагувати на зворотній зв'язок: з повагою ставитись до висловлювань та емоційних почуттів клієнтів, оскільки вони часто мають великі труднощі спілкування взагалі, тим більше виступу на масовому зібранні. Отже, не допустимо їх перебивати, робити передчасні висновки або давати поради, не дослухавши їх до кінця, треба уважно вислухати зауваження клієнта без демонстрації власних емоцій.

Важливо у контексті професійної підготовки майбутніх соціальних працівників зробити акцент й на таке: для того, щоб бути переконаним і впевненим у собі, соціальному працівникові не достатньо лише добре знати свою справу, бути спроможним реалізувати на практиці методики, програми і технології роботи, але й щиро вірити у нагальну необхідність практичного проведення соціальної роботи для людей і суспільства. Більше того, факт наявності у сучасному соціальному середовищі негативних явищ, девіантної поведінки (особливо серед молоді) є соціальною проблемою, що спричинена, зокрема, і нездатністю молоді людини відстояти свої права на: особистісний розвиток, збереження здоров'я, одержання якісної освіти, забезпечення гідного життя, гарантовану і високооплачувану роботу тощо. По суті, цю соціальну дилему молода людина повинна навчитися вирішувати сама з метою захисту власних прав та інтересів. Натомість, вона може не витримати психологічного тиску, погроз, насилля і стати пасивною, підкореною, якою можна маніпулювати, примушувати до виявлення агресії та девіантної поведінки.

¹⁴ Каппони В., Новак Т. (1995). *Как делать все по-своему, или Ассертивность – в жизнь*. СПб.: Питер. 186 с.

¹⁵ Алберти Р., Эмонс М. (1992). *Умейте постоять за себя*. М.: Изд-во «Горбунок». 95 с.

Отож, для того, щоб не допустити цієї соціальної драми, необхідно цілеспрямовано формувати, постійно активізувати та вдосконалювати форми та методи розвитку асертивності як складової компетентності соціальних працівників, оскільки лише спеціально-підготовлений фахівець зможе своєчасно діагностувати ознаки негативних проявів, агресії та проводити соціально-превентивну діяльність, формуючи і розвиваючи асертивність у молодіжному середовищі.

Висновки. Резюмуючи вищевикладене, зазначимо: теоретичний аналіз сутності і змісту асертивності дозволив зробити такі узагальнення: будучи заснованою на зрозумілій позиції сторін, позитивній атмосфері спілкування – асертивність сприяє відмові від маніпуляцій та агресії. Дотримуючись принципів асертивного підходу, соціальні працівники зможуть відстоювати власні права, бути впевненими у собі, брати на себе відповідальність за процес і результат, гідно представляти власні інтереси, аргументувати свої позиції самостійністю суджень і поведінки в ситуаціях вибору, не порушуючи прав тих, з ким вони вступають у взаємодію. Водночас, сформувавши власну асертивність, соціальні працівники будуть спроможними сформувати її у молодих людей під час здійснення професійної діяльності.

Перспективи подальшого розгляду вбачаємо у проведенні соціальними працівниками тренінгової роботи, спрямованої на формування і розвиток асертивності молоді.

REFERENCES

- Alberti R., Ehmons M. *Umejite postojat' za sebja* / Per. s angl. M.: Izd-vo «Gorbunok», 1992. 95 s.
- Hejll Lindenfeld. *Teorija i praktika assertivnosti, ili kak byt' otkryтым, dejatel'nym i estestvennym*. SPb.: Popurri, 2003. 144 s.
- Kapponi V., Novak T. *Kak delat' vsjo po-svoemu, ili Assertivnost' – v zhizn'*. SPb.: Piter, 1995. 186 s.
- Semichenko V. A. *Psikhologija osobystosti*. K.: Vydavets' Eshke O. M., 2001. 427 s.
- Fedorov A. P. *Kognitivno-povedencheskaja psixhoterapija*. SPb.: Piter, 2002. 352 s.
- Shamieva V. A. *Assertivnost' v strukture lichnosti sub'ekta adaptacii: Avtor. dis. ... kand. psikhol. nauk: 19.00.01*. Khabarovsk, 2009.

Chubuk R. Effect of Assertiveness on the Formation of a Social Worker Competence.

The article is a theoretical analysis to determine the effect of assertiveness on the formation of a social worker competence. The author focuses on the acquisition of practical assertive skills via training as a major means. A specially designed training program of assertiveness consists of not only well-known techniques and methods for knowledge and skills acquisition but also, as well new and interactive technologies. Development of assertive skills provides for the formation of the following behavior patterns, in which a social worker will be able to consciously show appropriate emotions within reasonable sufficiency. A social worker will be able to express personal views, wishes and demands argumentatively to defend and meet the client's fair requirements. They will also deny the case in certain aspirations or provided that the rights of others can be violated.

Assertiveness is developing in the society, taking into account personal interaction of people. Assertive skills help to find the best way out of a difficult situation, so the social worker interacting in the youth environment should facilitate and direct the activities of young people to assimilate the culture of interpersonal communication skills, compromise resolution, taking into account the interests of each. The main goal of assertive behavior is to enhance communicative skills without aggression and manipulation. A specialist with well-developed assertive skills operates without any feelings of anxiety or guilt, he/she is always responsible for personal decisions and actions, and is able to control personal emotions to rationally calculate both personal and other interests. Moreover, a confident worker is not only a successful start of any business, but also an effective implementation of all activities, and an excellent result.

Key words: *assertiveness, assertive behavior, assertive approach, assertive interaction, aggression, manipulative behavior.*

DOI 10.31909/26168812.2019-(45)-25
 УДК 373.2+373.3].015.31:316.647.5(043.3)

Жанна ШИНКАРЬОВА*

СУБ'ЄКТ-СУБ'ЄКТНІ ВЗАЄМИНИ ЯК ЦІННОСТІ ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті наголошено на необхідності формування педагогічно-доцільних суб'єкт-суб'єктних відносин всіх учасників навчально-виховного процесу, задля створення міцної бази розвитку демократично-правової держави, чому насамперед передує формування навичок толерантного спілкування, розбудови конструктивного спілкування сучасних школярів. Доведено, що найефективнішим методом виховання та розвитку школярів – є особистий приклад педагога та толерантне міжособистісне спілкування суб'єктів навчально-виховного процесу. Більш детально розглянуто такі результативні технології педагогічної взаємодії як коучинг, тьюторство та фасилітація.

Ключові слова: суб'єкт-суб'єктні відносини, толерантне спілкування, особистий приклад, соціальне партнерство, фасилітація, коучинг, тьюторство.

Постановка проблеми в контексті сучасної науки та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Україна тримає курс на подальший розвиток країни як демократично-правової держави. Задля її розбудови необхідно створити міцний фундамент, насамперед сформувати у підростаючого покоління справжні ціннісні орієнтації, відповідальність за особисті вчинки, свідоме ставлення до дій та прогнозування подальшого розвитку подій суспільства. Традиційний моно вплив викладача, поступається взаємодії, що базується на спільній діяльності учасників навчального процесу як рівноправних партнерів. Саме фасилітація, педагогічна взаємодія відображує цілепокладання у відношеннях між людьми. Тому вкрай необхідно створення педагогічно-доцільних, суб'єкт-суб'єктних, гуманних, морально-естетичних відносин педагогів та школярів. Суб'єктна проблематика педагогічної взаємодії є важливим чинником підвищення рівня ефективності навчально-виховного процесу, тому що: характер взаємодії між учасниками навчального процесу сприяє саморозвитку і самореалізації особистості не лише учня, а й педагога; забезпечує сприятливий мікроклімат, що характеризується відкритістю, довірою та підтримкою; дозволяє розкрити потенціальні можливості кожного до самовдосконалення. «Педагогічна взаємодія» більш широка, ніж категорія «педагогічний вплив», що зводить педагогічний процес до суб'єкт – об'єктних відносин¹.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань суб'єкт-суб'єктних відносин учасників навчально-виховного процесу займалися відомі просвітителі, такі як Я.П. Ковальський, Г.С. Сковорода, П.М.Юркевич, а пізніше Г.Г.Ващенко, які наголошували на тому, що знанням передує виховання серця благородного і вдячного. Автори наголошують на винятковій важливості інтеграції власне виховання, навчання і освіти, на винятковій ролі особистості вчителя. На необхідність розв'язання різноманітних проблем, пов'язаних із розвитком ідеї педагогічної взаємодії, вказують сучасні українські вчені Л. Велітченко, О. Глузман, М. Коць, В. Курило, В. Лозова, О. Матвієнко, В. Майбородова, Н. Побірченко, О. Рацул, О. Рудницька, А. Троцько та інші.

Проблема педагогічної взаємодії учнів та викладачів школи в наукових дослідженнях педагогіки другої половини ХХ століття розглядалась в різних аспектах. А саме: як істотна характеристика педагогічного процесу (В. Сластьонін); як педагогічне спілкування (О. Бодальов, В. Кан-Калик, І. Зимня, С. Кондратьєва та інші); як сукупність педагогічних ситуацій (І. Зязюн, Л. Крамущенко, І. Кривонос та інші); як діяльність, спрямована на

* Шинкарьова Ж. – аспірантка, Ізмаїльський державний гуманітарний університет

¹ Сластенін В.А. Педагогіка (2002) *Навчальний посібник для студентів закладів вищої педагогічної освіти*. М: видавництво «Академія» с.456.

розвиток того, хто навчається, підтримку проявів його самостійності, становлення його особистісної позиції, (О. Газман, Н. Михайлова, С. Юсфін); як організація навчального співробітництва у колективних, кооперативних, групових формах роботи (О. Донцов, В. Дьяченко, О. Захаренко, Х. Лійметс, А. Петровський, В. Фляків, Д. Фельдштейн, Г. Цукерман, С. Якобсон).

Існує декілька поглядів на тлумачення терміна суб'єкт-суб'єктних відносин педагогічного процесу в сучасній науковій літературі. Зокрема, Г. Селевко подає декілька різних визначень цього терміна та доводить до висновку, що найбільш слушною є така інтерпретація, яка стосується не лише механічних процесів взаємодії людей та навколишнього середовища, але й охоплює сферу суто людських відносин, тобто характеризує «педагогічну технологію» як «сучасний метод створення, застосування, визначення всього процесу викладання і засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодією, що ставлять своїм завданням оптимізацію форм навчання і виховання».²

Не можна не погодитись з науковою трактовкою Б. Кобзаря, який під педагогічною технологією розуміє «сукупність засобів й прийомів, форм взаємодії викладача й учня, що забезпечує ефективність функціонування педагогічної системи й досягнення поставленої педагогічної мети»³.

Наукові завдання статті. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури визначити аспекти конструктивної взаємодії учасників навчально-виховного процесу, яка відбувається лише за умов суб'єктно-суб'єктного спілкування, що передбачає встановлення особистісного контакту учителя й учня як людини з людиною, а не як керівника і підлеглого.

Метою статті є виявлення гуманістичної сутності ідеї педагогічної взаємодії та аналіз сучасних технологій коучингу, тьюторства та педагогічної фасилітації, розкриття певних особливостей ефективних суб'єкт-суб'єктних відносин членів навчально-виховного процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На зміну «уніфікованому вихованню» приходить виховання, яке у своїй сутності є диференційованим і цілісним. Воно означає синтез наукового гуманізму, усіх раціональних, емоційно-вольових і творчих здібностей особистості. Це можливо передусім на основі зростання у змісті освіти етнічного компонента, більш тісного зв'язку навчання та виховання з національною полікультурою, досягнення діалогу культур, пошуків і визначень пріоритетних ідеалів у вихованні, обґрунтування демократичних цінностей, бо їх вакуум ускладнює діяльність школи як носія і передавача культур.

У своєму розвитку до цілісності суб'єкт-суб'єктна взаємодія буде успішною лише при зміні в педагогічних ситуаціях становища вчителя та учня в «суб'єкт-об'єкт» і «об'єкт-суб'єкт». Однак ці відносини не є самостійними і завершеними, а лише окремими моментами в цілісній взаємодії.

Послідовні взаємні переходи з одного статусу до іншого визначаються вчителем. Він здійснює постановку мети, вибір засобів для її досягнення відбувається спільними зусиллями, кінцевий результат вимірюється знаннями, вихованістю учнів, їх підготовленістю до життя. Учитель і учень бувають у становищі і об'єктів і суб'єктів. Учитель – ведучий, проте він завжди учень. Чим більше в педагогові виховання (становище об'єкта), тим інтенсивніше відбувається процес розвитку взаємодії до суб'єкт-суб'єктної, до співробітництва і співтворчості.

Лише на основі системи педагогічно доцільних, виховуючих взаємин можна досягти реалій об'єднання навчання й виховання з національною та світовою культурою, сформулювати нові цінності, до яких передусім належать солідарність і консолідація людей різних національностей та поколінь, і водночас забезпечити формування національного менталітету громадянина України, входження національної системи освіти у світовий освітній простір.

² Селевко Г.К. (2005) *Альтернативные педагогические технологии*. М.: НИИ школьных технологий с. 224

³ Беленька Г. (2001) *Роль інтерактивних прийомів навчання в оптимізації навчального процесу у вищій школі*, Наукові записки, Кіровоград: РВЦ КДПУ. Вип. 32. Ч. I., с. 61- 63.

Нова парадигма виховання мусить увібрати все краще, що створено національною культурою, проте не спуститися до плазування перед зарубіжним досвідом, до некритичного «мавпування західних мод». Її серцевиною й ціннісною основою виховання виступають суб'єкт-суб'єктні взаємини дорослих і дітей.

Педагогічна спадщина минулого та сучасні новітні технології дозволяють виокремити провідні сучасні педагогічні технології, в основу яких закладена суб'єкт-суб'єктна взаємодія є інтерактивне навчання. На нашу думку, інтерактивне навчання слушно розглядати як інтерактивний варіант організації педагогічної взаємодії в навчальному процесі. Яскравим прикладом інтерактивної взаємодії є досвід М. Щетиніна, який передбачає метод занурення в спілкуванні, діти одночасно виступають в ролі учня та вчителя (навчаючись, передають знання іншим) Особливості суб'єкт-суб'єктних відносин інтерактивної взаємодії є:

- навчання в спільній груповій взаємодії, що забезпечує вирішення пізнавальних, комунікативно-розвивальних та соціально-орієнтованих завдань;
- діалогічна форма спілкування у між групової співпраці задля вирішенні проблеми;
- навички попередження виникнення конфліктів, що передбачає не перенесення суперечок на міжособистісні стосунки на поза площини ділового спілкування, демонстрації переваг та результативності роботи згуртованої групи, апелювання до людських якостей-доброзичливості, толерантності, чемності;
- роль педагога зміщується з викладацької на партнерську, координуючу.

Однією з таких педагогічних технологій ефективного спілкування є коучинг. Ця технологія з'явилася і здобула велике визнання ще в 60-х роках ХХ у галузі спорту, а в наш час розповсюджується на інші сфери життя суспільства. Коучинг – це створення, за допомогою бесіди й поведінки, середовища, яке полегшує рух людини до бажаних цілей, так, щоб воно приносило задоволення, це процес створення коучем умов для всебічного розвитку особистості, це мистецтво сприяти підвищенню результативності, навчанню й розвитку іншої людини⁴.

Сьогодні коучингом вважають такі суб'єкт-суб'єктні відносини, які «сприяють балансуванню співпраці в команді завдяки цілеспрямованій та динамічній комунікації учасників для досягнення певних цілей».⁵ Оскільки будь-яка співпраця у колективі неможлива без процесу комунікації, науковці, шукаючи способи полегшення сприйняття нового матеріалу у процесі навчання, звернули увагу на коучингові вміння, зокрема їх комунікативну складову. У цьому аспекті, спираючись на наукові доробки вчених П. Зеуса, Дж. Коннора, А. Ладжес, К. Ларіна, Г. Макліна, С. Скіфінгтона, Є. Толберта, Б. Янга та інших, аргументуємо педагогічну взаємодію, яка лежить в основі теорії коучингу. Педагог-коуч повинен відповідати нижчепереліченим вимогам:

- створювати клімат довіри, емпатію,
- сприймати доводи співрозмовника,
- чітко формулювати ідеї, ставити запитання,
- дотримуватися конфіденційності й стимулювати самомотивацію.

Таким чином педагог-коуч не тільки надає дітям знання, уміння та навички, загальний обсягом навчальної інформації, а і вчить швидко і раціонально добирати та гнучко її використовувати в майбутніх ситуаціях. Крім того, організація педагогічної взаємодії із залученням принципів коучингу дозволить економно витратити відведений на роботу час та розумно організувати життя учасників навчального процесу, що сприятиме розвитку генетично зумовлених нахилів кожного. Отже, поступове запозичення технології коучингу у сферу освіти сприяє вмінню взаємодіяти викладача та учнів та працювати у команді.

Задля забезпечення індивідуального розвитку, адресності освіти звернемося до такого сучасного педагогічного явища, як тьюторство. Як свідчить аналіз наукових робіт вітчизняних та зарубіжних вчених (Л. Бендова, Г. Беспалов, М. Бейнтон, И. Ворожцова, Ч. Ведемейер, Р. Гаррисон, Г. Гуртовенко, Ю. Деражне, Н. Костіна, Н. Рибалкіна, А. Чернявська

⁴ Мелія Марина. 2008 *Как усилить свою силу? Коучинг*. М.: Альпина Бизнес Букс, 298 с.

⁵ Мескон М.Х., Альберт М., Хедоури Ф. 1996. *Основы менеджмента*; пер. с англ. М.: Дело, 704 с.

та інші.) тьюторство асоціюється із дистанційним або груповим навчанням. Порівняння дефініцій визначення поняття «тьюторство», дозволяє зробити висновок про те, що більшість дослідників розглядають це явище як педагогічний супровід, тобто як допомогу дитині у визначенні індивідуальної траєкторії його діяльності, вирішенні проблем, що виникають в навчальному процесі. Суттєвою умовою навчання в рамках тьюторської системи є невеличкі за кількістю групи учнів. Саме в таких групах діти вчаться самостійно шукати потрібну інформацію, аналізувати та творчо мислити. Під керівництвом тьютора вдало поєднуються теоретичні знання різних галузей науки та навички науково дослідницької діяльності. Процес навчання побудовано в основному на самостійній роботі учнів, а процес викладання полягає у здійсненні контролю за рівнем виконаних завдань, а також у наданні проміжної консультативної допомоги»⁶

«Українську систему освіти необхідно орієнтувати на людину: насамперед, потрібно враховувати інтереси педагога та учня, які є головними «фігурами» освітнього процесу» - про це під час зустрічі з журналістами у Києві заявив керівник Експертної комісії з питань освіти партії «Сильна Україна» Сергій Ветров. «Не математики або фізики потрібно вчити, а математикою і фізикою. За допомогою предметів педагог повинен навчати дитину головного – як стати особистістю, реалізувати себе, досягти успіху, жити в гармонії з собою і суспільством», – підкреслив Ветров. На його думку, Україні поступово необхідно переходити до системи тьюторства, коли педагог є консультантом для учня, а сам процес навчання проходить за індивідуальними програмами з метою розкриття таланту кожної дитини. Характерною рисою педагогічної взаємодії на заняттях такого типу виявляється міцний контакт між учнями й викладачами. Педагог виступає не тільки передавачем купи знань, але й учить підопічного самостійно мислити та діяти. Так, головною метою тьютора, на відміну від викладача традиційно авторитарного типу, є пріоритетні практичні аспекти засвоєння навчальної інформації та навичок, тобто забезпечення підтримки, моніторингу, координації та розкриття механізмів саморозвитку. На думку Ю. Деражне, «тьютор у системі відкритої освіти є найважливішим системоутворюючим компонентом, виконуючи функції викладача, консультанта, методиста і наставника».⁷

Відносно новим поняттям у галузі педагогічних технологій спілкування є термін «педагогічна фасилітація», який містить в собі взаємодію між учителем та учнем, що базується на засадах гуманізму, полісуб'єктності, толерантності, дозволяє встановити зв'язок між загальноціннісними ідеалами української, зарубіжної педагогічної думки і сучасним станом педагогічної науки і практики, передбачає нагальний пошук способів і засобів гуманізації навчально-виховного процесу.

Більшість науковців схиляється до думки, що педагогічна фасилітація – це якість особистості вчителя, від якої залежить продуктивність його професійної діяльності, педагогічна фасилітація обов'язково пов'язана із діяльністю вчителя, спрямованою на досягнення певної мети, а саме: допомагати дитині в усвідомленні себе як самоцінності, підтримувати її прагнення до саморозвитку, самореалізації, самовдосконалення, сприяти її особистісному зростанню, розкриттю здібностей, пізнавальних можливостей, актуалізувати ціннісне ставлення до людей, природи, національної культури на основі організації допомагаючого, гуманістичного, діалогічного, суб'єкт-суб'єктного спілкування, атмосфери безумовного прийняття, розуміння та довіри.

У визначенні структурно-компонентного складу педагогічної фасилітації щодо трактування структури педагогічної діяльності використовуємо наукову позицію А.Маркової. За якою у структурі праці вчителя виокремлено такі складові:

1) професійні психологічні та педагогічні знання,

⁶ Оргинський В.Л. 2009 , *Педагогіка вищої школи* : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл., К. : Центр учбової літератури, 472 с.

⁷ Деражне Ю.Л. 1998. *Тьютор в открытом обучении: учебно-методическое пособие*, М.: Изд-во Департамента федеральной государственной службы занятости населения Московской области. 58 с.

- 2) професійні психологічні та педагогічні вміння,
- 3) професійні психологічні позиції та настанови вчителя,
- 4) особистісні особливості, що забезпечують оволодіння професійними знаннями та вміннями⁸

Виходячи з такого бачення, структуру педагогічної фасилітації розглядаємо як єдність взаємозалежних, взаємопов'язаних компонентів: індивідуально-настановчого, когнітивно-діяльнісного та рефлексивно-оцінного.

Окрім фасиліативності та емпатійності як характеристик особистості, для нашого дослідження велике значення має питання педагогічної спрямованості вчителя. Як зазначають І. Ісаєв, А. Міщенко, В. Сластьонін, Є. Шиянов, у структурі особистості вчителя особлива роль належить професійно-педагогічній спрямованості. Саме вона є каркасом, на якому компонується основні професійно значущі якості особистості педагога.

Професійно-педагогічна спрямованість виявляється у прагненні пізнати дитину, зрозуміти її, навчити, готовність і здатність особистості до цілеспрямованої роботи, що веде до змін властивостей особистості, її поведінки, діяльності, та ставлення до прогресивного особистісно-професійного розвитку.

До індивідуально-настановчого компонента педагогічної фасилітації відносимо характеристики, емоції, мотиви, настанови, спрямованість особистості вчителя – його індивідуальні особливості як суб'єкта педагогічної фасилітації: здатність до співчуття та співпереживання, прагнення допомагати іншим людям, емоційна чутливість, доброзичливість, ціннісне ставлення до особистості іншої людини, ціннісне ставлення до внутрішнього світу дитини, прагнення до роботи з дітьми, справедливість, здатність відчувати дитину, почуття радості від роботи з дітьми, бажання цінувати і примножувати вічні людські цінності в освітній і виховній діяльності.

Відповідно до нової парадигми виховання педагог – організатор виховного процесу, дитина – центральна його фігура. Учитель індивідуалізує взаємодію аж до визнання дитини як неповторної та унікальної, що є метою виховної роботи, і, як і педагог, виступає суб'єктом виховного процесу. Це є ціннісною складовою нової парадигми виховання.

Суб'єкт-суб'єктні взаємини забезпечуються на основі усвідомлення того, що людина є одночасно початком і кінцевою метою будь-якого проекту соціального розвитку чи навіть суспільно-економічної формації. Тому в навчальній взаємодії головним є не засвоєння певної суми знань, а їх світоглядний аспект, тобто гуманітаризація освіти як засіб її гуманізації та важлива умова її ціннісного характеру.

За словами педагога-психолога сучасності Лиз Бурбо, дитина – дзеркало, в якому відображаються оточуючі його дорослі. Учні початкових класів несвідомо повторюють манеру поведінки, слова, ходу викладача, наслідують морально-етичні погляди та шаблони поведінки. Діти «дзеркалять» вчителів. В 1992 році нейробіолог Джакомо Ріоццолатті відкрив людству таємницю дзеркальних нейронів. Нейробіолог виявив існування унікальних клітин мозку, які активуються, коли ми спостерігаємо за діями інших людей. Правило «люби інших, як ти любиш себе» відображає біологічну природу людини.

Саме тому, крім професійних якостей та інтелектуального потенціалу викладача, вкрай необхідно щоб кожному вчителю були притаманні високі загальнолюдські якості. Завдання початкової школи – навчити дитину вчитися. Але для цього вчитель повинен постійно навчатися, отримувати задоволення від нових знань та особистого розвитку. Тільки за цією умовою наші діти будуть прагнути навчання. Сприймати школу, як шлях до нового, а не як обов'язковий тягар завдань.

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок у визначеному напрямі. Аналіз існуючих педагогічних технологій суб'єкт-суб'єктного спілкування свідчить про перспективність розвитку таких напрямків педагогічної взаємодії як коучинговий підхід, тьюторство і фасилітацію. Шукати шляхи до ефективного спілкування

⁸ Маркова А.К. (1993) *Психологія труда учителя* : книга для учителя. М. : Просвещение. 193 с. (Психологическая наука – школе)

всіх учасників навчально-виховного процесу через передові педагогічні технології першочергове завдання сучасного вчителя, встановлення особистісного контакту учителя й учня як людини з людиною, а не як керівника і підлеглого і є умовою формування ціннісної складової особистості дитини.

Література

Беленька Г. (2001) Роль *інтерактивних прийомів навчання в оптимізації навчального процесу у вищій школі*, Наукові записки. – Кіровоград: РВЦ КДПУ. Вип. 32. Ч. I. с. 61-63.

Деражне Ю.Л. (1998). *Тьютор в открытом обучении: учебно- методическое пособие*. М.: Изд-во Департамента федеральной государственной службы занятости населения Московской области., 58 с.

Маркова А.К.(1993) *Психология труда учителя : книга для учителя* М. : Просвещение, 193 с. (Психологическая наука – школе)

Мелія Марина. (2008) *Как усилить свою силу? Коучинг*. М.: Альпина Бизнес Букс, 298 с. Мескон М.Х., Альберт М., Хедоури Ф. (1996). *Основы менеджмента*; пер. с англ. – М.: Дело – 704 с.

Ортинський В.Л. (2009) *Педагогіка вищої школи : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.*. К. : Центр учбової літератури, 472 с.

Селевко Г.К. (2005) *Альтернативные педагогические технологии*. М.: НИИ школьных технологий, с. 224

Сластенін В.А. Педагогіка (2002) *Навчальний посібник для студентів закладів вищої педагогічної освіти* М: видавництво «Академія» с.456.

REFERENCES

Belenka G. (2001) *The role of interactive training techniques in optimization educational process in high school* // Scientific notes. - Kirovograd: KSCU RVC., No. 32., C. I., p. 61-63.

Derazhne Yu.L. (1998). *Tutor in open learning: a textbook*. М.: Publisher of the Department of the Federal State Employment Service of the Population of the Moscow Region. - 58 p.

Markova AK (1993) *Psychology of teacher's work: a book for the teacher* / Aelita Markov. М.: Enlightenment, - 193 p. (Psychological Science School)

Melia Marina. (2008) *How to strengthen your strength? Coaching*. М. : Alpina Business Books, 298 p. ISBN 978-5-9614-0883-6

Mescon M.H., Albert M., Hedouri F. (1996). *Fundamentals of Management*; trans. with English., М. : Case , 704 p.

Ortinsky VL (2009), *Higher Education Pedagogy: Educ. tool. for students. higher. Teach*, К.: Center for Educational Literature, 472 p.

Selevko GK (2005) *Alternative pedagogical technologies.*, М. : School of Technology Research Institute, p. 224

Slastenin VA Pedagogics (2002) *Textbook for Students of Higher Educational Establishments* М: Academy Publishing House, p.456.

Shinkaryova Zh. Subject-subject interactions as valuea of educing tolerance of primary school pupils

The article emphasizes the need to form pedagogically appropriate subject-subject relations of all participants of the educational process in order to create a solid base for the development of a democratic rule of law, which is first of all the formation of the skills of tolerant communication, the development of constructive communication of modern schoolchildren. It is proved that the most effective method of education and development of students is the personal example of the teacher and tolerant interpersonal communication of the subjects of the educational process. Effective pedagogical interaction technologies such as coaching, tutoring and facilitation are discussed in more detail.

The analysis of the existing pedagogical technologies of subject-subject communication shows the prospect of development of such areas of pedagogical interaction as coaching approach, tutoring and facilitation. Finding ways to effectively communicate to all participants in the educational process through advanced pedagogical technologies is the primary task of the modern teacher, establishing personal contact between the teacher and the student as a person with a person, not as a leader and a subordinate, and is a condition for the formation of a valuable component of the child's personality.

Key words: *subject-subject relations, tolerant communication, personal example, social partnership, facilitation, coaching, tutoring.*

DOI 10.31909/26168812.2019-(45)-26

УДК 796.062

Геннадій ЯРЧУК*
Оксана БАШТОВЕНКО

МІСЦЕ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В РЕАЛІЗАЦІЇ НОВОЇ РЕФОРМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті аналізуються важливі аспекти університетської освіти: розуміння ролі спорту в підтримці здоров'я, гармонійний розвиток студентів і їх здатність вирішувати сучасні проблеми, забезпечення важливих органічних процесів навчання і фізичне виховання, і якість фізичного виховання у вищій освіті.

Ключові слова: фізична культура, вища освіта, реформи вищої освіти, підтримка здоров'я, сучасна епоха.

Постановка проблеми. Людина, як біологічна істота розумна з самого початку свого існування вивчає світ навколо себе і старанно працює, щоб створити собі комфортні умови для життя. Здатність абстрактного мислення дає людям можливість бачити та усвідомлювати себе частиною унікальної і цілісної природи. Для їх присутності на Землі та їх ефективної взаємодії з зовнішнім світом люди повинні розбиратися і розуміти закони природи, у тому числі ті, які забезпечують життєдіяльність її організму. Галузь знань є пріоритетною в будь-якому історичному періоді. Вивчення соціального досвіду пізнання світу завжди було нагальною проблемою для розвитку людини, покращення якості життя і збагачення його допомогою інтелектуальної творчої поведінки.

Розвиток цивілізації в ХХІ столітті вимагає освітньої реформи і стосується всіх країн світу. Національна освіта в останні століття було направлено на великомасштабне промислове виробництво, що забезпечує більшість людей на планеті потенціалом економічного процвітання та самореалізації¹ (Robinson K.). Сучасна ера підкидає нові виклики: кардинальні зміни в умовах життя, проблема перенаселення, швидкості та дисбалансу споживання, що часто загрожують виживанню людства на Землі. З впровадженням новітніх технологій зростаючий темп життя і потік інформації повинні змінити спосіб життя, і люди адаптуються до нових вимог сучасної епохи.

Освіта стала глобальною проблемою і потребує трансформації, це нова екологічна стратегія. Молодій людині потрібен новий тип освіти, який відповідає основним життєвим потребам і наділить його «Навичками 21-го століття»² (Robinson K.). Мета сучасної освіти – зрозуміти навколишній світ, розкрити внутрішні таланти, реалізувати себе і свій народ та стати активними громадянами нашої країни. Освіта має бути пріоритетом для національного розвитку, питанням національної гідності, патріотизму та довгострокову перспективу. Процес реформи освіти в більшості країн світу визначається політичними і комерційними інтересами, а академічна парадигма відкидається. Освіта стала найприбутковішою бізнес-структурою в світі, щорічні витрати на освіту і навчання професійної підготовки досягають 4 мільярдів доларів. Ефективність системи освіти відіграє життєво важливу роль в економіці країни. Створюється глобальний ринок, де знання – це твар, студенти – це ресурси, а умови диктують олігархічні бізнес-структури.

* Ярчук Г. – кандидат філософських наук, доцент, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, e-mail: gennadiu1310@gmail.com;

Баштовенко О. – кандидат біологічних наук, доцент, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, e-mail: osiabasht@i.ua

¹ Робинсон Кен. *Как вырастить талантливого ребёнка*. Школа будущего URL: <http://www.mann-ivanov-ferber.ru>

² Там само.

Людський потенціал стає ресурсом, а знання замінюються професійною підготовкою і спеціалізацією, обраними стандартами. Університети змушені розміщувати людські ресурси на ринку праці, в силу своєї природи вони перетворюються з навчальних закладів в промислові компанії, які готують продукти для бізнесу. Навчання фахівців вимагає часу, і немає часу швидко реагувати на запити стихійного ринку. В результаті світ поширюється на безробітну молодь з вищою і професійною освітою.

Освіта є найбільш важливою матрицею, в сфері якій людська діяльність лежить в основі, і є особистість з повним позитивним впливом на людину. Це не послуга, а важлива базова цінність. Фактори матеріальних переваг над духовними, відкидає системний підхід до освіти, зменшує соціальні можливості значною і освітньої частини можливості навчання для молоді і не сприяє на користь країні. Освіта, яка є логікою ринку, де студент як творча діяльність стає предметом використання, не сприятиме розвитку суспільства. Політика Організації Об'єднаних Націй в галузі освіти повинна бути впорядкована і встановлена. Молодь в університеті – це майбутня еліта країни творчий потенціал якої, професійна підготовка, спосіб мислення, життя і спілкування визначають нові перспективи розвитку країни.

Отриманні результати досліджень. Управління освітньою політикою є питанням освіти і науки. Українські парламентарії, чиновники, вчителі, представники правозахисних організацій і профспілки сходяться на думці, що реформа повинна бути спрямована на людей. Процес реформи освіти стає все більш важливим і широко обговорюється в суспільстві. Багато експертів відзначають, що нове утворення підриває основи освіти і науки, які строго розділені. В сучасному світі лише 2% вчених проводять серйозні наукові дослідження, створюючи монополію на придбання наукових знань. Масова наука включає незначні примітивні теми, базові знання замінюються поверховістю, інтерпретація спрощується до опису, а логіка і методи світового філософського знання вихолощується. Основні дисципліни скорочені, стандарти недооцінені, іспити замінені на тести, а навчальні заклади беруть участь у боротьбі за кваліфікацію і фінансування. Запровадження дистанційного навчання знизило роль вчителів, зробивши неможливим виконання освітніх функцій. Якість освіти знижується.

Університет являє собою феномен виникнення та розвитку європейської цивілізації як центру знань і фундаментальних досліджень. Кожна країна намагається захистити національні традиції і цінності, щоб забезпечити спадкоємність і передачу досвіду. Важливим є педагогічний колектив захищений від проблем, вчитель, який підтримує матеріал і гідність особистості, підтримує їх самостійне управління. Не можна змиритися зі скороченням людей, які присвятили себе освіті і своєю багаторічною працею зробили вагомий внесок у благополуччя своєї країни.

Реформи повинні схвалити узгоджені і навмисні дії, не приводячи до повного руйнування існуючих систем. Необхідно зберегти кращі традиції, спиратися на позитивний історичний досвід, у сфері освіти і права, і зосередитися на досягненнях сучасного світу науки. Спрощена освіта знижує загальноосвітній рівень молоді і буде матиме короткострокову перспективу. Найбільш освічена людини, яка багато знає і може підготуватися до життя і служіння в суспільстві, може принести більше користі. Цілісна освіта, як проблема соціальної системи, тому потрібно, щоб у нашому суспільстві був запит на якісну освіту. Велика та сильна держава завжди ставить велику мету.

Автономія української держави на законодавчому рівні затвердила, що університет має право самостійно вибирати спектр можливостей для надання освітніх послуг. Міністерство освіти і науки в рамках модернізації у 2015 році надало блоку гуманітарних дисциплін статус необов'язкових, згідно наказу № 1392. Тепер керівництво закладів освіти має встановити, в якій буде викладання історії, філософії, української мови, безпеки життєдіяльності та фізичне виховання. Схвалене рішення може бути дуже суттєвим університетською освітою, це повинно надати можливість вивчити широкий спектр відповідних областей наукових досліджень. Це зменшить стан університету як

багатопрофільного вищого навчального закладу та провідного науково-дослідного і методичного центру. Студент обмежений можливістю вивчати рідну мову і історію, які формують світогляд з філософського розуміння, і гармонійний розвиток, людина буде менш освіченою, незважаючи на отримання дипломів і профільну освіту в обраній для навчання сфері.

Інноваційні реформи висвітлюють проблему викладання фізичного виховання, як обов'язкову проблему в вищих навчальних закладах. Керівники вищих навчальних закладів заохочують створення атмосфери учнів, створюють їм сприятливі умови для занять, що беруть участь в спортивних заходах, але фізичне виховання більше не є академічним предметом. Деякі вищі навчальні заклади відмовилися від обов'язкових занять в рамках навчальної програми з фізичного виховання та складанням іспиту. Студенти мають можливість вибрати заняття спортивних секцій поза навчанням. Реалізація «факультативної форми навчального плану» не включає управління навчально-виховним процесом, що ускладнює залучення студентів до занять спортом.

Фізичне виховання, як освітній процес є невід'ємною частиною ролі системи виховання в суспільстві. Для нього характерні всі загальні характеристики педагогічної діяльності: роль керівництва, підхід вчителів і викладачів, учителів і учнів до реалізації виконання завдань, поставленої мети, побудова систематичного навчання, у відповідності із загальними принципами. Логіка організаційного процесу не повинна втрачати свого освітнього спрямування. Якщо контроль не реалізований, ефективність ключового процесу навчання неможлива, передусім відносини між суб'єктами і об'єктами виховання. Це невід'ємна частина ролі вчителів та учнів, також це процес взаємного зв'язку і змісту.³ (Matveev L.P.,1991). Ці два типи контролю є інтегративними, і педагогічний контроль викладача відіграє важливу роль у самоконтролі студента.

Студенти і викладачі вже випробували інновації у фізичному вихованні і спровокували дебати у сфері освіти. Згідно підготовці національних планів і класифікацій, відсутність обов'язкового фізичного виховання гарантує гармонійний фізичний розвиток, якій призводить до поліпшення спортивних здібностей, і систематичний вплив на здоров'я студентів, лише за умов, якщо дані контролю усвідомлюються та проявляються в діях педагога. Через особливості фізичного виховання на собі вже відчули результати стосовно нововведень, як студенти, так і викладачі, що викликало неабияку розгляд в освітньому колі. Мотивація до занять почала знижуватися. Лише 30% студентів у групі відвідують регулярне тренування. Стійкий попит на рекреаційні види спорту може бути сформований тільки в процесі систематичної організації у відповідності зі стандартними планами, і форма занять має першочергове значення. Відсутність контролю у вигляді заліку знижує ефективність навчального процесу. Скасування обов'язкових занять ускладнює процес організації та придбання спортивної складової. Додаткова форма занять порушує право займатися фізичною культурою вдень, а ввечері з різних причин можуть займатися не всі. Студенти, особливо перший курс, у другій половині дня віддають перевагу підготовці до семінарів та контрольних іспитів з основних навчальних дисциплін за спеціальністю. Ранній вік може допомогти їм витримати тягар тренувань, а питання про збереження і захист здоров'я їх не цікавить, вони ці питання ігнорують.

Усунути проблеми, пов'язані з обов'язковим навчальним планом з фізичного виховання, скоротити викладацький склад не пової ставки по заробітній платі. Існує також проблема з ефективним використанням і захистом спортивних споруд. Країна фінансувала будівництво спортивного комплексу, інвестуючи фахівців з навчання, спортивної культури і спорту в наукових дослідженнях, надихаючи його впровадження в суспільну практику, орієнтуючись на майбутнє.

Стаття 26 Закону «Про вищу освіту» визначає, що вищу освіту для формування гармонійної особистості, в тому числі за допомогою участі в здоровому способі життя. Спорт є невід'ємним компонентом загальнокультурного суспільства, спрямованим на

³ Матвеев Л.П. (1991) *Теория и методика физической.*, Физкультура и спорт. 543 с.

зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей з метою повного розвитку і формування індивідуальності. Спорт – є важливим засобом підвищення соціальної і трудової активності людей, задоволення їх моральних, естетичних, творчих і взаємних потреб в спілкуванні, розвитку дружніх відносин між народами і зміцнення миру. Соціальна цінність спорту залежить від його ефективного стимулюючого впливу. Основною метою спорту є постійне поліпшення здоров'я суспільства, розвиток духовного розвитку і тіла та затвердження авторитету державної влади. Фізична підготовка і рівень патріотичного виховання української молоді дуже важливі для військової підготовки, що особливо важливо для захисту і збереження країни в складних умовах. З розвитком сучасної військової техніки вимоги до фізичної підготовки стають все більш високими.

Фізичне виховання – є одним з основних напрямків впровадження спортивної культури у сфері вищої освіти. Система навчальна програми забезпечує найкращі можливості для розвитку молодих людей на основі максимально ефективного використання фізичних і культурних факторів⁴ (Matveev L.P.,1991). Загальна мета суспільства в галузі спорту багато років залежить від основних соціальних потреб, що випливають з необхідності створення та максимізації зростаючих соціальних можливостей людини і зосередження уваги на формуванні гармонійної особистості, яка є духовним, моральним і фізичним вдосконаленням.

Фізичне виховання засноване на розвитку відповідних знань і поліпшення рухових навичок, що призводить до стабільного динамічного стереотипу і усвідомленої потреби в регулярній програмі, волевиявлення та характер. Фізична підготовка визначає здатність людини тренуватися різними способами і одержувати у них певні результати. П. Ф. Лесгафт вважає, що основним завданням фізичного виховання є формування індивідуального фонду спортивних навичок. Піднявши їх до необхідного для життя рівня, можна отримати знання про власність кожного⁵ (Lesgaft P.F.,1987).

Людське життя – це цикл зростання виробництва і безперервного навчання. Життя, в деякому розумінні, означає хороше здоров'я. У довгорічному процесі фізичного виховання в різні періоди вирішується питання оптимізації фізичного розвитку і збереження здоров'я, а його зміст і форма змінюються у відповідності з законом розвитку, пов'язаних з віком і динамікою розвитку умови життя. Студентські роки є заключним етапом фізичного розвитку молоді людини, формування його психічної фізіології і спортивних здібностей. Значні зміни у формі і функції протягом цього періоду, тіло особливо пластично, його легко розвивати, і у нього більше шансів розвинути фізичну форму і здібності. Формування поживних функцій досягає піку взаємодії, а організм підтримує високу ефективність і функціональну активність. Цей етап вимагає ефективного управління формуванням функцій організму. Країна з важливим завданням організації та збереження здоров'я у студентському віці. Високо ефективне тренування забезпечує високий рівень здоров'я, заснований на оптимальному фізичному розвитку молоді людини.

Швидко технологічне ХХІ століття ще більш посилює відсутність фізичних вправ і процесів зміцнення, які різко змінили сучасне життя, фізичні і психічні умови, де він постійно зростає в стресових умовах. Умовна дисфункція рухової функції зменшилася вдвічі, а м'язова система організму атрофувалась від невикористовування. Біологія людини не змінилася, і інтенсивна фізична робота людини генетично запрограмована на інтенсивну фізичну роботу. Фізична активність підвищує імунітет, поліпшує настрій, зменшує занепокоєння і відволікає від стресу. Основним двигуном фізичних вправ є адаптація змін в організмі. Можливість працювати в області технологій, підтримувати правильний рівень здоров'я і фізичної активності та постійно долати стрес, що стало глобальною проблемою сучасних людей.

⁴ Матвеев Л.П. (1991) *Теория и методика физической культуры*: М.: Физкультура и спорт. 543 с.

⁵ . Лесгафт П.Ф.(1987) *Избранные труды* М.: Физкультура и спорт. 359 с.

Здоров'я народу завжди розцінювалося як його багатство. Рівень захисту сил від негативних зовнішніх впливів визначається стійкістю людини. Щорічне фізичний стан і стан здоров'я українських студентів постійно погіршується, що значно знижує обсяг знань, отриманих в цій області, і кількість людей, що займаються спортом. У Швейцарії 80% молодих людей займаються спортом, а в Україні цей показник був знижений до 8%.

Навчання у вищих навчальних закладах є складним і стресовим процесом для розумової роботи, яка полягає в нестачі умов, часу і постійної фізичної активності. Програма уряду щодо відмови від раціонального формування організації матиме незворотні наслідки. Успішно керована вища освіта включає життєдіяльність студентів, які враховують умови життя, кращу організацію життя, роботи, навчання і розваг. Сильний психічний і психологічний стрес, навантаження, навчання і соціальні дії вимагають підтримання від студентів збереження сили і здоров'я. Суттєвою допомогою в цій сфері є просвітницька робота викладача, що допомагають правильно зрозуміти про здоровий спосіб життя. Добре відомо, що зміна роботи – кращий засіб від втоми. Монотонна психологічна активність гальмує молодих людей і може вбити будь-яку самостійність. Спорт забезпечує емоційну стабільність і витривалість, поліпшує мислення, сприйняття, увагу, пам'ять і підтримку інтелектуальну готовність до навчання. Щоденні і щотижневі заплановані розподілу часу використовуються для розумової і фізичної активності, щоб оптимізувати життєву енергію дня і допомогти відновити тіло вночі. Фізичні навантаження денної форми середньої інтенсивності забезпечує ще більш працездатність до кінця всього дня, та сприйняття позитивного впливу, який буде залишатися протягом тижня⁶ (Maglovanij A.V., 1998). Важливо надати студентам умови для занять фізичною культурою вранці, а поза в неklasного часу обирати спортивні секції які більш до вподоби. Здоровий спосіб життя та заняття спортом відволікають молодь від поганих звичок та нездорових розваг. Важливо виховувати у студентів почуття ставлення до життя, коли молода людина планує майбутнє і здатний відповідальним і активним чином створити всі компоненти здоров'я для свого майбутнього життя. Динамічне суспільство вимагає високої соціальної мобільності студента.

Сучасний емоційний зв'язок через електронні носії не сприяє взаєморозумінню і посилення при цьому стрес людини. У процесі розвитку фізичної активності, комунікативних навичок, для досягнення психологічних потреб людей треба спілкуватися, легко зустрічатися з людьми і виражати почуття⁷ (Kodzhesau, M. X., 2016). Загальні мотивації та інтереси, колективні дії, виразні рухи і віртуальні відносини прямого спілкування з перетворенням голосів стають реальністю. Позитивні емоції, прийняття до спільної праці, що дають людям відчуття особистої цінності. Навички спілкування будуть корисні для молодих людей у майбутній кар'єрі.

Освітні установи є єдиною областю, де молоді люди можуть займатися вільними видами спорту безкоштовно. Якщо країна втратить контроль над студентським спортом, фітнес-індустрія візьме на себе ці функції. В Україні мережа спортивних залів всіх рівнів і розмірів швидко розширюється, і її робота заснована на комерційних засадах. Фітнес-індустрія пропонує групові та індивідуальні курси класичного і альтернативного спорту, а також безліч інших послуг. Є багато заслужених фітнес-клубів, вони наполягають на стандартах і умовах курсу, робота професійних тренерів, їх поле ентузіастів, сприяє пропаганді здорового способу життя⁸ (Vidrin V. M., 2011). У 2011 році була скасована ліцензія на заняття спортом, що забезпечує професійну освіту для тренерів, що змушувало людей сумніватися в наданні якісних послуг. Група молодих тренерів кинулася в клуб без належної освіти і спортивного досвіду, як правило, далеко від сфери фізичної культури та

⁶ Магльований А.В (1998) *Працездатність студентів: оцінка, корекція, управління*, Львів, 59 с.

⁷ Коджешау, М. Х. (2016) *Фактори, що визначають фізкультурно-спортивну активність студентів*, Теорія і практика фізичної культури. №3. С. 56-57

⁸ Видрін В. М., Зиков Б. К., Лотоненко А. В. (2011) *Фізична культура студентів вузів: Учб. посібник*. К: Академія, 160 с.

спорту. Негативні наслідки, пов'язані з рекламою нових технологій і спортивних інструментів, можуть бути гарантовані тільки на етапі розробки і не пройшли випробування часом. У свою чергу, клієнти не завжди дотримуються програм навчання, акцентують увагу на умовах оплати акцій і беруть участь в 2-3 заняттях підряд. Не всі клуби забезпечують санітарію та гігієну приміщень і будівель, які не відповідають національним нормам і стандартам.

Ефективність процесу лікувальної фізкультури може бути досягнута, якщо дотримуються комплексу організаційно-методичних заходів. Кваліфікація, рівні теоретичної і практичної підготовки, педагогічні навички і професійний досвід є основою якісної майстерності. Використання програм, що надаються наукою, відповідальне ставлення до груп за наймом, навчальний контроль і дотримання методів і принципів навчання є важливими вимогами для роботи вчителя. Порушують правила гігієнічні і санітарних умови, можуть задати шкоди і негативно вплинути на здоров'я людини. В системі освіти необхідно залучати кращих експертів, які взяли на себе зобов'язання, прагнуть підвищити свою кваліфікацію і наукову роботу, а також бути в змозі підтримувати хороші показники молоді та любити свою професію. Освіта відрізняється від навчання.

Метою навчання є виховання у молодих людей самосвідомого відношення до своєї поведінки, виховання прагнення до вдосконалення свого духовного миру та свого тіла, досягнення цілей, досягненню особистості і творчості та самореалізації.

Висновки і перспективи подальших розробок у даному напрямку. Гармонійний розвиток людини є спільною метою навчання і виховання. Фізична культура забезпечує психологічну, естетичну та фізичну роботу молодої людини, яка допомагає поліпшити його здібності за допомогою активних, незалежних і свідомих дій. Фактичний ефект фізичного виховання залежить від системи стандартизації навантаження, формування спортивних здібностей та успішності учнів, розумних вимог, і розумної волі до дії і позитивного впливу на їх життя. Краща організація навчального процесу допоможе поліпшити працездатність студентів, ефективні знання, створення та освоєння наукової діяльності, а також якість освіти як стратегічної мети. Держава повинна контролювати загальний розвиток студентської молоді, а не передавати цю відповідальність бізнес-структурі. Тільки освітні установи можуть ввести фізичне виховання в невіддільний процес навчання і виховання. Створення інтенсивних умов праці без надмірної роботи допоможе діяльності у сфері вищої освіти і працездатності студентів і матиме загальний позитивний вплив на молодь. Останнім часом освітнє співтовариство старанно працювало над тим, щоб забезпечити функціонування університетського спортивного відділу в країні. Завдяки спільним позитивним діям експертів в галузі освіти, згідно з рішенням Верховної Ради України від 19.10.2016 р., рекомендується вводити два обов'язкових уроку фізкультури щотижня. Очікується, що керівництво вищих навчальних закладів не буде ігнорувати політичні рішення і початкові рішення країни. Підтримання фізичного виховання у вищих навчальних закладах є проблемою громадської охорони здоров'я і стратегічною метою національного розвитку. Тільки здорові, активні і добре освічені люди можуть створити і захистити країну і стати об'єктом національної гордості.

Література

- Видрін В. М., Зиков Б. К., Лотоненко А. В. (2011) *Фізична культура студентів вузів: Учб. посібник*. К: Академія, 160 с.
- Коджешау, М. Х. (2016) *Фактори, що визначають фізкультурно-спортивну активність студентів*, Теорія і практика фізичної культури. №3. С. 56-57
- Лесгафт П.Ф.(1987) *Избранные труды* Физкультура и спорт. 359 с.
- Магльований А.В (1998) *Працездатність студентів: оцінка, корекція, управління*, Львів, 59 с.
- Матвеев Л.П. (1991) *Теория и методика физической: Физкультура и спорт*. 543 с.

Робинсон Кен., *Как вырастить талантливого ребёнка. Школа будущего* URL: <http://www.mann-ivanov-ferber.ru>

REFERENCES

- Lesgaft P.F. (1987) *Izbrannye Trudy*, M.: Fizkultura i sport. 359 s.
- Matveev L.P. (1991) *Teoriya i metodika fizicheskoy kultury*, M.: Fizkultura i sport., 543 s.
- Maglovaniy A.V (1998) *Pracezdatnist studentiv: ocinka, korekciya, upravlinnya*, Lviv, 59 s.
- Robinson Ken, *Shkola budushego. Kak vyrastit talantlivogo rebyonka*. URL: <http://www.mann-ivanov-ferber.ru>
- Vidrin V. M.(2011) *Zikov B. K., Lotonenko A. V. Fizichna kultura studentiv vuziv: Uchb. posibnik.*, K: Akademiya, 160 s.
- Kodzsheshau, M. X. (2016) *Faktori, sho viznachayut fizkulturno-sportivnu aktivnist studentiv*, *Teoriya i praktika fizichnoyi kulturi*. №3. S. 56-57

Yarchuk G., Bashtovenko O. Place of physical education in the new higher education reform

The article analyzes important aspects of university education: understanding the role of sport in maintaining health, the harmonious development of students and their ability to solve modern problems, ensuring important organic learning processes and physical education, and the quality of physical education in higher education.

Creating intensive working conditions without undue work will help higher education and student work activities and have an overall positive impact on youth. Recently, the educational community has worked hard to ensure that the university's sports department operates in the country. Due to the joint positive actions of the experts in the field of education, in accordance with the decision of the Verkhovna Rada of Ukraine dated 19.10.2016, it is recommended to introduce two compulsory physical education lessons every week. It is expected that the management of higher education institutions will not ignore the political decisions and initial decisions of the country. Maintaining physical education in higher education is a public health problem and a strategic goal of national development. Only healthy, active and well-educated people can create and protect the country and become the object of national pride.

Key words: *physical culture, higher education, higher education reform, maintaining health, modern era.*

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Абросимов Євген – викладач, Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Баліка Марина – магістрантка, Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Башилі Наталя – аспірантка, Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Баитовенко Оксана – кандидат біологічних наук, доцент, Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Богданець-Білокаленко Натлія – доктор педагогічних наук, професор, Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Бражнікова Анастасія – аспірантка, Ізмаїльський державний гуманітарний університет,

Горошкін Ігор – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу навчання іноземних мов, Інститут педагогіки НАПН України

Грамастик Надія – кандидат педагогічних наук, доцент, Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Гречановська Олена – кандидат педагогічних наук, доцент, Вінницький національний технічний університет

Довгополик Катерина – аспірантка, Ізмаїльський державний гуманітарний університет,

Кічук Надія – доктор педагогічних наук, професор. Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Кічук Ярослав – доктор педагогічних наук, професор. Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Літінська Олена – аспірантка, Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Лунгу Лариса – кандидат педагогічних наук, доцент, Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Малежик Петро – докторант, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

Мізюк Вікторія – кандидат педагогічних наук, доцент, докторантка, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

Мондич Оксана – кандидат педагогічних наук, викладач, Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Пенькова Світлана – кандидат педагогічних наук, доцент, Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Перегняк Ігор – аспірант, Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Петрук Віра – доктор педагогічних наук, професор, Вінницький національний технічний університет

Плахотнік Олег – кандидат педагогічних наук, доцент, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Рибалко Ольга – кандидат педагогічних наук, викладач, Прилуцький гуманітарно-педагогічний коледж ім. І.Я. Франка

Рожелюк Інна – кандидат педагогічних наук, старший викладач, Комунальний заклад «Одеське обласне базове медичне училище»

Сабадош Юлія – аспірантка, Вінницький національний технічний університет

Сиротич Наталя – кандидат педагогічних наук, доцент, Ізільський державний гуманітарний університет

Смалько Олена – кандидат педагогічних наук, доцент, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Сорока Ольга – доктор педагогічних наук, професор, Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка

Тушко Клавдія – кандидат педагогічних наук, доцент, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б.Хмельницького

Фрунзе Олена – здобувач, старший викладач, Академія музики, театру, образотворчого мистецтва, Республіка Молдова

Фурдуй Світлана – кандидат педагогічних наук, доцент, Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Чубук Руслан – кандидат педагогічних наук, доцент, докторант, Чорноморський національний університет ім. Петра Могили

Шинкарьова Жанна – аспірантка, Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Ярчук Геннадій – кандидат філософських наук, доцент, Ізмаїльський державний гуманітарний університет

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Abrosimov Yevgenii – lecturer, Izmail State Humanities University

Balika Maryna – undergraduate, Izmail State Humanities University

Bashly Nataliia – postgraduate, Izmail State Humanities University

Bashtovenko Oksana – PhD of Biological Sciences, Associate Professor, Izmail State Humanities University

Bohdanets-Biloskalenko Nataliia – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Izmail State Humanities University

Brazhnikova Anastasia – postgraduate, Izmail State Humanities University

Chubuk Ruslan – PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Doctoral student, Petr Mogila Black Sea National University

Dovgopolyk Kateryna – postgraduate, Izmail State Humanities University

Frunze Elena – getter, senior lecturer, Academy of Music, Theater, Fine Arts, Republic of Moldova

Furduy Svitlana – PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Izmail State Humanities University

Goroshkin Igor – PhD of Pedagogical Sciences, Senior Researcher, Foreign Language Teaching Department, Institute of Pedagogy of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

Gramatik Nadiia – PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Izmail State Humanities University

Hrechanovska Olena – PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Vinnitsa National Technical University

Kichuk Nadiia – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Izmail State Humanities University

Kichuk Yaroslav – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Izmail State Humanities University

Litinska Olena – postgraduate, Izmail State Humanities University

Lungu Larisa – PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Izmail State Humanities University

Malezhyk Petro – PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Doctoral student, National Pedagogical University named after MP, Drahomanov

Miziuk Victoria – PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Doctoral student, M.P. Drahomanov National Pedagogical University

Mondych Oksana – PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Izmail State Humanities University

Penkova Svitlana – PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Izmail State Humanities University

Perehnyak Igor – postgraduate, Izmail State Humanities University

Petruk Victoria – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vinnitsa National Technical University

Plakhotnik Oleg – PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Rozhelyuk Iryna – PhD of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer, Municipal Institution «Odessa Regional Basic Medical School»

Rybalko Olha – PhD of Pedagogical Sciences, Lecturer, Prylutsk Humanities and Pedagogical College named after I. Franko

Sabadosh Julia – postgraduate, Vinnitsa National Technical University

Shinkaryova Zhanna – postgraduate, Izmail State Humanities University

Smalko Olena – PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Ivan Ogienko Kamyanets-Podilsky National University

Soroka Olha – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, V. Hnatyuk Ternopil National Pedagogical University

Syrotych Natalia – PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Izmail State Humanities University

Tushko Klavdiia – PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Khmelnytsky National Academy of State Border Guard Service of Ukraine

Yarchuk Gennadii – PhD of Philosophy Sciences, Associate Professor, Izmail State Humanities University

Оголошується набір статей до
**«Наукового вісника
Ізмаїльського державного гуманітарного університету» вип. 48**
(Серія: Педагогічні науки).

Збірник наукових праць «Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету» включено до переліку наукових фахових видань України в галузі «Педагогічні науки» (Наказ МОН України від 10.05.2017 р. №693; Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія КВ №22509-12409ПР від 01.12.2016), у якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора чи кандидата наук. На сьогодні «Науковий вісник...» зареєстровано у таких наукометричних базах даних, як:

- Eurasian Scientific Journal Index (ESJI),
- Google Scholar,
- Index Copernicus,
- Researchbib Journal Index and Archive (Researchbib),
- Scientific Indexing Services.

Для публікації в «Науковому віснику Ізмаїльського державного гуманітарного університету» приймаються матеріали, які не друкувалися раніше та містять наукові результати теоретичних і експериментальних досліджень у відповідних наукових галузях, а також наукові огляди та рецензії.

Процедуру рецензування проходять усі статті, надіслані до редакційної колегії. Відповідно до редакційної політики журналу процедура рецензування є анонімною (двостороннє «сліпе»). Окрім того, всі статті перевіряються за допомогою системи пошуку ознак плагіату Unicheck в рамках проекту підтримки наукових університетських видань.

Мова видання: змішані мови – українська, англійська, німецька, французька, болгарська, румунська, російська.

До публікації запрошуються: доктори та кандидати наук, докторанти, аспіранти, магістранти вищих закладів освіти України та зарубіжжя.

Збірник отримав міжнародні стандартні номери серійного видання ISSN як для друкованої версії (ISSN 2521-1757), так і для електронної on-line версії (ISSN 2616-8812).

Вимоги до електронного оформлення

• Матеріали подаються в електронному вигляді в редакторі Word, збереженому у форматі *.doc / *.docx. Назва файлу (тільки латиницею) має відповідати прізвищу автора, напр.: retrenko.doc.

• Формат аркуша А4, відступи: зліва – 3 см, справа – 1 см, зверху та знизу – 2 см.

• Шрифт Times New Roman, розмір 12, стиль «нормальний» («звичайний»). **Якщо використано інший шрифт, необхідно подати його окремим файлом.**

• Міжрядковий інтервал – 1,5. Абзацний відступ 1 см. Текст друкується без переносів. Сторінки не нумеруються.

• Обсяг статті – від 20 000 до 31 000 друкованих знаків (разом з пробілами) (8-12 сторінок, формату А4).

Усім статтям присвоюється цифровий ідентифікатор DOI, побачити його можна на сторінці кожної статті. Наша редакція спрямовує зусилля, щоб надати журналу нову академічну форму та покращити якість видання в цілому.

**Якщо у Вас виникли питання, звертайтеся до редакційно-видавничого відділу
ІДГУ (Градинар Ганна Іванівна, каб. 209)
або за електронною адресою наука_idgu@ukr.net**

**Науковий вісник
Ізмаїльського державного гуманітарного університету**

Педагогічні науки

Збірник наукових праць

Українською, румунською та англійською мовами

*Зважаючи на свободу наукової творчості,
редколегія приймає до друку статті тих авторів, думки яких не в усьому поділяє.
Відповідальність за достовірність матеріалів, фактів несуть автори публікацій.*

Редакційна колегія має право редагувати та скорочувати текст.

*У разі передруку посилання на «Науковий вісник
Ізмаїльського державного гуманітарного університету» обов'язкове.*

Відповідальні за переклад англійською: *Крюкова О.І., Слободяк С.І.*

Відповідальний за випуск: *Градинар Г.І.*
Верстка і дизайн: *Градинар Г.І., Кожухар Т.Р.*

Матеріали збірника розміщено на офіційному сайті ІДГУ за адресою: <http://idgu.edu.ua>

Підписано до друку 25. 09. 2019. Формат 60x90/8.
Ум. друк. арк. 11,4. Обл.-вид. арк. 12,1. Тираж 300 прим. Зам. № 523.

*Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Ізмаїльського державного гуманітарного університету*

Адреса: 68610, Одеська обл., м. Ізмаїл, вул. Рєпіна, 12, каб. 208

Тел.: (04841) 4-82-42

E-mail: nauka_idgu@ukr.net